

תמצית

מסכת פסחים

תמצית מסכת פסחים

סיכום של דברי הגמ' עם פירוש רש"י, בצורה מסודרת וברורה,
מועיל לחזרה ולבהירות הסוגיות.

התשע"ב
מודיעין עילית

כל הזכויות שמורות
הערות ותיקונים יתקבלו בברכה
לפרטים- 0527692282

את החמץ שברשותו. ודברים אלו צריך לעשותם לפני חצות של יום י"ד ניסן.

בדיקת חמץ היינו לחפש בכל מקום שמצוי שיהיה שם חמץ כדי למצוא את החמץ ולבערו, ואף מקומות שלפעמים מביאים משם דבר באמצע הסעודה נחשב מקום שמכניסים בו חמץ. (ב). ונחלקו הראשונים אם חיוב הבדיקה הוא מדאורייתא או לא, רש"י בתחילת המסכת כותב שחיוב הבדיקה הוא כדי שלא יעבור עליו בבל יראה ובל ימצא, וביאר הר"ן שאמנם אם מבטל את החמץ אינו עובר, כדאיתא בגמ' (ד.ו.) דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי (ו)נ"מ להאמין נשים ועבדים וקטנים לומר שבדוק, וכן נ"מ לענין תלית שאני אומר בגמ' (ט.), וכוונת רש"י שבאופן שאינו מבטל חיוב הבדיקה הוא כדי שלא יעבור בבל יראה. והתוס' כתבו דהיא שביטל אין חיוב בדיקה מדאורייתא, וחכמים הצריכו בדיקה כדי שלא יבוא לאוכלו, ודעת רבינו דוד (ט: ד"ה ונראה) שמצות "תשביתו" היינו לבדוק שאין בבית חמץ, ואין הבדיקה רק מספק בל יראה או שמא יבוא לאוכלו. חיוב בדיקה אינו בכל מקום שברשותו, אלא בכל מקום שדרך להכניס שם חמץ, (ב.), והגמ' (ח) מבארת אלו מקומות חייבים בבדיקה. זמן הבדיקה לכו"ע הוא בליל י"ד ניסן (ב. ג. – ג.). וצריך לבדוק לאור הנר, מפני שבלילה בני אדם מצויים בבתיהם ואור הנר יפה לבדיקה, (ד.), והגמ' (ז: ח.) מביאה אסמכתא לדין בדיקה לאור הנר. צריך לברך על הבדיקה אשר קדשנו במצוותיו וציוונו על ביעור חמץ, (ז'), וביארו הראשונים שברכה זו כוללת גם את הביטול והביעור. אחרי הבדיקה צריך לשמור בצינעא את החמץ שנשאר, כיון שאם ימצא פחות ממה שהשאר, או שחולדה תטול בפנינו מן החמץ, יהיה צריך לחזור ולבדוק את החמץ. (ט:). אם לא בדק בליל י"ד יבדוק ביום י"ד, ואם כבר הגיע זמן איסור חמץ, לרבי יהודה לא יבדוק שמא ימצא חמץ ויבוא לאוכלו, ולחכמים יבדוק ואין חוששים שיבוא לאוכלו, (והגמרא מאריכה לבאר בעניינים נוספים מתי חוששים שיבוא לידי איסור ומתי לא, לדעת רבי יהודה ולדעת חכמים. י"א). ואם לא בדק עד לאחר הפסח, דעת רש"י שא"צ לבדוק לכו"ע, דאין איסור בל יראה לאחר הפסח, ודעת התוס' שצריך לבדוק שמא יבוא לאוכלו. (י:). א"צ לבדוק במקום סכנה, ואף ששלוחי מצוה אינם ניזוקים, חוששים שייחפש עוד דבר (בתוך אבנים של כותל שנפל) ואז ינזק, או משום דהיא דשכיח הזיקא שאני. (ח'). היוצא מביתו לפני ליל י"ד למקום רחוק, אם יוצא ל' יום לפני פסח ואין דעתו לחזור בימי הפסח אינו חייב לבדוק חמץ, ואם יוצא בתוך ל' ודעתו לחזור חייב, ואם יוצא לפני ל' ואין דעתו לחזור או לפני ל' ודעתו לחזור, לאבי א"צ לבדוק ולרבא צריך, ונ"מ ג"כ בעושה ביתו אוצר, שזה תלוי מתי הוא עושה ואם דעתו לפנותו. (ו.).

בדיקת חמץ במקום ספק – בסתמא אין חוששים שחולדה לקחה חמץ ממקום שאינו בדוק והכניסה אותו למקום בדוק, אבל אם ראינו שחולדה או עכבר נכנסו למקום עם חמץ, צריך לבדוק באותו מקום. ואם יש ספק בדבר הדין בזה כדיני ההכרעה בספיקות, כדמצינו בדין חתיכה שהיא ספק כשירה ספק נבילה,

מסכת פסחים

הקדמה למסכת פסחים

מסכת פסחים יש בה ג' חלקים עיקריים: א' איסורי חמץ בפסח. (פרק אור לארבעה עשר עוסק בדיני ביעור החמץ ע"י בדיקת חמץ בליל י"ד ניסן וביטולו. פרק כל שעה עוסק בדיני ביעור החמץ ביום י"ד, ודיני החמץ ב"ד ניסן ובפסח ולאחר הפסח. ובפרק אלו עוברין מבואר מה נחשב חמץ, ומה כשר למצה ומרור). ב' סדר ודיני הקרבת פסח ראשון ושני, ודיני אכילת הפסח. (פרק תמיד נשחט עוסק בדיני שחיטת הפסח. פרק אלו דברים עוסק בדיני שחיטת הפסח בשבת, ודיני הגיגה. פרק כיצד צולין עוסק בדיני צלית הפסח ואכילתו, ובדיני פסח הבא בטומאה, ובדיני נותר ויוצא ובאיסור שבירת עצם בפסח. פרק האשה עוסק בדיני אכילת הפסח למנויין, ומי יכול להמנות על הפסח ולאוכלו. פרק מי שהיה עוסק בדיני פסח שני, ובדיני בהמות שהוקדשו לשם פסח וא"א להקריבם לשם פסח). ג' סדר ליל ט"ו ומצוות ד' כוסות ואכילת מצה ומרור וסיפור יציאת מצרים.

דברים נוספים שנתבארו בארוכה במסכת פסחים: א' טומאת אוכלין ומשקין. (י"ד. – כ"א.). איסורי הנאה. (כ"א: – כ"ז:). תערובת איסור והתר, בליעות כלים, טעם כעיקר. (כ"ט: – ל: , מ"ג: – מ"ה.). אכילת תרומה ומעילה, בשוגג ובמזיד. (ל"א: – ל"ה.). איסורים שונים התלויים במנהג. (פרק מקום שנהגו. ג. – נ"ה.). דיני קידוש והבדלה וברכות. (ק: – ק"ז:).

עניינים המתבארים בפרק אור לארבעה עשר

איסורי חמץ – חמץ בפסח אסור באכילה דכתיב "ולא יאכל חמץ" וכתיב כל מחמצת לא תאכלו" וכתיב לא תאכל עליו חמץ", (ובגמרא כ"ח יש מחלוקת מה לומדים מכל פסוק), והאוכלו ענוש כרת דכתיב "כי כל אוכל חמץ ונכרתה הנפש ההיא מעמיה", וכן החמץ אסור בהנאה (לפי חכמים, וריה"ג מתיר חמץ בהנאה. כ"ג.) וכן החמץ אסור בבל יראה ובל ימצא, דכתיב "שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם", וכתיב "ולא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאור בכל גבולך". כמו כן חובה לבער את החמץ לפני פסח, דכתיב "אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם", ולמדו חכמים (ה.) שכוונת התורה לחצות של יום י"ד ניסן.

לפני פסח צריך לעשות ג' דברים כדי להוציא את החמץ מרשותו: א' לבדוק שאין ברשותו חמץ שאינו יודע ממנו. ב' לבטל את כל החמץ שברשותו, בין הידוע בין שאין ידוע. ג' לבער

ומשמע בגמרא שמדאורייתא מי שבדק את החמץ אינו עובר
בבל יראה על חמץ שלא מצא.

בדף י"ד תובא הקדמה לסוגית רבי חנינא סגן הכהנים.

אור לארבעה עשר

ב. חובת בדיקת חמץ - אור לי"ד ניסן, והיינו בליל
י"ד (ג.), צריך האדם לבדוק את ביתו מחמץ כדי שלא
יעבור עליו בבל יראה ובל ימצא. אמנם מקומות שאין
מכניסים בהם חמץ [כגון אוצרות יין ושמן. ח:]: אין
צריך לבדוקם, ו[אם הוא לוקח מהמרתף יין לסעודה.
שם], צריך לבדוק ב' שורות במרתף מפני שלפעמים היין
כלה באמצע הסעודה והשמש נכנס לשם עם פתו להביא משם
יין, לב"ש יבדוק ב' שורות על פני כל המרתף, ולב"ה
יבדוק את שתי השורות החיצונות שהן העליונות
ויבואר בגמ' ח: .

ביאור לשון אור לארבעה עשר

מבואר במתני' שזמן בדיקת חמץ הוא "אור לארבעה
עשר". הגמרא דנה האם הכונה ליום י"ד בזמן שיש אור, או
שהכונה לליל י"ד ונקט התנא לישנא מעליא. ואגב זה
מבארת הגמרא מקומות רבים שמוזכר בהם לשון אור, מה
הכונה בזה.

לרב הונא אור היינו נגהי (להוא אמינא הכונה לבוקר),
ולרב יהודה אור היינו לילי.

הגמ' מבארת כמה מקומות שמשמע שאור

היינו בוקר איך יבארם רב יהודה -

הבוקר אור והאנשים שולחו - אין הכונה שהבוקר שמו
אור, אלא שכשהבוקר האיר האנשים שולחו, והשמיענו
הכתוב דלעולם יכנס אדם למלון בכי טוב בעוד החמה
זורחת ויצא בכי טוב אחרי הנץ החמה, מפני החיות והליסטים.

וכאור בוקר יזרח שמש - אין הכונה שהבוקר שמו אור
העוה"ב יאיר לצדיקים כמו בוקר, אלא שכמו שהאור מאיר
בבוקר כך יאיר לצדיקים לעת"ל, שאפי' עלות השחר יאיר
כמו הנץ החמה של עכשיו.

ויקרא אלוקים לאור יום - אין הכונה שהבוקר שמו אור,
ואין הכונה שמהזמן שמתחיל להאיר קרוי יום, שהרי

וכן בספיקות נוספים, וכדלהלן: אם ראינו עכבר שנטל מערימה
אחת מתוך י' שט' מהם מצה ואחד חמץ, אסור משום דכל קבוע
כמחצה על מחצה, (לרש"י הכונה שחייב לבדוק, ולתוס' בדיקת
חמץ דרבנן וגם יש חזקת בדוק, והנדון הוא רק אם מותר לאכול
את החתיכה), ואם החתיכה פרשה מהערימות הולכים אחר
הרוב. ואם היתה ערימת מצה וערימת חמץ ובית אחד בדוק
והשני אינו בדוק, ובאו ב' עכברים ונטל כל אחד מערימה אחת
והכניס לבית אחד, תולים שהחמץ נכנס לבית שאינו בדוק.
(וביאר רבינו דוד שכאן גם רש"י מודה שמקילים בספק, משום
ששם הוחזק ספק חמץ בבית, וכאן לא). עכבר שהכניס חתיכת
חמץ לאחד מב' בתים, אם שאלו בזה אחר זה פטורים מבדיקה,
ואם שאלו בבת אחת חייבים, ואם שאל אחד עליו ועל חברו,
לרבי יהודה חייבים ולרבי יוסי פטורים. עכבר עם חמץ שיש ספק
אם הוא נכנס לבית, אין הבית חייב בדיקה. עכבר שהכניס חמץ
ובדק אחריו ולא מצאו, א"צ להמשיך לבדוק עד שימצא, וכן אם
מצא חמץ ואינו יודע אם זה מה שהעכבר הכניס א"צ לבדוק
יותר. הניח ט' חתיכות חמץ ומצא עשר, לרבנן חייב לבדוק את
כל הבית שמא עכבר לקח הכל ואלו חתיכות אחרות, ולרבי
פטור, ואם הניח י' ומצא ט', לרבי צריך לחפש אחד, ולרבנן צריך
לחפש עשר. הניח חמץ בזוית אחת ומצא חמץ בזוית אחרת,
לרבנן חוששים שעכבר לקח את החמץ הראשון והבית צריך
בדיקה, ולרשב"ג תולים שאדם העבירו וא"צ בדיקה. הג'
מסתפקת אם צריך בדיקה כשנכנס עכבר עם ככר ויצא עכבר
עם ככר כזה, או שיצא עכבר אחר עם ככר, או שיצאה חולדה עם
ככר, או שיצאה חולדה עם עכבר וככר. (ט. - י.).

ביטול חמץ - איתא בגמ' (ד: וי.) שמן התורה בביטול בעלמא
סגי, והיינו שא"צ מדאורייתא לבדוק את החמץ אחר הביטול.
המקור שמועיל ביטול ביאר רש"י (ד:) שהוא מדכתוב
"תשביתו" ולא כתיב תבערו, והשבתה בלב היא השבתה, אבל
דעת התוס' (שם) ש"תשביתו" היינו לשרוף את החמץ, והמקור
שביטול מועיל הוא מדכתוב "לא יראה לך", וס"ל לתוס' דביטול
הוי הפקר וממילא לא חשיב שלך. והר"ן כתב שביטול אינו
הפקר, אלא שכיון שחמץ מדאורייתא אינו ברשותו של האדם
כיון שהוא אסור בהנאה, והתורה עשתה החשיבה שהחמץ הוא
ברשותו, ולענין זה די לבטלו ולומר שאינו חפץ בו, ועוד יש
ביאורים אחרים בדברי הראשונים מהו ענין הביטול. א"א לבטל
את החמץ לאחר שהחמץ נאסר בהנאה, כיון שהחמץ אינו
ברשותו. (י:). ואף בשעה שישית שהחמץ אסור בהנאה רק
מדרבנן א"א לבטלו, כיון שגם איסורי הנאה דרבנן אינם ברשותו,
אמנם יש לו עיסה העומדת להחמץ אפשר לבטל אותה לפני
שתחמיץ. (ז.). ואמרו חכמים שזמן הביטול הוא בליל י"ד, כיון
שחוששים שבוים י"ד הוא ישכח לבטל, וע"י שהסמיכו את
הביטול לבדיקה יזכור לבטל. (זו). וכתב הרא"ש (א' ט') שצריך
לבטל גם ביום י"ד בסוף שעה חמישית, משום שהפת
שמשוירים ליום י"ד אינה נכללת בביטול של הלילה. גם מי
שבדק את ביתו מחמץ צריך מדרבנן לבטל את החמץ, שמא
ימצא גלוסקה יפה וימתין מלשורפה ונמצא עובר עליה (שם),

לדאורייתא משום יום המעונן, ור"י מוכיח משעה חמישית ושישית שגם בדרבנן היום חלוק. לרש"י מחלוקת ראב"י ור"י הוא במקום שנהגו לא לעשות מלאכה, ונחלקו עד איזה זמן מועיל המנהג לאסור.

והא דתניא היה עומד כל הלילה ומקריב על המזבח, לאורה טעון קדוש ידים ורגלים, הכונה אורה לבוקר, אך י"ל דאור שונה מאורה, ואורה לכו"ע הוא לשון יום.

כמה ראיות שאור היינו לילה-

בדקין אור ליי"ד ובי"ד שחרית, ומבואר דאור היינו ליל י"ד.

אין משיאין משואות אלא כשהמולד היה בזמנו ביום ל', ומשיאין המשואות לאור ל"א, אבל כשהחודש מלא אין משיאין משואות שכבר קידשוהו שמים, וכשאין רואים משואות יודעים שהחודש מעובר. ומבאר שאור היינו לילה שהרי ביום אין רואים את המשואות מרחוק.

ג. המפלת אור ליום פ"א מלידתה- אשה שילדה בתוך ימי טהרה מביאה קרבן אחד על ב' הלידות, ואם הפילה לאחר מלאת ימי טהרה מביאה ב' קרבנות, שכבר נתייבה בקרבן ראשון. ואשה שהפילה אור לפ"א שכבר עבר מלאת שלה ועדיין אינה ראויה להביא קרבן שאין קרבן נשחט בלילה לב"ש פטורה מקרבן ולב"ה חייבת, וטענו ב"ה מאי שנא אור לפ"א מיום פ"א שהרי לכל דבר היום והלילה שווים (ומבואר דאור היינו הלילה), וכמו שהלילה שוה ליום לטומאה שאם תראה בלילה דמיה טמאים כמו ביום כך יהיה שוה לקרבן, ותשובת בית שמאי היא שכיון שאינה ראויה להביא קרבן כשנתייבה בקרבן נכלל בו גם הלידה השניה, ומהדמים אין ראה שהרי אם הפילה בתוך מלאת דמיה טמאים ופטורה מן הקרבן.

זמן אכילת בשר שלמים- בשר שלמים אינו נאכל אור ליום השלישי, דכתיב "ביום זבחכם יאכל וממחרת והנותר עד יום וכו'" בעוד שהוא יום ממחרת אכול ולא משתחשך, ומ"מ זמן השריפה הוא ביום השלישי דכתיב "ביום השלישי באש ישרף". ומבואר שאור היינו לילה.

אור של יוה"כ ובשחרית ובמוסף ובמנחה מתפלל ז' ברכות ואח"כ מתודה, ובערבית מתפלל מעין שמונה עשרה, וי"א תפילת שמונה עשרה, מפני שצריך לומר הבדלה בחונן הדעת. ומבואר שאור היינו לילה.

הזמן שמתחיל להחשיך אינו לילה אלא עד צה"כ הוא יום, אלא כוונת הפסוק שהקב"ה קרא לבריאה המאירה שברא מהוד מעטה לבושו וציווה עליה לשמש ביום, ועל החושך ציווה לשמש בלילה.

ב: לאור יקום רוצח, יקטל עני ואביון, ובלילה יהי

כגנב- אין הכונה שביום הוא עומד באם הדרך ורוצח ובלילה הוא גנב, אלא שאם ברור לך כאור שהוא מוכן להרוג אם הנגנב יעמוד כנגדו, מותר להורגו, ואם הדבר בספק כלילה כגון באביו או באוהבו אסור להורגו.

יחשכו כוכבי נשפו, יקו לאור ואין, ואל יראה בעפעפי שחר- אין הכונה שיקוה ויצפה לאור והיינו ליום, אלא בא לקלל את מזלו ואמר שיצפה שיאיר לו המזל ולא ימצאנו.

ואומר אך חושך ישופני, ולילה אור בעדני- אין הכונה שהיה סבור שהוא עני ונרדף בחושך וימות בו, והלילה נעשה לו יום, אלא שחשב שיהיה לו חושך בעוה"ב, וכשנמחל לו העוון אף העוה"ז האיר לו.

ומהא דכתיב הללוהו כל כוכבי אור אין ראה שאור היינו לילה, די"ל שהכונה שכל הכוכבים המאירים יהללו את ד', ואף דכתיב הללוהו כל צבאיו, הכא קמ"ל קרא שאור הכוכבים נקרא אור, ונ"מ שהנודד מן האור אסור גם באור הכוכבים, ולא בא לאפוקי כוכבים שאינם מאירים, אלא לכל הכוכבים יש אור. (ב.).

דין איסור מלאכה בי"ד, ואם יש מזה ראה מהו אור ליי"ד- לראב"י י"ד אסור בעשית מלאכה משעת האור, ולר"י משעת הנץ החמה, וטען ראב"י שלא מצינו יום שמקצתו אסור ומקצתו מותר אם אין סברא לאסור דווקא מאמצע היום, וענה ר"י שיי"ד עצמו מקצתו אסור משש שעות ומקצתו מותר באכילת חמץ. בפשטות סובר ראב"י שמהלילה אסור בעשית מלאכה וא"כ כל היום אסור, וא"כ מבואר שאור ליי"ד היינו לילה, והגמ' דוחה די"ל שכוונת ראב"י לעלות השחר, וטענתו היא שמה שהלילה מותר והיום אסור כבר מצינו כך בתענית ציבור, אבל לחלק את היום עצמו לא מצינו, וענה לו ר"י שיום י"ד חלוק באיסור אכילת חמץ, וראב"י סובר ששם התורה לא אסרה אלא מאמצע היום, אבל בדרבנן לא מצינו, ושעה חמישית שתולין ושישית ששורפין הם הרחקה

ג: רב לא דיבר עם תלמיד שדיבר בלשון מגונה.

הלל אמר על מי שדיבר בלשון נקיה שמובטח הוא בו שיהיה מורה הוראה בישראל, וכך היה לאחר ימים מועטים, (שאמר אותו תלמיד מפני מה בוצרין בטהרה בכלים טהורים, ואין מוסקים זיתים בטהרה).

כהן אחד אמר שהגיע לו מלחם הפנים כזב הלטאה, ובדקו אחריו ומצאו בו שמץ פסול, ואף שאין בודקים מן המזבח ולמעלה מפני שאם לא היה ראוי למזבח לא היו נותנים לו לשמש, שאני הכא שאיהו ארע נפשיה והצריך בדיקה אחריו והתברר שלא בדקוהו יפה, או שהכונה לשחץ פסול שהיה גס רוח ומבזה קדשי שמים שאינו ראוי לשמש מפני שכהן שאינו מודה בכל העבודות ואף במגונה שבהן אין לו חלק בכהונה, ור"ח פירש שמצאו בו פסול עבודה זרה.

נכרי אחד היה עולה לירושלים ואוכל מן הפסח והיה חייב מיתה ולא היה ביד ריב"ב להורגו, ואמר לו רבי יהודה בן בתירא שיבקש שיתנו לו מהאליה שהיא קריבה לגבוה, וכבש היה, וכשביקש שאלו אותו מי אמר לו לבקש, ואמר להם שזה ריב"ב, ובדקו ומצאו שהוא נכרי והרגוהו, ושלחו לריב"ב שלם לך ריב"ב דאת בנציבין ומצודתך פרוסה בירושלים.

מוציא דיבה הוא כסיל - רבי יהושע בריה דרב אידי ראה שנפטר רב כהנא, וקרע לבושו והחזירו לאחוריו ובכה, ושאלו אותו אם רב כהנא נפטר, ואמר אנא לא קאמינא ומוציא דיבה הוא כסיל. וכן רב כששאלו אותו אם אייבו קיים וכו' לא אמר זאת במפורש. ויוחנן חקוקאה כששאלו אותו אם חטים נעשו יפות אמר שהשעורים נעשו יפות, וענו לו שיאמר זאת לסוסים והחמורים, מפני שהיה לו לומר שאשתקד נעשו יפות, או שהעדשים נעשו יפות.

ד: ההוא דאמר דונו דיני שלא היה נשמע לדבר אדם אלא על פי דין, ואמרו שהוא משבט דן דכתיב ביה "דן ידין עמו", ואדם אחר אמר שהיה מקים ביתו על חוף הים ותמיד היה משתבח בשפת הים, ואמרו שהוא משבט זבולון, דכתיב ביה "לחוף ימים ישכון".

דיני אבילות - אבל אסור בנעילת הסנדל. שמועה רחוקה אחרי ל' יום אינה נוהגת אלא יום אחד, ומקצת היום ככולו ועל כן אמר רבי חייא לשמשו שיחלוץ מנעלו לשם

ליל י"ד בודקין את החמץ, ומבואר שזמן הבדיקה הוא בליל י"ד.

מסקנת הסוגיא שלכו"ע אור היינו לילה, אלא שהלילה במקומו של רב הונא היה נקרא נגהי, ואצל רב יהודה לילי.

זהירות בדיבור

נתבאר לעיל שלכו"ע אור לארבעה עשר הכונה לליל י"ד, ונקט אור משום שזה לישנא מעליא, והגמרא מאריכה לבאר את הענין לדבר בלשון נקיה, ושזה מראה על פנימיותו של האדם, אמנם רב המלמד את תלמידו עליו לדבר בלשון קצרה, כדי שתלמודו יתקיים בידו.

לישנא מעליא - הא דאמר התנא אור לי"ד ולא ליל י"ד, משום שזהו לישנא מעליא, ומצוה ודרך נקיי הדעת לדבר בלשון נקיה, ואף שלילה אינו דבר מגונה, מ"מ לומדים מזה שדרך חכמים לחזר אחר לשון צח ונקי.

לעולם אל יוציא אדם דבר מגונה מפיו, כמו שמצינו שהפסוק האריך ואמר "ומן הבהמה אשר איננה טהורה, וכן כתיב "איש אשר לא יהיה טהור", וכן כתיב "מקרה הוא בלתי טהור הוא כי לא טהור", ואף חכמים צריכים להקפיד על לשון נקיה דכתיב "ותבחר לשון ערומים", ואף במילי דעלמא יש להקפיד דכתיב "ודעת שפתי ברור מללו". ואמנם צריך האדם לשנות לתלמידו בדרך קצרה כדי שתתקיים גירסתו, (ואם הלשונות שוות ידבר בלשון כבוד), וגם התורה כתבה בכמה מקומות טמא, ואין לשנות ללישנא מעליא אלא כשהלשונות שוות, ומה שהתורה האריכה כנ"ל, זה כדי ללמד שצריך לחזר אחרי לשון נקי.

הזכרת לשון מרכב באשה - מצינו שבזב כתיב מרכב ובזבה מושב מפני שאינו הגון להזכיר רכיבה ופסוק רגלים באשה. ואמנם כתיב "ותקם רבקה ונערויתה ותרכבנה" דמשום ביעתותא דגמלים שהם גבוהים הוא אורחא, וכתיב "ויקה משה את אשתו ואת בניו וירכיבם" דמשום בניו שהם זכרים הוא אורחא, וכתיב "רכבת על החמור" דמשום ביעתותא דלילה או ביעתותא דדוד או ביעתותא דהר כך הדרך (ואינו אריכות שהרי כתיב רכבת בלא ו', ואף שאפשר לכתוב ישבת בלא ו', מ"מ בא ללמד לתפוס לשון קצרה ואפי' הוא מגונה, דחסרות שבתורה (לדרוש הם באים).

והשבתה בלב היא השבתה, ורבנן האמינו להם ויש להם כח להאמינם בדבר שאינו דאורייתא. (אי נימא דסתם בית אין חזקתו בדוק איירי בסתם בית, ואם חזקתו בדוק איירי בבית שמוחזק שאינו בדוק כגון שראינו שבעה"ב טרוד, או שיצא מבעוד יום והם אומרים אנחנו בדקנוהו).

בית שאינו בדוק אי הוי מקח טעות - המשכיר בית שהוא בחזקת בדוק, ונתברר שאינו בדוק, אין השוכר יכול לטעון דהוי מקח טעות, דניחא ליה לאיניש לקיים מצוה בגופיה, וגם אם היה יודע שאינו בדוק היה שוכר בית זה, ואפי' במקום שנותנים שכר לבדוק אינו מק"ט, דניחא ליה לאיניש לקיומיה מצוה בממוניה, ואינו חוזר בו מסיבה זו אלא בגלל שמצא בית אחר.

זמן איסור חמץ

איסור חמץ אינו רק בפסח עצמו, אלא כבר מי"ד ניסן מחצות, דכתיב "אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתים" ולמדו חז"ל שהכונה ליום י"ד ניסן בחצות. הגמרא מבארת מנלן לחדש שיש חצי יום נוסף שיש בו איסור חמץ, אחרי שלשון הפסוק הוא "שבעת ימים שאור לא ימצא בבתים".

חמץ אסור בי"ד ניסן מן התורה מסוף שעה שישית ואילך, בין לשיטת ר"מ דס"ל שאוכלים כל חמש ושורפין בתחילת שש ולא ימתין עד תחילת שבע לפי שאדם טועה בשעות, בין לר"י דס"ל שאוכלים כל ד' דס"ל שאדם טועה יותר, ותולין כל ה' אסור באכילה אך א"צ לשרוף ויכול להאכיל לבהמתו, ושורפין בתחילת שש.

מקור איסור חמץ משש שעות ולמעלה -

אביי מבאר שבהכרח הפסוק "אך ביום הראשון תשביתו" איירי בי"ד, שהרי על ט"ו נאמר "שבעת ימים שאור לא ימצא", ואם הכונה לט"ו נמצא שעד שיגמור לבער השהה את החמץ. וא"צ פסוק לאסור ליל ט"ו, משום שהוקשה השבתת שאור לאכילת חמץ ואכילת חמץ לאכילת מצה שהם באותו זמן, ובמצה כתיב "בערב תאכלו מצות", וא"כ כבר יש מקור שיש איסור "בל ימצא" בלילה. ואין לומר שחיוב הביעור הוא כבר בליל י"ד, שהרי כתוב "ביום", ואין לומר שחיוב הביעור הוא כבר בבוקר ד"אך" חילק דאך הוא מיעוט, ויש לחלק חציו לאיסור וחציו להתר, או שדורשים "אך" מלשון "חץ" לפי חשבון לאח"ס בט"ע גי"ף דכ"ץ. וכעין זה מבואר בברייתא בשם רבי יוסי שלומדים מ"אך

אבילות, ומאיךך ירחץ עוד באותו יום כיון שדי בשעה אחת לאבילות.

דיני בדיקת חמץ

לעיל ב. נתבאר שזמן בדיקת חמץ הוא בליל י"ד. הגמרא מבארת למה הקדימו זמן הבדיקה בלילה, וכן יבואר על מי מוטל חיוב הבדיקה בבית שכור, ומתי הבית בחזקת שכור, והאם בית שאינו בדוק זה מקח טעות, והאם נשים ועבדים נאמנים על בדיקת חמץ.

זמן הבדיקה - חמץ אינו אסור מן התורה בבל יראה ובאכילה אלא משש שעות ולמעלה, ולפי זה היה אפשר לבדוק בתחילת שעה שישית ולבערו קודם איסורו, ואי נימא שצריך להקדים משום שזריזים מקדימים למצוות, מ"מ די שיבדוק בבוקר, כדאשכחן גבי מילה שזריזים מלים בבוקר, וילפינן מאברהם דכתיב ביה "וישכם אברהם בבוקר" שהשכים בבוקר ולא המתין עד הנץ, אבל לא יצא בלילה, והטעם שבדוקים כבר בליל י"ד הוא מפני שבני אדם מצויים אז בבתיהם, ואור הנר יפה אז לבדיקה אבל ביום אורו מחשיך, וצריך לבדוק לאור הנר, דילפינן מחיפוש.

אין להתחיל לימוד קבוע בליל י"ד שמא ימשך בלימודו ולא יבדוק.

מי חייב בבדיקה בבית שכור - המשכיר בית לחבירו אם מסר לו מפתחות לפני י"ד חייב השוכר לבדוק משום שקנה במסירת מפתח, אבל אם מסר לו המפתח בי"ד חייב המשכיר בבדיקה אע"פ שמסר המפתח לשוכר, כיון שכבר חל עליו החיוב. ואין להוכיח ממזוזה שהחיוב על השוכר, דמזוזה היא חובת הדר מפני שהיא משמרתו.

חזקתו בדוק - הגמ' מסתפקת אם המשכיר בית לחבירו בי"ד שחירת אם הבית בחזקת בדוק, דהכל חברים אצל בדיקה ואפי' עם הארץ, וכמו שחבר שמת והניח מגורה מלאה פירות אפי' הן בני יומן שנתמרחו היום הרי הם בחזקת מתוקנים, או שאין הבית בחזקת בדוק, ונ"מ אם חייב השוכר לבדוק כשאין המשכיר כאן, אבל אם המשכיר נמצא יש לשאול את המשכיר אם בדק.

ד: נאמנות נשים עבדים וקטנים על בדיקת חמץ - בברייתא איתא שהם נאמנים להעיד בי"ד שהבעלים בדקו אמש, וטעם הנאמנות היא משום דבדיקת חמץ דרבנן, דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי דכתיב "תשביתו"

אסור להטמין את החמץ דכתיב "לא ימצא" ואף הטמנה היא בכלל מציאה.

חמץ שבגבולין והיינו שנמצא בבורות שיחין ומערות אסור, דכתיב "בכל גבולך", ואיסור זה כולל בל יראה ובל ימצא וחמץ טמון ופקדון של נכרי, דילפינן גז"ש "שאור שאור" שכל דבר האסור בבתיים אסור גם בגבולין.

חמץ של נכרי-

חמץ של נכרי מותר להשהותו בפסח אפילו בביתו, דכתיב "ולא יראה לך", והיינו דווקא כשלא קיבל אחריות על החמץ, אבל אסור לקבל פקדונות מן הנכרים באופן שקיבל עליו אחריות אפילו אם מניחו בגבולין, דכתיב "לא ימצא" ולא כתיב "לך", וליפינן ביתו וגבולין זה מזה לחומרא בקיבל אחריות ולקולא בלא קיבל אחריות מגזירה שוה שאור שאור. ולכן אמר רבא לבני עירו שיבערו את החמץ של חיל המלך, כיון שהם חייבים באחריותו אם יגנב או יאבד, ואף למ"ד דבר הגורם לממון אינו ממון, הכא אסור משום דכתיב "לא ימצא". ולל"ב קמ"ל שאף למ"ד דבר הגורם לממון כממון, צריך קרא לאוסרו, כיון שבזמן שלא נגנב או אבד חוזר כמות שהוא א"כ הוא אינו ברשותו, ומה שלר"ש דבר הגורם לממון כממון היינו במקום שאין הדבר בעין, כגון בגונב קדשים שהיו הבעלים חייבים באחריותם, דחייב כפל הבעלים מפני שגרם להתחייב ממון.

נכרי כבוש ושרוי עמו בחצר - לאביי אף נכרי שלא כיבשתו ואינו שרוי עמך בחצר אתה עובר על חמצו דכתיב "לא ימצא" דמשמע לגמרי, ולא כתיב לא תמצא. ולרבא הדרשה היא שאף בנכרי שכיבשתו וממונו כממונו, או שלא כבשתו וישנו עמך בחצר אינו עובר בלא קיבל אחריות וחשיב חמץ של אחרים, משום דכתיב "לך" שני פעמים וכיון דלא איצטריך לך גבי לא יראה תנהו ענין ללא ימצא, ודרוש ביה "לא ימצא לך" שאף במצוי אינו אסור א"כ הוא שלך.

1. נכרי שנכנס לחצירו של ישראל עם חמץ בידו אין הישראל חייב לבער, ואם הנכרי הפקיד את החמץ אצל הישראל חייב לבער, ולרב פפא לומדים דין זה מ"לא ימצא". אך אם ייחד לו בית א"צ לבער, ולרב אשי מקור דין זה מדכתיב "לא ימצא בבתיכם" וכיון שייחד לו בית אינו מצוי בביתו ומותר בלא קיבל אחריות,

חילק, ואיירי בי"ד שהרי הוקשה השבתת שאור וכו', ואי לאו "אך" היה זמן הביעור בין השמשות של כניסת ליל ט"ו.

ה. לתנא דבי רבי ישמעאל "ביום הראשון תשביתו" היינו י"ד, דמצינו שי"ד נקרא ראשון, דכתיב "בראשון בארבעה עשר".

ולרב נחמן בר יצחק ראשון דמעיקרא הקודם לשבעת ימים **משמע**, וכמו שמצינו שכתוב "הראשון אדם תולד". והא דכתיב "ולקחתם לכם ביום הראשון", ו"ביום הראשון שבתון", ו"ביום הראשון מקרא קודש", היינו לכדנתיא שבשכר ג' "ראשון" אלו זכו לג' "ראשון", להכרית זרעו של עשיו, ולבנין בית המקדש, ולשמו של משיח. וכן ממעטים מפסוקים אלו חולו של מועד.

לרבא לומדים מ"לא תשחט על חמץ דם זבחי" שהכונה ש"זמן השחיטה" הוא בזמן שאין החמץ קיים, וזמן השחיטה הוא מתחילת שבע ההחמה נוטה לצד שקיעתה, והוא זמנו של תמיד של בין הערבים, ומה שמצינו שזמנו בו' ומחצה היינו משום שכותלי ביהמ"ק היו רחבים מלמטה, והכתלים היו משחירים בו' ומחצה. (ואינו תלוי כל אחד בזמן ששחט, אלא בזמן השחיטה ויש זמן אחד לכולם). וכדברי רבא איתא בברייתא בשם רבי ישמעאל.

בברייתא מובא בשם ר"ע ש"אך ביום הראשון תשביתו" הכונה לי"ד, שהרי ט"ו אסור בעשית מלאכה, והבערה היא אב מלאכה וזו הבערה שלא לצורך היא. ולמדנו מדבריו שאין ביעור חמץ אלא שריפה ולכן א"א לבער את החמץ בדבר אחר אלא בשריפה, ולכן א"א לבער ביו"ט, ושהבערה לחלק יצאה והיינו לומר שאם עשה כמה מלאכות בשוגג חייב על כל אחת ואחת, והכא נמי קרי ליה אב מלאכה, ולא אמרינן מתוך שהותרה הבערה לצורך הותרה נמי שלא לצורך.

על איזה חמץ עוברים בבל יראה

כתיב "שבעת ימים שאור לא ימצא בביתכם", עוד כתיב "ולא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאור בכל גבולך". הגמרא דנה מתי החמץ נחשב שלו ועובר עליו בבל יראה ובל ימצא, והאם יש איסור חמץ כשהחמץ שלו ואינו ברשותו.

חמץ של הקדש אינו עובר עליו בבל יראה דכתיב "לך".

צריך לבער מפני שכשחזר עובר עליו ואינו ברשותו לבטלו שהרי הוא אסור בהנאה ואינו שלו, וכן לרבא אם עושה את ביתו אוצר שמכניס שם תבואה ומתחתיה חמץ לפני ל' יום ואין דעתו לפנותו א"צ לבער דחמץ שנפלה עליו מפולת הרי הוא כמבוער, אבל בתוך ל' יום אף שאין דעתו לפנותו, או לפני ל' יום ודעתו לפנותו, חייב לבער דלכתחילה לא זהו ביעורו.

§ שואלין ודורשיין בהלכות הפסח קודם הפסח ל' יום, שהרי משה עומד בפסח ראשון ומזהיר על פסח שני, ולרשב"ג מספיק ב' שבתות, (ואין ראייה מפסח שני שכיון שלימד משה את דיני פסח ראשון לימד גם את דיני פסח שני), ומקורו הוא ממה שמשה לימד על הפסח בר"ח ניסן בשנה השניה לצאתם ממצרים (והיה זה בר"ח דכתיב "במדבר" ואתיא מ"במדבר" דכתיב ביה באחד לחודש השני).

אין מוקדם ומאוחר בתורה ופרשיות שנאמרו בתחילה נכתבו אחרי המאוחרות, ודווקא בב' עניינים ב' פרשיות, אבל בענין אחד כתוב לפי הסדר, דאל"כ א"א לדרוש כלל ופרט או פרט וכלל, ובאמת בב' עניינים לא דורשים כלל ופרט אף למ"ד שדורשים כלל ופרט המרוחקים זה מזה.

ביטול חמץ

מלבד מה שצריך לבדוק את ביתו מחמץ בליל י"ד ניסן, צריך ג"כ לבטל את החמץ ולומר שהוא חשוב בעיניו כמו עפר הארץ. הגמרא מבארת למה צריך ביטול ולא מספיק בדיקה, וכן מתי הוא זמן הביטול.

למה צריך לבטל - הבדק צריך שיבטל בלילו, אע"פ שמבער כל מה שנמצא, גזירה שמא ימצא גלוסקא יפה לאחר זמן האיסור, ותהיה דעתו עליה שהיא חשובה בעיניו, וחס עליה מלשורפה ומשהה אותה אפי' רגע אחד, ונמצא עובר בבל יראה, ולכן תיקנו שיבטל דמאחר שביטל אינו עובר. ואין הטעם משום פירורין, שהרי אינם חשובים, ומה שהם נשמרים אגב שאר הבית אינו מחשיבם, שהרי מצינו שאם אדם שומר את שדהו שלא ינסו, מחמת דבר אחר ויש בו סופי תאנים או ענבים שאינם מתבשלים כל צרכן לעולם, שאם אין בעה"ב מקפיד עליהם מותרים משום גזל ופטורים מן המעשר דהוה הפקר. (ואם מקפיד עליהם אסורים משום גזל, וחיובים במעשר אם ליקטם בעה"ב או שנתנם לאחר).

ואמנם לגבי ע"ז אסור להשכיר בית לעכו"ם (אפי' בסוריא ובחז"ל שמותר להשכיר בית לבהמות ועצים, אבל בא"י אסור להשכיר אף לבהמות ועצים), כיון שיכניס לתוך ביתו של הישראל ע"ז, דשכירות לא קניא, ולא כתיב "לא ימצא".

היכר בחמץ של נכרי - חמץ של נכרי הנמצא בביתו של ישראל ולא קיבל עליו אחריות, צריך לעשות לו ב"ד מחיצה עשרה טפחים שלא ישכח ויאכלנו, ולא מועילה כפית כלי, מפני שבמשך ז' ימים ינטל הכלי, אבל לשל הקדש א"צ משום דבדילי מיניה.

בכורה וחלה בארנוא - ארנוא היינו שהמלך נוטל עשירית מהבהמות או מהתבואה. ללישנא קמא אם יכול בעל העדר לסלק חובו למלך במעות חייב בכורה דאכתי לא זכה בהם הנכרי, ויתכן שיתן לו מעות, אבל אם אינו יכול לסלקו במעות פטור כיון שיד נכרי באמצע וכתב "בישראל", וללישנא בתרא פטור מבכורה אע"פ שיכול לסלקו במעות דעד מתי שלא סילקו במעות ידו שייכת בבהמות, ודווקא בהמה דאית ליה קלא, אבל עיסת ארנוא חייבת בחלה אע"ג דכתיב "עריסותיכם" דשל נכרי פטורה, ואע"פ שאינו יכול לסלקו במעות, דלית ליה קלא והרואה חושב שהיא של ישראל, והוא אוכלה בלא חלה.

דיני בדיקת וביעור חמץ

נתבאר לעיל ב. שזמן בדיקת חמץ הוא בליל י"ד ניסן. הגמרא כאן מבארת ממתי מתחיל חיוב בדיקת חמץ למי שלא יהיה בביתו בליל י"ד, וממתי צריך ללמוד הלכות פסח, ומה הדין במי שמצא חמץ בביתו בפסח עצמו.

המוצא חמץ בביתו ביו"ט כופה עליו כלי דכיון שביטלו אינו עובר בבל יראה, ולא התירו לטלטלו, וצריך כפית כלי כדי שלא ישכח ויאכלו. ואינו יכול לעשות מחיצה, וכפה עליו כלי יום אחד ובלילה יבערנו. ואם החמץ הוא של הקדש א"צ לכפות כלי מפני שבדילים ממנו אפי' בשאר ימות השנה.

חיוב בדיקה לפני ליל י"ד - המפרש לים והיוצא בשיירא למקום רחוק אם יוצא ל' יום קודם פסח (שהוא זמן ששואלים ודורשים בהלכות הפסח וחל עליו חיוב להזהר בצרכי הפסח) ואין דעתו לחזור בימי הפסח אינו חייב לבער, ואם יוצא בתוך ל' יום ודעתו לחזור חייב לבער, ואם יוצא לפני ל' יום ודעתו לחזור, או שיוצא בתוך ל' יום ואין דעתו לחזור, לאביי א"צ לבער, ולרבא

אם נמצאו לפני סוחרי בהמה, בכל השנה הוּו מעשר מפני שהעולים לרגל לא היו מספיקים לגמור את מעות המעשר שלהם, והיו נותנים אותם לבני העיר בטובת הנאה, ועיקר השימוש היה לקנות בהמות לשלמים, ולכן רוב אוכלי הבשר היו ממעות מעשר, (וכתב רש"י שאף שיתכן שנפלו מיד המוכר, מ"מ ספק איסורא לחומרא).

ואם נמצאו בהר הבית דינם חולין, ואף אם נמצאו בזמן הרגל לא אזלינן בתר בתרא אלא לפי רוב השנה, מפני שהר הבית לא היה מתכבד (שהרוח היתה מכבדתו, ועוד שאסור ליכנס לשם באבק שעל רגליו).

ואם נמצאו בירושלים בשאר ימות השנה חולין, אבל בשעת הרגל הוּו מעשר ואין אומרים שנפלו לפני הרגל כיון ששוקי ירושלים עשויים להתכבד בכל יום וע"י הכיבוד היה מוצאם, ולהכי אזלינן בתר בתרא.

תיבה שהשתמשו בה במעות חולין ובמעות מעשר, מבואר בברייתא שהולכים אחר הרוב ולא אחר הבתרא, וצ"ל דהיינו באופן שאינו יודע מה השתמש בה אחרון, או שהשתמש בה בשניהם יחד באותו יום כל אחד בערימה נפרדת בזוית נפרדת, או שמצא מעות בגומא שיש לחוש שמא נטמן בגומא ולא ראהו.

ברכת המצות

אנשי כנסת הגדולה תיקנו לברך לפני עשית מצוה בנוסח אשר קדשנו במצוותיו וכו'. הגמרא מבארת נוסח הברכה לפני בדיקת חמץ מילה ושחיטה ונטילת לולב, ומתי מברך על המצוה אחרי עשית המצוה.

א: בדיקת חמץ- הבודק צריך שיברך, ומברך לפני הבדיקה. לרב פפי מברך "לבער חמץ", וביעור כולל גם בדיקה, מפני שמשמעותו הוא להבא, אבל על ביעור משמע מעיקרא, ולרב פפא מברך "על ביעור חמץ", דמשמעותו נמי להבא, וכן הלכה.

מילה- מברך "על המילה", דאינו יכול לברך למול, שהרי אינו מחויב למול אלא האב אבל ביעור כל איש בודק בביתו, ואבי הבן לרב פפי צריך לומר למול, ולהלכה גם אבי הבן יברך "על המילה" דלהבא משמע.

שחיטה- מברך "על השחיטה", דאינו יכול לברך לשחוט, שהרי אינו מחויב לשחוט, ובשחיטת פסח וקדשים לרב פפי צריך לומר לשחוט.

זמן הביטול- זמן הביטול הוא בזמן בדיקת חמץ סמוך לבדיקה מיד, ואומר כל חמירא דאיכא בביתא הדין ליבטיל, ולא בשעה רביעית או חמישית ביום י"ד שמא ישכח לבטל אבל בזמן שהוא עסוק בבדיקה יזכור לבטל, ולא אומרים שיבטל כשימצא גלוסקה יפה, דשמא ימצאנה אחרי זמן האיסור, ואז א"א לבטל חמץ מפני שאינו ברשותו - שלו (ועשאו הכתוב כאילו הוא ברשותו להתחייב, וכן בור ברה"ר הפותחו חייב בנזקיו אע"פ שהבור ברה"ר והוא הפקר). ולא תיקנו שיבטל בשש לרש"י היינו בשעה השישית שהוא עסוק בשריפתו משום דכבר אינו ברשותו, כיון שהחמץ כבר אסור מדרבנן לכ"ע, כמו שמצינו שהמקדש אשה משש שעות ולמעלה והיינו מתחילת שש אין חוששין לקידושיו, אפי' אם קידש בחיטי קורדנייתא הצומחים בהרי אררט שהם קשים מאד, ואפ"ה אם באו עליהם מים אסורים בהנאה מדרבנן, ואתי איסור הנאה דרבנן ומפקיע קידושין דאורייתא, דכל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש, והפקר ב"ד הפקר.

ז. והא דתנן שאם היה יושב בבית המדרש ונזכר שיש לו חמץ בביתו מבטלו בליבו אף אם חל י"ד בשבת ועדיין לא הגיע זמן האיסור, וכן ביו"ט, ואף שיו"ט הוא אחר זמן האיסור שא"א כבר לבטל, צ"ל שיש לו עיסה שלא החמיצה, שעדיין היא שלו ויכול לבטלה, ומתיירא שמא תחמיץ ומפני כבוד רבו אינו יכול לקום וללכת לאפות אותה.

אי אזלינן בתר בתרא או בתר רוב

כשיש ספק על דבר מסוים מהו, ישנם כמה דברים שלפיהם אפשר לקבוע דבר זה, כגון רוב, או דבר השתמשו בו לאחרונה באותו מקום (בתרא). הגמרא דנה מה הדין כשיש סתירה בין הרוב לבין התברא.

ספק חמץ- פת שנמצאה בתוך תיבה, ולא ידוע אם היא חמץ או מצה, אזלינן בתר בתרא דמסתמא לפני שמניחים פת חדשה נוטלים את הישנה שלא תתעפש, ועוד דמסתמא בדק את התיבה לביל י"ד, ואם הפת מעופשת לא אזלינן בתר בתרא, דהעיפוש מוכיח שאינה מהאחרונות, ואמנם אם רבו הימים שהניחו בה מצה והיא ראויה להתעפש, אע"פ שעיפוש מרובה מותרת, דאמרינן שכל יום הניח עליה מצה חמה וזה גרם לעיפוש מרובה.

מעות שנמצאו בירושלים-

מן המובחר), דלבדיקה עדיף נר מאבוקה, ו"א מפני שאפשר להכניסו לחורים וסדקים, וי"א מפני שגור מאיר לפניו ואבוקה לאחריו והבדוק צריך שיהיה אור לפניו, וי"א שבאבוקה מתיירא שיבעיר את הבית ואין ליבו על הבדיקה יפה, וי"א שגור אורו נמשך יפה, אבל אבוקה קופצת ונפסקת תמיד.

חיוב בדיקה במקומות שונים

המשנה ב. כתבה כלל בדיני בדיקה שא"צ לבדוק במקום שאין רגילים להכניס שם חמץ. הגמרא מפרטת כמה מקומות אם הם נחשבים למקום שמכניסים בו חמץ וצריך לבדוק שם או לא, וכן יבואר שתקנת בדיקה לא נאמרה במקום שיש סכנה לבדוקו.

כל מקום שאין מכניסים בו חמץ א"צ בדיקה.

חורי הבית שבכותל העליונים והתחתונים אם הם גבוהים או נמוכים יותר מזדאי שאין נח להשתמש בהם אינם צריכים בדיקה, ואם הם באמצע הכותל צריכים בדיקה.

גג היציע שהוא משופע א"צ בדיקה, אבל שאר גגות אינם משופעים. וגג המגדל שנותנים לתוכו כלים ואוכלים א"צ בדיקה אלא תוכו ולא גגו.

רפת בקר ולולין א"צ בדיקה שאם היה שם חמץ הבהמות אכלוהו.

בית התבן א"צ בדיקה דאין מכניסים בו חמץ.

אוצרות יין אם מסתפק מהם צריך בדיקה שפעמים כשהיין כלה השמש נכנס לשם עם פיתו, ואם אין מסתפק מהם א"צ בדיקה. ואוצרות שמן א"צ בדיקה, דיש קבע לאכילה ויודע כמה שמן יצטרך, משא"כ בשתיה. ועשו אוצרות שיכר בבבל להצריך בדיקה במסתפק מהם כאוצרות יין שמסתפק מהם שכיון שרגילים בו אין קבע לשתיתו.

מיטה החולקת בתוך הבית ומפסקת - חולקת היינו שמעמידים אותה במקום מחיצה לחלק תשמישי הבית, ואורחא דמילתא נקט. אם המיטה גבוהה מהקרע צריך לבדוק תחתיה, ואם אינה גבוהה ועצים ואבנים סדורים תחתיה ומפסקת שיש אויר בין המיטה לעצים א"צ בדיקה.

בית הדגים של דגים גדולים א"צ בדיקה כי יש להם קבע ואומד, ושל קטנים צריך בדיקה.

נטילת לולב - מברך "על נטילת לולב", דאינו יכול לברך ליטול, כיון שכבר יצא בו כשהגביהו. (וברכת שהחיינו מברך כשעושה לעצמו לולב, וכן העושה לעצמו סוכה מברך שהחיינו, וכשנכנס לישב בה מברך "לישב בסוכה").

עובר לעשייתן - כל המצוות מברך עליהם עובר לעשייתן, והיינו לפני עשיית המצוה (ד"עובר" היינו להקדים, דכתיב "ויעבור את הכושי", "והוא עבר לפניו", "ויעבור מלכם לפניו"), וכן בשופר יברך לפני התקיעה, ואין חוששים שמא תתקלקל התקיעה, כמו שאין חוששים בשחיטה ומילה, אבל בטבילה מברך "על הטבילה" אחרי שטבל ועלה, דבעל קרי אסור לברך קודם הטבילה, ומש"ה תיקנו בכל הטבילות שיברך לבסוף.

בדיקת חמץ לאור הנר

נתבאר במתני' ב. שבדיקת החמץ צריכה להיות לאור הנר. הגמרא מבארת טעם ומקור דין זה, והיכן א"צ לבדוק לאור הנר, והאם אפשר לבדוק ע"י אבוקה.

מקור וטעם הדין - אין בודקין את החמץ לאור החמה או הלבנה או האבוקה אלא לאור הנר, מפני שאור הנר יפה לבדיקה, וכתיב (זכר לדבר) "שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם", ומציאה היא ע"י חיפוש דכתיב "ויחפש בגדול החל ובקטן כילה וימצא", וחיפוש הוא ע"י נרות דכתיב "ויחפש את ירושלים בנרות", ואל תאמר שחיפוש דכתיב גבי נרות היא קולא שהקב"ה לא יחפש את עוונות ירושלים באבוקה שע"ז ימצא גם עוון קטן, אלא בנרות שימצא רק עוון גדול, אבל חמץ אין לומדים משם להקל שיספיק חיפוש בנר, וזה לומדים מ"נר ד' נשמות אדם חופש" שחיפוש מועיל בנר.

ח. בדיקה לאור החמה בחצר ובאכסדרא

ובארובה - חצר א"צ בדיקה כלל מפני שהעורבים מצויים שם, ואכסדרא נבדקת לאורה ביום וא"צ להביא לה נר בלילה, וכן ארובה כנגד החור ממש, וצדי הארובה אין נבדקים לאור החמה אלא ע"י נר.

בדיקה ע"י אבוקה - אבוקה לא מועילה לבדיקה אע"פ שאורה רב מאור הנר, (כדמצינו שצדיקים בפני השכינה לעת"ל שאורם יהיה כאור של שבעת ימי בראשית כנר בפני אבוקה, וכן מצינו שאבוקה להבדלה מצוה

או לחזור בלילה ואין להם לירא מן המזיקים, שהמצוה מגינה עליהם.

מפני מה אין פירות גינוסר שהם מתוקים מאד וחמיי טבריה בירושלים, שלא יאמרו עולי רגלים אלמלא עלינו אלא בשביל זה דיינו, ונמצאת עליה שלא לשמה.

בדיקת שתי שורות במרתף - א"צ לבדוק אלא במרתף שמכניסים בו חמץ, והיינו במסתפק. לב"ש בודק ב' שורות על פני כל המרתף, ונחלקו בדעתם רב יהודה וריו"ח, לרב יהודה בודק ב' שורות מלמטה למעלה, ותניא כוותיה, ולריו"ח בודק שורה אחת מלמטה למעלה, ואת כל שורת החביות העליונות על פני כל ארכו ורחבו של המרתף, (ונקראת שורה אם מונים מלמעלה למטה), ותניא כוותיה. ולב"ה בודק את ב' השורות החיצונות העליונות, ונחלקו בדעתם רב ושמואל, לרב בודק את השורה העליונה החיצונה ולא מן הארץ עד הקורה ואת זו שתחתיה, ולשמואל בודק את השורה העליונה החיצונה ואת זו שלפנים ממנה, והלכתא כשמואל.

חשש גרירת חולדה,

ואין ספק מוציא מידי ודאי

לאחר בדיקת הבית מחמץ הרי הבית בחזקת שאין בו חמץ, ואין חוששים שבעלי חיים הביאו חמץ לביתו ממקום אחר אא"כ ראינו שבעל חי נכנס לחצר עם חמץ. אגב דינים אלו דנה הגמרא בכלל שאין ספק מוציא מידי ודאי, באיזה אופנים אין חוששים לספק כנגד הודאות שהיתה מתחילה.

ט. בדיקת חמץ במקום חשש גרירת חולדה - אם לא ראינו שחולדה גררה מהחמץ אין חוששים וא"צ לחזור ולבדוק מקום שכבר בדק, בין מבית לבית ובין ממקום למקום, דא"כ היינו חוששים אף מחצר לחצר - בתים שבחצר אחת לבתים שבחצר אחרת, ומעיר לעיר, ואין לדבר סוף. אבל אם ראינו שחולדה לקחה חמץ והביאה אותו לחצר זו חוששים וצריך לבדוק את הבית.

חשש נפלים במדורות העכו"ם - מדורות העכו"ם ששהה העכו"ם בהם מ' יום ובא ישראל לדור שם, צריכים בדיקה מנפלים מפני שהעכו"ם קוברים נפליהם בבתיהם, ומטמאין במיתתם לרבנן אף באהל ולר"ש במגע

בית המלח בית השעוה שהולך באמצע הסעודה להביא מלח ונרות ובית העצים ובית התמרים צריכים בדיקה.

בדיקה במקום סכנה

תנא אין מחייבים אותנו להכניס ידו לחורים וסדקים מפני הסכנה.

הגמ' מבארת דלא איירי בחורים וסדקים שסכנה להכניס ידו לשם, דא"כ אינו משתמש בהם. אלא איירי שהשתמש בחורים והכותל נפל, דא"צ בדיקה אלא רק מה שרואה בעיניו, ואף במקום שהכלב יכול לחפש אחריו פחות מג' טפחים א"צ לבדוק מפני הסכנה של עקרבים, אבל אם אין הכלב יכול לחפש אחריו, בזה נאמר הדין שחמץ שנפלה עליו מפולת הרי הוא כמבוער וא"צ בדיקה. ואף ששלוחי מצוה אינם ניזוקים חיישינן שמא תאבד לו מחט ויבוא לחפש אחריה אחרי הבדיקה, (אבל בשעת הבדיקה אף אם יחפש מחט אין בזה סכנה, שהרי כוונתו גם למצוה, ושנינו האומר סלע זה לצדקה ע"מ שיחיה בני או שאהיה בן עוה"ב הרי זה צדיק גמור בדבר זה, ואינו שלא לשמה, אלא עושה קיים מצות בוראו ומתכוון אף להנאת עצמו).

ח: ולרב נחמן בר יצחק איירי בחור שבין ישראל לנכרי שלת"ק בודק עד מקום שידו מגעת והשאר מבטלו בליבו, ולפלימו א"צ לבדוק בחור כלל מפני סכנת כשפים שהרי בודק בלילה לאור הנר (אבל בשימוש בחור אין סכנה מפני שמשתמש ביום לאור היום), ואף ששלוחי מצוה אינם ניזוקים, מ"מ היכא דשכיח הזיקא שאני, כדאשכחן שאמר שמואל "איך אלך ושמע שאול והרגני" הרי שהיה ירא אע"פ שהיה שלוחו של מקום.

שלוחי מצוה אינם ניזוקים - כלל זה הוא בין בהליכה ובין בחזרה, כאיסי בן יהודה שלומד מהא דכתיב "ולא יחמוד איש את ארצו" שהפרה והתרנגול לא ינזקו, וכ"ש בני אדם שאין דרכם להנזק מפני שיש להם מזל, ואף בחזרה לא ינזקו דכתיב "ופנית בבוקר והלכת לאוהלך" (וקרא דהליכה איצטריך ללמד שמי שאין לו קרקע אינו עולה לרגל), ועל כן ההולכים לבית המדרש יכולים ללכת

בצינעא הוא כדי שהחולדה לא תגרור בפנינו, ואז יהיה צריך בדיקה (ותניא כוותיה דרבא), ולרב מרי הגזירה היא שמא ימצא פחות ממה שהניח.

דיני ספיקות בבדיקת חמץ ובעוד דברים

כפי שמוצינו כללים בעלמא מתי הולכים אחרי הרוב, וכן כללים נוספים בספיקות מתי תולים להתר ומתי חוששים לאיסור, הוא הדין לגבי ספק בבדיקת חמץ שייכים הכללים האלה וכדלהלן.

דין רוב וקבוע - תשע חנויות מוכרות בשר שחווטה ואחת מוכרת בשר נבילה, אם אינו יודע מאיזה לקח ספיקו אסור, ובנמצא הלך אחר הרוב, וה"ה לגבי חמץ אם יש ט' צבורין מצה ואחד של חמץ ונטל עכבר בפנינו ונכנס לבית ואין יודעים אם לקח חמץ או מצה, אסור, דכל קבוע כמחצה על מחצה וספק לחומרא, ואין הולכין בו אחר הרוב. ואם פירש חתיכה לאחת מן הזויות ונטלה עכבר משם הולכים אחר הרוב דכל דפריש מרובא פריש, דכיון דפריש אין בו תורת קבוע. לרש"י הנדון בזה הוא לענין אם צריך לחזור ולבדוק.

התר שאני אומר וכו' - שתי קופות אחת של חולין ואחת של תרומה, ולפניהם סאה חולין וסאה תרומה, ונפלה סאה לתוך כל קופה, מותרים אפי' אין בקופה בכדי להעלות את התרומה באחד ומאה, שאני אומר שהחולין נפלו לחולין והתרומה לתרומה דתלין לקולא, אע"ג דאיכא למימר איפכא. וה"ה לגבי חמץ אם היו ב' בתים בדוקים, ולפניהם צבור חמץ וצבור מצה, והכניס עכבר חמץ ומצה ואין ידוע לאיזה בית, הבית שבדקו מותר דתולים שהמצה נכנסה לבדוק, ואף שאין שייך התר "שאני אומר" בדאורייתא ואיירי בתרומה בזמן הזה דרבנן, הרי בבדיקת חמץ דרבנן, דמדאורייתא בביטול בעלמא סג'.

י. ספק טומאה ברה"ר בב' הוראות סותרות - שני שבילים אחד טמא שיש בו קבר לכל רוחבו ואחד טהור, והלכו בהם ב' בני אדם כל אחד בשביל אחר וכל אחד נגע בטהרות, אם שאלו בזה אחר זה טהורים אע"פ שכל אחד אומר כך היה המעשה שלי ושל חברי, אבל איני נשאל אלא על עצמי, דספק טומאה ברה"ר טהור, ואם שאלו בבת אחת בתוך כדי דיבור, שצריך להשיב לשניהם יחד טמאים שא"א לומר להם טהורים שהרי האחד ודאי טמא, ואם שאל

ומשא, ואף אם אין לעכו"ם אשה מפני שחשודים על הזנות, מ"מ בכל מקום שחולדה וחזיר יכולין להלך א"צ בבדיקה, מפני שגם אם היה שם נפלים, החולדה והחזיר אוכלים את הנפלים לגמרי.

ומ"מ לגבי חמץ כשראינו שהביאתו לכאן אין אומרים שהחולדה אכלה את החמץ שלקחה דדרכה להותיר בלחם ולא בבשר. ולרבא החילוק הוא שבנפלים יש ספק אם בכלל היה נפל, ולכן ספק אכילה מספיק להתיר, אבל כאן שודאי היה לה חמץ, אין ספק אכילה מוציא מידי ודאי.

חבר שמת והניח מגורה מלאה פירות בביתו, אפי' אם הם בני יומם שניכר שנתמרחו היום הרי הם בחזקת מתוקנים. הגמ' מבארת שאף אם אין ספק מוציא מידי ודאי והכא נגמרה מלאכתם וראו פני הבית, י"ל דהפירות הם ודאי מעושרים, דחזקה על חבר שאין מוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן והיא חזקה ודאית על כל החברים. או דהכא לא הוי ודאי טבל, דשמא הכניסה במוץ שלה ולא התחייבה במעשר כיון שבזמן ראית פני הבית לא נגמרה מלאכתם.

אין ספק מוציא מידי ודאי בדאורייתא ובדרבנן - כתב רש"י שבחבר שמת וכו' מותר לאכול מהפירות אכילת קבע, שאף שאכילת קבע אסורה בהכניסה במוץ שלה, מ"מ כיון שאין איסור זה אלא מדרבנן, סומכים בזה על החזקה שהחבר עישרם. ולבהמה מותר לאכול אכילת קבע כשהכניסה במוץ שלה אף בפירות שודאי אינם מעושרים.

ט: מעשה בשפחה שהטילה נפל לבור והציץ לשם

כהן לידע אם הוא זכר או נקיבה ונ"מ לימי טומאה וטהרה של זכר או נקיבה, ולא נזהר מאיסור "לנפש לא יטמא", ולא ראה את הנפל, ואמרו חכמים שהכהן טהור מפני שחולדה וברדלס מצויים שם. ואף שאין ספק מוציא מידי ודאי, י"ל דאיירי דלא הוי ודאי נפל אלא ספק רוח ספק נפל, או דגרירת חולדה וברדלס הוי ודאי מוחזקים הם בכך, שאע"פ שמשיריים מ"מ ודאי גוררים.

חשש גרירת חולדה בחמץ שנשאר - צריך להניח בצינעא את החמץ שמשירי אחר הבדיקה, כדי שלא יהיה צריך לבדוק פעם נוספת לאביי איירי ביום י"ד, שאם לא יניח בצינעא יהיה חייב לחזור ולבדוק שמא גררה חולדה ושיירה, אבל ב"ג שיש עוד הרבה חמץ אין חוששים לגרירת חולדה, ולרבא החולדה לא יודעת מתי לא יהיה חמץ, ועל כן הטעם שצריך להניח

כל הבית שמא גררום חולדות והי' שנמצאו איש אחר הביאם. ואם הניח עשר ומצא תשע לרבי א"צ לחפש אלא אחד, ולחכמים צריך לחפש את כל העשר. ואיירי שכל הכרות קשורים זה בזה, כמו שבמעות איירי בכיסים קשורים. ואף שבמעות אין לתלות בעכברים, תולים שלקחום קטנים.

י' הניח בזוית זו ומצא בזוית אחרת - קרדום שאבד בבית הבית טמא, שאני אומר שאדם טמא נכנס לבית ומשמש בכל הכלים, וכן אם הניח את הקרדום בזוית זו ומצאו בזוית אחרת הבית טמא, שאני אומר שאדם טמא נטלו מזוית לזוית, ולרשב"ג הבית טהור שאני אומר שבעה"ב השאלו לאחר או שנטלו מזוית לזוית ושכח. וה"ה לגבי חמץ אם מצא את החמץ בזוית אחרת לרבנן חוששים שהעכבר עשה, ויש לחוש שזהו חמץ אחר, ולרשב"ג תולים שהאדם עצמו עשה ושכח וא"צ בדיקה.

עכבר שנכנס עם ככר ונכנס אחריו ומצא פרוורים, צריך לבדוק מפני שאין דרך עכבר לפרר ואין זה הככר שהכניס העכבר, אבל בתינוק אם מצא פרוורים כדי כל הככר א"צ בדיקה מפני שדרך תינוק לפרר.

כמה ספיקות בדין עכבר שנכנס עם ככר ונמצא איזה ככר -

עכבר שנכנס עם ככר, ויצא עכבר עם ככר, ילה"ס אם תולים שזהו אותו עכבר ואפי' לרשב"ג יש רגלים לדבר. או שחוששים שזה ככר אחר.

ואת"ל שתולים שזהו אותו עכבר ילה"ס אם יצא עכבר בצבע אחר וככר בפיו, אם תולים שזהו אותו ככר שהשליכו העכבר הראשון או לא.

ואת"ל שעכבר לא לוקח מעכבר, ילה"ס אם יצאה חולדה עם ככר, אם תולים שלקחה אותו מהעכבר, או שאם לקחה מהעכבר היתה לוקחת בפיה גם את העכבר.

ואת"ל שהיתה לוקחת גם את העכבר ילה"ס מה הדין אם יצאה עם ככר ועכבר, אם בגלל שאין הככר בפי העכבר תולים בככר אחר, או שהככר נפל מהעכבר משום ביעתותא ונטלה אותו החולדה. תיקן.

כמה ספיקות בחיוב ביעור חמץ -

ככר בשמי קורה ילה"ס אם הטריחוהו חכמים להביא סולם להורידו כיון שמעצמו לא יפול, או שהצריכוהו להורידו שמא יפול ויבוא לאוכלו.

עליו ועל חבירו לר"י טהורים דהוי כבאו בזה אחר זה ואומרים לו טהור אתה, ומעצמו יבין שאף חבירו כמוהו, ולרבי יוסי טמאים דהוי כבאו לישאל בבת אחת שצריך הוראה אחת לשניהם. וה"ה אם היה צבור חמץ ולפניו ב' בתים בדוקים, והכניס עכבר חתיכה לאחד מהבתים, שאם באו לישאל בזה אחר זה מותרים זכיון שבדיקת חמץ דרבנן תלינן לקולא, ואם באו שניהם בבת אחת שניהם צריכים בדיקה.

ספק על - הנכנס לבקעה בימות הגשמים שהבקעה היא רה"י מפני שאין רשות להכנס לשם שכבר צמח הזרע, וספק טומאה ברה"י טמא, ויש טומאה באחת השדות וידוע באיזה שדה, וכל שדה מסומנת במצריה ואינו יודע אם נכנס לאותה שדה, ר"א מטהר דס"ל שספק ביאה טהור (אבל ספק מגע טמא), וחכמים מטמאים, וה"ה גבי בדיקת חמץ אם יש ספק אם העכבר נכנס עם החמץ לבית, ובזה גם לרבנן פטור מבדיקה, דבדיקת חמץ דרבנן ותלינן לקולא.

על ובדק ולא אשכח - גל טמא שנתערב עם ב' גלים טהורים, ובדקו אחד או שניים ומצאו טהורים מה שנבדק טהור, ואם בדק שלשתם ומצאם טהורים לר"מ שלשתם טמאים, דכל מקום שהוא בחזקת טומאה ובדקו שם ולא מצאו טומאה, לר"מ לעולם הוא בחזקת טומאה עד שימצאו היכן הטומאה, ולחכמים אם בדק עד שהגיע לקרקע בתולה ולא מצא טומאה המקום טהור ותולים שבא עורב או עכבר ונטלה. וה"ה גבי בדיקת חמץ אם עכבר הכניס חמץ ובדק ולא מצא ובזה אף לר"מ אומרים שעכבר אכלה, דבדיקת חמץ דרבנן.

על ובדק ואשכח - שדה שנאבד בה קבר הנכנס לתוכה טמא, ואם נמצא בה קבר ואין ידוע אם זהו הקבר שאבד לרבי שאר השדה טהור, שאנו אומרים שזהו הקבר שאבד, ולרשב"ג חייב לבדוק את כל השדה. וה"ה לגבי חמץ אם הכניס עכבר חמץ לבית ומצאנו חמץ ואין ידוע אם זה החמץ שהעכבר הכניס.

הניח תשע ומצא עשר, או עשר ומצא תשע - המניח מנה מעשר ומצא מאתים, לרבי חולין ומעשר מעורבים זה בזה, ויחללם על סלעים בשווי מנה, ולחכמים הכל חולין מפני שהמנה נטל ואלו מעות אחרים. ואם הניח מאתים ומצא מנה לרבי תולים שלקחו מנה אחד, ולרבנן תולים שלקחו הכל וכל המעות חולין. וה"ה לגבי חמץ אם הניח תשע ומצא עשר לחכמים חייב לבדוק את

רבא מבאר שאף שר"י סובר שאין בודקים בזמן איסור חמץ שמא יבוא לאוכלו, בחדש מותר שהרי לא הותר אלא ע"י קיטוף ביד, שהרי אסור לקצור לפני העומר דכתיב "ראשית קצירכם", ורק טחינה בריחיים של יד ולא בשל מים, ורק הרקדה ע"י נפה בצדה התחתון שהיה הופכה על פניה, א"כ ע"י השינוי יזכור שלא לאכול את החדש.

ואביי שואל שכיון שמותר לקצור בבית השלחין ובעמקים כדרכו בחול, דממקום שאין אתה מביא עומר אתה קוצר, ותנן אין מביאים סולת למנחה מבית הזבלים או השלחין או העמקים מפני שאינה מן המובחר, א"כ למה אין חשש שיבוא לאוכלו.

רב אשי רוצה לבאר ששיטת ר"י שגם בחדש לא הותר אלא קמח וקלי שאינם ראויים לאכילה, והגמ' דוחה שיש לחשוש שיאכל לפני שהתייבשה, ואי נימא שהקיטוף יזכיר לו, למה בשלחין ובעמקים מותר לקצור כדרכו.

ביאור הגמ' במחלוקת רבי יהודה וחכמים-

רבי יהודה אוסר רק בדבר שלא בדלים ממנו, ופעמים לא חוששים אף שאין בדלים ממנו- דבר שהאדם בודל ממנו כל השנה לא גזר ר"י, ולכן בחדש לא גזר ר"י, אבל בחמץ שלא בודל ממנו כל השנה חוששים שיבוא לאוכלו. ומה שהתיר ר"י לתת שפופרת ביצה עם שמן על פי הנר ואין חוששים שיסתפק מן השמן, מפני שמשום חומרא דשבת מיבדל בדילי. ולהכי התיר ר"י לקשור דלי בחבל דגרדי דמשום חומרא דשבת פרשי מאיסורי שבת, (אבל חבל דעלמא ודאי אסור דהוא קשר של קיימא). ומה שאסר ר"י לענוב חבל שנפסק (אלא יכרוך עליו כריכה בעלמא, ע"י פונדא אזור חלול או פסקיא רצועה שכורכים סביבות השוקיים) אינו מטעם גזירה, אלא משום דס"ל שעניבה זו קשירה. ומה שמצינו שאסור להקיז דם לבכור אף כשיש חשש שימות שהרי אסור להטיל בו מום, ואפי' לגרום אסור דכתיב "כל מום", ואסור אף במקום שאין מטיל מום, שאין מטיל מום אלא בדבר שאין חוזר לקדמותו, כגון שחותר עצם או פוגם שפתו או אזנו, אבל בשאר מקומות שמתרפא אינו מום. ואע"פ שמיבדל בדילי מיניה דקדשים הכל בדילין מהם, משום שחוששים שמתוך שהוא בהול על ממונו שמא ימות יבוא להקיז דם במקום שנעשה בעל מום. ומה שאסר ר"י לקדר בהמה במסרק קטן ביו"ט אבל לקרצף והיינו במסרק ששינוי גסות מותר,

ואת"ל שחוששים שיפול ילה"ס בככר בבור, אם א"צ להביא סולם להוציאו כיון שאינו יכול ליפול מעצמו, או שחוששים שירד לבור לצורך אחר ויבוא לאוכלו. (ואת"ל שחוששים שירד לשם לצורכו רש"י לא גורס את"ל, ואינו שייך לספיקות הנ"ל), ילה"ס בככר בפי נחש, אם הטריחוהו רבנן לשכור מומחה שיוציאו, או שלא הטריחוהו להוציא ממון על כך ויבטלו בליבו. תיקו.

זמני בדיקת חמץ

אור לארבעה עשר בודקים את החמץ. אמנם מי שלא בדק בזמן זה עדיין יש עליו חובת בדיקה. הגמרא תבאר עד מתי יש חיוב בדיקה, והאם יש זמן שאין לבדוק בו את החמץ מחשש שמא יבוא לאוכלו, ואגב זה מבארת הגמרא דברים נוספים שאסרו חכמים מחמת חשש אכילת דבר איסור וכדומה.

שיטת רבי יהודה שבודקים בליל י"ד, ובי"ד שחרית, ובזמן הביעור. הגמ' מבארת שאין כוונת ר"י שצריך לבדוק ג"פ, כיון שכתוב בתורה "לא יראה" "לא ימצא" ו"תשביתו" שהם ג' לשונות השבתה, דאף לר"י א"צ לבדוק בשלשתם כדמוכח בברייתא, ובא ר"י לומר שלא יבדוק אח"כ שמא כיון שהוא עוסק בחמץ יבוא לאכול מן החמץ.

שיטת חכמים שאין חוששים שיאכל מן החמץ, ועל כן אם לא בדק בי"ד יבדוק בתוך המועד -עד שעה שישית, ואם לא בדק בתוך המועד יבדוק לאחר המועד -משש שעות ולמעלה עד שתחשך.

ומה שמשירר יניחנו בצניעא, כדי שלא יהיה צריך לבדוק אחריו.

ביאור מחלוקת ר"י וחכמים מתי גוזרים-

י"א הכנת קמח וקלי לפני הקרבת העומר-

סתירה בין איסור חדש לאיסור חמץ- לר"מ מה שהיה מצוי בירושלים קמח וקלי מיד אחרי הקרבת העומר היה שלא לרצון חכמים שקודם יו"ט קטפו חדש וטחנו ויבשו בתנור, ויש לחוש שיבוא לאוכלו, ולר"י היה זה ברצון חכמים. וזה סותר לכא' את מחלוקתם גבי חמץ שלר"י חוששים שמא יבוא לאוכלו ולרבנן אין חוששים.

ולהלן י"ב: 'יבואר למה אסרו חמץ לפני סוף שעה שישית.

עד כמה העדים יכולים לטעות ולא מתבטלת עדותם

מדאורייתא החמץ אסור רק מתחילת השעה השביעית, אמנם חכמים אסרו את החמץ כבר לפני זמן זה מחשש שאנשים יטעו בשעות. כמו כן מצינו לגבי עדות שגם כאשר שני עדים חלוקים בשעה שהם מעידים שבה אירע מעשה מסוים עדותם מתקבלת כשיש מקום לתלות שהם טעו בשעות. הגמרא מבארת עד כמה תולים בעדות שהאדם טועה בשעות, ומבארת לפי זה ממתני חכמים אסרו את החמץ.

טעות העדים בתאריכים - אם עד אחד מעיד שפלוני הרג את הנפש בשניים בחודש, והעד השני מעיד על שלשה בחודש, עדותן קיימת, מפני שבחקירות אמרו שניהם את אותו יום בשבוע, ותולים שאחד יודע שעברו את החודש והשני אינו יודע, וכיון שיש שטועים בזה, אע"פ שאנו מצווים לחלק עדותם ולהצילו, מ"מ באופן זה אין בידינו כח לפסול את העדות. ואם עד אחד אומר שזה היה בג' בחודש והשני אומר שזה היה בה' בחודש עדותן בטלה שבזה אין לטעות, וצריך שתהיה העדות מכוונת, והוא והם פטורים, דאין העדים נהרגים אלא ע"י הזמה.

טעות העדים בשעות - שיטת ר"מ שאם אחד אומר בשתים ואחד אומר בשלש עדותן קיימת, ואם אחד אומר בשלש ואחד אומר בחמש עדותן בטלה, ולר"י אף בזה עדותן קיימת, אא"כ זה אומר בשעה חמישית וזה אומר בשביעית דהוי הכחשה, כיון שבחמישית החמה במזרח ובשביעית היא במערב ואפשר לבדוק את זה ע"י הצל.

ביאור מחלוקת ר"מ ור"י -

אבי מבאר שלר"מ אין אדם טועה כלל והטועה הוא שקרן, ומה שר"מ מכשיר עדות שאחד אומר שתיים ואחד אומר שלש משום ששניהם העידו על רגע אחד, והמעשה היה ביציאת השעה השניה וכניסת השלישית, ועד אחד התכוין לסוף השניה והשני התכוין לתחילת השלישית. ולר"י אדם טועה עד חצי שעה, ותולים שהמעשה היה בארבע ומחצה, ועד אחד סבר שהיה בסוף השעה השלישית, והעד השני סבר שהיה בתחילת השעה החמישית.

היינו משום ששם שאין חשש שתמות אלא רק תצטער אינו בהול על ממונו, ולא חשש ר"י שאם נתיר לקרצוף יבואו לקדר דקידור בקירצוף לא מיחלף, אבל בחמץ חוששים שיחליף לחם מצה בלחם חמץ.

חכמים חוששים שיבוא לאכול את האיסור, וחוששים שיתחלף האיסור בהתר, ורק בחמץ מותר כיון שמחזר עליו לשורפו ואין לך זכרון לאיסור גדול מזה. ולכן בחדש חוששים שיבוא לאוכלו. ובשבת אסור לתת שפופרת ביצה (ואפי' של חרס שהיא מאוסה) עם שמן על פי הנר מפני שחוששים שיסתפק מן השמן וחייב משום מכבה, דשמן בשמן מיחלף שהרי כאן לא מחזר לשורפו כמו בחמץ. ואמנם מותר לענוב חבל שנפסק משום שעניבה בקשירה לא מיחלף, ומה שאסרו חכמים לקשור דלי בחבל שמא יניחו שם לעולם (ובפסקיא מותר שהוא קשר שאינו עשוי להתקיים, שאינו רוצה להפסיד הפסקיא שלו) היינו בחבל דגרדי שאינו ראוי למילוי מים תמיד, דחבל דגרדי מיחלף בחבל דעלמא. ומה שהתירו חכמים להקיש דם לבכור שיש חשש שימות, אף שהוא בהול על ממונו ויש לחוש שיעשה בו מום, משום שאם נאסור לגמרי כ"ש שיש לחוש שיעבור על התקנה ויעשה מום מתוך שהוא בהול ולא יזהר לעשותו במקום שאין עושה מום, מפני שהוא סבור שאין הבדל. ובהמה אסרו חכמים קירצוף אטו קידור דס"ל דמיחלף קירצוף בקידור.

תחילת זמן איסור חמץ - לר"מ מותר לאכול עד סוף שעה חמישית ואין חוששים שיסבור על השעה השביעית שהיא חמישית, ולר"י מותר לאכול עד סוף שעה רביעית מפני שחוששים שיסבור בשעה השביעית שהיא חמישית, ומ"מ אינו שורף אלא יכול להאכיל לבהמתו, ובשעה החמישית תולין, (והיו מניחים בכל ערב פסח ב' חלות תודה חמץ פסולות ע"ג האיציטבא לסימן, בזמן ששתייהם מונחות מותר לאכול חמץ, וכשניטלה אחת ע"י שליח ב"ד בתחילת השעה החמישית תולין לא אוכלים ולא שורפים, וכשניטלו שתייהם היו שורפים), ולר"ג חולין מותר לאכול עד סוף שעה רביעית, ותרומה עד סוף שעה חמישית מפני שאסור להפסיד קדשים כל זמן שיכול לאוכלם.

זמן שריפת חמץ בתחילת השעה השישית לכו"ע, שאף שהשעה השישית מותרת מדאורייתא, גזרו עליה ואסרו בהנאה שמא בשעה השביעית יחשוב שהיא שישית.

מיתה, אבל העדות בטלה כבר כאשר ע"י ההזמה נמצא שאין שני העדים מעידים על אותה שעה.

בדיקות- היו שואלים אותם מכירים אתם אותו, התרייתם בו, במה הרגו בסייף או באריון, כליו שחורים או לבנים, וכל המרבה בבדיקות הרי זה משובח אם היו אומרים איני יודע ואפי' שניהם אינם יודעים עדותן קיימת זלא שייך בהם הזמה, דמה עמנו הייתם שייך בכליו שחורים או לבנים.

י"ב: עד אחד אומר קודם הנץ ועד אחד אומר לאחר הנץ או בתוך הנץ כשמתחיל הנץ עדותן בטילה, ואין אומרים שבתוך הנץ היינו זהרורי בעלמא.

למה אסרו חכמים חמץ לפני סוף שעה שישית

לר"מ מותר לאכול חמץ עד שעה שישית, ולר"י עד שעה חמישית, ומדאורייתא אין האיסור אלא אחרי שש שעות.

הגמ' אומרת שא"א לבאר שטעם מחלוקתם היא כמו שנחלקו לגבי עדות כמה אדם יכול לטעות, שהרי לאביי לר"מ לל"ק אין אדם טועה כלל, ולל"ב אדם טועה משהו, ולר"י לל"ק אדם טועה חצי שעה ולל"ב שעה ומשהו, וא"כ אף גבי חמץ אין לאסור יותר מהזמנים הללו.

אביי מתרץ שבעדות חוששים רק לזמנים הללו מפני שעדות מסורה לזריזים שאין אדם בא להעיד על הנפש אם אינו בקי בשעות, כי יודע שידרשוהו בדרישה וחקירה, אבל בחמץ המסור לכל חוששים יותר.

ולר"ב קשה שהרי לר"מ אדם טועה ב' שעות חסר משהו, ולר"י ג' שעות חסר משהו, וא"כ למה בחמץ חוששים פחות.

הגמ' מבארת שלר"מ מותר בשעה חמישית כי אין מחליפים שעה שביעית בחמישית שהרי בחמש החמה במזרח ובשבע במערב, אבל מחליפים שעה שביעית בשישית, כיון שבשישית החמה בי קרנתא ואין יודעים אם היא במזרח או במערב.

ולר"י צ"ל שבחמץ חוששים יותר מלר"מ, מפני שחמץ מסור לכל ומ"מ אין טועים ג' שעות מפני החמה, או גזירה משום יום המעונן, ומ"מ לא אסרו שעה רביעית כי היא זמן סעודה לכל והכל בקיאין בה, אבל אין

ללישנא בתרא אביי מבאר שלר"מ אדם טועה במשהו, והמעשה היה או בסוף השעה השלישית או בתחילת הרביעית, ואחד מהם טעה במשהו, ולר"י אדם טועה בשעה ומשהו, והמעשה היה או בסוף שלש או בתחילת חמש, ואחד מהם טעה בשעה ומשהו.

י"ג. רבא דוחה את דברי אביי וסובר שאין מנסים לצרף את עדותם, אלא לחלק עדותם ולהציל את הנפש דרחמנא אמר "והצילו העדה", וכיון שיתכן לומר שכוונת הראשון לתחילת שלש וכוונת השני לסוף חמש והעדות מוכחשת, א"כ אין להורגו, אלא בהכרח שגם אם נחלק את עדותם כמה שנוכל עדיין אין כאן הכחשה, דשייך גם כזו טעות.

רבא מבאר שלר"מ אדם טועה במעט פחות משתי שעות, ואפי' אם המעשה היה או בתחילת השעה השניה או בסוף השלישית, ואחד מהם טעה במעט פחות משתי שעות, וא"כ אף אם נחלק את עדותם שייך טעות, ואין בכוחנו לבטל את העדות, וכ"ש אם המעשה היה בסוף שתיים או בתחילת שלש. ולר"י אדם טועה במעט פחות מג' שעות והמעשה היה בתחילת שלש או בסוף חמש ואחד מהם טעה במעט פחות מג' שעות וכנ"ל בדברי ר"מ.

חקירות- היו בודקים את העדים בדיני נפשות בשבע חקירות, והיינו באיזה שבוע ליובל, באיזה שנה לשמיטה, באיזה חודש בשנה, בכמה בחודש, באיזה יום בשבוע, באיזה שעה ובאיזה מקום. ואם אמר אחד מהם איני יודע עדותן בטלה, דהויא ליה עדות שאי אתה יכול להזימה, והזמה אינה אלא בעמנו הייתם, ואפי' אומר איני יודע באיזה שעה שאפשר להזימו שכל אותו היום היה במקום פלוני, מ"מ חקירת השעות א"א להזימה, והתורה ריבתה ז' חקירות, ואף שהעדים יכולים לטעות בשעות כנ"ל ואם יבואו להזימם יכולים לומר שטעו בשעות, מ"מ הרי אפשר להזימם על כל זמן הטעות, והיינו באחד אומר בשתיים ואחד אומר בשלש לר"מ שאדם טועה בב' שעות, צריכים המזימים לומר עמנו הייתם מתחילת השעה הראשונה עד סוף החמישית, ולא קודם כי אין טועים בין יום ללילה. ולר"י שאדם טועה ג' שעות, צריכים המזימים לומר עמנו הייתם מתחילת השעה הראשונה (ולא קודם כנ"ל) עד סוף השעה השישית, ולא יותר כי החמה עוברת ממזרח למערב. ומ"מ כל זה לענין לחייב את העדים

נטמאה, וטמאה, ומשייר תרומה טהורה מזון ב' סעודות כדי לאכול עד ד' שעות אבל סעודה שלישית לא דאסור לאכול מן המנחה ולמעלה, וקבעו הלכה כמותו לענין ביעור בערב שבת, אבל אין ראייה אם קבעו הלכה כמותו לענין שעה חמישית. ולרבנן אין שורפים תרומה טהורה כלל שמא ימצא לה אוכלים ואין להפסידה בידיהם, ואם לא ימצא יאכיל מחר לכלבי כהנים או יבטל בליבו, ואף אם בקשו ולא מצאו שמא לנו בתוך התחום מחוץ לחומה, ומ"מ תלויות ישרפו ואין חוששים שיבוא אליהו ויטהרם, דאין אליהו בא בערבי שבתות ויו"ט מפני הטורח להכין סעודה.

והייתם נקיים - גבאי צדקה שאין להם עניים לחלק פורטים לאחרים ואין פורטים לעצמם, וכן גבאי תמחוי שאין להם עניים לחלק מוכרים לאחרים ואין מוכרים לעצמם, שנא' "והייתם נקיים מד' ומישראל" ויכולים לחשוך בהם שקנו בזול.

המפקיד פירות אצל חבירו ונחסרו אם נחסרו יותר מכדי חסרונם (חסרון הרגיל של הפירות הקצוב בהמפקיד) מוכרם בבי"ד, ואם נחסרו בכדי חסרונם לת"ק לא יגע בהם אפי' הם אבודים שנחסרים והולכים, ולרשב"ג מוכרם בבי"ד.

ישראל שהפקידו אצלו חמץ לפני פסח הגמ' דנה לאסור עליו לקנותו לעצמו משום חשד, ולהתיר למוכרו לאחרים אף לת"ק שהרי כאן החמץ יפסד לגמרי.

איזה סימן היו עושים לסוף זמן אכילת חמץ

י"ג: הר הבית היה סטיו כפול, והיה על גביו איצטבא שהיתה נקראת איסטונונית, והיו מניחים על גג האיצטבא (ולא על גבה - על הכסא ממש) שתי חלות תודה לסימן, כל זמן שהיו מונחות היה מותר לאכול חמץ, וכשניטלה אחת תולין לא אוכלים ולא שורפים, וכשניטלו שתיהן שורפין.

שתי חלות תודה אלו לרב חנינא היו פסולות בלינה, מפני שכיון שאין מביאים תודה בחג המצות מפני החמץ שבה, ואף לא בי"ד מפני שאין מביאין קדשים

הטעם שאסרו שעה חמישית לר"י כדי שילקט עצים לשריפה, דאף שלר"י אין ביעור חמץ אלא שריפה, מ"מ הרי אין זה אלא שלא בשעת ביעורו, אבל בשעת ביעורו השבתתו בכל דבר.

רב אשי מסכים עם התירוצים הללו, וממילא אצ"ל שנחלקו תנאים בדעת ר"מ ור"י.

מתי סובר ר"י שביעור חמץ בשריפה - לרש"י שלא בשעת ביעורו והיינו בשעה שישית שהחמץ מותר מדאורייתא, השבתתו בשריפה, ובשעת ביעורו והיינו שעה שישית, השבתתו בכל דבר, ושאלת הגמ' היא למה לא ימתין עד אחר זמן ביעורו.

זמן אכילה - שעה ראשונה מאכל לודים שהם רעבתנים, ושניה מאכל ליסטים שהם רעבתנים אלא שישנים שעה ראשונה מפני שהיו נעורים בלילה, שלישית מאכל יורשים כיון שלא עמלו בו, ואע"פ שאינם רעבתנים, רביעית מאכל כל אדם, חמישית מאכל פועלים, שישית מאכל תלמידי חכמים, מכאן ואילך הרי הוא כזורק אבן לחמתו, והיינו אם לא טעים מידי בצפרא.

י"ג. מתי סוף זמן אכילת חמץ להלכה - רב נחמן אמר בשם רב שהלכה כר"י דתולין כל חמש, ואין לומר שהלכה כר"מ שאוכלים כל חמש משום שסתם תנא כוותיה דר"מ, דתנן כל שעה שמוותר לאכול מאכיל וכו' ומשמע שאם אסור לאכול אסור להאכיל, ולר"י הרי בשעה חמישית אסור לאכול ומותר להאכיל, שקשה מהו לשון "מותר" אמאי לא תני "אוכל" ואוקימנא כר"ג שכל שעה שלכהן מותר לאכול מותר לישראל להאכיל, ואין הלכה כר"ג אף שהלכה כמכריע משום שאין כאן הכרעה אלא טעם חדש שהרי ר"מ ור"י לא הזכירו בדבריהם תרומה כלל ואין הכרעת שלישית מכרעת.

וכן רבי פסק הלכה כר"י באחד שהפקיד דיסקיא מלאה חמץ אצל יוחנן חקוקאה, ונקבוה עכברים והיה החמץ מבצבץ ויוצא והיה נחסר, ובי"ד ניסן החמץ בזול, ולא התיר למוכרה אלא בשעה חמישית, וגם אז אמר למוכרה דווקא לנכרים.

ביעור חמץ כשחל י"ד בשבת - לרבי אלעזר בן יהודה איש ברתותא בשם רבי יהושע מבערים את החמץ לפני שבת, ושורפים תרומה תלויה - ספק אם

י"ד. ולאבא שאול היו ב' פרות חורשות בהר המשחה הר הזיתים, וכששתיהם חורשות היו אוכלים, ניטלה אחת וכו'.

הקדמה לסוגית רבי חנינא סגן הכהנים

דרגות הטומאה

אבי אבות הטומאה - אדם מת, והוא נקרא כך מפני שאדם הנטמא ממנו נעשה בעצמו אב הטומאה.

אב הטומאה - אדם שנטמא ממת, או כלי מתכת שנטמא מטמא מת או כלי אחר שנטמא ממת (וי"א שבכל כלי חוץ מכלי חרס נאמר הדין שחרב הרי הוא כחלל), וכן זב זבה נדה ויולדת, מצורע, נבלת בעלי חיים, משכב ומושב של זב וכדומה, מי חטאת (של פרה אדומה), וכו', הרי הם אב הטומאה. אב הטומאה מטמא בין אדם וכלים ובין אוכלין ומשקין, ועושה אותם ולד הטומאה (ראשון לטומאה).

חרב הרי הוא כחלל - כלי שנטמא ממת הרי הוא אבי אבות הטומאה כמו המת עצמו, דכתיב "בחלל חרב" - חרב הרי היא כחלל. וכן כלי שנגע בטמא מת שהוא אב הטומאה, גם הכלי נעשה אב הטומאה. ונחלקו הראשונים אם דין זה הוא רק בכלי מתכת (רש"י פסחים י"ד: ועוד ראשונים), או שדין זה נאמר בכל הכלים מלבד כלי חרס (רמב"ם). אדם הנוגע בכלי שנגע במת, הרי הוא טמא שבעת ימים כאילו נגע במת עצמו.

ולד הטומאה - אדם וכלים או אוכלין ומשקין שנטמאו מאב הטומאה הרי הם ולד הטומאה, והם נעשים ראשון לטומאה, והם עצמם אינם מטמאים אלא אוכלין ומשקין ועושים אותם שני לטומאה, אבל אדם וכלים אינם נעשים שני לטומאה. ושני לטומאה שנגע באוכלין ומשקין עושה אותם שלישי, וטומאת שלישי נחשבת טומאה רק לענין תרומה וקדשים, ולא לחולין. שלישי שנגע באוכלין ומשקין עושה אותם רביעי, וטומאת רביעי נחשבת טומאה רק בקדשים (דאם מחוסר כיפורים שהוא מותר בתרומה פסול בקודש, כ"ש ששלישי לטומאה שהוא פסול בתרומה יעשה רביעי בקודש), ולא בתרומה או בחולין. שיטת רבי עקיבא (י"ח.) שכבר הוא שני לטומאה עושה שלישי אף בחולין, אמנם מבואר בגמ' (י"ט.) שגם ר"ע מודה שרביעי בתרומה וחמישי בקודש טהורים.

איסור לטמא תרומה

כתיב "ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומותי" ודרשו חכמים שצריך לשמור את התרומה בטהרה, וכ"ש שאסור לטמאה בידים. ודין זה הוא גם בקדשים כמבואר ברש"י חולין ב: ד"ה ובמוקדשין, ובקדשים כתיב נמי "בכל קודש לא תגע".

לבית הפסול באופן שיתמעט זמן אכילה שקבעה לו תורה ונמצא בא לידי נותר, ואם יביא תודה ב"ד לא יוכלו לאכול את הלחם אלא עד שש שעות, וממילא כולם כל אלו שהיו צריכים להביא תודה ברגל היו מביאים ב"ג, וחלות תודה הם מ' חלות וי' מהם חמץ, ומתוך שהיו מרובות ולא היו מספיק אוכלים, היו נפסלות בלינה בבוקר של יום י"ד, שזמן אכילתם יום ולילה, וחלות אלו היו מניחים ע"ג האיציטבא, אבל כשרות לא היו מניחים שם כדי לפוסלם בידים.

ואין לומר שהיה מביא לחם שאמר זו תודה וזה לחמה ואבד הזבח, שא"א להביא זבח אחר, ויש עליהם קדושת הגוף משעה שאמר הרי אלו לתודתי, ואין להם התר עד השחיטה וזריקת הדם, שרק אז חלה עליהם קדושת הגוף, ולפני כן אין נפסלות בלינה ובטבול יום, ואם נטמאו נפדים ויוציאים לחולין, (אבל אם אבד הלחם מביא לחם אחר). שהרי לא היו מניחים חלות אלו ע"ג האיציטבא, כיון שיכול לפדותם ולהוציאם לחולין, וכיון שיש להם תקנה אין להפסיד קדשים. לשיטת רש"י היו פודים את הלחם והיה יוצא לחולין, ובדמים היו קונים תודה או לחם לתודה אחרת.

ולרבי ינאי איירי בחלות שנשחט עליהם הזבח ונשפך הדם, לרש"י היינו אפילו לא היה להם פסול גדול כפסול לינה, ואמנם לא היה אפשר לאוכלם. וכיון שנשחט עליהם הזבח ונשפך הדם שוב אין להם תקנה, ואינן טעונות שריפה אלא עיבור צורה, דהנה לגבי שתי הלחם שתלויים בשני כבשי שלמים שאין קדושים אלא בזביחתם, אם שחט את הכבשים לשמן וגם זרק את הדם לשמן התקדש הלחם, ואם שחט וזרק שלא לשמן, לא קידש הלחם, ואם שחט לשמן וזרק שלא לשמן לרבי הלחם קדוש ליפסל ביוצא ושלא יפדה עוד, ואינו קדוש ואסור באכילה, אע"פ שהכבשים מותרים כקרבתן שלא לשמה ונעשה כשלמים דעלמא, ולר"א בר"ש אינו קדוש. וא"כ הכא איירי בלחם שנשחט הקרבן לשמה וזרק שלא לשמה, וכרבי שהשחיטה מקדשת את הלחם ואינו נפדה.

או דנימא דאיירי הכא שנתקבל הדם בכוס ואח"כ נשפך, ור"א בר"ש סובר כאביו שכל העומד לזרוק שאינו מחוסר אלא זריקה כזרוק דמי שחל עליו פסולי קדשי קדשים, אבל אינו מותר באכילה עד הזריקה.

ולרבי אלעזר היו מניחים ע"ג האיציטבא חלות כשרות, וכל זמן שמונחות וכו'.

דווקא לאוכלין, ורבי יהודה סבר שגם לכלים, וחזר בו (י"ז:). עוד מבואר בגמ' (י"ח.) שרבי יוסי אמר זאת לשיטת רבו ר"ע, דדריש יטמא, יטמא, שמשקה מטמא אוכל, אבל רבי יוסי עצמו סובר שמשקה מטמא אוכל רק מדרבנן, ולר"מ ורבי אלעזר רק מדרבנן משקין מעבירים טומאה, ולרבי יהודה ור"מ כשיש ספק בטומאת המשקין שאם זה דאורייתא ספיקו לחומרא ואם זה מדרבנן ספיקו לקולא. שיטת שמואל (ט"ז.) שמדאורייתא משקין מקבלים טומאה דכתיב "וכל משקה אשר ישתה בכל כלי יטמא", אבל אינם מטמאים דבר אחר אלא מדרבנן, ולרב אף טומאת עצמים היא רק מדרבנן, והא דכתיב "יטמא" הכונה שמשקין מכשירים אוכלין לקבל טומאה).

משקי בית מטבחיא - יוסי בן יעזר איש צרידה העיד שמשקי בית מטבחיא (בית המטבחים שבעזרה כגון הדם והמים) דכן (- טהור), והיינו כשנטמאו בעזרה, שאז הם טהורים אפילו אם יצאו לחוץ, אבל אם נטמאו בחוץ והכניסם לפנים הרי הם נשאים בטומאתם. וכיון שבדאורייתא אין חילוק בין משקי בית מטבחיא לשאר משקין, בהכרח איירי בדבר שאינו טמא אלא מדרבנן, ובמשקי בית מטבחיא לא גזרו טומאה משום הפסד קדשים. לרב הכונה שמשקי בית מטבחיא הם עצמם טהורים, דטומאת משקין דרבנן ובמשקי בית מטבחיא לא גזרו חכמים טומאה, (ולדבריו הא דמבואר בבבביתא שדם קרבנות מקבל טומאה, ברייתא זו חולקת על יוסי בן יעזר), ולשמואל הכונה שאינם מטמאים אחרים, אבל טומאת עצמם דאורייתא וכן"ל. והנה לפי גירסה זו (משקי בית מטבחיא) שמן ויין של נסכים טמאים מדרבנן, אמנם לוי גורס משקי בית מדבחיא דכן, ולפי זה גם שמן ויין של נסכים טהורים, והגמרא מוכיחה שלוי סובר שהכונה שאינם מטמאים אחרים, אבל הם עצמם טמאים. שיטת רבי שמעון שמשקי בית מטבחיא טהורים רק במים שבקרקע ויש בהם שיעור מקוה להטבלת מחטים וצינוריות (רביעית), אבל בפחות משיעור זה או מים שבכלים או דם טמא אף בעזרה.

שיעור טומאת משקין לטמא אחרים הוא בכל שהוא, והתוס' (י"ד.) שואלים מהא דאיתא בע"ז ל"א שיין נסך מטמא ברביעית. ותירצו א' איירי בפסול גויה (אדם ששתה משקין טמאים). ב' איירי בדברים שהם טמאים רק מדאורייתא. ג' מדאורייתא משקין מטמאים רק ברביעית, ומדרבנן בכל שהוא.

גזרו חכמים שכל הפוסל את התרומה מטמא משקין להיות **תחילה** (חוץ מטבול יום שהוא עושה שלישי מדאורייתא), והיינו שכל משקה שנטמא מראשון או משני לטומאה שהם בכוחם לפסול תרומה, מטמא משקין ועושה אותם ראשון לטומאה, אפילו אם הם חולין. (י"ד:). וגם משקין שנגעו בידים, שגזרו חכמים שסתם ידים הם שניות לטומאה, נעשו המשקין ראשון לטומאה. (י"ז:). וטעם גזירה זו הוא שכיון שמשקין מקבלים טומאה ללא הכשר, גזרו חכמים להחמיר בהם.

נבואת חגי בענין קבלת טומאה - כתיב (חגי ב') כה אמר ד' צבקות שאל נא את הכהנים תורה לאמר. הן ישא איש בשר

בתרומה טמאה - מבואר בסוגין שמותר להוסיף טומאה לתרומה טמאה, והיינו שאם היא שלישי לטומאה מותר לעשותה שני או ראשון, (ואין נדון אם מותר לעשותם אב הטומאה ע"י נגיעתם בנות עצמו, מפני שאוכל או משקה שנגע במת לא נעשה אב הטומאה).

בתרומה תלויה - (ספק טמאה) דעת רבי אליעזר (פסחים ט"ו. כ: בכורות ל"ג:) שגם בתרומה תלויה יש דין "משמרת תרומותי" וצריך לשומרה בטהרה, ודעת רבי יהושע שמותר לגרום לה טומאה, אבל גם לרבי יהושע אסור (מדרבנן. פני יהושע) לטמאה בידים. ודעת רבי יוסי ברבי חנינא (פסחים כ:) שרבי שמעון אליבא דרבי יהושע מותר לטמא בידים תרומה תלויה, ולרבי יוסי לא התיר רבי יהושע אלא לגרום לה טומאה ולא לטמאה בידים.

תרומה שהיא הולכת לאיבוד (חבית תרומה שנשברה בגת העלינה והיא עומדת לרדת לגת התחנתה שיש שם חולין טמאים, ואינו יכול להציל אפילו רביעית מלהטמא, ואין בחולין פי מאה מהתרומה), לרבי אליעזר אסור לטמאה בידים, ורבי יהושע מתיר לטמאה בידים. ונחלקו ר"מ ורבי יוסי (בריייתא פסחים כ: וכן ביאר ריש לקיש שם ט"ו) בדעת רבי יהושע, לרבי מאיר (מתני' פסחים י"ד) ורבי שמעון (בריייתא פסחים כ:) רבי יהושע מתיר בכל גוונא לטמא דבר שהולך לאיבוד, ולכן מותר לשרוף בערב פסח תרומה טהורה תלויה וטמאה יחד, ולרבי יוסי (פסחים י"ד. כ:) רק במקום הפסד מרובה מתיר רבי יהושע, אבל בחמץ שאינו אלא הפסד מועט (להביא עוד עצים כדי לשורפם בנפרד) רבי יהושע מודה שאסור.

תרומה שהיא טמאה מדרבנן, לרבי יוחנן (פסחים ט"ו:) רבי מאיר מתיר לטמאה טומאה דאורייתא, ורבי יוסי אוסר.

מקרים נוספים שיש מתירים בהם לטמא תרומה - חמץ משעה שביעית ואילך שהוא אסור מדאורייתא, דעת ריו"ח שלכו"ע מותר לטמאו בידים, (דכיון שהחמץ אסור מדאורייתא אין לך טומאה גדולה מזו. רש"י). פיגול נותר וטמא, לב"ש אסור לשורפם יחד, וב"ה מתירים, מפני שפיגול נותר מטמאים את הידים מדרבנן. פת שעיפשה והכלב יכול לאוכלה מותר לשורפה עם דבר טמא. (ט"ו:)

טומאה באוכלין ומשקין

האם אוכל מטמא אוכל - איתא בבבביתא (י"ד.) יכול יהא אוכל מטמא אוכל, תלמוד לומר "וכי יותן מים על זרע ונפל מנבלתם עליו טמא הוא" הוא טמא ואין עושה כיוצא בו טמא. אמנם שיטת אב"י שדין זה הוא רק בחולין, אבל בתרומה וקדשים אוכל מטמא אוכל, ובשיטת רבא יש מחלוקת אם רק בקדשים אוכל מטמא אוכל, או שגם בקדשים אין אוכל מטמא אוכל.

האם משקין מקבלים או מעבירים טומאה - דעת רבא (י"ד:.) שלשיטת ר"ע משקין מעבירים טומאה לדבר אחר מדאורייתא. ודעת רבי ירמיה (ט"ו:) שרבי יוסי ורבי יהודה ורבי שמעון משקין מעבירים טומאה לדבר אחר מדאורייתא (לרבי יוסי ור"ש

ה' כלים שיש להם אחוריים ותוך (-שאפשר להשתמש בין בצד הפנימי בין בצד החיצוני) אם נגעה טומאה בתוכם נטמא גם גבם, אבל אם נטמא גבם לא נטמא תוכם, ולרבי יהודה אם נטמא מחמת שרץ שזה טומאה דאורייתא אף אם נטמא גבם נטמא תוכם. (י"ז:).

ו' מי חטאת (שמעורב בהם אפר פרה אדומה לצורך טהרת טמאי מתים) הרי הם מטמאים ודינם כאב הטומאה באופנים מסוימים. ואם פרה ששתה אותם ושחטוה בעודם במעיה (דבעלי חיים מלבד אדם אינם מקבלים טומאה) בשרה טמא, דאב הטומאה מטמא אדם וכלים, ולרבי יהודה המים בטלים במעיה כיון שאינם ראויים עוד למי חטאת. (י"ח:).

ז' לא מצינו טומאה שעושה כיוצא בה. והיינו שאוכל אינו מטמא משקה, ומשקה אינו מטמא אוכל. הגמרא מביאה כמה ילפותות לדין זה. (י"ח:).

ח' **צירוף כלי** - שני מאכלים של קדשים שנמצאים בכלי אחד ונגע טמא באחד מהם, גם השני נטמא, אבל בתרומה וחולין לא נאמר דין זה. דעת רבי עקיבא שדין זה הוא דרבנן (והוא שייך גם בגחלים ולבונה שטומאתם דרבנן משום חיבת הקודש), ודעת רבי חנין שדין זה הוא דאורייתא, דכתיב "כף אחת וכו' " הכתוב עשה כל מה שבכף לאחת. (י"ט:).

ט' **אין טומאת ידים במקדש**, והיינו שמה שתיקנו חכמים שסתם ידים ללא נטילה, או ידים שנגעו בראשון לטומאה, הם שניות לטומאה (דמדאורייתא אין אדם נטמא אלא מאב הטומאה) ופוסלות תרומה וקדשים, לא גזרו חכמים גזירה זו במקדש. (י"ט:).

י' **חיבת הקודש** - חביבות הקדשים גורמת להם דינים מיוחדים לענין טומאה, והיינו שגם דבר שאינו אוכל כגון עצים ולבונה מקבל טומאת אוכלין, וכן אוכלין שלא הוכשרו לקבל טומאה מקבלים טומאה. והגמרא מסתפקת אם רק הקדשים עצמם נפסלים, או שהם גם מטמאים דברים אחרים. (כ:). ונחלקו רש"י ותוס' (י"ט) אם דין חיבת הקודש הוא דאורייתא או דרבנן.

ביאור הגמרא על מתני' י"ד.

א' חידושו של רבי חנינא סגן הכהנים שמוותר לשרוף בשר טמא אע"פ שמוסיפים בכך טומאה על טומאתו. והגמ' מבארת דבריו בב' אופנים: א' ששלישי לטומאה מותר לעשותו שני (י"ד:). ב' שדבר שהוא טמא מדרבנן מותר לטמאו טומאה דאורייתא. (י"ד:). והגמרא (י"ד) דנה בדבריו האם מדאורייתא אוכל מטמא אוכל או לא.

ב' חידושו של ר"ע ששלישי לטומאה מותר לעשותו ראשון לטומאה. ואיירי ר"ע בנר של מתכת שנטמא בטמא מת שהוא נעשה אב הטומאה משום ש"חבר הרי הוא כחלל". (י"ד:). והגמרא מוכיחה שדעתו שמשקין מטמאים אוכלין מדאורייתא, (ולהלן ט"ו: ט"ז: מובאים עוד שיטות בזה).

קודש (-שרץ) בכנף בגדו, ונגע בכנפו אל הלחם ואל הנזיד ואל היין ואל שמן ואל כל מאכל, היקדש, ויענו הכהנים ויאמרו לא. ויאמר חגי אם יגע טמא נפש בכל אלה, היטמא, ויענו הכהנים ויאמרו יטמא. ויען חגי ויאמר, כן העם הזה וכן הגוי הזה לפני נאם ד', וכן כל מעשה ידיהם ואשר יקריבו שם טמא הוא. והיינו שחגי הנביא בדק את הכהנים אחרי ההתחילו לבנות את הבית השני אם הם בקיאים בהלכות טומאה, כיון ששכחו אותם בימי הגלות שלא נתעסקו בקדשים, ושאלם על ב' מקרים אם זה טמא, בראשון ענו לו שזה טהור ובשני אמרו לו שזה טמא. ויש לדון מה היו השאלות, והאם צדקו הכהנים בתשובותיהם. לפי רב השאלה הראשונה היתה אם רביעי לטומאה בקודש טמא, וטעו במה שאמר שאינו טמא, והשאלה השנייה או שהיא גם על רביעי בקודש שתחילת הטומאה היא ממות, ובזה ידעו הכהנים שזה טמא, או שהיא על שלישי בקודש, ובזה ידעו הכהנים שזה טמא. ולשמואל השאלה הראשונה היא על חמישי בקודש וטיהרו, והשנייה על רביעי בקודש וטימאו, וצדקו בתשובותיהם.

כללים ודינים נוספים שהוזכרו בסוגיה לפי סדר הסוגיות

א' דבר המטמא אחרים נחשב טמא, אבל דבר שהוא עצמו טמא ואינו מטמא אחרים (כגון שלישי בתרומה או רביעי בקודש) נחשב פסול ולא טמא.

ב' טבול יום - טמא שטבל הרי הוא טהור מיד, אמנם לענין תרומה וקדשים הוא צריך להמתין להערב שמש, ועד אז הרי הוא "טבול יום" ואם הוא נגע בתרומה וקדשים הרי הם שלישי לטומאה. (י"ד:).

ג' הכשר אוכלין לקבלת טומאה - אין אוכלין מקבלים טומאה אלא אם הוכשרו לקבל טומאה ע"י אחד משבעה משקין. ובעלי חיים כיון שאינם מקבלים טומאה אלא במיתתם צריך שיהיו עליהם משקין בשעת מיתתם כדי שיוכשרו לקבל טומאה. ומים מכשירים לקבל טומאה בין אם הם מחוברים לקרקע בין אם הם תלושים. ודם קדשים אינו מכשיר, דכתיב "על הארץ תשפכנו כמים" ודם קדשים אינו נשפך כמים, וכן משקי בית מטבחיא (מים שבעזרה) אינם מכשירים. ודם התמצית (שיוצא מהבהמה לאחר מיתתה) אף בחולין אינו מכשיר, דכתיב "כי הדם הוא בנפש יכפר" אינו רוי דם אלא דם שהנפש יוצאת בו. (ט"ז:).

ד' רצוי ציץ - כתיב "והיה על מצח אהרן ונשא אהרן את עוון הקדשים", ואיתא בברייתא שהציץ מכפר על עוון טומאה דווקא, ולא על עוון פיגול ונותר, (דמצינו קולא בטומאה שהותרה מכללה בציבור), ורצוי זה הוא בין בדם בין בחלב בין בבשר, שנטמאו בין בשוגג בין במזיד בין באונס בין ברצון, בין בקרבן יחיד בין בקרבן ציבור. ואי נימא שטומאת משקין דרבנן, מדאורייתא הציץ מרצה רק על קומץ של מנחות, ומדרבנן גם על משקין, ולדעת רבי יהושע (ע"ו) שאין זורקים את הדם אא"כ יש בשר או חלב, צריך רצוי ציץ גם על טומאת בשר וחלב. (ט"ז:).

וטיהרו חמישי וצדקו בתשובותיהם. שיטת לוי שיוסי בן יועזר טיהר רק משקי בית מדבחיא, והיינו משקין הקרבים על המזבח, וביאור דבריו.

י"ז: דברי רב פפא שמשקי בית מטבחיא זה הלכה למשה מסיני אפילו למ"ד טומאת משקין דאורייתא, וקושיה על דבריו. דעת ר"ש שרק מים שבקרקע שבעזרה טהורים אם יש בהם שיעור רביעיית. ראיה שר"י חזר בו וסובר שמשקין אינם מטמאים כלים מדאורייתא, וספק האם חזר בו לומר שגם אינם מטמאים אוכלים או לא.

י"ח: ביאור דעת רבי יוסי מנלן שמשקה מטמא אוכל ואינו מטמא כלי. ביאור דעת ר"ע שמשקה שלישי בחולין, (ומודה שרביעי בתרומה וחמישי בקודש טהורים. י"ט), וסובר שאוכל מטמא משקה. מנלן שאוכל אינו מטמא אוכל ומשקה אינו מטמא משקה. מנין למד רבי יוסי ששלישי בקודש טמא ורביעי פסול.

י"ט: דין צירוף כלי לטמא מה שבתוכו. עדותו של רבי חנינא סגן הכהנים שמחט שנמצאה בבשר קדשים מטמאה רק את הבשר ולא את הסכין וידיים, ואם נמצאת בפרש הכל טהור, וביאור איזה טומאה היתה למחט, ובאיזה אופן ומדוע הסכין והידיים טהורות והבשר טמא.

כ: איזה דברים יכולים לקבל טומאה משרץ.

כ: ביאור דברי רבי יוסי במתני' (י"ד). שלדעת ר"ש לכו"ע אסור בביעור חמץ לשרוף תרומה טהורה עם טמאה, ולא נחלקו אלא בתלויה וטמאה, ולדעת רבי יוסי עצמו לכו"ע אסור גם תלויה עם טמאה. וביאור דברי רבי יהושע שמתיר לטמא יין של תרומה העומד להטמא (אם א"א להציל רביעית בטהרה, ואין בחולין מאה כנגד התרומה), מפני הפסד מרובה, וכן מתיר לגרום טומאה לתרומה ההולכת לאיבוד, אבל חמץ העומד לשריפה, או שמן העומד להטמא, כיון שזה הפסד מועט אסור לטמאם.

ע"כ ההקדמה.

באיזה אופן מותר להוסיף טומאה

המשנה הקודמת עסקה בדין שריפת תרומה שהיא חמץ בערב פסח, משנה זו עוסקת האם מותר לטמא את התרומה בזמן השריפה, דהנה כתיב "ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומותי", ודרשו מזה חכמים שצריך לשמור את התרומה בטהרה, וכ"ש שאסור לטמאה בידיים, וא"כ יש לדון האם תרומת חמץ העומדת לשריפה וכדומה מותר לטמאה, וכן האם מותר לטמא תרומה טמאה לדרגת טומאה חמורה יותר.

שלישי מותר לעשותו שני-

ג' דעתו של ר"מ שמותר לשרוף בזמן ביעור חמץ תרומת חמץ טהורה עם הטמאה, ורבי יוסי אוסר. שיטת ריש לקיש (ט"ו). שהמחלוקת היא בדעת רבי יהושע שמתיר לטמא בידים תרומה שעומדת להטמא, האם אפשר למוד מדבריו להתיר בחמץ וכנ"ל, או שרק במקום הפסד מרובה רבי יהושע מתיר. ורבי יוחנן (ט"ו): מבאר שהמחלוקת היא בדעת רבי חנינא סגן הכהנים האם הוא מתיר לטמא בטמאה דאורייתא דבר שהוא טמא מדרבנן, וממילא מותר לטמא חמץ בזמן איסור חמץ דרבנן, או שר"ח איירי בטמאה דאורייתא, וממילא רק בזמן איסור חמץ דאורייתא מותר, וזה תלוי אם משקים מטמאים אוכל מדאורייתא, והגמרא (ט"ז). מביאה את השיטות בזה.

ד' דעת רבי יוסי שהמחלוקת הני"ל של ר"א ורבי יהושע אינה אלא אם מותר לשרוף תרומה תלויה (ספק טמאה) עם טמאה, ומבואר בגמ' (כ): שדברי רבי יוסי הם דעת ר"ש בדעתו של רבי יהושע, אבל רבי יוסי עצמו סובר שגם רבי יהושע מודה שאסור לשרוף תלויה עם טמאה.

הנדונים בסוגיות פסחים י"ד. – כ"א.

לפי סדר הסוגיות.

י"ד: ג' נדונים במשנה (הוספת טומאה, האם מותר לטמא תרומת חמץ בזמן שריפתו, האם מותר לטמא תרומה תלויה). ביאור הגמרא שכוונת רבי חנינא סגן הכהנים היא ששלישי מותר לעשותו שני, ומחלוקת אם אוכל מטמא אוכל.

י"ד: ביאור הגמרא בכוונת רבי עקיבא ששלישי מותר לעשותו ראשון, וראיה שלדעתו משקין מטמאים מדאורייתא, דין חרב הרי הוא כחלל.

ט"ו: מחלוקת ר"מ ורבי יוסי אם מותר לשרוף תרומה טהורה עם הטמאה בזמן ביעור חמץ, ביאור ריש לקיש שהמחלוקת היא בדעת רבי יהושע שמתיר לטמא בידים טומאה שהולכת לאיבוד, אם זה מותר בכל גוונא או רק בהפסד מרובה. וביאור רבי יוחנן שהמחלוקת היא בדעת רבי חנינא סגן הכהנים, ומחלוקת זו תלויה במחלוקתם אם משקין מטמאים מדאורייתא או מדרבנן.

ט"ז: מחלוקת תנאים אם משקין מקבלים טומאה מדאורייתא או לא, ואם הם מעבירים טומאה מדאורייתא או לא, ומחלוקת רב ושמואל בדין זה, ונ"מ במה שהעיד יוסי בן יועזר שמשקי בית מטבחיא דכן האם כוונתו שהמשקין עצמם טהורים או שאינם מטמאים, עוד דנה הגמרא האם משקי בית מטבחיא מכשירים אוכלין לקבל טומאה. וכן מבארת הגמרא שאם משקין אינם מקבלים טומאה, מה שמצינו שהציץ מרצה על הטומאה איירי בטומאת הקומץ של מנחות.

י"ז: נבואת חגי ששאל את הכהנים ב' שאלות, לרב שאלם על רביעי בקודש וטיהרו בטעות, והשאלה השניה היא או על רביעי בקודש וטימאו (וחשבו שרק בטומאה ממת יש רביעי בקודש), או על שלישי בקודש. ולשמואל הכהנים טימאו רביעי בקודש

מקבל טומאה אלא מאב הטומאה כגון שרץ, ומתכת הוא דבר שיש בו חילוק בין טומאת מת לשרץ.

דין שמן תרומה שנטמא בטבול יום - רש"י מבאר ששמן שהוא שלישי נחשב "פסול" משום דאיירי בשמן תרומה שמוותר להסיקו תחת תבשילו דכתיב "משמרת תרומותי", אבל שמן קודש שהוא שלישי והוא "טמא" אסור להסיקו תחת תבשילו, שהרי שמן קודש אינו אלא של מנחות, והוא נאכל ואינו ראוי להדלקה, ואם נטמא אחרי שקידשוהו בכלי קודם שנתנוהו במנחה ישרף ואסור לכהנים להנות ממנו. וכיון שהשמן הוא של תרומה הוי "פסול" דאין שלישי עושה רביעי בתרומה אלא בקודש.

זמבואר בדברי ר"ע שטומאת משקין לטמא אחרים היא דאורייתא ככל סדר הטומאה, אב עושה ראשון, וכו', שאם אינו מטמא מדאורייתא אלא מדרבנן כהני תנאי בפירקין ט"ז. אין נ"מ בתוספת הטומאה שהרי הוא עצמו כבר היה פסול, ואם בא ר"ע לומר שעכשיו כשהוא ראשון הוא מטמא מדרבנן, הרי השמן יהיה ראשון גם אם ידליקו אותו בנר שהוא ראשון או שני, שהרי גזרו חכמים שכל הפוסל את התרומה מטמא משקין להיות תחילה שאפי' אם נגעו המשקין בשני יעשו ראשונים, דכיון שמשקין רגילים לקבל טומאה שהרי א"צ הכשר, החמירו בהם הרבה כדי שהכהנים יזהרו לשומרם, חוץ מטבול יום שכיון שפוסל תרומה מן התורה, ואין ד"ת צריכים חיזוק, אינו מטמא משקין להיות תחילה.

שריפת תרומה טהורה עם הטמאה בפסח-

מתני' - אמר רבי מאיר מדבריהם למדנו ששורפין תרומה טהורה עם הטמאה בפסח, אמר לו רבי יוסי אינה היא המידה.

והנה ר"מ לא יכול ללמוד דין זה מרבי חנינא סגן הכהנים, שהתיר להוסיף טומאה על טמא, ואף לא מדברי ר"ע שהתיר לטמא דבר פסול, שהרי כאן בא ר"מ להתיר לטמא דבר טהור.

הגמ' אומרת שאפשר לבאר דברי ר"מ שרבי חנינא סגן הכהנים מדבר בוולד הטומאה דרבנן ומתיר לשורפו עם אב הטומאה דאורייתא אע"פ שמדאורייתא הוא טהור לגמרי, ומזה למד ר"מ להתיר לשרוף תרומה טהורה עם הטמאה בפסח, שהחמץ בשעה השישית ג"כ מותר מדאורייתא ואסור מדרבנן. ורבי יוסי חולק וסובר שאין לדמות איסור דרבנן לטומאה דרבנן.

רבי חנינא סגן הכהנים אומר מימיהם של כהנים לא נמנעו מלשרוף את הבשר שנטמא בוולד הטומאה, עם הבשר שנטמא באב הטומאה, אע"פ שמוסיפין טומאה על טומאתו.

הגמרא מבארת שכונתו שמוותר לשרוף וולד וולד שהוא "שלישי", עם ראשון לטומאה, אף שעי"ז הוא נעשה "שני", דכיון שגם ה"שלישי" עומד לשריפה, לא חשו אם מטמאים אותו יותר ממה שהיה.

באיזה אופן אוכל מקבל טומאה מאוכל- מה שהבשר ה"ראשון" מטמא את הבשר ה"שלישי", לאביי דס"ל שאוכל מטמא אוכל רק בתרומה וקדשים דילפינן מנבואת חגי (עיין לקמן י"ז), (אבל בחולין אין אוכל מטמא אוכל, דכתיב "וכי יתן... טמא הוא" הוא טמא משמע מיעוטא, ואין עושה כיוצא בו טמא), וכן לרבא אליבא דרב אדא בר אהבה שרק בקדשים אוכל מטמא אוכל, מתני' הא איירי בקדשים. ולרבינא שסובר שלדעת רבא אין אוכל מטמא אוכל כלל (ונבואת חגי שמבואר בה שאוכל מטמא אוכל היינו מדרבנן), צ"ל שמדרבנן אוכל מטמא אוכל, וא"כ יש כאן תוספת טומאה דרבנן. ואין לומר דאיירי בבשר שיש עליו משקין כשנטמא, ועכשיו כששורפה עדיין הם עליה, ונטמא הבשר מחמת המשקין, דא"כ ליתני במתני' "עם הבשר ומשקין". ועיין ברש"י ותוס' בהמשך הסוגיא שביארו בכל מקום ששורפים ב' אוכלים יחד, אם זה למ"ד אוכל מטמא אוכל מדאורייתא או לא.

שלישי מותר לעשותו ראשון-

הוסיף ר"ע ואמר מימיהם של כהנים לא נמנעו מלהדליק את השמן של תרומה שנפסל בטבול יום ונעשה שלישי, בנר של מתכת שנטמא בטמא מת, ונעשה אב הטומאה דכתיב "בחלל חרב" חרב הרי הוא כחלל, אע"פ שעי" ההדלקה בנר נעשה השמן ראשון, דקסבר שלישי מותר לעשותו ראשון.

י"ד: והטעם שרב יהודה לא ביאר דאיירי ר"ע בנר של חרס, וחידושו של ר"ע הוא שמוותר להוסיף טומאה לא רק ל"טמא" שלא נשתנה שמו לקלקול יותר מבראשונה, אלא גם "פסול" מותר לעשותו "טמא", משום שרב יהודה דקדק בלשונו של ר"ע שנקט "טמא מת", ולא נקט בסתמא, ואנן קיימא לן שאין כלי

התיר אלא לטמא דבר פסול, אבל תרומה תלויה שמא יבוא אליה ויטהרנה ואין נתיר לטמאותה. הגמ' מבארת שלריש לקיש דחית רבי יוסי היא משום שהבין שר"מ התכוין להוכיח מדברי ר"ח ור"ע, ואמר לו ר"מ שהוא התכוין לדברי ר"א ורבי יהושע, וענה לו רבי יוסי שגם מדברי רבי יהושע אין להוכיח, דאף שהתיר רבי יהושע לטמא בידים תרומה טהורה שאני התם שיש הפסד חולין שהוא הפסד מרובה, אבל במתני' אף שיש הפסד של עצים שצריך לשורפם כל אחת בפני עצמה לא חששו להפסד מועט.

ביאור רבי יוחנן במחלוקת ר"מ ורבי יוסי-

ריו"ח מבאר כמו הביאור הראשון (י"ד): דמתני' איירי באב הטומאה דאורייתא וולד הטומאה דרבנן, וכוונת ר"מ להוכיח מדברי ר"ח. ואמר ריו"ח שלא נחלקו אלא בשעה שישית, אבל בשעה שביעית שהחמץ אסור מדאורייתא אין לך טומאה גדולה מזו ומותר לשורפם יחד לכו"ע. וריו"ח נקט שש לאפוקי משעה רביעית וחמישית, שאע"פ שהחמץ הולך לאיבוד אסור לטמאו כיון שהוא מותר מדרבנן.

הגמ' רוצה להוכיח כדברי ריו"ח שדבר שאסור מדאורייתא מותר לטמאו לכו"ע ממה שאמר רבי יוסי שקדשים שהם פייגול נותר וטמא לב"ש אסור לשורפם יחד ולב"ה מותר, ומבואר שלב"ה כשיש איסור דאורייתא מותר לשרוף יחד דבר אסור עם דבר טמא, והגמ' דוחה שטעם ההתר בפייגול ונותר הוא משום שיש עליהם שם טומאה מדרבנן, דתנן הפייגול והנותר מטמאים את הידים שאף שאין אוכל מטמא אדם גזרו טומאת ידים משום חשדי כהונה (שיפגלו בכונה) ועצלי כהונה (שיביאו הקדשים לידי נותר), אבל חמץ שאין לו שם טומאה אסור לטמאו.

הגמ' רוצה להוכיח כדברי ריו"ח מהברייתא שמתירה לשרוף בפסח פת שעפשה שהכלב יכול לאוכלה, יחד עם פת טמאה (ומטמאה טומאת אוכלים בכביצה כיון שהיתה ראויה לאכילה, ולא נפסלה מאכילת כלב) והיינו לרבי יוסי (שהרי לר"מ מותר גם בלי שעפשה) ומבואר שרבי יוסי מודה היכא שאינה ראויה לאכילה, וה"ה לחמץ בשעה שביעית. והגמ' דוחה שפת שעפשה עפרא בעלמא היא.

וכתב רש"י שדברי הגמ' הם למ"ד אין אוכל מטמא אוכל אלא מדרבנן, ולא התיר רבי חנינא אלא לעשותו שני מדרבנן, וגם כששורפים תרומה טהורה עם הטמאה לא נטמאת הטהורה אלא מדרבנן.

אב הטומאה דאורייתא - כתב רש"י שכל אב הטומאה הוא דאורייתא.

ולד הטומאה דרבנן - רש"י מפרש כגון כלי שנטמא במשקין שנטמא כלים מדרבנן אטו משקה זב וזבה.

ט"ו. ביאורו של ר"ל במחלוקת ר"מ ורבי יוסי-

ריש לקיש מבאר שכוונת ר"מ למחלוקת ר"א ורבי יהושע במקום אחר, ולפי זה מדבריהם למדנו אינו מדברי רבי חנינא סגן הכהנים ור"ע, אלא הכונה שמדברי סופרים למדנו.

הגמ' אומרת שאין כוונת ר"ל למחלוקת אם מותר לגרום טומאה לחבית שנולד לה ספק טומאה (כגון שנכנס לשם אדם טמא ויש ספק אם נגע). שלר"א מחויב להניחה במקום מוצנע ולכסותה דכתיב "משמרת תרומותי" בשתי תרומות הכתוב מדבר, שגם תרומה תלויה חייבים בשמירתה, ולרבי יהושע יכול לגלותה ולהניחה במקום התורפה כיון שא"א להשתמש בה אלא לשריפה, וה"ה גבי חמץ כיון שעומד לביעור מותר לטמאו. דאין משם ראיה להתיר לשרוף תרומה טהורה עם הטמאה בפסח, שהרי בזה הוא מטמא תרומה בידים, ורבי יהושע מתיר רק לגרום טומאה.

אלא כוונת ר"ל למחלוקת ר"א ורבי יהושע לגבי חבית תרומה שנשברה בגת העליונה, ובגת התחתונה יש חולין טמאים שהם ראויים בימי טומאה או למי שאינו אוכל חולין בטהרה, ואם יפול לשם תרומה הכל יאסר, שהדין הוא שאם הוא יכול להציל רביעית בטהרה ע"י שיחזר אחרי כלים טהורים יציל, ואסור לטמא תרומה כדי להציל חולין, ואם אינו יכול להציל וכל התרומה עומדת להטמא, לר"א יתן לתרומה לרדת לגת התחתונה ולא יטמאנה ביד, ולרבי יהושע יכול לטמאה ביד כיון דסופה לאיבוד, וה"ה שלדבריו מותר לשרוף תרומה טהורה עם הטמאה בפסח. ולפי זה כוונת ר"מ להוכיח מדברי רבי יהושע, וכוונתו "מדבריהם" למחלוקת ר"א ור"י דהלכה כרבי יהושע, דנמנו וגמרו שלא לקבוע הלכה כר"א מפני תנורו של עכנאי.

ט"ו: ביאור המו"מ של ר"מ ורבי יוסי אליבא

דר"ל - רבי יוסי דוחה את דברי ר"מ, משום שלא התיר ר"ח אלא לטמא דבר שהוא כבר טמא, ור"ע לא

הקרבת שמן המנחות ונסכים שמקריבים אותם על המזבח.

העיד יוסי בן יועזר איש צרידה (על איל קמצא - מין חגב דכן - טהור וכשר לאכילה), ועל משקה בית מטבחיא - משקין שבבית המטבחים שבעזרה כגון דם ומים דכן - שלא גזרו בהם חכמים טומאה.

לרב הכונה שאף הם עצמם טהורים (וקשה על דבריו מהברייתא שאומרת שרבי אלעזר סובר כר"מ שהמשקין עצמם טמאים), דטומאת משקין דרבנן, ולא גזרו רבנן בבית מטבחיא.

לשמואל הכונה דכן לטמא אחרים, דהם עצמם טמאים מדאורייתא ומטמאים אחרים מדרבנן, ולא גזרו בבית מטבחיא שיטמאו אחרים.

והא דכתיב "אך מעין ובור מקוה מים יהיה טהור" ומשמע הא תלושין מקבלים טומאה וקשיא לרב, היינו טהור מטומאתו שאם יטבול בו הטמא טהור, אבל שאובין אינם מטהרים.

והא דכתיב "וכל משקה אשר ישתה בכל כלי יטמא" ומשמע שיש להם טומאת עצמן הכונה שהמשקה הוא מכשיר, וקמ"ל שבין מים תלושים ובין מים מחוברים מכשירים בין בטומאת מת בין בטומאת שרץ, אף שמים תלושים אינם במקומם והוא אמינא שאינם חשובים, ומים מחוברים לא החשיבם.

אך קשה על שמואל מהא דכתיב "והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל", ואין לדמות לרביעי בקודש שאינו מטמא, שהרי רביעי בקודש לא איקרי טמא.

דס - דם דינו כשאר משקין, אמנם דם קדשים אינו מכשיר לקבלת טומאה דכתיב "על הארץ תשפכנו כמים", ודם קדשים כיון שאינו נשפך כמים אלא מתקבל בכלי וצריך ממנו למזבח ואינו נשפך לאיבוד אינו מכשיר. ודם התמצית אף שאינו ראוי לזריקה וא"כ הוא נשפך כמים אפ"ל של בהמת חולין אינו מכשיר, דכתיב "כי הדם הוא הנפש" ודם התמצית כיון שאין הנפש יוצאת בו אינו קרוי דם, ורק מה שנקרא דם נקרא משקה דכתיב "ודם חללים ישתה".

ט"ז: מתי שייך רצוי ציץ בטומאה -

איתא בברייתא שדם שנטמא וזרקו, בשוגג הורצה הקרבן לבעלים ע"י הציץ, במזיד לא הורצה שאין הקרבן

ביאור מחלוקת ר"מ ורבי יוסי אליבא דריו"ח - רבי יוסי אמר לר"מ שאין להוכיח מדברי ר"ח, ואף שלרבי יוחנן אפשר ללמוד איסור מטומאה, שהרי חמץ בשעה השביעית שהוא אסור מהתורה מודה רבי יוסי שמוותר לשרופו, וא"כ למה אין להוכיח מולד טומאה דרבנן לחמץ בשעה שישית, וצ"ל דאירי התם בבשר שנטמא ממשקין שנטמאו בכלי שנטמאו משרץ דהוי שלישי, דס"ל שמשקין מטמאים מדאורייתא וכן ס"ל שאוכל מטמא אוכל בקדשים, ואין להוכיח ממה שמוותר לשרוף טמא עם טמא, לחמץ בשעה שישית שאינו אסור אלא מדרבנן, ור"מ לשיטתו שמשקין אינם מטמאים מדאורייתא אלא מדרבנן, וא"כ יש ראייה ממתני' שמוותר לשרוף דבר שהוא טמא רק מדרבנן עם דבר שנטמא מדאורייתא, וה"ה שמוותר לשרוף תרומה טהורה עם הטמאה בשעה שישית.

אם משקין טמאים ומטמאים

ומכשירים מדאורייתא ומדרבנן

לא כל דבר מקבל טומאה, אלא רק אדם, כלים (ובגדים), ואוכלים שהוכשרו לקבל טומאה ע"י שבה עליהם אחד מז' משקין. ולענין טומאת משקין נחלקו תנאים, י"א שמדאורייתא הם טמאים ומטמאים אוכל ולא כלים, וי"א שהם טמאים מדאורייתא ומטמאים מדרבנן, וי"א שכל טומאתם דרבנן.

ט"ז. טומאת משקין מדאורייתא ומדרבנן -

משקין שיש ספק אם נטמאו כגון שיש ספק אם הטמא נגע בהם או לא, לר"מ ורבי אלעזר הם עצמם טמאים מספק, דקסבר טומאת משקין דאורייתא, דכתיב "וכל משקה אשר ישתה" וספיקא דאורייתא לחומר, אבל אינם מטמאים אחרים אם היה לו משקין טמאים ויש ספק אם נגעו בטהרות, דקסבר שאין משקין מטמאים אלא מדרבנן, וספק דרבנן לקולא. ולר"י אף מטמאים אחרים דדריש יטמא יטמא שנטמא אף את הכלים הסמוכים בפסוק, והוי ספיקא דאורייתא דברה"י טמא. ולרבי יוסי ור"ש מטמאים אוכלים דמשקין מטמאים אוכלים מדאורייתא, אבל לא כלים דאין משקין מטמאים כלים אלא מדרבנן, ועל ספיקו לא גזרו, דדריש "יטמא" רק על אוכלים.

משקה בית מטבחיא דכן -

משקין שבבית המקדש יש מהם שאינם מקבלים טומאה. הגמרא מבארת האם דין זה הוא רק למ"ד שטומאת משקין דרבנן או לכו"ע, וכן האם דין זה נאמר במשקי בית מטבחיא והיינו דם הקרבנות והמים שמדיחים אותם בהם, או שדין זה נאמר במשקי בית מטבחיא והיינו בדם

ומשקה בית מטבחיא דם ומים אינם טמאים אף מדרבנן, מ"מ הכא איירי במשקה בית מַדְבְּחִיא יין ושמן שהם טמאים מדרבנן אף לרב. וכיון דאיירי בטומאה דרבנן א"כ אוכל מטמא אוכל.

שמואל אמר לא אישתבש כהני ששאלם על חמישי וטיהרו, דכתיב "ונגע בכנפו" והיינו שהלחם נגע במה שנגע בכנפו. ושמואל עצמו ס"ל דמשקה בית מטבחיא דכן, דאי ס"ל משקה בית מַדְבְּחִיא דכן כדלהלן, א"כ לא רק חמישי טהור אלא גם אם השמן שהיין נגע בו היה שני או שלישי היו טהורים.

שאלה נוספת של חגי - "ויאמר חגי, אם יגע טמא נפש בכל אלה טמא מת בלחם, ולחם בנזיד, וכו', היטמא, ויענו הכהנים ויאמרו יטמא". לשמואל אף בזה לא אישתבש כהני דרביעי בקודש טמא, ולרב י"ל שבזה לא אישתבש מפני שהיו בקיאים בטומאת מת ולא בטומאת שרץ וחשבו ששרץ לא עושה רביעי, או שכאן שאל אותם על שלישי דטמא נפש היינו מת עצמו, וידעו ששלישי בקודש טמא, ורביעי בקודש לא ידעו כנ"ל.

המשך דברי חגי - "ויען חגי ויאמר, כן העם הזה וכן הגוי הזה לפני נאם ד', וכן כל מעשה ידיהם ואשר יקריבו שם טמא הוא", לרב אמר טמא משום שטיהרו דבר טמא, ולשמואל צ"ל דמתוך שקלקלו מעשיהם שהיה מתנבא שלאחר זמן בבית שני יקלקלו מעשיהם בשאר עבירות מעלה עליהם הכתוב כאילו הקריבו בטומאה.

דין משקי בית מדבחיא -

לוי תנא משקי בית מַדְבְּחִיא דכן - והיינו כל המשקין של קודש, שהם נקראים ע"ש מזבח, כגון דם לזריקה, ומים ויין לנסכים, ושמן למנחות. הגמ' אומרת שבהכרח ס"ל כשמואל שהכונה טהורים מלטמא אחרים אבל הם עצמם טמאים, צ"ל שהלחם והיין וכו' נגעו כולם בראשון והיינו שלא אישתבש כהני, משום שבתחילה שאלם אם נגעו זה בזה ואמרו לו שהוא טהור, מפני שמשקה בית מדבחיא לא מטמא, ואח"כ שאלם אם כולם יגעו בטמא מת ואמרו לו שהם עצמם טמאים. דאין לומר דס"ל כרב, דא"כ אין כאן טומאה כלל, אמנם לרב עצמו לא קשיא כיון דתני מַטְבְּחִיא. ותניא כוותיה דלוי.

מתי חל על המשקין דין משקי בית מדבחיא - משקי בית מדבחיא שנטמאו בפנים והוציאן לחוץ

נאכל לכהנים משום קנס, אבל הבעלים נתכפרו דלא מצו רבנן לומר להביא חולין לעזרה.

עוד איתא בברייתא שהציץ מרצה על דם, בשר (להתיר הדם לזריקה לרבי יהושע דס"ל אם אין בשר אין דם), וחלב, שננטמאו בשוגג ובמזיד (י"מ אם נטמא במזיד ונזרק בשוגג אבל לא יזרוק במזיד, וי"א איפכא), באונס וברצון, בין בקרבן יחיד בין בקרבן ציבור, ואין הבשר נאכל כשנטמא, ורק אם נטמא הבשר מותר הדם בזריקה כנ"ל.

מבואר מב' ברייתות אלו שיש טומאה בדם קדשים. לשמואל ניחא, ולרב צ"ל דהיינו מדרבנן, ודלא כעדותו של יוסי בן יעזר.

ונשא אהרן את עוון הקדשים ע"י הציץ, והיינו שהציץ מכפר על קדשים פסולים שיוכשרו ויצרו לבעלים, אבל על האוכל בטומאה אינו מרצה, אין הכונה לפיגול מחשבת חוץ למקומו, שהרי עליו נאמר "לא ירצה", ואין הכונה לנותר ששחטו ע"מ להותר ולאוכלו חוץ לזמנו, שהרי עליו נאמר "לא יחשב", אלא הכונה לטומאה, שהותרה מכללה בציבור דכתיב "במועדו" אפי' בשבת ואפי' בטומאה, וכיון שיש בה קולא זו נקל בה אף ביחיד שהציץ ירצה. ולרב שדם קדשים אינו טמא מדאורייתא צ"ל דאיירי בטומאת קמצים שהקומץ מתיר את המנחה כמו שהדם מתיר את הזבח, וכל הכפרה תלויה בו. וה"ה דהוי מצי לשנויי בטומאת בשר וחלב וכרבי יהושע דס"ל שאין זורקים את הדם אא"כ יש בשר לאכילה או חלב להקטרה, ומועיל רצוי ציץ בטומאת בשר וחלב להתיר זריקה, אלא דבעי לאוקמי לדברי הכל.

נבואת חגי -

חגי הנביא בדק את הכהנים אחרי שהתחילו לבנות את הבית השני אם הם בקיאים בהלכות טומאה, כיון ששכחו אותם בימי הגלות שלא נתעסקו בקדשים. הגמ' מבארת איזה שאלות שאלם חגי ומה ענו לו והאם צדקו בתשובותיהם או לא.

שאלת חגי ותשובת הכהנים - חגי הנביא שאל את הכהנים "הן ישא איש בשר קודש (-שרץ) בכנף בגדו, ונגע בכנפו אל הלחם ואל הנזיד ואל היין ואל שמן ואל כל מאכל היקדש, ויענו הכהנים ויאמרו לא". כנף הבגד היינו השרץ (דאל"כ אין מעליותא בכנף) והשרץ נגע בלחם והלחם בנזיד והנזיד בין והיין בשמן או בכל מאכל דהו רביעי.

י"ז. אמר רב אישתבש כהני שטיהרו רביעי בקודש, ואף שדרב ס"ל שמשקין אינם טמאים מדאורייתא,

להיות תחילה, דא"כ ליפלו במשקין עצמם בין בא מחמת ידים לבאין מחמת שרץ.

הגמ' מסתפקת אם ר"י חזר בו ממה שסבר שמשקין מטמאים כלים, אבל גם אחרי שחזר בו עדיין ס"ל דמשקין מטמאים אוכלים מדאורייתא כרבי יוסי ור"ש, או דס"ל שאין משקין מטמאים כלל אלא מדרבנן כר"מ.

י"ח. הגמ' אומרת שא"א להוכיח מהא דאמר רבי יהודה שפרה ששתתה מי הטאת והיא של זבח או של חולין, ושחטוה בעודן במעיה, אין בשרה טמא משום דבטלו במעיה כיון שאינם ראויים עוד למי הטאת, (ולת"ק בשרה טמא דמי הטאת מטמאים אפי' אדם וכלים דכתיב "והנוגע במי הנדה וכו'), ומזה שאינה טמאה טומאה קלה (-אוכלים) מבואר שאין משקין מטמאים אוכלים מדאורייתא, והכא דלא שכיחא לא גזרו רבנן טומאה כלל. ד"ל שבאמת ס"ל דמשקין מטמאים אוכלים, וכוונת ר"י שבטלו מטומאה חמורה (-אדם וכלים), ולפי זה כולה ר"י היא, שהרי אין לומר שלת"ק מטמא טומאה חמורה, שהרי אמו בשרה טמא ולא תנא אדם וכלים, או דנימא דלר"י אינו מטמא כלל אפילו טומאה קלה משום דהוי ליה **משקה סרוח** וכתוב "וכל משקה אשר ישתה בכל כלי יטמא" פרט למשקה סרוח. לרש"י טומאה קלה היינו שמכח מה שהם עצמם היו טמאים טומאה חמורה יטמאו בטומאה קלה, דאין לך נגיעה גדולה מזו.

ביאור שיטת רבי יוסי בטומאת משקין-

הובא לעיל (ט"ז). מהברייתא שלרבי יוסי ור"ש שמדאורייתא משקה מטמא אוכל ואינו מטמא כלי.

הגמ' מבארת מקורו של רבי יוסי מהא דכתיב "וכל משקה אשר ישתה בכל כלי יטמא", שאם היה המשקה בתוך כלי חרס טמא אף המשקה טמא, ורבי יוסי דורש **יטמא יטמא** שמשקה מטמא אוכל.

שלישי בחולין - רבי יוסי דרש דרשה זו לשיטת רבו ר"ע (וליה לא סבירא ליה אלא ס"ל שמשקה אינו מטמא אוכל מדאורייתא אלא מדרבנן, ושני אינו עושה שלישי בחולין. י"ח): שדרש ר"ע שככר שני עושה שלישי בחולין, מהא דכתיב "וכל כלי חרס אשר יפול מהם אל תוכו וכו' יטמא", שאם נכנס השרץ לאויר הכלי אע"פ שלא נגע בכלי הכלי נטמא ונעשה ראשון, והאוכל שבתוכו נעשה שני, ודריש ר"ע **יטמא יטמא** שהשני עושה שלישי מדכתיב יטמא ולא טמא בחולין דקרא סתמא כתיב, והאוכל

טהורים מלטמא אחרים אבל הם עצמם טמאים כנבואת חגי, ואם נטמאו בחוץ לפני שחל עליהם שם מדבחיא והכניסם לפנים טמאים ומטמאים אחרים, טומאתם כבר ירדה בהם ומי הפקיעה

י"ז: **משקי בית מטבחיא** והיינו הדם והמים שננטמאו, בין בכלים בין בקרקע טהורים, ולר"ש משקי בית מטבחיא טמאים ומטמאים כשיטתו לעיל ט"ז. בכלים טמאים, ובקרקע- דם חולין או בעלי מומין או זבח שנפסל טמא כיון שאף בקרקע אין עליהם שם מקוה (ולפי זה לא אמר יוסי בן יעזר משקה בית מטבחיא דכן אלא במים ולא בדם), אבל מים שבקרקע אם יש בהם רביעית שראוי להטביל בהם מחטים וצינורות טהורים, כיון שמדאורייתא הוי מקוה טהור, ומקוה אינו מקבל טומאה, ובבית מטבחיא אוקמוה אדאורייתא. והא דקיימא לן שטומאת משקין ברביעית היינו לטמא אחרים, אבל הם עצמם טמאים בכל שהוא. (ועיין תוס' י"ד.) ומהברייתא שאומרת דין זה מבואר כרב.

מדיני מקוה - א' מקוה אינו מקבל טומאה מדאורייתא דכתיב "מקוה מים יהיה טהור. ב' שיעור המקוה לאדם הוא מ' סאה דכתיב "את כל בשרו" דבעינן מים שכל גופו עולה בהן, אבל לכלים קטנים כשר מדאורייתא אף רביעית מים, ופחות מרביעית פסול, ורבנן פסלו מקוה בפחות ממי' סאה, וכן גזרו טומאה על משקין שבקרקע אם אין בהם מ' סאה.

הגמ' מוכיחה שלמ"ד טומאת משקין דאורייתא, אין הלכה למשה מסיני לטהר משקי בית מטבחיא.

ביאור שיטת רבי יהודה בטומאת משקין-

הובא לעיל (ט"ז). מהברייתא שלר"י משקה מטמא בין אוכלים ובין כלים מדאורייתא.

הגמ' מוכיחה שר"י חזר בו והוא סובר שאין משקין מטמאים כלים מדאורייתא, ממה שאמר ר"י **בכלים שיש להם אחורים ותוך** והיינו שראויים להשתמש בתוכם ובאחוריהם, שהדין הוא שאם נטמא תוכם נטמא גבם, אבל אם נטמא גבם לא נטמא תוכם, דהני מילי בנטמא הכלי מחמת משקין דכיון שטומאתם דרבנן עבדו רבנן הכירא כדי שלא יבואו לשרוף תרומה וקדשים, אבל נטמא מחמת שרץ שטומאתו דאורייתא אף בנטמא גבם נטמא תוכם, ואין לומר דאיירי במשקין הבאים מחמת ידים שגזרו רבנן שיהיו סתם ידים שניות, ומטמאים משקים

שנטמאו מכלי) אינם מטמאים משקין, שאף שהפסוק איירי באוכלים יש ללמוד מאוכל למשקה. ולא כתבה תורה רק פסוק זה ונילף משקין שנטמאו מכלי מק"ו, דמילתא דאתיא בק"ו טרח וכתב ליה קרא.

מנין ששלישי בקודש טמא ורביעי בקודש פסול-
 רבי יוסי לומד שלישי בקודש מדכתיב "והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל" מי לא עסקינן דנגע בשני דשני איקרי טמא דכתיב "יטמא", ורביעי שהוא פסול לומד רבי יוסי ממחוסר כיפורים שהוא מותר בתרומה דכתיב "ובא השמש וטהר ואח"כ יאכל מן הקדשים", ופסול בקודש דכתיב "וכפר עליה הכהן וטהרה", שלישי שהוא פסול בתרומה ק"ו מטבול יום שהוא מותר בחולין ואסור בתרומה, כ"ש שיעשה רביעי בקודש. וכיון שלמדנו שלישי מן התורה מיפרך ק"ו ובכהאי גוונא ליכא למימר דיו.

י"ט. הגמ' מוכיחה שלשיטת ר"ע שיש שלישי בחולין אין דורשים ק"ו מטבול יום, דא"כ נפסול רביעי בתרומה וחמישי בקודש ע"י אותו ק"ו, דמה טבול יום שמותר בחולין פסול בתרומה, שלישי שפסול בחולין אינו דין שיעשה רביעי בתרומה, וליכא למימר דיו דמיפרך ק"ו. ור"ע סובר שיש רק שלישי בתרומה ורביעי בקודש, ולא דריש ק"ו מטבול יום או ממחוסר כיפורים משום דאיכא למיפרך מה לטבול יום ומחוסר כיפורים שכן הם אב הטומאה (ומכח האי פירכא עתיד דור אחרון לטהר שלישי בתרומה), ור"ע סובר שלא לומדים מק"ו אלא שלישי בתרומה ובחולין לומדים מיטמא, יטמא, ורביעי מדכתיב "והבשר אשר יגע בכל טמא" מי לא עסקינן דנגע בשלישי, דלר"ע שלישי נקרא טמא כנ"ל.

והאופן ששייך לר"ע רביעי בקודש הוא שנגע שרץ בכלי והכלי באוכל והאוכל במשקה והמשקה באוכל, דס"ל טומאת משקין דאורייתא. ולר"מ ור"א שמשקין אינם מטמאים אחרים מהתורה א"כ לא שייך רביעי אלא מדרבנן. ורבי יוסי דס"ל שמצינו שלישי בקודש מן בתורה בהכרח דס"ל שאוכל מטמא אוכל מן התורה, שהרי רבי יוסי סובר שמשקין אינם מטמאים אחרים מדאורייתא, וא"כ היכי משכחת לה בשר שלישי שהוא טמא מדאורייתא, אם אוכל אינו מטמא אוכל.

ראיה שר"ע לא סובר רביעי בתרומה וחמישי בקודש- תנן הכלי מצרף מה שבתוכו לקודש אבל לא לתרומה שאם נגע טמא באוכל שבצד אחד נטמא האוכל שבצד השני שאינו נוגע באוכל הראשון ע"י צירוף הכלי, אף דאוכל אינו מטמא כלי אפ"י מדרבנן, ומשנה זו נשנית מעדותו של ר"ע שטבול יום שנגע במקצת סולת קטורת לבונה או גחלים (שאע"פ שאינם אוכל חיבת

לא מקבל טומאה ישירות מהשרץ, דא"כ אף כלים שבאוויר יטמאו.

הגמ' שואלת מנין לרבי יוסי לדרוש מ"יטמא" שהמשקה יטמא אוכל, ולא שהמשקה יטמא משקה. והגמ' מתרצת שלא מצינו טומאה שעושה כיוצא בה. ורבינא מתרץ דכיון שגם ה"יטמא" הקודם באותו פסוק איירי במשקין, ליערבינהו וניכתבינהו, ולמה צריך לכתוב פעמיים יטמא.

הגמ' שואלת מנין לרבי יוסי לדרוש מ"יטמא" שהמשקה יטמא אוכל, ולא שהמשקה יטמא כלים. והגמ' מתרצת שמשקה אינו מטמא כלי מק"ו, שהרי אפ"י כלי שהוא עצמו מטמא משקה אינו מטמא כלי, דכתיב "כל אשר בתוכו יטמא, מכל האוכל", כ"ש שמשקה שנטמא מכלי לא יטמא כלי.

י"ח: ואין לומר שדווקא משקה שנטמא מכלי לא יטמא כלי, אבל משקה שבא מחמת שרץ יטמא כלי, משום שלא הזכיר בתורה שמשקה נטמא משרץ, אלא זה נלמד בק"ו ממשקה הבא מחמת כלי, וא"כ דיו לבא מן הדין להיות כנדון ואף משקה הבא מחמת שרץ אינו מטמא כלי.

כמה ילפותות לדיני טומאה

מנין שאוכל מטמא משקה לר"ע- כתיב "מכל האוכל אשר יאכל אשר יבוא עליו מים יטמא" מכאן שאוכל מטמא משקה. ואין לומר שבא ללמד שיטמא כלי, שהרי אפ"י משקה שמטמא אוכל אינו מטמא כלי, כ"ש שאוכל שאינו מטמא אוכל לא יטמא כלי. ואין לומר דאוכל חמור ממשקה שהרי אוכל מטמא משקה ומשקה אינו מטמא אוכל, והכי נמי נימא שאוכל יטמא כלי אע"פ שמשקה אינו מטמא כלי, דמה שאוכל מטמא משקה אינו חומרא באוכל, אלא משום שמשקה עלול לקבל טומאה, שהרי הוא מקבל טומאה אפ"י בלא הכשר.

מנין שאוכל ומשקה אינו מטמא כיוצא בו- כתיב "יטמא" מכאן שאוכל או משקה שנטמא מכלי אינו עושה כיוצא בו, דאף דדרשינן שיטמא אחרים, מ"מ קרינן בתרווייהו יטמא למעט שאין עושה כיוצא בו. וצריכים את הילפותא מ"וכי יותן וכו' טמא הוא" ללמד שגם משקין הבאים מחמת שרץ (שהם חמורים ממשקין

מסופקת בירושלים אינה טמאה, דלא גזרו על ספק כלים שבירושלים.

טומאת הידים - ידי הכהן שנגעו במחט לא נטמאות מפני שזכינו שאין טומאת ידים במקדש וזכות היא לנו מפני הפסד קדשים, אבל מחוץ למקדש אפי' סתם ידים טמאות משום ידיים עסקניות.

טומאת הסכין - הסכין לא נטמאת. ודין זה אינו דווקא במקדש אלא אפי' בחולין, שהרי אם הסכין נגע בבשר אין אוכל מטמא כלי, ואם הסכין נגע במחט אין כלי מטמא כלי א"כ הוא אב הטומאה, ולא גזרו חכמים טומאה על הכלים אלא שיטמאו מן המשקין, משום משקה זב וזבה.

ולרב דאיירי במחט של טמא מת וא"כ כלי מטמא כלי או אדם, שהרי המחט היא אב הטומאה דחרב הרי הוא כחלל, ובאב הטומאה כלי מטמא כלי או אדם ואדם מטמא אדם או כלי, צ"ל דעזרה רה"ר היא ויש ספק אם האדם והסכין נגעו במחט והוי ספק טומאה ברה"ר, דספיקו טהור, ואף דהסכין אין בה דעת לישאל ולא גמרינן מסוטה לטמא ברה"י אלא דבר שיש בו דעת לישאל, וכגון אם יש ספק אם אדם נגע בבשר, מ"מ ברה"י אם העזרה היתה רה"י היה ספיקה טמא, משום שהטומאה מהמחט לסכין באה ע"י אדם שהיה עוסק בהם, וחשיב יש בו דעת לישאל, אפי' אם הכלי מונח ע"ג קרקע ויש ספק אם אדם שנשא שרץ נגע בכלי.

ב. טומאת הבשר - הבשר טמא, והכשרו לקבלת טומאה הוא כגון שהיתה פרה של זבחי שלמים שהעור והבשר לבעלים, ומתעסק ליפות את העור והבשר ומעבירה בנהר סמוך לשחיטה ומשקה אותה כדי שתהיה נוחה להפשיט, והעבירה בנהר ושחטה, ועדיין משקה טופח עליה וא"א שלא יפול משהו מהמשקה על הבשר בשעת הפשט. אבל דם שחיטתה אינו מכשיר, שהרי דם קדשים אינו מכשיר דכתיב "על הארץ תשפכנו כמים" ודם קדשים אינו נשפך כמים, ומשקי בית מטבחיא ג"כ אין מכשירין.

חיבת הקודש אף שמכשירה לקבלת טומאה ומשווא ליה אוכל י"ל שאינה מועילה אלא לפסול את הבשר עצמו ולא לטמא אחרים, שהרי ר"ל מסתפק אם חיבת הקודש מועילה לטמא אחרים ולעשותם ראשון ושני, וכאן מבואר שהבשר טמא והיינו שטמא אחרים. וסתם בשר

הקודש מכשרתן ומשווא להו אוכל) פסל את כולם, אלמא כלי מצרף מה שבתוכו, ואין לומר שכל גחלת מטמאה את חברתה שהרי כל גחלת יורדת דרגה, וסיום המשנה הוא והרביעי בקודש פסול והשלישי בתרומה, ומבואר שגם לר"ע אין רביעי בתרומה וחמישי בקודש.

ולשיטה זו **צירוף כלי** מטמא מדרבנן, שהרי עצים ולבונה אינם מקבלים טומאה אלא מדרבנן, ורבי חנין ס"ל צירוף כלי דאורייתא דכתיב "כף אחת עשרה זהב מלאה קטורת" הכתוב עשה כל מה שבכף לאחת.

י"ט: מגזירת י"ח דבר - בו ביום גזרו על הספר טעם התקנה משום שהיו מניחים את הספרים עם התרומה והיו עכברים אוכלים אותם, והידיים אם נגעו סתם ידים בתרומה בלא נטילה, (והטבול יום אינו גזירה אלא מדאורייתא), והאוכלים והכלים שנטמאו במשקין.

ספק טומאה בירושלים - איתא במתני' שכל הרוקין הנמצאים בירושלים טהורים ואין חוששים שהם של זב או זבה או נדה והם אב הטומאה ומטמאים אדם, חוץ משל שוק העליון ששם היו מתקבצים הטמאים כדי שלא לטמא אחרים, ואפי' היכא שהוחזק זב בשוק זה שנמצא בו רוק לא גזרו על ספק רוק שבירושלים. וכלים הנמצאים בירושלים, אם נמצאו בדרך ירידה טמאים, אבל אם נמצאו בשאר מקומות טהורים, חוץ מגזייתא - מבואות קטנים הסמוכים למקוה ופעמים עולים בהם ופעמים יורדים, שאם נמצאו שם הם טמאים שהרי מתחילה טמאים היו, ומספיקא לא מפיקין מטומאה, אבל שאר כלים שיש ספק אם נטמאו לא גזרו עליהם מספק.

מחט טמאה שנמצאה בבשר קדשים

המושנה בעדויות מביאה עדות נוספת שהעיד רבי חנינא סגן הכהנים לענין טומאה, והיינו שכהן שחתך בשר בעזרה ומצא שם מחט, הסכין והידיים טהורות והבשר טמא, ואם המחט נמצאה בפרש הכל טהור. הגמרא מבארת איזה טומאה היתה למחט, ובאיזה אופן ומדוע הסכין והידיים טהורות והבשר טמא.

ממה נטמאה המחט - בשר קדשים שנמצאה בו מחט טמאה, לרב איירי במחט שהיא ודאי טמאה, וכגון שאבדה לו מחט של טמא מת והכירה בבשר, וי"א שבאה הפרה מחוץ לירושלים ופיה חסום דהוי ספק כלים של מקומות אחרים, אבל אם בלעה הפרה מחט

הגמרא חוזרת לבאר את המשנה (י"ד). שמביאה מחלוקת בין ר"מ לרבי יוסי האם מותר לפי רבי יהושע לשרוף בערב פסח תרומה טהורה יחד עם טמאה, והאם מותר בעלמא לשרוף תרומה תלויה יחד עם טהורה או עם טמאה.

ב: שיטת רבי יהושע -

רבי יהושע אליבא דר"ש - לתנא דמתני' רבי יהושע מתיר לשרוף תרומה תלויה עם הטמאה בפסח, וכן מבואר בברייתא בשם ר"ש, שרבי יהושע מתיר לשרוף יחד בין תלויה עם טהורה ובין תלויה עם טמאה דס"ל שכיון שהיא תלויה אי אתה מוזהר על שמירתה, ולר"א אין לשרוף תלויה וטמאה דכיון שאין לה טמאה ודאית הרי הוא מטמאה בידיים, אבל תלויה וטהורה שורפין, דהואיל ולא הוחזק טמאה אין נראה כמטמא בידיים.

רבי יהושע אליבא דרבי יוסי - בברייתא אחרת מבואר בשם רבי יוסי שלכו"ע אסור לשרוף תלויה עם טמאה, שמא יבוא אליהו ויטהרנה, וכן תלויה עם טהורה, וכ"ש טהורה עם טמאה, ולא התירו אלא תרומה טמאה בולד הטמאה או תרומה פסולה עם הטמאה אפילו אם נטמאה באב הטמאה.

ומה שמצינו שרבי יהושע התיר בחבית שנולד לה ספק טמאה, **להניחה במקום התורפה או לגלותה**, והיינו לגרום לה טמאה, ולא התיר לטמא בידיים אע"פ שהיא תלויה, היינו כרבי יוסי אליבא דרבי יהושע.

ומה שהתיר רבי יהושע בחבית של תרומה **שנשברה בגת העליונה** ובתחתונה יש חולין טמאים, שאם אינו יכול להציל רביעית בטהרה יכול לטמא את התרומה בידיים, הטעם הוא משום הפסד החולין, ודווקא בין חששו משום דהוי הפסד מרובה, אבל בשמן שהוא הפסד מועט מודה רבי יהושע שאסור לטמא את השמן ביד, (וצריך להניח את השמן בכלי מאוס כדי שלא יבוא בו לידי תקלה). והטעם ששמן הוא הפסד מועט משום שגם כשהוא טמא ראוי להדליק בו, ויין אם הוא ראוי לזילוף באמת אסור לטמאו ביד, שהרי זילוף הוא דבר חשוב (דאמר רבי חייא שמי שאינו עשיר טוב שישתה יין שלוג עולה סלע ויזלף מלוג בשתי סלעים), ומה שהתיר רבי יהושע לטמא יין היינו בין חדש שאינו ראוי לזילוף מפני שאין ריחו נוף, וזה הפסד מרובה, ואסור לישנו שמא יבוא לידי תקלה שאם ישהו אצלו יבוא לשתות ממנו, ואם יניחו בכלי מאוס לא יהיה ראוי לזילוף. והא דבמתני' הצריך

שלמים שאמרה תורה שהוא מקבל טמאה איכא הכשר טובא מפני שנאכל בכל העיר ומדיחים אותו ומבשלים אותו.

ואם נמצאה המחט בפרש הכל טהור, ואין הפרש מטמא את הבשר משום דאיירי בפרש עבה שאינו משקה, ולרב אשי אינו מטמא משום דהוי משקה סרוח.

טומאת שרץ

סדר הטומאה השייך משרץ - שרץ מטמא כלי, והכלי מטמא אוכלין, והאוכלין מטמאים את המשקין וכדדרש ר"ע יטמא יטמא שאוכלין מטמאים משקין, ונמצא ג' טומאות משרץ אבל שלישי אינו עושה רביעי אפי' לר"ע. וסימנך נזייתא שעושי השיכר מטילים אוכל לכלי ואח"כ משקה. וה"ה ששרץ מטמא כלי והכלי מטמא משקה ומשקה מטמא אוכל, וחדא מינייהו נקט. ואתא לאשמועינן דשני עושה שלישי בחולין. אבל אם נגע השרץ במשקין אין המשקין מטמאים כלי, דאפי' ר"י הדר ביה וס"ל שאין משקין מטמאים כלי.

טומאת שרץ באויר כלי - אם השרץ נמצא בתנור ויש בתנור פת והשרץ לא נגע בפת, נעשה התנור ראשון, והפת שבתנור נטמאת מהתנור ונעשית שני דלרבנן אינו מטמא חולין, ואע"פ שכלי חרס נטמא מאוירו אף שהשרץ לא נוגע בכלי, אין רואים את התנור כאילו הוא מלא טומאה לענין להחשיב שהפת קיבלה טומאה ישירות מהשרץ ותהיה הפת ראשון, דכתיב "כל אשר בתוכו יטמא מכל האוכל" ללמד שרק אוכל נטמא כשהוא באויר כלי חרס אבל כלי לא נטמא, ומבואר שאין אומרים כאילו התנור מלא טומאה, דא"כ יטמא הכלי שבתוכו ויהיה ראשון, שהרי אב הטומאה מטמא כלי, ומזה שרק אוכל נטמא מבואר שהתנור מטמא את מה שבתוכו, והתנור הוא ראשון, ומכאן לומדים שראשון מטמא אוכל או משקה ולא כלי, וכן אדם שנגע בשרץ אינו מטמא את הבגדים אלא בטומאת משא והיינו בגדים שהיו בזמן המשא, אבל לא בגדים שלבש אח"כ. וכן אדם אינו נטמא אלא מאב הטומאה, כגון שרץ ונבילה ושכבת זרע, וזב ומעיינותיו ומדרסו, ונדה ומעיינותיה ומדרסה, ומטמא מת.

שריפת תרומת חמץ טהורה עם הטמאה בפסח ותרומה טהורה תלויה וטמאה

לעיל י"א: נתבאר עד מתי מותר לאכול חמץ בערב פסח, וכאן מבארת הגמרא עד מתי החמץ מותר בהנאה בערב פסח. ואגב דין איסור הנאה בחמץ (כ"א) תבאר הגמ' (כ"א: - כ"ז): עוד מדיני איסורי הנאה, כגון אלו דברים שאסורים באכילה אסורים גם בהנאה ומנלן (כ"א: - כ"ה.), באיזה אופנים נאסרה ההנאה באיסורי הנאה (כגון בצורך רפואה, בנהנה בעל כרחו, בנהנה מקול מראה וריח, זה וזה גורם ופת שנאפתה ע"י איסורי הנאה. כ"ה - כ"ז:). אח"כ חוזרת הגמ' לדיני חמץ (ביעור חמץ, זמני איסור חמץ, מעילה בחמץ של הקדש. כ"ז: - כ"ט:),

איסור הנאה מהחמץ בערב פסח

לדעת תנא דמתני' חמץ אסור בהנאה בפסח ואף בערב פסח, ולהלן כ"ח מביאה הגמרא את דעות התנאים השונים האם איסור זה הוא מדאורייתא או מדרבנן.

כ"א. בשעה חמישית החמץ מותר בהנאה לכו"ע.

ומתני' הכי פירושה -

כל שעה שמותר לכהן לאכול את החמץ שהוא תרומה, והיינו עד סוף שעה חמישית וכר"ג דס"ל חולין נאכלים כל ד' ותרומה כל חמש ושורפין בתחילת שש, מותר החמץ שהוא חולין בהנאה. (ולר"י בשעה חמישית מותר להאכיל אע"פ שאינו אוכל, ולר"מ שעה חמישית מותרת אף באכילה).

ומותר לישראל להאכיל את החמץ לבהמה ולחיה ועופות. וקמ"ל שמותר לתת לחיה כגון חולדה נמיה וחתול אע"פ שמצניעה את מה שמשיירת, ומותר בבהמה אע"פ שלא מצניעה ואין לחוש שתשייר ולא ידע ולא יבטל ויעבור על בל יראה אם לא ביטלו. וה"ה שיש לחוש שיבוא לאכול ממנו. אבל בחיה אינו עובר משום בל יטמין, דבל יטמין לומדים מ"לא ימצא" וכיון שאינו יודע היכן הוא לא חשיב מצוי. ואידי בהמה וחיה תני נמי עופות.

ומותר למוכרו לנכרי, ודלא כב"ש דס"ל שאין למכור חמץ אא"כ יודע שיכלה קודם פסח דקסברי שמצוה לבערו מן העולם ולא שיהיה קיים, וריב"ב אוסר למכור כותח שיש בו פירורי לחם ל' יום לפני פסח. לרש"י ריב"ב ס"ל כב"ש וכותח מטיבילים בו ואינו נאכל מהר, ושיעור ל' יום הוא הזמן שחלה עליו חובת ביעור, משעה שדורשים בהלכות הפסח.

ומותר להנות מהחמץ, ואפי' חרכו קודם זמנו ובטל טעמו ומראיתו מותר בהנאה לאחר זמנו.

רבי יהושע לשרוף תרומה טהורה בפני עצמה אף שיש הפסד עצים, לא חששו להפסד מועט כמו שלא חששו בין י"שן.

ובגמ' כ"א. מבואר שכל ההתר לטמא את התרומה הוא כשאין בחולין מאה כנגד התרומה, אבל אם יש בחולין הטמאים מאה כנגד התרומה לכו"ע אסור לטמאה ב"ד דכיון שהתרומה בטלה באחד ומאה, והיה ראוי לזר בימי טומאתו כדמעיקרא.

ולרב הונא בריה דרבי יהושע כוונת הברייתא שגם רבי אליעזר מודה שאם יכול להציל רביעית חייב להציל, אע"פ שהכלי שיש לו **תוכו טהור וגבו טמא** וכגון כלי שנטמאו אחוריו במשקין, שטומאתן דרבנן, שאחוריו טמאים אבל תוכו או אגנו או אוזנו או ידיו טהורים, ולא חוששים שמא יגע גבו בתרומה שאע"פ ש"רא אוסר לטמאה ביד אין חוששים לזה.

שיטת רבי מאיר ב"ד ניסן שחל בשבת, שמבערים את כל החמץ מלפני השבת, ומותר לשרוף יחד תרומה טמאה תלויה וטהורה, וכדבריו במתני' מדבריהם למדנו ששורפים תרומה טהורה עם הטמאה בפסח.

שיטת רבי יוסי ב"ד שחל בשבת, ששורפין לפני השבת תרומה טהורה בפני עצמה ותלויה בפני עצמה וטמאה בפני עצמה.

חשש תקלה - חבית יין שנטמאה לב"ש צריך לשופכה חבל כולה יחד ואסור לזלף ממנה, שאם יזלף מעט אפי' בו ביום יבוא לשתות מהיין, ולב"ה מותר לזלף ממנה, ורבי ישמעאל ברבי יוסי לל"ק בשדה צריך לשופכה שאין מזלפים בשדה, ואין להביאה לביתו שמא יביתיים יבוא לידי תקלה ובבית מותר לזלף, ולל"ב מותר להביאה מהשדה לבית ואין חוששים לתקלה בזמן מועט כזה, אבל בין חדש צריך לשופכה ובישן מותר לזלף, ואמרו לו שאין הכרעת שלישית מכרעת, משום שב"ש לא אמרו שאסור בין בבית בין בשדה, וי"ל שאין הטעם משום תקלה.

כל שעה

תאכלו" צריך פסוק מיוחד להתיר הנאה. והיינו אליבא דר"מ שמוותר לתת לנכרי או למכור לגר. ולר"י שכוונת התורה להתיר רק נתינה לגר ומכירה לנכרי דאי לאו קרא הו"א שכל ההנאות מותרות, לומדים איסור הנאה בכל איסורים שבתורה מדכתיב בטריפה "לכלב תשליכון אותו", אותו מותר להשליך אבל שאר איסורים שכתוב בהם לא תאכל אסור, וליכא למילף מדאיצטריך קרא להתיר, דאיצטריך ללמד שאין הקב"ה מקפח שכר כל בריה.

כ"ב. חולין שנשחטו בעזרה - אסורים באכילה מדכתיב "כי ירחק ממך המקום וזבחת ואלת" שמוותר לזבוח ולאכול דווקא בריחוק מקום. לר"מ לומדים מ"אותו" לאסור בהנאה חולין שנשחטו בעזרה, שהרי דורשים מדכתיב "בשדה" לאסור עובר שהוציא אבר כיון שיצא חוץ למחיצתו, ולומדים שיש דבר שהמחיצה אוסרתו והם חולין שנשחטו בעזרה, וצריך לימוד מיוחד כיון שלא כתוב בהם איסור אכילה בהדיא. ולר"י חולין שנשחטו בעזרה לאו דאורייתא, והיינו שאינם אסורים בהנאה מדאורייתא.

גיד הנשה - כתיב ביה "לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה", ומ"מ מותר לשלוח ירך עם גיד הנשה לנכרי ואין חוששים שיראה ישראל כשיתננה לו יקנה ישראל מן הנכרי ויסבור שגידה ניטל שהרי מיד ישראל יצאה, מפני שמקומו ניכר אם נטלו את הגיד או לא, ומבואר שגיד הנשה מותר בהנאה וקשיא לרבי אבהו. וי"ל דכשהותרה נבילה בהנאה היא וחלבה וגידה הותרו וא"כ מותר להנות מהגיד בין בנבילה בין בכשירה, והיינו כמ"ד יש בגידין בנותן טעם בשר, והרי הוא בכלל נבילה, ולמ"ד אין בגידין בנותן טעם ולא איקרו נבילה אלא עץ הוא, והיינו ר"ש שפוטר אוכל מגיד הנשה של בהמה טמאה דס"ל שלא הזהירה תורה על גיד אלא כשהבשר מותר, דהכי משמע גיד לא תאכל הא בשר תאכל, ואין בגיד איסור בהמה טמאה כיון שאין בגידים בנותן טעם, [ולר"י חייב שתיים], ס"ל שגיד הנשה של טהור אסור בהנאה.

דס - כתיב ביה "כל נפש מכס לא תאכל דם", ומ"מ דם מותר בהנאה, דתנן גבי שיירי דם הקדשים שמתערבים באמה ויוצאים לנחל קדרון שנמכר לגננים - בעלי גינות לזבל (ומועלים בו שאסור בהנאה אם לא נתן דמים להקדש), והמקור להתירו בהנאה הוא מדכתיב "תשפכנו כמים" שמוותר בהנאה כמים, והיינו כמים הנשפכים, אבל מי ניסוך המים שאסורים בהנאה משעה שקדשו בכלי שרת איקרי ניסוך ולא שפיקה, וכן

כ"א: עבר זמנו החמץ אסור בהנאה לכו"ע אף היכא שאין איסור האכילה אלא מדרבנן, לרש"י איירי גם בשעה שישית, שאיסור ההנאה בה הוא מדרבנן, ואם קידש אפי' בחיטי קורדנייתא שהם קשות, ומ"מ אם באו לחשש חימוץ כגון שנפלו עליהם מים אין חוששים לקידושין. ואסור להסיק בו תנור וכיריים דאפי' לר"י דס"ל אין ביעור חמץ אלא שריפה, אסור להנות מהחמץ בזמן השריפה.

איסורי הנאה

מתוך הדברים שאסרה התורה באכילה יש דברים שאסורים גם בהנאה כמו חמץ בפסח, ויש דברים שלא נאסרו אלא באכילה כמו נבילה, (ויש דברים שלא שייך בהם אכילה והם אסורים בהנאה). דעת רבי אבהו שבכל מקום שהתורה אסרה אכילה, הדבר אסור גם בהנאה, אא"כ התורה מפרטת שהדבר מותר בהנאה, ודעת חזקיה שאין איסור הנאה בכלל איסור אכילה, וצריך לימוד מיוחד לאסור בהנאה. הגמרא מביאה שברוב הדברים האסורים באכילה אין מחלוקת לדינא אם הדבר אסור או מותר בהנאה, והגמרא מבארת מה הילפותא בכל דבר שאסור באכילה, להתירו או לאוסרו בהנאה.

התר הנאה בנבילה - כתיב "לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה או מכור לנכרי", ואיירי בגר תושב שקיבל עליו שלא לעבוד ע"ז ואוכל נבילות, לר"מ לומדים להתיר גם מכירה לגר מדכתיב "לגר... או מכור", ולומדים להתיר נתינה לנכרי מדכתיב "תתננה ואכלה או מכור לנכרי", ומה שהתורה כתבה "או מכור" באה בזה להקדים נתינה דגר למכירה לנכרי. ולר"י אסור למכור לגר או לתת לנכרי, דא"כ לכתוב רחמנא "נמכור", וס"ל דא"צ קרא להקדים נתינה לגר, כיון שיש חיוב להחיות גר דכתיב "גר ותושב וחי עמך", אבל נתינה לנכרי אין בה מצוה.

מחלוקת רבי אבהו וחזקיה מתי נכלל איסור הנאה בכלל האיסור אכילה - לחזקיה לומדים איסור הנאה בחמץ מדכתיב "לא יאכל" שלא יהיה בו התר בדבר המביא לידי אכילה וסתם הנאות באות לידי אכילה שקונה בדמים דבר מאכל, ולרבי אבהו אף אי כתיב "לא יאכל" "לא תאכל" או "לא תאכלו" הדבר נאסר בהנאה, עד שיפרט הכתוב שמוותר בהנאה, כמו שפירטה תורה בנבילה "לגר אשר בשעריך וכו'" ומבואר שאם כתוב "לא

משמע ליחיד דאין דרך רבים לנטוע, ו"לכם" מרבה הנטוע לרבים, ולר"י בא למעט הנטוע לרבים, ד"ונטעתם" משמע בין ליחיד בין לרבים, ו"לכם" הוא רבוי נוסף, ואין רבוי אחר רבוי אלא למעט.

כ"ג. תרומה - כתיב בה "וכל זר לא יאכל קודש", ומותרת בהנאה, דתנן מערבין לישראל עירוב תחומין בתרומה כיון שיכול להשאל על התרומה, ולהפריש עליה מיניה וביה, דכתיב ביה בתרומת מעשר "תרומתכם" שלכם תהא ותרומה גדולה הוקשה לתרומת מעשר, ולחזקה הכונה תרומתכם של כל ישראל והיינו הלויים.

זזיר - כתיב ביה "מחרצנים עד זג לא יאכל" ומותר בהנאה דתנן מערבין לזזיר בין אע"פ שהיא סעודה שאינה ראויה לו, כיון שיכול להשאל על זזירותו, דכתיב ביה "זזרו" שלו יהא, אך אין ללמוד מדכתיב "קדוש יהיה" שדווקא גידולו השיער יהיה קדוש - אסור בהנאה וטעון שריפה "על האש אשר תחת זבח השלמים" ולא דבר אחר, דאין משמעות בפסוק למעט דבר אחר.

חדש - כתיב ביה "ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו" לפני העומר, ומותר בהנאה דתנן קוצר לשחת ואע"ג דכתיב "ראשית קצירכם" אכתי לאו קציר הוא ומאכיל לבהמה אפי' חטים גמורים ע"י קיטוף, דכתיב ביה "קצירכם" שלכם יהא, ולחזקה הכונה קציר של כל ישראל.

שרצים - כתיב בהו "שקץ הוא לא יאכל", ותנן שמותר לציידיים שזזדמנו להם מינים טמאים למוכרם לנכרי, דכתיב "לכם" שלכם יהא, ומ"מ אסור לצודם לכתחילה דאין עושים סחורה לא בנבילות וטריפות ולא בשקצים ורמשים, דכתיב "יהיו" בהיותם יהו, וחזקה לומד מדאיצטריך "לכם" שכל מקום שכתוב "לא יאכל" אף אסור הנאה במשמע.

חמץ - כתיב ביה "לא יאכל חמץ", ושיטת רבי יוסי הגלילי שחמץ מותר בהנאה כל שבעה וכ"ש אחרי פסח, דכתיב "ולא יראה לך שאור" שלך יהא, ומ"לך" השני דורשים להתיר של עכו"ם ושל גבוה, ומ"לך" השלישי לומדים להתיר גם בנכרי שכיבשתו. ורבנן אוסרים חמץ בהנאה, ולומדים מ"לך" הראשון להתיר של אחרים ושל גבוה, ומ"לך" השני לומדים להתיר בנכרי שכיבשתו, ומ"לך" השלישי לומדים שההתר הוא בין

מים הנשפכים לפני ע"ז איקרי ניסוך דכתיב "ישתו יין נסיכם". ולחזקה דלא תאכל לא כולל איסור הנאה הוקש דם למים ללמד שדם קדשים אינו מכשיר לקבלת טומאה, כיון שאינו נשפך כמים.

כ"ב: אבר מן החי - כתיב ביה "לא תאכל הנפש עם הבשר" בעוד שהנפש בו, ואסור גם לבני נח דכתיב "אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו", והוא מותר בהנאה, דתניא שאסור להושיט כוס יין לזזיר ואבר מן החי לבני נח משום "לפני עוור", ומשמע דהנאה אחרת כגון לכלבים שרי, המקור להתירו בהנאה הוא משום שהוקש לדם. ולחזקה דם הוקש לאבר מן החי לאסור דם מן החי באיסור האמור בו וחייב כרת משום דם גמור, ולא אמרינן שרק דם זביחה אסור, והיינו דם הקזה שהנפש יוצאה בו, שבהקזה בתחילה שותת ולבסוף מקלח ואח"כ משחיר וסופו שותת, ובדם שהנפש יוצאת חייב משום דם.

שזר הנסקל - כתיב ביה "לא יאכל את בשרו" לאסורו באכילה אפי' אם שחטו לאחר שנגמר דינו (שאין בו איסור נבילה), ולומדים מ"ובעל השזר נקי" לאסור שזר הנסקל בהנאה וקשה לחזקה וכ"ש לרבי אבהו למה צריך פסוק לאסורו בהנאה, וצ"ל שהפסוק בא לאסור הנאה מהעוור, והמ"ד שלומד מ"ובעל השזר נקי" שם פטור מחצי כופר אם המית איש, ודמי וולדות אם נגח אשה הרה ויצאו ילידה, לומד איסור הנאה מעורו מ"את בשרו" את הטפל לבשרו, וכר"ע שדרש "את ד' אלוקיך תירא" לרבות תלמידי חכמים שיהא מורא רבן כמורא שמים, והמ"ד השני סובר לא דורש "את" כשמעון העמסוני שדרש כל אתין שבתורה, ופירש כשהגיע ל"את ד' אלוקיך תירא" שכמו שמזה א"א לרבות כך גם משאר אתין שבתורה, ואמר כשם שקיבלתי שכר על הדרישה כך אקבל שכר על הפרישה.

ערלה - כתיב בה "ערלים לא יאכל", ולומדים מדכתיב ג' פעמים לשון ערלה לאסור בהנאה, בצביעה כגון בקליפי אגוזים שהשומר אסור משום ערלה כמו הפרי עצמו, ובהדלקה כגון בשמן, דאי לאו הכי הו"א דכיון דכתיב "לכם" משמע שיהא שלכם, ואע"ג דאסור בהנאה איצטריך לאסור צביעה דהו"א דלא הוי אלא חזותא בעלמא, ואיצטריך לאסור הדלקה דהו"א שמותר כיון דהוי דרך ביעורו, והשתא איצטריך לכם לנטוע לרבים באמצע הדרך לכל עובר, לת"ק בא לרבות הנטוע לרבים ד"ונטעתם"

מקורות נוספים לאיסור הנאה-

רבי יהושע בן לוי לא לומד איסור הנאה מ"לא יאכל" כחזקיה, דס"ל שאין במשמע אלא איסור אכילה, ולא מנבילה דס"ל דברים ככתבם, ולא מ"לכלב תשליכון אותו" דס"ל דבא למעט חולין שנשחטו בעזרה שאסורים בהנאה מדאורייתא.

ילפותא מחטאת הפנימית - ריב"ל יליף איסור הנאה בחמץ בפסח ובשור הנסקל (שהרי בשאר איסורי אכילה יש דרשה להתירם בהנאה), מדכתיב "וכל חטאת אשר יובא את דמה אל הקודש פנימה באש תשרף", דאינו נצרך לחטאות הפנימיות שהובא דמן כמוותן לפנים, דכתיב בהו להדיא שנשרפים מחוץ למחנה, אלא ללמד על חטאת חיצונה דאם הכניס דמה לפנים פסולה ואינו נצרך לגופה דהא כתיב "והנה שורף", והיינו בשעיר נחשון דמשמע שאם הביאו בפנים שפיר עשו ששרפה, תנהו ענין לשאר איסורי אכילה דאסורים בהנאה, דאם אינו ענין לאכילה תנהו ענין להנאה, ("אם אינו ענין" הוא אחד מהמידות שהתורה נדרשת, וכל המדות הם הלכה למשה מסיני), ומ"מ אין דינם בשריפה דכתיב "בקודש... באש תשרף" שדווקא איסור קודש דינו בשריפה.

כ"ד. הגמ' דוחה לימוד זה דאיצטריך ללמד שחטאת וכל פסולי קדשים קדשי קדשים כגון מנחה ועולה ואשם שנטמאו או שנשפך דמן ומנחה שלא הוקטר קומצה, ואימורי קדשים קלים שנטמאו שורפים אותם בקודש - בעזרה, מדכתיב "וכל חטאת... בקודש באש תשרף", ואמנם פסולי קדשים קלים שריפתם חוץ לעזרה.

אבי רוצה ללמוד מדכתיב בפסוק זה "לא תאכל" דאינו ענין לגופיה דכתיב ביה "באש תשרף", ובא ללמד על איסורי אכילה שאסורים בהנאה באם אינו ענין, ומ"מ אין חייב לשורפם דכתיב "ושרפת את הנותר".

רב פפא דוחה ד"ל שבא לייחד לאו לחטאת הפנימית, ונ"מ למלקות שהרי אין לוקין על לאו שבכללות כגון זה שכולל כל הפסולים יחד.

ילפותא מאיל המילואים - רבי יונתן רוצה ללמוד איסורי הנאה מ"ואם יותר מבשר המילואים... לא יאכל", ואם אינו ענין לאיסור אכילה תנהו ענין לאיסור הנאה, ולגופיה לא איצטריך דכבר נאמר "ושרפת את

בחמץ ובין בשאור, וצריכי דשאור חימוצו קשה, וחמץ ראוי לאכילה.

כ"ג: חלב - כתיב "יעשה לכל מלאכה" לריה"ג בא להתיר גם מלאכת הדיוט, וא"צ קרא לומר שהחלב טהור. ולר"ע בא לומר שהחלב טהור אף למלאכת גבוה ואינו בכלל נבילה לטומאה, וא"צ קרא להתיר בהנאה. הגמ' אומרת שאין הכרח לומר שלריה"ג לא תאכלו כולל איסור הנאה ולכן צריך להתיר חלב בהנאה, ולר"ע לא תאכלו אינו כולל איסור הנאה וא"צ קרא להתיר הנאה. ד"ל שלכו"ע לא תאכלו כולל איסור הנאה, ונחלקו אם כשהותרה נבילה הותרו גם חלבה וגידה, או לא דחלב אינו בכלל בשר וא"כ אינו בכלל "תתנה ואכלה", ואינו בכלל "נוגע בנבלתה", ולריה"ג חלב וגיד לא הותרו, ולכן לומדים מ"לכל מלאכה" להתיר מלאכת הדיוט, וגיד לריה"ג או שבאמת הוא אסור בהנאה, או שלומדים ק"ו מחלב שיש בו כרת ומוותר בהנאה כמו הנבילה עצמה, כ"ש גיד שאין בו כרת שהוא מותר בהנאה, ור"ש האוסר גיד הנשה בהנאה דס"ל אין בגידים בנותן טעם ולא הותר בכלל נבילה, ס"ל דאיכא למיפרך מה לחלב שהותר מכללו אף באכילה אצל חיה, וריה"ג ס"ל שבבהמה מיהת לא אישתרי.

מסקנת הסוגיא. במה נחלקו חזקיה ורבי אבהו - בכל האופנים הנ"ל נתברר שלא נחלקו חזקיה ורבי אבהו וכל דבר שאסור בהנאה או מותר בהנאה אין בזה מחלוקת, ובכל מקום שכתוב "לא יאכל" מצא רבי אבהו מקור להתירו בהנאה, ונחלקו מהו מקור האיסור בחמץ בפסח לרבנן שחולקים על ריה"ג שמתיר חמץ בהנאה, ובשור הנסקל לכו"ע, אם לומדים מ"לא יאכל" או ממה שהתורה הוצרכה להתיר נבילה בהנאה. והנ"מ ביניהם היא בחולין שנשחטו בעזרה ואליבא דר"י דס"ל שלא התירה תורה אלא נתינה לגר ומכירה לנכרי, שלחזקיה לומדים איסור הנאה מ"לא יאכל" ומי"א אותו" לומדים חולין שנשחטו בעזרה, ולרבי אבהו לומדים איסור הנאה מ"אותו" שדווקא טריפה נאסרה באכילה ומותרת בהנאה, אבל לא חמץ ושור הנסקל, וחולין שנשחטו בעזרה אינם דאורייתא, ומה שאמר רבי אבהו ש"לא יאכל" משמע איסור הנאה היינו לר"מ דס"ל שמוותר אף נתינה לנכרי ומכירה לגר, ומדאיצריך למישרי נבילה ש"מ שאר איסורים אסורים בהנאה, ו"אותו" לר"מ בא למעט חולין בעזרה.

דרך אכילה - לל"ק אמר ריו"ח שבכל איסורים שבתורה אין לוקין אלא אם אכלם בדרך אכילתם, למעט אוכל חלב חי.

דרך הנאה - לל"ב אמר ריו"ח שאין לוקין באיסורי הנאה אלא בדרך הנאה, וכ"ש שאין לוקין אלא בדרך אכילה, למעט שאם מניח חלב של שור הנסקל על מכתו פטור דחלב דרך הנאתו בהבערה ולמשוח עורות ולא לרפואה או לאוכלו חי.

מי פירות - רבי זירא אומר שזה גם הטעם שאינו לוקה על שתיית משקה היוצא מתותים תאנים ורימונים שהם ערלה (אלא על היוצא מזיתים וענבים שרק הם קרויים משקין, והוי כדרך הנאה), ואמר לו אביי ששם הטעם משום דזיעה בעלמא הוא ולא פרי אכל.

כלאי הכרם ובשר בחלב - לאביי בכלאי הכרם לוקין אפי' שלא כדרך הנאתם, דלא כתיב בהו אכילה אלא "פן תקדש המלאה" דמשמע שלא יהנה ממנו אלא ירפנו, ו"פן" הוי לאו. והגמ' אומרת שלדבריו ה"ה בבשר בחלב לוקה אפי' שלא כדרך דלא כתיב ביה אכילה.

איסור אכילה והנאה בבשר בחלב -

מקור איסור אכילה - כתיב "כי עם קדוש וכו' לא תבשל גדי בחלב אמו", וכתיב "ואנשי קודש תהיון וכו' ", מה טריפה אסורה באכילה אף בשר בחלב אסור באכילה.

מקור איסור הנאה - ק"ו מערלה שאסורה בהנאה אע"פ שלא נעבדה בה עבירה בניטעתה, כ"ש בשר בחלב שנעבדה בו עבירה כשבישלו.

כ"ה. ואי נימא דבשר בחלב קל מפני שהיתה לו **שעת הכושר** לפני שהבשר ניתן בחלב, משא"כ ערלה שפרי זה חנט באיסור, חמץ בפסח יוכיח שאסור בהנאה אע"פ שהיתה לו שעת הכושר.

ואי נימא דחמץ חמור **שיש בו כרת**, כלאי הכרם יוכיחו. ומכאן מוכח שלאביי גם בשר בחלב אסור **שלא כדרך** דאל"כ לפרוך מה לכלאי הכרם שלוקים עליהם שלא כדרך.

ואין לפרוך דכלאי הכרם לא היתה להם שעת הכושר, דעיקרן ג"כ נאסר אף שהיתה לו שעת הכושר קודם ההשרשה. ומ"מ המעביר עציץ נקוב שהיה זרוע כבר

הנותר, וא"צ לשרוף איסוה"נ דכתיב "ושרפת את הנותר".

הגמ' דוחה לימוד זה דאיצטריך לאיסור לא תעשה על אכילת פסולי קדשים, מדכתיב "כי קודש הוא" כגון פיגול ויוצא ונשפך דמו.

לפותא מבשר טמא - רב פפא לומד מ"והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל", דאם אינו ענין לגופיה (שהרי אפי' במעשר הקל אמרה תורה "לא ביערתי ממנו בטמא" ואף שאינו לאו אלא וידוי בעלמא, אית ביה לאו דכתיב "לא תוכל לאכול בשעריך", וילפינן בשעריך מפסולי המוקדשין דכתיב בהו "הטמא והטהור יחדיו" ויש כאן טומאת בשר לטהור וטומאת הגוף לטמא, וזאת זה התורה אסרה במעשר וקדשים כ"ש בשר קודש החמור, ואף אם אין מזהירים מן הדין - ק"ו, אע"פ שאדם דן ק"ו מעצמו אינה אזהרה ללאו, כאן יש הקש דכתיב "לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגנך... וכל נדרי אשר תדור ונדבותיך") תנהו ענין לשאר איסורי אכילה, ואם אינו ענין לאכילה תנהו ענין להנאה, ומ"מ אין דינם בשריפה דכתיב "ושרפת את הנותר".

כ"ד: ולא בא הכתוב לעבור על בשר קודש שנטמא בשני לאוין, דאין מוקמינן בלאוי יתירי אלא כשאין דרשה אחרת.

והא דכתיב "**והבשר** אשר יגע בכל טמא לא יאכל" בא לרבות עצים ולבונה שמקבלים טומאה אע"פ שאינם אוכל, והא דכתיב "והבשר כל טהור יאכל בשר" תיבת והבשר, וי"מ ו' דוהבשר בא לרבות איסור לאו לאוכל אימורים טמאים ועובר ב' לאוין, משום זרות ואפי' הוא כהן, ומשום טומאת בשר, דהא דכתיב "והנפש אשר תאכל בשר מזבח השלמים אשר לד' וטומאתו עליו ונכרתה" איירי באוכל אימורים בטומאת הגוף, דשם חייב כרת.

איסורי שרצים - אכל פוטיטא - שרץ המים לוקה ארבע ב' איסורים נאמרו על שרץ המים וב' על כל שרצים, ואם אכל נמלה שהיא שרץ הארץ לוקה חמש ב' איסורים של כל שרצים, ועוד ג' איסורים בשרץ הארץ, אכל צירעה לוקה שש כנ"ל דשורצת נמי על הארץ, וגם משום שרץ העוף. ושרץ היינו לשון רחוש ונענוע ואינו נראה, ובהמה וחיה הגבוהים מן הארץ אינם בכלל.

מתי יש מלקות באיסורי אכילה והנאה

דהתורה לא התירה לדחות מצוה מפני פיקוח נפש אלא מפני חיבת נפשו של ישראל, ואם יהרוג את חבירו עבירה נעשית ונפש אבודה, ומי יאמר איזה נפש חביבה יותר לפני המקום. ונערה המאורסה יליף מרוצח, דכתיב בנערה המאורסה "כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש כן הדבר הזה", מקיש רוצח לנערה המאורסה וכוונת הפסוק לומר ששניהם שווים, שברוצח ניתן להצילו בנפשו כנערה המאורסה דכתיב "ואין מושיע לה" ומזה לומדים שאם יכול חייב להושיעה בכל מה שיכול אפי' ע"י הריגתו אם אין יכול להצילו באחד מאבריו, ונערה המאורסה ביהרג ואל יעבור כרוצח.

רבינא משח את בתו בשמן של ערלה, שהיתה חולה ב"אישתא צמירתא" (חום קדחת), וההתר הוא או משום דהוי סכנה, או משום דהוי שלא כדרך הנאה.

הנאה הבאה לאדם בעל כרחו

כשאסרה התורה דבר בהנאה אין האיסור אלא כאשר יש שייכות בין האדם להנאה, והיינו שהוא עשה איזה פעולה שגרמה לו להנאה, כגון הליכה לאותו מקום ששם נהנה. והגמרא כאן דנה מה הדין כאשר האדם עוסק בפעולה אחרת וממילא מגיע לו הנאה מחמת אותו דבר, האם הוא עובר על איסור הנאה או לא.

אפשר וקא מיכוין - אם האדם נהנה מדבר איסור והוא מכויין להנות ממנו כגון שהוא מכויין להתקרב כדי להריח ריח אסור, ויכול שלא להנות, הדבר אסור לכו"ע.

לא אפשר ולא מיכוין - ואם האדם אינו מכויין להנות, וגם אינו יכול שלא להנות דאיכא תרתי להתר הדבר מותר לכו"ע, לל"ב הדבר מותר בין לאביי בין לרבא ואפי' לר"י.

לא אפשר וקא מיכוין - ואם אינו יכול שלא להנות אמנם הוא מכויין להנות שהדבר חביב עליו להנות, לל"ק אסור לכו"ע, ולל"ב לר"ש דס"ל דבר שאין מתכוין מותר, א"כ הולכים אחר הכונה ואסור לכו"ע כיון שמתכוין. ולר"י דס"ל דבר שאין מתכוין אסור לאביי הכא מותר דכיון דר"י אוסר באפשר אע"פ שאינו מכויין, מבואר שאין טעם האיסור משום הכונה אלא משום האפשר, וא"כ בלא אפשר מותר, ולרבא לא אמר ר"י שאינו מתכוין כמתכוון אלא לחומרא שאפילו באינו מתכוין אסור, אבל מתכוין אינו כאינו מתכוין לקולא.

אפשר ולא מיכוין - ואם האדם יכול שלא להנות אמנם הוא אינו מכויין להנות, לל"ק לר"י דס"ל דבר

שיונק מהקרקע דרך האויר בכרם לא נאסר הזרע, ואין העציץ אסור אא"כ הוסיף אחד ממואתים ממה שיש בו עכשיו עם התוספת, לפי שאין ערלה וכלאים בטלים אלא במואתים של התר כנגד אחד של האיסור, ובספרי יליף מתרומה שעולה באחד ומאה, וערלה שכפל האיסור ונאסר בהנאה כפל גם את שיעור הביטול, דכתיב "פן תקדש המלאה הזרע אשר תזרע", ויליף מ"המלאה" - גידולין. שבזרוע ובא נאסרו רק הגידולים, ומאי דך מ"הזרע" יליף שבזרוע מעיקרו נאסר הזרע ואמנם קודם השרשה הוי כמונח בכדא. רש"י מביא י"מ שהנזון בשעת הכושר הוא אחרי הזריעה לפני ההשרשה, ורש"י דוחה דבשר בחלב בלא ביטול לא הוי תערובת, וכן לפני השרשה הוי כמונח בכדא, וכן חמץ אין לו שעת הכושר מזמן שנקרא חמץ בפסח.

והגמ' ששואלת על אביי לפרוך מה לכלאי הכרם שלוקים עליהם שלא כדרך, ס"ל שבשר בחלב חייבים רק כדרכו משום שלומדים בשר בחלב מנבילה לאו דווקא נבילה אלא הכונה טריפה, דכתיב ביה אכילה, (וי"מ דאייירי באבר ובשר המדולדל ששחט את הבהמה דדמי לנבילה שאינה מותרת בשחיטה, ואין נראה) ונבילה אינה אסורה שלא כדרך הנאתה. ואביי ס"ל דמ"מ כיון שלא כתב אכילה בבשר בחלב עצמו באה התורה ללמד שאסור אפי' שלא כדרך הנאתה.

רפוי ע"י דבר האסור

פיקוח נפש דוחה כל איסורים שבתורה דכתיב "אשר יעשה אותם האדם וחי בהם" ולא שימות בהם. ובעבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים נאמר הדין יהרג ואל יעבור, ולכן חולה שיש בו סכנה מותר לעבור על כל האיסורים כדי להתרפא חוץ מאיסורים אלו. והגמרא מבארת מה הילפותא שפיקוח נפש לא דוחה איסורים אלו.

חולה שאין בו סכנה אסור להתרפא בכל האיסורים.

במקום סכנה מותר להתרפא בכל האיסורים, חוץ מע"ז ועצי אשירה דכתיב "בכל נפשך (ובכל מאודך)", שיש שחביב עליו ממונו מגופו ויש שגופו חביב עליו מממונו וצריך לאהוב את הקב"ה יותר מהדבר החביב ביותר), וטעם האיסור משום שהמתרפא בעצי אשירה נראה כמודה בה.

כ"ה: וכן אין מתרפאים בגילוי עריות ושפיכות

דמים, שפיכות דמים שאמרו לו שיהרוג ישראל חבירו ואם לאו ירהגוהו יהרג ואל יעבור מסברא, דמאי חזית דדמא דידך סומק טפי, דילמא דמא דהווא גברא סומק טפי

חיבה תורה אלא מפטם להריח אלא שמעל שנהנה מן הקודש, ומביא אשם מעילות. ומבואר שריח יש בו משום מעילה מפני שיש ממש בסממנים, אמנם לאחר שעלתה תמורתו אין בו משום מעילה כיון שנעשית מצוותו ואין בה עוד צורך לגבוה ויצאה מכלל קדשי ד', ודווקא בנותן ממנה על הגחלים בביתו ומריח בה חיב.

ואמנם בתרומת הדשן שאסורה בהנאה ומועלין בה איכא מעילה אף אחר שנעשית מצוותו, דכתיב וּשְׂמוּ אצל המזבח, "שלא יפזר ושלא ינהה.

וכן בבגדי כהונה ד' בגדי לבן שכה"ג נכנס בהם לפני ולפנים ביה"כ, יש מעילה לאחר שנעשית מצוותם, דכתיב "והניחם שם" שטעונים גניזה.

ומה שלא לומדים לשאר מקומות שיש מעילה אף אחר שנעשית מצוותו משום דשני כתובין הבאים כאחד אין מלמדים, ולרבי דוסא דס"ל שכהן הדיוט יכול להשתמש בבגדים אלו, ודריש "והניחם שם" שלא ישתמש כה"ג ביו"כ אחר, איכא עגלה ערופה דנעשית מצותה ואסור בהנאה לאחר שנעשית מצותה דכתיב "וערפו שם" דמשמע שם תהא קבורתה, והו"ו ב' כתובין. ולמ"ד ב' כתובין מלמדים צ"ל ש"ושמו" לזה ולא לאחר ו"הערופה" ולא דבר אחר, הו"ו ב' מיעוטי לומר שלא ללמוד למקום אחר, ולהכי אין מלמדים.

המשך סוגית הנאה הבאה לאדם בע"כ

מתי נחשב שנעשית מלאכה בבהמה כשלא עשה בידים - הכניסה לרבקה (לעגלה ערופה, ואע"פ שהפסוק "עבד" איירי בפרה אדומה, לומדים עגלה ערופה בגז"ש ד"עול עול") ודשה כשרה מפני שלא נתכוין ולא עבודה היא, אבל אם הכניסה כדי שתינק ותדוש פסולה. אי נימא דלא אפשר וקא מיכוין אסור ניחא דא"א שלא יכניסנה לינק ומ"מ מתכוין שתינק ותדוש, ואי מותר צ"ל דשאני התם דכתיב "אשר לא עבד בה" דכתיב עבד דמשמע בידים וקרינן עובד דמשמע ממילא, שרק פסול בעובד דומיא דעבד דניחא לי' ואם לא ניחא ליה כשרה.

כ"ו: וכן מציינו גבי פרה אדומה שאם שכן עליה עוף כשרה אע"פ ש"לא עלה עליה עול" משמע אפי' עליה בעלמא, ואף דבר שאינו עול פוסל, מ"מ כיון שלא ניחא ליה כשרה, אבל אם עלה עליה זכר פסולה דניחא ליה.

שאר מתכוין אסור אסור, ולר"ש דס"ל דבר שאין מתכוין מותר לאביי ה"ה הכא מותר, ולפי זה בגרירת מיטה כסא וספסל מתיר ר"ש אפי' בקטנים שיכול להגביהם על כתפו, ולרבא הכא אסור לפי שאפשר לו שלא להנות ולא התיר ר"ש במיטה כסא וספסל אלא בגדולים. ולל"ב מודה רבא שר"ש מתיר באופן זה שבזה נחלקו ר"י ור"ש בין לאביי בין לרבא.

כ"ו. הנאה מצל ההיכל - ריו"ח בן זכאי היה יושב ודורש בצלו של היכל שהיה גבוה מאה אמה והצל היה גדול, ובבית המדרש לא היה מקום לכולם. אביי מוכיח מזה דלא אפשר ומכוין מותר דא"א להמנע מלדרוש לרבים הלכות החג, ומתכוין להנות מצל הקודש, ולרבא טעם ההתר משום שכותלי ההיכל עשויים לתוכו וממילא הו"ו שלא כדרך הנאות.

מעילה בקול מראה וריח ובדבר שנעשית מצוותו

אע"פ שכל השתמשות בדבר הקדש יש בה מעילה אע"פ שלא לקח דבר מן ההקדש, מ"מ קול ומראה, כיון שאין בהם ממש אין בהם איסור מעילה, ויש דברים שאין בהם מעילה אחר שנעשית מצוותם, וכדלהלן.

הנאה ממראה בית קדשי הקדשים - היו משלשלים את האומנים בתיבות כדי שלא יזנו עיניהם מבית קדשי הקדשים. רבא מוכיח מזה דלא אפשר וקא מיכוין אסור שהרי א"א שלא ירדו לתקן, ואפ"ה שמים אותם בתיבות שמא יכוונו להנות, ולאביי צ"ל דעשו כך משום דמעלה עשו בבית קדשי הקדשים, ובלאו הכי צ"ל כן, שהרי קול של כלי שיר שהם קודש, מראה, וריח הקטורת, אין בהם משום מעילה שהרי אין בהם ממש, וכיון דמדאורייתא מותר, א"כ למה הטריחוהו היכא דלא אפשר.

ל"ב מוכיח רבא מזה שאין מעילה בקול מראה וריח, ומשמע שאיסורא איכא, ולפי זה אם לא אפשר וקא מיכוין אסור לעומדים בפנים לשמש, שאינם יכולים שלא לעמוד שם, שאסור להם לכוין להנות, והגמ' דוחה שמייירי לעומדים בחוץ שלהם אסור אבל לעומדים בפנים מותר.

מעילה בריח - המפטם את הקטורת שאינה של ציבור, כדי להתלמד, או כדי למוסרה אחר פיטומה לציבור פטור מכרת, אבל אם דעתו להצניע לצורכו ולהריח בה חיב כרת, והמורח קטורת של ציבור פטור מכרת ומחטאת, דלא

שהבריייתא הראשונה היא לר"א שזה גורם אסור, והבריייתא השנייה כרבנן שזה גורם מותר.

פת או תבשיל שנאפו באיסורי הנאה - אם אפה פת בהסק האסור הנ"ל, לרבי נאסרה הפת דיש שבח עצים בפת, ולהלן יבואר דהיינו באבוקה כנגדו שנהנה מהאיסור כשהוא בעין, ולחכמים לא נאסרה הפת דס"ל אין שבח עצים בפת, ולדבריהם תנור חדש א"צ לשוברו. ולהלן (כ"ז). מובא בשם שמואל שרבי מתיר בפת וחכמים אוסרים, והגמ' מבארת שרבי שנה את הבריייתא הפוך, או שסבר שבמחלוקת זו הלכה כרבי אפי' מחבריו, ולכן שנה את האוסרים בשם רבנן שאם היה אומר שהלכה כרבי שהוא יחיד לא היו מאמינים לו.

כ"ז. בביאור שיטת רבי - הגמ' מסתפקת בדעת רבי שאוסר בפת מה הדין בתנור חדש, אם הטעם של רבי הוא משום דזה גורם אסור וא"כ ה"ה בתנור אע"פ שאין עצמו נאכל, או שמה שהפת אסורה הטעם הוא מפני שיש שבח עצים בפת עצמה, ונמצא כשאוכלה נהנה מהאיסור בגורם אחד, אבל בזה גורם לא אסר רבי ולכן מותר להשתמש בתנור חדש כשנצטנן והסיקו בהסק אחר של התר. ולהלן הגמ' אומרת שלפי זה קערות כוסות וצלוחיות של חרס שנעשו בעצי אשירה אסורים אפי' אם תנור מותר שיש בהם שבח עצים, ונהנה מהם בלא גורם שני, ורק תנור וקדירה מותרים לרבי דס"ל זה זה גורם מותר, ולל"ב קדירה שצירפה כשהיא חדשה בעצי איסור אסורה אף אם זה זה גורם מותר, כיון שמכניס האוכל בקדירה עצמה לפני שמשתמש בעצי ההתר ונהנה ממנה בלא גורם אחר, אבל תנור אין נהנים בו אלא ע"י גורם אחר.

ולפי הצד שרבי אוסר מדין יש שבח עצים בפת, אבל זה זה גורם מותר, יש לבאר כשיטת מי הבריייתא שס"ל שתנור חדש יותץ.

הסק תנור בעצי אשירה - אם נטל עצים מן האשירה אסורים בהנאה, ואם הסיק בהם את התנור, אם התנור חדש צריך לשוברו, ואם הוא ישן אין לאפות בו עד שיצטנן, ואם אפה בו פת אסורה, ואם נתערבה באחרות והאחרות נתערבו באחרות כולם אסורות בהנאה, ולר"א יולין הנאה - דמי העצים לים המלח (אמרו לו אין פדיון לאיסורי הנאה), וכל כמה שלא הולין הנאה לים המלח מודה הוא לת"ק שחדש יותץ וישן יוצן, דזה זה גורם אסור. ולרבנן חדש יוצן דס"ל שאפי' בגורם אחד אינו

באיזה אופן אסור למוצא להנות מאבידה - אסור לשטוח אבידה ע"ג מיטה או מגוד לצורכו, ולצורך האבידה שלא יאכלנה עש מותר, ואם נזדמנו לו אורחים אסור גם לצורך האבידה. אי נימא דלא אפשר וקא מיכוין אסור נחא דלא אפשר שהרי זה לצורכה ומ"מ הואיל ומתכוון להתכבד בה הוי גזל ואסור, ואם מותר צ"ל דכאן הוא מזיק בידים משום עינא בישא או משום שמו האורחים הם גנבים.

הנאה מכלאים במוכרי כסות - הגמ' מוכיחה שאפשר ולא מיכוין מותר לר"ש דלא כרבא בל"ק, מהא דתנן שמוכרי כסות מותרים למכור בגד כלאים כשהם לבושים בו דאין מתכוונים להנאת לבישה, ובלבד שלא יתכוונו להנות מפני החמה או הגשמים, והצנועים הפורשים מן הכיעור והדומה לו מפשילים לאחוריהם במקל. ומבואר שאע"ג שאפשר דאיכא למיעבד כצנועים מותר כיון שאינו מתכוין וזה אפי' לר"ש דא"כ הא מני. כלאים מותרים בכל הנאת מכירה, אבל בגד שאבד בו הכלאים אסור למוכרו לנכרי, שמו יחזור וימכור לישראל ולא יכיר שיש בו כלאים וילבשנו.

זה זה גורם, ושבח עצים בפת

איסורי הנאה אסור להסיק בהם תנור, הגמרא מבארת מה הדין היכא שכבר הסיק בהם ואפה בהם פת או שמדובר בתנור חדש שההסקה הראשונה מחזקת אותו, האם הפת או התנור נאסרו בהנאה (יש שבח עצים בפת) או לא. עוד מבארת הגמ' האם גם גחלים שנוצרו מאיסורי הנאה אוסרים את הפת בהנאה, וכן מה הדין בדבר שנעשה מדבר התר ודבר איסור יחד (זה זה גורם), האם הוא אסור בהנאה או לא.

אסור להסיק בחמץ תנור וכיריים.

תנור שהוסק באיסורי הנאה - תנור שהסיקו בקליפות של ערלה של אגוזים ורימונים שאף הם בכלל פרי ואסורין משום ערלה, או בקשין של כלאי הכרם דבכלאי הכרם הכל אסור דלא כתיב ביה פרי, מבואר בבריייתא אחת שאם התנור הוא חדש צריך לשוברו מפני שעי' ההסק הזה נגמר התנור והוא מתקיים, ואם התנור ישן אין לאפות בו עד שיצטנן. ובבריייתא אחרת מבואר שגם תנור חדש א"צ לשוברו אלא יש להמתין מלאפות בו עד שיצטנן, דזה זה גורם מותר, ואף דמותר רק בדיעבד, מ"מ הכא הוי כדיעבד שאם נאמר יותץ יפסיד התנור. והגמרא מבארת

במזיד לפי שאינו בר מעילה (אבל בשוגג שיש בו מעילה מתחלל), דלדבריו ה"ה שלמים אף בשוגג כיון שאין בהם מעילה לא יצאו לחולין, (וה"ה המ"ל שהסיקו במזיד אלא דמשמע דאיירי בין בשוגג בין במזיד). אבל באופן שיש מעילה יצאו העצים לחולין והפת מותרת דכל דבר שאין בו קדושת הגוף יצא לחולין ע"י המעילה, (ובהמה וכלי שרת שיש בהם קדושת הגוף לא יצאו לחולין, ויש בהם מעילה אחר מעילה). ומה ששינונו שכל הנשרפים אפרם מותר חוץ מעצי אשירה שאפרה אסור, אמנם אם שרפה עכו"ם וביטלה מותר, ואפר הקדש לעולם אסור ולא שייך בו ביטול, איירי שנפלה השריפה מאליה שאין בזה מעילה, או באותם הטעונים גניזה והיינו אפר של תרומת הדשן, ולא היתה מעילה בהסקו, דכתיב "ושמו" שיניח את כולו במקום אחד.

סיכום ענייני איסורי אכילה והנאה

דברים האסורים באכילה ובהנאה - נבילה מותרת בהנאה כדכתיב "לגר אשר בשעריך תתנה ואכלה או מכור לנכרי", לר"י אסור למכור לגר או לתת לנכרי, ור"מ מתיר. חולין שנשחטו בעזרה אסורים בהנאה, לר"מ זה אסור מדאורייתא, ולר"י מדרבנן. (כ"ב.). שור הנסקל אסור בהנאה, דכתיב "ולא יאכל את בשרו", ואפילו עורו אסור בהנאה, דכתיב "ובעל השור נקי" וי"א מדכתיב "ולא יאכל את בשרו" את הטפל לבשרו. ערלה אסורה באכילה ובהנאה, דמדכתיב ג"פ לשון ערלה לומדים לאסור הנאה צביעה והדלקה. אמנם עצי הערלה מותרים בהנאה. (כ"ב.). כלאי הכרם אסורים באכילה ובהנאה, דכתיב "פן תוקדש" תוקדש אש. (קידושין נ"ו:). צפורי מצורע אסורים בהנאה, לר"י ח הציפורים אסורים משעת שחיטה, ולר"ל משעת לקיחה. והצפור המשולחת מותרת בהנאה. (קידושין נ"ז:). איסורי הנאה שמכרם וקידש בדמיהם, בכלל האיסורים מקודשת, חוץ מעבודת כוכבים שהיא תופסת את דמיה דכתיב "והיית חרם כמוהו". (שם נ"ז:).

דברים האסורים באכילה ומותרים בהנאה - דם אסור באכילה ומותר בהנאה, דכתיב "על הארץ תשפכנו כמים". (כ"ב.). אבר מן החי מותר בהנאה, דאבר מן החי הוקש לדם. (כ"ב:). תרומה מותרת בהנאה אף לרבי אבהו שאיסור הנאה בכלל איסור אכילה, דכתיב "תרומתכם". מותר לנזיר להנות מין, דכתיב "נזרו" שלו יהא. חדש מותר בהנאה, דכתיב "קצירכם" שלכם יהא. שרצים מותרים בהנאה, דכתיב "לכם" שלכם יהא, אך אסור לצודם לכתחילה, דכתיב "יהיו" בהיותם יהיו. (כ"ג.). חלב מותר בהנאה. (כ"ג:).

דברים שאסורים באכילה ויש מחלוקת אם הם מותרים בהנאה - גיד הנשה - למ"ד יש בגידים בנותן טעם, כשהותרה נבילה בהנאה הותר גם הגיד, ולמ"ד אין בגידים בנותן טעם והרי הוא כעץ בעלמא, גיד הנשה אסור בהנאה. (כ"ב.). חמץ אסור

אסור, דליתא לאיסורא בעיניה, וכ"ש שזה וזה גורם מותר, ומ"מ חדש יוצן, דלא שרו לכתחילה לאפות בהסק אסור.

הגמ' מוכיחה שר"א סובר שזה וזה גורם אסור בכלל האיסורים ולא דווקא בע"ז, דא"כ כשיטת מי הברייתא שס"ל שתנור חדש יותץ, ועוד דתניא בהדיא שדברי ר"א הם גם בשאר איסורים שבתורה.

החמצת עיסה - שאור של חולין ושאור של תרומה שנפלו לעיסה וחימצוה, ואין בכל אחד כח להחמיץ לבדו, לחכמים בכלל גוונא אין התרומה אוסרת עד שיהיה בה כדי להחמיץ לבדה, והיינו באיסור לבדו, ולר"א הולכים אחר האחרון, שיטת אביי שלר"א אף אם התרומה היתה ראשונה אם לא סילק את שאור התרומה הכל אסור, ואם קדם וסילק את האיסור לפני שהחמיץ אינו אסור, אע"פ שאין שאור ההתר יכול להחמיץ אלא על ידו, מ"מ כבר בטל ואינו חוזר וניעור, אבל אם לא סילקו אסור דס"ל שלר"א זה וזה גורם אסור. והגמ' אומרת שאין מכאן ראייה ששיטת ר"א דזה וזה גורם אסור, ד"ל שטעמו של ר"א משום דאחר אחרון אני בא וטעמא משום דאזל בתר גמר מעשה, ואפי' לא סילק את האיסור הולכים אחרי האחרון, ובבת אחת מותר.

ואם בישל תבשיל ע"ג גחלים של ערלה או כלאי הכרם, בברייתא לעיל מובא שמותר בין לרבי בין לרבנן כיון שהפת נאפתה מאיסור הכלה ובטל, והגמ' אומרת שדין זה הוא לכו"ע כשהגחלים עוממות - כבויית, וכ"ש בתנור גרוף, אבל כשהגחלים לוחשות - בוערות י"א דאסור לדעת רבי, דיש שבח עצים בפת, וי"א שגם בגחלים לוחשות מותר לדעת רבי, ומה שאסור רבי בפת היינו כשאבוקה כנגדו שהבעיר עצים בפי התנור כנגד הפת, ולפי זה רבנן מתירים אפי' באבוקה כנגדו, ולדבריהם האיסור הנאה בעצים האסורים בהנאה הוא להשתמש בהם לשרשיפא כסא לשבת עליו או להדום רגליו, שנהנה כשהאיסור בעין ולא בהסק שהוא לאחר ביעורו או בשעת ביעורו.

כ"ז: תנור שהסיקוהו בעצי הקדש ואפו בו פת, אף לרבנן שמתירים בערלה הכא אסור, דערלה בטילה במאתים ולכן אינה חמורה אחרי שכלה האיסור, והקדש אפי' באלף לא בטל. ודין זה שייך דווקא בעצי שלמים שהתפיסם בדמי שלמים למוכרן וליקח בדמיהם שלמים, וקדשים קלים אין בהם מעילה רק באימורים אחר זריקה ומ"מ יש בהם איסור, וכר"י שסובר שהקדש אינו מתחלל

בהנאה, דכתיב "קדש יהיה גדל פרע שער ראשו". פטר חמור לר"י אסור בהנאה, ולר"ש מותר בהנאה, ולאחר עריפה אסור אף לר"ש. חולין שנשחטו בעזרה אסורים בהנאה, ואם נמצאו טריפה זה תלוי במחלוקת אם שחיטה שאינה ראויה שמה שחיטה. (קידושין שם).

הסקה באיסורי הנאה לכתחילה ובדיעבד - אסור להסיק תנור באיסורי הנאה, ואם הסיק את התנור אין לאפות בו עד שיצטנן, ואם התנור חדש שההסקה מועילה לתנור עצמו לחזקו, לר"א שזה וזה גורם אסור (כגון שאור של חולין ושאור של תרומה שנפלו לעיסה וחימצוה) צריך לנותצו, ולרבנן שזה וזה גורם מותר בדיעבד, הכא הוי כדיעבד וא"צ לנותצו. ואם אפה פת או תבשיל באיסורי הנאה, לרבי אם אפה כשהאבוקה כנגד הפת או התבשיל הפת אסורה, מפני שיש שבח עצים בפת, ולרבנן מותר דאין שבח עצים בפת, ולדבריהם תנור חדש (הנ"ל) א"צ לנותצו. (כ"ו:). והגמ' (כ"ז:). דנה מה הדין לפי רבי בתנור חדש, אמנם קערות וכדומה שנגמרו בעצים האסורים בהנאה אסורים אפילו אם תנור מותר, אי נימא שיש שבח עצים בפת אף אם זה וזה גורם מותר, ויש בגמרא ב' לישנות אם קדירה דומה לתנור או לקערה. ובגמלים לוחשות הגמרא דנה אם גם זה אסור לפי רבי, ובגמלים עוממות מותר. ותנור שהסיקו בעצי הקדש ואפו בו פת (כ"ז:). אף לרבנן שמתירים בערלה וכדומה הכא אסור, דהקדש אפילו באלף אינו בטל, אמנם באופן שמעל בהקדש יצא ההקדש לחולין והפת מותרת.

ביעור חמץ

כתיב "אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם" ואיתא לעיל ד: שהכונה ליום י"ד ניסן בחצות ולא לט"ו ניסן, ונחלקו תנאים אם תשביתו זה דווקא בשריפה או בכל דבר. ועיין לעיל י"ב: שרבי יהודה מודה ששלא בשעת ביעורו השבתתו בכל דבר, ועיי"ש מה הכונה שלא בשעת ביעורו.

רבי יהודה אומר אין ביעור חמץ אלא שריפה.

ויליף ק"ו מנותר שטעון שריפה אע"פ שאינו בבל יראה ובל ימצא, אמרו לו חכמים שאין דנים ק"ו שמביא לידי קולא, וכאן יכול לבוא לידי קולא שאם אין לו עצים יהא יושב ובטל, והיינו ביוצא בשיירה בתוך ל' יום, (אבל בשעת ביעורו מוד"ה ר"י שהשבתתו בכל דבר) והתורה אמרה "תשביתו" בכל דבר שאתה יכול להשביתו.

ואין ללמוד במה מצינו מנותר דבמה מצינו שייך בין לקולא בין לחומרא שכל דבר שאסור באכילה דינו בשריפה, שהרי נבילה אסורה באכילה ואינה טעונה שריפה, ואין ללמוד בנין אב מנותר שכל דבר שאסור באכילה ובהנאה טעון שריפה, שהרי שור הנסקל אסור באכילה ובהנאה ואין טעון שריפה, ואין ללמוד

בהנאה, ורבי יוסי הגלילי מותר חמץ בהנאה. (כ"ג:). בשר בחלב אסור באכילה ובהנאה, ואף דכתיב "לא תבשל גדי בחלב אמו" לומדים איסור אכילה מגז"ש קדוש קודש מטריפה, ואיסור הנאה לומדים ק"ו מערלה (וצד השוה מחמץ בפסח וכלאי הכרם). (כ"ד: כ"ה:). ולר"ש בן יהודה בשר בחלב אסור באכילה ומותר בהנאה, דילפינן מנבילה. (קידושין נ"ז:).

מתי יש מלקות באיסורי אכילה והנאה - באיסורי אכילה אין לוקין אלא באוכל כדרך אכילה, וי"א שגם באיסורי הנאה אין לוקין אלא בנהנה כדרך הנאתו. ולאביי בכלאי הכרם ובבשר בחלב לוקה אפילו בשלא כדרך הנאה.

רפוי באיסורי אכילה והנאה - חולה שאין בו סכנה אסור להתרפא באיסורי תורה, ורק בהנאה שלא כדרך מותר, (ובאיסורים דרבנן דנו הראשונים אם מותר או אסור). ובמקום סכנה מותר להתרפא בכל האיסורים דכתיב "וחי בהם", חוץ מעבודה זרה דכתיב "ובכל נפשך", שפיכות דמים משום מאי חזית, וגילוי עריות דילפינן משפיכות דמים, (ולרבי ישמעאל רק בפרהסיא יהרג ואל יעבור), ונחלקו הראשונים אם במתפרא מעצי אשירה שאינו עובד ע"ז אסור דווקא כשעצים אחרים אינם מרפאים, או משום דמינות משכא, וי"א שבכל גוונא אסור משום שגם באביזרייהו שג' עבירות יהרג ואל יעבור.

הנאה הבאה לאדם בעל כרחו - אפשר ומכין אסור לכו"ע. לא אפשר ומכין לל"ק אסור ולל"ב ר"ש אסור ובדעת ר"י אבי ומתיר ורבא אסור. אפשר ולא מכין לל"ק ר"ש אסור ובדעת ר"י אבי ומתיר ורבא אסור, ולל"ב ר"י אסור ור"ש מתיר. ובלא אפשר ולא מכין לל"ק ר"י אסור ור"ש מתיר, ולל"ב מותר לכו"ע. (כ"ה: כ"ו:). כלאים אסורים בהנאת לבישה, ומוכרי כסות מותרים ללבוש כלאים אם אין כוונתם להנאת לבישה, ומכאן מוכיחה הגמרא שאפשר ולא מכין מותר לר"ש. (כ"ו:).

הנאה ומועילה בקדשים וכדומה - הנהנה מן הקדשים הרי זה מעילה, אמנם הנאה מקול או מרואה או ריח אין בהם מעילה אלא רק איסור. ריב"ז היה דורש בצילו של היכל, לאביי משום דלא אפשר וקא מכין מותר, ולרבא משום שכותלי ההיכל עשויים לתוכו (והוי הנאה שלא כדרך), אבל לא אפשר וקא מכין אסור כדמצינו שהיו משלשלים את אומנים לקודש הקדשים בתיבות כדי שלא יחנו, (ולאביי עשו מעלה בקודש הקדשים). אסור להנות מריח הקטורת, והיכא שמריח מסממני הקטורת יש בזה מעילה כיון שיש ממש בסממנים (ורק לאחר שעלתה תמרתו שנעשית מצוותו אין מעילה בריח), וכתבו התוס' שמה שמצינו שכלה בירושלים לא היתה צריכה להתבשם בגלל ריח הקטורת, רק להתקרב יותר אסור. תרומת הדשן ובגדי לבן שכה"ג כנס בהם לפני ולפנים ועגלה ערופה אסורים בהנאה ומועלין בהם אף שנעשית מצותם, דכתיב בתה"ד "ושמו אצל המזבח", ובבגדים כתוב "והניחם שם", ובעגלה ערופה כתיב "וערפו שם", (ולפני שנערפה אסורה בהנאה דכתיב בה לשון כפרה "כפר לעמך ישראל" כמו בקדשים. קידושין נ"ז:). (כ"ו:). קדשים שהם פיגול או נותר או טמא אסורים באכילה ובהנאה. שער נזיר אסור

כ"ח: שיטת רבי יהודה שעוברים על החמץ בלאו בין בי"ד משעה שישיית בין בפסח ובין לאחר הפסח, ובפסח עצמו ענוש כרת. י"ד משש שעות ולמעלה דכתיב "לא תאכל עליו חמץ" והיינו משעת שחיטת הפסח, (והא דכתיב שם "שבעת ימים תאכל עליו מצות" בא לקובעו חובה אפי' בזמן הזה שאכילת מצה בלילה הראשון היא חובה כל זמן שמוזהרים על החמץ אף בזמן שאין פסח, ומשאר הפסוקים של אכילת מצה ליכא למילף, שהכונה בהם שיאכל מצה ולא חמץ, אבל אם אינו רוצה לאכול לא חמץ ולא מצה הרשות בידו, ואין ללמודו מ"בערב תאכלו" דאיצטריך לטמא ולמי שהיה בדרך רחוקה, שאע"פ שאין אוכלים פסח צריכים לאכול מצה ומרור, ואע"ג דכבר כתיב גבי ערל לרש"י היינו שמתו אחיו מחמת מילה. "וכל ערל לא יאכל בן", וכן גבי בן נכר משומד שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים ולא לכל המצוות, בו אינו אוכל אבל אוכל מצה ומרור, מ"מ כתבה התורה דין זה גם בטמא ושהיה בדרך רחוקה אע"פ שאפשר ללמודם זה מזה). ותלתא קראי כתיבי- א' "ולא יאכל חמץ", ב' "וכל מחמצת לא תאכלו", ג' "לא תאכל עליו חמץ", ללמד על לפני זמנו ותוך זמנו ולאחר זמנו. ומשעה שאסור באכילה משש שעות ולמעלה אסור בהנאה. (ונתחמץ מחמת דבר אחר והיינו דבר אחר דלאו מינו כגון שמרי יין (ולא דמי לעיסה שנילושה ביין דיש בה לאו ואין בה כרת), ר"י לומד מלשון "מחמצת", ואי ס"ל דאיסור חמץ בפסח מצרים נהג יום אחד למד דבר זה מהסמיכות "ולא יאכל חמץ, היום אתם יוצאים", או דס"ל שנהג כל שבעה ולא דריש סמוכים אלא רק במשנה תורה).

שיטת רבי שמעון שלפני זמנו אינו עובר אלא רק בפסח, ומ"מ אסור באכילה משש שעות ולמעלה, דנפקא מ"תשביתו" ו"אך" חילק, ותשביתו היינו שלא כדרך הנאה, אבל להסיקו תחת תבשילו מותר. והא דכתיב "לא תאכל עליו חמץ" לא איירי בי"ד, דהא המשך הפסוק הוא "שבעת ימים תאכל עליו מצות" איירי בפסח, והכונה שבשעה שישנו בקום אכול מצה ישנו בבל תאכל חמץ, (וא"צ ללמוד מזה לקובעו חובה, דנפקא ליה מ"בערב תאכלו", וא"צ ללמוד מ"בערב תאכלו" לחייב מצה ומרור לטמא ולשהיה בדרך רחוקה, דאיכא למילף מערל ובן נכר), ובפסח עצמו עובר בלאו וכרת, ולאחר הפסח אינו עובר, ומ"מ וכל מחמצת" לומד לאסור בנתחמץ מחמת דבר אחר, ומ"מ ולא יאכל חמץ" לומד

בנין אב מנותר כל דבר שאסור באכילה ובהנאה וענוש כרת דינו בשריפה, דחלב שור הנסקל אסור באכילה ובהנאה וענוש כרת ואין דינו בשריפה.

כ"ח. ואמר ר"י שאפשר ללמוד מנותר שכל דבר שישנו בבל תותירו דינו בשריפה, ובל תותירו בחמץ היינו בל יראה ובל ימצא, וענו לו חכמים שאשם תלוי הבא על ספק כרת כגון שהיה חלב ושומן לפניו ואינו יודע איזה מהם אכל בשוגג, ואם שחטו ואירע בו פסול או נותר לר"י בקבורה ולרבנן בשריפה, וחטאת העוף הבאה על הספק כגון הפילה ספק ולד, שמביאה חטאת העוף על הספק ואסורה באכילה דלפי הצד שפטורה הרי היא נבילה ע"י המליקה ישנם בבל תותירו, שלדברי ר"י עצמו אין דינם בשריפה, אלא אשם תלוי דינו בקבורה, וחטאת העוף יטילנה לאמה. (ולחכמים דינם בשריפה, והיינו דאמרי אינשי וכו').

וחכמים אומרים אף מפרר זורה לרוח או מטיל לים.

וכן מצינו לגבי ע"ז שלרבי יוסי צריך לשחוק את הע"ז ולזרות לרוח או להטילה לים, לשון שחיקה שייך במתכת, ולשון פירור שייך בפת.

אם צריך לפרר או לשחוק לפני שמטיל לים- לרבה בחמץ לפני שמטילו לים צריך לפוררו, אבל בע"ז א"צ שחיקה לפני שמטילה לים, דע"ז הולכת דווקא לים המלח שאין ספינה עוברת בו אבל חמץ הולך גם לשאר נהרות וצריך פירור שמא תעבור ספינה ותטלנו ולא אדעתיה, ואם מטיל את הע"ז לשאר נהרות צריך לשחוקה.

ולרב יוסף בלחם א"צ לפוררו לפני שמטילו לים מפני שהוא מתמוסס, אמנם חיטים שהחמיצו צריך לפוררם לפזרם על פני המים שלא יוכל אדם ללקטם, וע"ז שאינה מתמוססת צריך לשחוקה.

איסור חמץ בי"ד ובפסח ולאחר הפסח

האוכל חמץ בפסח עובר בלא תעשה, שנא' "לא תאכל עליו חמץ" והאוכל חמץ במזיד ענוש כרת, דכתיב "כי כל אוכל חמץ ונכרתה הנפש ההיא מישראל. ונחלקו תנאים האם האיסור הוא רק בפסח עצמו או גם בערב פסח ובחמץ שעבר עליו הפסח וכדלהלן.

האוכל חמץ של הקדש בפסח יש בזה מעילה, משום שיש לזה איזה שוויות, או שלא מעל כיון שאין לזה שוויות, וכדלהלן.

האוכל חמץ של הקדש בפסח י"א שמעל חייב קרבן מעילה, דבר דמים הוא ואפסדיה להקדש, וכר"ש שמתיר חמץ לאחר הפסח, ולא קנס אלא בשל הדיוט שעבר עליו בבל יראה, אבל של הקדש מותר. וי"א שלא מעל.

ביאור המחלוקת-

לרבי יוחנן המ"ד שלא מעל הוא רבי נחוניא בן הקנה דס"ל שיש קים ליה **בדרבה מיניה בחיוב כרת** (אם הדליק גדיש ב"וה"כ פטור מן התשלומין) כמו בחיוב מיתה בידי אדם (שבת) ובמיתה בידי אדם כתיב "ולא יהיה אסון ענוש יענש" הא יהיה אסון לא יענש, ואף מיתה בידי שמים נחשבת אסון דכתיב "וקרהו אסון", ולכן באוכל חמץ של הקדש בפסח לא מעל דנתחייב כרת על האכילה וממילא פטור מן התשלומין, ובמקום שאין קרן אין חומש ואין מעילה. ואף שאכל בשוגג דאל"כ ליכא מעילה, מ"מ לגבי חמץ מזיד הוא ואיכא כרת.

לרב יוסף אי ס"ל כר"ש דחמץ בפסח אסור בהנאה לכו"ע פטור דלאו ממונא הוא, ואע"פ שגורם לממון לאחר הפסח, אלא פליגי אליבא דריה"ג דחמץ בפסח מותר בהנאה ונחלקו **אם פודים קדשים כדי להאכילם לכלבים** וממילא יש מעילה דבר דמים הוא (ולית ליה דר' נחוניא), או שאין פודים קדשים להאכילם לכלבים וממילא אין מעילה, ומחלוקתם בתמורה ל"א בדרשת "תזבח גיזה ואכלת" אם ממעטיים גיזה חלב וכלבים, או רק גיזה וחלב. וי"א בשם רב יוסף שלכו"ע אין פודים קדשים כדי להאכילם לכלבים, וס"ל כר"ש דמותר לאחר הפסח ונחלקו אם דבר הגורם לממון כממון דמי וממילא איכא מעילה אע"ג דהשתא לא חזי, או דלאו כממון דמי וליכא מעילה.

כ"ט: לרב אחא בר יעקב לכו"ע דבר הגורם לממון כממון, ונחלקו **אם חמץ מותר בהנאה אחר הפסח** כר"ש וממילא מעל דהוי גורם לממון, או שאסור בהנאה לאחר הפסח וכ"ש בפסח עצמו כר"י וממילא לא מעל, דאינו ראוי לישראל, ואינו גורם לממון, ואינו יכול למוכרו לנכרי דאין פודים את הקדשים להאכילם לכלבים. (ומזה מבואר שחזר בו רב אחא בר יעקב וס"ל שגם חמץ של הקדש אסור בהנאה).

שפסח מצרים נהג בו איסור חמץ יום אחד, דסמיך ליה "היום אתם יוצאים".

שיטת רבי יוסי הגלילי שחמץ מותר בהנאה גם בפסח.

ביאור מתני' לפי השיטות הנ"ל-

הנה מבואר במתני' (כ"ח.) שחמץ של נכרי שעבר עליו הפסח מותר בהנאה, ושל ישראל אסור בהנאה. והגמ' דנה כשיטת מי המשנה. שהרי לר"י אף חמץ של נכרי אסור לאחר הפסח דחמץ סתמא קאמר, ולר"ש אף של ישראל מותר, ולריה"ג גם בפסח עצמו מותר בהנאה.

כ"ט. רבא מבאר דמתני' כר"ש שחמץ אינו אסור מדאורייתא אחר הפסח ומ"מ חמץ של ישראל אסור בהנאה אחר הפסח, דקנסוהו רבנן כיון שעבר בבל יראה ובל ימצא.

רב אחא בר יעקב מבאר דמתני' כר"י, וס"ל ששל נכרי מותר מן התורה אפי' באכילה ואפי' בפסח, דיליף איסור אכילה מבל יראה, שכמו בבל יראה מותר של אחרים ושל גבוה, ה"ה לגבי איסור אכילה, ולפי זה חמץ של נכרי מותר לאחר הפסח אף באכילה, ובהנאה מותר אפי' בפסח עצמו, והמשנה נקטה הנאה דוקא, ולאחר הפסח דוקא, אטו חמץ של ישראל. והא דקתני במתני' "משום שנאמר ולא יראה לך שאור" היינו שלכן של נכרי מותר.

וכן מצינו שנחלקו רבא ורב אחא בר יעקב לגבי אוכל חמץ של נכרי שעבר עליו הפסח אליבא דר"י, שלפי רבא לוקה, ולרב אחא בר יעקב אינו לוקה. ומחלוקתם היא אם לומדים איסור אכילת שאור, מאיסור בל יראה דשאור שמותר בשל אחרים ושל גבוה.

אמנם רב אחא בר יעקב חזר בו ממה שאמר שחמץ של אחרים ושל גבוה מותר בפסח, וכפי שמוכח מדבריו להלן.

מעילה בחמץ של הקדש בפסח

הנהנה מהקדש בשוגג מעל, וחייב קרן חומש ואשם, אמנם דבר שאינו שוה פרוטה אין בו מעילה, הגמ' מבארת האם

מזכירי לאחר הפסח אע"פ שנאפה בפסח, ומותר אף באכילה דליכא למיקנס מידי, אבל לר"י אסור באכילה, דחמץ סתמא קאמר אפי' דנכרי.

חמץ שלא בזמנו שנתערב בשאינו מינו - לרב בנותן טעם, דלא גזר שלא בזמנו שאינו בכרת, שלא במינו אטו מינו כמו שלא גזר בשאר איסורים, ולשמואל וריו"ח מותר אפי' בנותן טעם וכו"ש, וכן פסק רבא.

ל: דין פת בשרית או חלבית - תנור שטחו אותו בקרקעיתו בשומן ונותן טעם בלחם, הפת שנאפתה בו אסור לאוכלה אפי' רק עם מלח (נקט הכי מפני שאין דרך לאכול פת בלא מלח או לפתן), שמא יבוא לאוכלה עם חלב. וכן עיסה שלשה עם חלב הפת אסורה שמא יבוא לאוכלה עם בשר.

דיני הכשרת כלים הבלועים באיסור

כלי הבלוע בדבר איסור אפשר בדרך כלל להכשירו ע"י הכנסתו לחום באותו אופן שבו היתה הבליעה של החמץ (ליבון או הגעלה וכדומה), הגמרא תבאר דינים אלו, והאם אפשר להכשיר תנור או קדירה של חרס. ומסוגיה זו נלמדים הרבה מדיני הגעלת כלים.

קדירות חרס הבלועות חמץ - לרב צריך לשוברם דס"ל כר"י שחמץ לאחר זמנו אסור בהנאה וס"ל שאוסר במשהו, וכן ס"ל דנותן טעם לפגם אסור, ואין להשהותם עד אחרי פסח ולהשתמש בהם למין אחר דמודה רב שזה בנותן טעם, מפני שיש לחוש שישתמש בהם למינו.

ולשמואל מותר להשתמש בהם לאחר הפסח בין במינים בין שלא במינים וא"צ לשוברם. ולכן הזהיר שמואל את מזכירי הקדירות לאחר הפסח שאם ייקרו את מחיר הקדירות ידרוש שהלכה כר"ש, (וכן ס"ל לשמואל, ולא דרש כך כיון שהיה באתריה דרב).

ל: דין הכשרת תנור וקדירה - מה שנתבאר לעיל שקדירות של חמץ לרב ישברו, ותנור שטחו אותו בשומן הפת אסורה, היינו בשל חרס, אבל בשל מתכת אפשר להכשירם ע"י הסק, (ולרבא בר אהילאי אסור אפי' לאחר הסק, ואיתותב). וללישנא בתרא אפשר להכשיר תנור של חרס ע"י הסק מבפנים, אבל קדירה של חרס שמסיקים אותה מבחוץ זה אינו מועיל להכשיר, וגם ע"י הסק מבפנים אין להכשירה, מפני שחושש שתתפקע ויבוא להכשירה ע"י הסק מבחוץ.

לרב אשי לכ"ע אין פודים קדשים ע"מ להאכילם לכלבים וממילא א"א למוכרו לנכרי בפסח, ודבר הגורם למזון לאו כמזון דמי ולכן אע"פ שהחמץ ראוי לישראל לאחר הפסח אינו סיבה לחיוב, ונחלקו אם חמץ מותר בהנאה בפסח כריה"ג וממילא מעל דחזי למיפרקיה ולהסיקו תחת תבשילו, או שאסור בהנאה כרבנן וממילא לא מעל.

תערובת איסור והתר

איסור שנתערב בהתר, אם זה תערובת יבש ביבש (והיינו דבר שאינו מתערב ממש) האיסור בטל ברוב התר, ואם זה תערובת לח בלח, מין במינו בטל בשיעור שטעם האיסור אינו מורגש בהתר (וחכמים שיערו שאם יש שישים כנגד האיסור הוא בטל), ואם נתערב מין במינו, לרבי יהודה אפילו באלף אינו בטל, ולחכמים מדאורייתא בטל ברוב ומדרבנן בנותן טעם הגמרא מבאר דיינים אלו, וכן מה הדין בחמץ שנתערב.

מין שלא במינו - אסור רק בנותן טעם.

מין במינו - לרב ושמואל אסור במשהו, ולריו"ח ור"ל בנותן טעם. וכתב רש"י דרבא פסק הלכתא דמין במינו אסור במשהו, וכן הלכה, (והא דקיימא לן דכל איסורים שבתורה בשישים היינו בשאינו מינו).

חמץ בזמנו שנתערב במינו - לרב ושמואל חמץ אסור במשהו כשאר האיסורים, ולריו"ח אינו אסור אלא בנותן טעם כשאר האיסורים. ורבא פוסק כרב ושמואל.

חמץ בזמנו מין בשאינו מינו - לרב אע"פ שבשאר איסורים אסור רק בנותן טעם, חמץ שהוא בכרת אסור במשהו, דגזר שאינו מינו אטו מינו, אמנם בחלב ודם לא גזר, דכיון שאסורים כל השנה בדילי מיניה. ולשמואל בנותן טעם, דלא גזר אטו מינו. ולריו"ח בנותן טעם כמו מינו ושאר איסורי תורה. ורבא פוסק כרב.

חמץ שלא בזמנו שנתערב במינו - לרב אסור במשהו כר"י דחמץ אסור לאחר הפסח מדאורייתא, ולכן אסור גם בתערובת. ולשמואל וריו"ח אינו אסור, דס"ל כר"ש דחמץ מותר לאחר זמנו, ומותר אפי' בנותן טעם, ולא אסר ר"ש לאחר הפסח משום קנס אלא כשהוא בעין, ולא בתערובת ואפי' השהה את החמץ בעיניה ועבר עליה לא קנס בתערובת. וכן פסק רבא, וכן התיר רבא לקנות חמץ

לאביי גובה למפרע, והיינו שאם הגיע הזמן ולא פרע הלוח את החוב, נתברר למפרע שהקרקע כבר היתה ברשותו משעת ההלוואה. ולרבא בעל חוב גובה מכאן ולהבא, שכיון שיכול לפרוע מעות, א"כ כאשר לא פרע וגבה קרקע זהו הזמן שהיא נכנסת לרשותו.

ונ"מ במלוה שמכר או הקדיש את הקרקע המשועבדת לו בתוך הזמן (ולא הקדיש את החוב) וכשהגיע הזמן ולא פרעו בא לגבות את הקרקע, וחוזר בו מהקדש, לאביי שבעל חוב גובה למפרע, א"כ כיון שלא פרע חלה המכירה או ההקדש. ולרבא שבעל חוב גובה מכאן ולהבא לא חלה המכירה או ההקדש.

אמנם אם הלוח הקדיש או מכר את נכסיו יכול המלוה לגבותם לכו"ע ואפ"ל רבא שהיו ברשות לוח, מ"מ לא חלים ההקדש והמכירה, דכתיב "איש כי יקדיש את ביתו" מה ביתו ברשותו אף כל ברשותו, (ובהקדש צריך להוסיף עוד דינר, כדי שלא יאמרו הקדש יוצא בלא פדיון, ואע"פ שהקדש חמץ ושחרור מפיקעים מידי שעבוד, היינו דווקא בקדושת הגוף ולא קדושת דמים).

ל"א. גביה מיתומים שגבו קרקע בחובת אביהם- ראובן שמכר קרקע לשמעון באחריות שאם יגבוה ממנו ישלם לו, ואין לראובן עוד קרקעות, וזקף לשמעון את התשלום במלוה בשטר, ושיעבד נכסיו, ומת ראובן, ובא בעל חוב וגבה את הקרקע משמעון, ופייסו שמעון בדמים שהיה צריך לשלם לראובן, אין שמעון יכול לתבוע מבני ראובן את מה ששילם, כי לא השאיר להם אביהם קרקע אלא רק חוב של שמעון, והחוב דינו כמטלטלין שאינם משתעבדים לבעל חוב (מפני שקרקע האב חל עליה שעבוד אבל לא על המעות שלו, והיתומים לא לוו ממנו) וממילא אין לו לתיתם לבעל חוב ולא לעכבם בשביל אחריות המכירה, אמנם אם שמעון פיקח יאמר אין לי מעות ויתן את הקרקע ליתומים בתור תשלום, ואז יוכל לחזור ולגבותה מהם בשביל אחריות המכירה, דהוי כיתומים שגבו קרקע בחוב אביהם שבעל חוב גובה אותה מהם. לאביי משום שגביתם היא למפרע ניחא דאיגלאי מילתא למפרע שהיתה הקרקע של אביהם וכאילו גבאה מחיים, ולרבא אע"פ שגביתם היא מכאן ולהבא לא הוי כיתומים שקנו קרקע לאחר מיתת אביהם, דמדין שעבודא דרבי נתן הקרקע שנתן להם היתה משועבדת גם לו, דאין חילוק בין בעל חוב אחר ללוח עצמו.

ולפי זה בוכיא – כלי העשוי מרעפים, ואופים ומטגגין בו ככר אסורה בפסח מפני שהסיקה מבחוץ, ואם מילאה גחלים מותרת.

הכשרת סכינים של חמץ- רב אשי אמר שהוא משתמש בפסח בסכינים חדשים, ואמר לו רבינא שהוא יכול לעשות כך שהרי הוא עשיר, אבל מה יעשה מי שאין לו, ואמר לו רב אשי שכוונתו לעשותם כעין חדשים, והיינו שיצפה את קת הסכין בטיט להגן עליהם שלא ישרפם האור, ויכניס את המתכת לאש, ואח"כ יוריד את הטיט, ויכניס את הקת למים רותחים. ולהלכה גם למתכת מספיק מים רותחים בכלי ראשון.

כבולעו כן פולטו- עץ פרור שמגיסים בו בקדירה הכשרתו במים רותחים בכלי ראשון, דכבולעו מתוך כלי ראשון כן פולטו.

הכשרת כלי חרס מצופה עופרת- מארי דקוניא (- כלי חרס המצופים בעופרת) אם תשמישם ברותחים א"א להכשירם כלל, בין בעופרת ירוקה העשויה מקרקע שיש בה צריף, שהיא עופרת עזה ובלועת לעולם, בין בלבנה או שחורה, ואפ"ל אין בהם בקעים, שהתורה העידה על כלי חרס שאינו יוצא מידי דפיו לעולם, שהרי בכלי עץ ומתכות כתיב ישטף וכדו', ובכלי חרס כתיב ישבר. ואם תשמישם בצונן מותרים, כמו שמצינו לענין יין נסך, וה"ה לענין חמץ בפסח, (דאין לומר שיין נסך קל יותר משום שהוא מדרבנן דהא כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון).

בליעה בצונן- כלים שהשתמשו בהם חמץ בצונן מותר להשתמש בהם בפסח, חוץ מכלי המשמש לשאור ופעמים שוהה שם בלילה, מפני שחימוצו קשה, או בית חרוסת כלי שנותנים בו חומץ וכל דבר שיש בו קיהוי והקמח מחמיץ מחמת הקיהוי, או קערות שרגילים תדיר ללוש ולהשהות שם שאור (ואע"פ שיש בהם רווח).

גבית בעל חוב אם חלה למפרע או לא

מלוה הגובה קרקע עבור החוב, יש לדון האם התברר למפרע שהקרקע שלו משעת ההלוואה, או רק משעת הגביה בפועל, ויש בזה נ"מ לדין חמץ שעבר עליו הפסח, וכן עוד נ"מ, וכדלהלן.

מחלוקת אביי ורבא- בעל חוב המלוה לחבירו, ושיעבד לו קרקע, שאם לא יפרע עד יום פלוני יגבה מאותה הקרקע,

ג' טפחים כדי שהכלב לא יריח את החמץ ומחטטו ומוציאו, (ולגבי כספים של פקדון שאין להם שמירה אלא בקרקע ואם לא נתנם בקרקע ואבדו חייב דחשיב פשיעה די בטפח, שבכך הם מכוסים מהעין). וחמץ זה צריך שיבטלו בליבו שמה יפקח את הגל בפסח ונמצא עובר עליו.

דין זר שאכל תרומה

תרומה היא ממון כהן ואסורה באכילה לזרים, וזר האוכלה במזיד חייב מיתה בידי שמים ועליו לשלם את שוויה לכהן כדן גזלן. ואם אכל בשוגג מלבד התשלומין הנ"ל הוא צריך להוסיף חומש כדי לכפר על עונו. הגמרא מבארת באיזה אופן שייכים הדינים הנ"ל, ולפי מה מחשבים את התשלומין, ומה הדין כשהתרומה היא חמץ בפסח.

ל"ב. זר האוכל תרומה בשוגג משלם קרן וחומש, וכן הדין בשותה או סך דסיכה כשתיה ושתיה בכלל אכילה, ודין זה הוא בין בתרומה טהורה בין בתרומה טמאה. וכן משלם חומשא דחומשא אם אכל את החומש, דהתשלומין נעשים תרומה. אבל מזיק אפי' בשוגג אינו משלם חומש אלא קרן כמזיק חולין.

לפי דמים או לפי מידה-

האוכל תרומה והוזלה משלם לפי שעת האכילה, דלא גרע מגזלן המשלם כשעת הגזילה, שאף שנתכפר כששלם לפי מידה, מ"מ ממונא דכהן אכל.

ואם התייקרה התרומה ילה"ס אם משלם לפי מידה שהרי הקפידה תורה שישלם פירות ולא מעות (אבל גזלן בשוגג או במזיד, והאוכל תרומה במזיד, פשיטא שמשלם לפי דמים, שהרי יכול לשלם אפי' סובין) או שמשלם לפי דמים כשאר תשלומין, ולא הקפידה תורה אלא שישלם בפירות.

והגמ' פושטת שנחלקו בזה ר"ע וריו"ח בן נורי בזר שאכל תרומת חמץ בפסח בין בשוגג בין במזיד, שלר"ע פטור מתשלומין ודמי עצים, מפני שאסורה באכילה ובהנאה, (ודמי לתרומת תותים וענבים שנטמאה שאין בה הנאה שהם משקה ואינם ראויים להסקה, ולזילוף נמי לא חזי משום תקלה). ולא דמי לאוכל תרומה טמאה בשאר ימות השנה שלכו"ע משלם קרן וחומש, שאע"פ שאסורה באכילה מותרת בהסקה דכתיב "משמרת תרומותי" בשתי תרומות אחת טהורה ואחת טמאה, וכתיב "לך תהיה" להסקה, ומבואר דס"ל שלפי דמים משלם. ולריו"ח בן נורי חייב קרן וחומש, שהרי אף באוכל

ל"א: דין חמץ המשוּעבד לפרעון חוב-

חמץ של נכרי הממושכן לישראל שהלוה לו מעות על החמץ לפני פסח ועבר הפסח, במתני' איתא שהחמץ אסור בהנאה לאחר הפסח, לאביי הטעם משום בעל חוב גובה למפרע, ולרבא איירי כשהרהינו אצלו ואמר לו שאם לא יפרע עד יום פלוני יהא שלו מעכשיו, והחמץ נמצא אצל הישראל כל ימות הפסח, שכיון שהגיע הזמן ולא פרע, ואינו מחוסר גוביינא, איגלאי מילתא למפרע שמשעה שהרהינו אצלו הוה שלו. ובברייתא איתא שלת"ק אינו עובר ולר"מ עובר, ואיירי בהרהינו אצלו ולא אמר מעכשיו ונחלקו אליבא דרבי יצחק דס"ל שבעל חוב קונה משכון-המשכון קני לו וכולו ברשותו וחייב באונסים, (דכתיב "ולך תהיה צדקה" ואם אינו קונה אין כאן צדקה במה ששוכב בשלמתו שהרי היא שלו), שלת"ק זה דווקא בישראל שלוה מישראל ולא בישראל שלוה מנכרי ואינו עובר על חמץ של נכרי, ולר"מ ק"ו שגם נכרי שלוה מישראל קונה הישראל את המשכון. ובברייתא אחרת מבואר שנכרי שהרהין פת פורני פת גדולה האפויה בתנור גדול (וחשובה להנתן למשכון) אצל ישראל אינו עובר, ואם אמר לו הגעתך מעכשיו עובר אע"פ שלא הגיע הזמן, שמה כשיגיע הזמן לא יפרע ונמצא עובר למפרע על כל יראה.

חמץ של ישראל הממושכן לנכרי, במתני' איתא שהחמץ מותר הנאה לאחר הפסח, והגמ' אומרת שלאביי ניחא משום שבעל חוב למפרע הוא גובה, ולרבא איירי בהרהינו אצלו. ובברייתא איתא שעובר עליו בין לת"ק בין לר"מ, והגמ' אומרת שאף אם הרהינו אצלו, מ"מ ס"ל שאין העכו"ם קונה משכון מישראל, והא דאיתא במתני' שהחמץ מותר בהנאה לאחר הפסח, איירי כשהרהינו אצלו ואמר ליה אם לא אתן לך עד יום פלוני יהא שלך מעכשיו וקם החמץ ברשות הנכרי.

חנות ומלאי פת ויין של ישראל ופועלים נכרים נכנסים לשם, אסור החמץ בהנאה לאחר הפסח וכ"ש באכילה דתולים שהחמץ מהמלאי של ישראל ולא משל הפועלים. וחנות ומלאי של נכרים ופועלים ישראל נכנסים לשם מותר החמץ באכילה לאחר הפסח וכ"ש בהנאה.

חמץ שנפלה עליו מפולת הרי הוא כמבוער, רשב"ג אומר כל שאין הכלב יכול לחפש אחריו, והיינו שיעור

ל"ב: שיעור התרומה לחיוב קרן וחומש-

לת"ק שיעור בכזית דכתיב "ואיש כי יאכל קודש בשגגה" ואכילה בכזית. והא דכתיב "ונתן" היינו שאינו חייב אלא על דבר הראוי להיות קודש.

ולאבא שאול צריך שתהיה התרומה שוה פרוטה אע"פ שאין בה כזית (כגון שנת בצורת) דכתיב "ונתן לכהן את הקודש" ואין נתינה פחותה משוה פרוטה, ומ"יאכל" ממעטים מזיק שאינו משלם חומש אפי' בשוגג, אלא קרן כשאר מזיק.

ובברייתא אחרת מבואר שאם אכל פחות מכזית משלם קרן ולא חומש, והיינו כשיש בה שו"פ (דאל"כ פטור אפי' מקרן), ומ"מ כיון שאין בה כזית אינו משלם חומש, והיינו דלא כאבא שאול, דלאבא שאול אם יש בה שו"פ חייב חומש אע"פ שאין בה כזית. ורב פפא רצה לומר שלאבא שאול אינו חייב חומש אא"כ יש בה שו"פ וכזית, והגמ' מוכיחה שא"צ שיהיה בה כזית ממה שאמרו חכמים לאבא שאול שלא אמרו שו"פ אלא לענין מעילה בנהנה מקדשי גבוה, דהתם לא כתיב אכילה, אבל בתרומה אינו חייב עד שיהא בו כזית, ואי ס"ל לאבא שאול שצריך גם כזית היו חכמים אומרים לו כיון שיש בו כזית חייב, ורב פפא עצמו חזר בו כפי שיבואר להלן.

חיוב קרבן מעילה במזיד

כתיב "נפש כי תמעול מעל וחטאה בשגגה מקדשי ד' והביא את אשמו לד'", והיינו שאין חיוב אשם אלא במעילה בשוגג. הגמרא דנה למה לא לומדים פטור מזיד מקרבן משאר מצוות, והגמ' דנה האם מעילה חמורה משאר מצוות לענין העונש במזיד או לענין דין אין מתכוין.

איתא בברייתא "וחטאה בשגגה" פרט למועל במזיד שפטור מקרבן. ואין ללמוד משאר מצוות שאע"פ שחייב כרת כגון חלב ודם פטור במזיד מקרבן, דגבי חטאת שגגה כתיב, ק"ו שמעילה שאינו חייב כרת יהיה פטור במזיד, דיש לדחות דשאני שאר מצוות שאין חייב בהם מיתה אלא כרת, אבל מעילה חייב בה מיתה ודילמא מיתה חמירא מכרת, ולהכי בעינן קרא ד"בשגגה".

רבי חייא בר אבין מבאר שאין הכונה כפשוטו, דא"כ יש כאן סתירה דמעיקרא קאמר שכרת חמור ממיתה אח"כ אמר שמיתה חמורה מכרת, אלא באמת כרת

תרומה טמאה בשאר ימות השנה אין לו בה הנאה, דס"ל שמשלם לפי מידה.

אכל גרוגרות ושילם תמרים תבוא עליו ברכה. לפי הצד שמשלם לפי מידה תע"ב לפי שמשלם דבר ששוה יותר, ולפי הצד שלפי דמים משלם תע"ב לפי שמשלם מידי דקפיץ עליה זבינא.

זר שאכל תרומת חמץ בפסח-

במתני' איתא שאם אכל בשוגג בתרומה ואפי' הזיד בחמץ משלם קרן וחומש. ובמזיד שהזיד בתרומה ואפי' שגג בחמץ פטור מתשלומין ומדמי עצים מה שהיתה ראויה להסיק תחת תבשילו.

לפי הצד שמשלם לפי מידה ניהא בפשיטות, דבשוגג כתיב "ונתן לכהן את הקודש" דבר הראוי להיות קודש, שצריך לשלם דווקא פירות ולא מעות, והתשלומין נעשים תרומה, ומשלם לפי מידה, ולכן חייב קרן וחומש, אבל מזיד אין בו חומש ואין התשלומין לכפרה ואין נעשים תרומה, אלא הוא כשאר גזלן ומשלם לפי דמים, וחמץ בפסח אין לו דמים דאסור אף בהנאה.

ולפי הצד שמשלם לפי דמים צ"ל דמתני' כריה"ג שמתיר חמץ בפסח בהנאה (וכשיטת רבי אלעזר חסמא בברייתא), ומ"מ במזיד פטור מתשלומין ומדמי עצים אף שיש לחמץ דמים משום דס"ל כרבי נחוניא בן הקנה דס"ל שגם בחיוב כרת יש דין קלב"מ דיליף מאסון אסון, וה"ה למיתה בידי שמים כגון האוכל תרומה במזיד. ולפי זה ה"ה במזיד בתרומה שאינה חמץ בפסח פטור מתשלומין, ונקט פסח לומר שאם שגג בשתייהם חייב, דחמץ בר דמים הוא.

ובברייתא איתא שלר"ע פטור מתשלומין ומדמי עצים, (וכן איתא בברייתא אחרת בשם רב"י, ולמד דין זה מ"ונתן לכהן את הקודש" דבר הראוי להיות קודש, פרט לאוכל תרומת חמץ בפסח שכשמשלם דוגמתו אין שם קודש חל עליו). ולריו"ח בן נורי חייב, ונתבאר לעיל שנחלקו אם משלם לפי דמים או לפי מידה, אבל מודה ריו"ח בן נורי שחמץ בפסח אסור בהנאה (ובברייתא מחייב ר' אלעזר חסמא משום שיש לחמץ דנים כריה"ג).

המפריש תרומה מחמץ בפסח כגון חטים שהחמיצו לא חלה הקדושה לכו"ע אפי' לריה"ג שמתירה בהנאה.

טמא חלה התרומה, וע"כ משום שהיה לו שעת הכושר.

ולרב הונא בריה דרבי יהושע המקור הוא מ"ראשית", דבעינן שיהיו שייריה ניכרים לישראל ואפי' החמיץ בתלוש אינה תרומה, דאין לו התר בשייריה ע"י ההפרשה, שגם עכשיו מותר בהנאה ואסור באכילה כמו לפני ההפרשה.

דין משקין היוצאים מענבים טמאים

אין אוכל מטמא משקה אלא אם יש באוכל הטמא כביצה. וענבים שנטמאו והוא בא לטוחטם, יש לדון אם המשקין שבתוך הענבים כבר טמא, או שרק ביציאתו הוא מקבל טומאה, ונ"מ מה הדין כשביציאתו אין כביצה בענבים, וכדלהלן.

ל"ג: ענבים שנטמאו לרבי יוחנן יכול לדורכם

פחות פחות מכביצה, ויהיו טהורים וכשרים לנסכים, דמשקין מיפקד פקידו בתוך הזג ואינם מחוברים לו, וכשנטמא הזג לא נטמא המשקה עמו דאין לו לא תורת אוכל ולא תורת משקה, וכשסוחטם כך אין בזגים שיעור לטמא שהרי דרך פחות מכביצה, ובכביצה עצמו לא יסחוט לכתחילה אע"פ שע"י הסחיטה נעשה פחות מכביצה, שמא יסחוט יותר מכביצה, ואם סחט, או טמא מת שסחט זיתים וענבים בפשוטי כלי עץ שאין מקבלים טומאה, והטמא לא נזהר אלא כשיצאו המשקין, כביצה מכוונת המשקין טהורים אבל מעט יותר כיון שיצאה טיפה אחת נטמאת מכביצה שנשאר באוכל, והמשקה הנבלע באוכל משלים שיעורו לכביצה. ודווקא טמא מת או שרץ וטומאות מגע, אבל זב שנטמא בהסט טמא, כיון שיצאת טפה ראשונה ונטבל העץ והגביהו נטמאו המשקין על העץ וחזר ונתערב בשאר היין.

ולדבריו הא דתניא שתרומת תותים וענבים שנטמאה אין בה לא התר אכילה ולא התר הסקה, היינו משום שאין לדורכם פחות פחות מכביצה, שמא יבוא בהם לידי תקלה שיאכל מהם כשהוא דורכם, שאף שמותר להדליק בפת ובשמן של תרומה והרי אינו יכול להדליק הכל בשעה אחת, והסיבה שלא חוששים לתקלה משום שאין ההתר אלא באופן שזורק את הפת לבין העצים, ואת השמן מניח בכלי מאוס.

ורב חסדא סובר שהמשקין טמאים, דמשקין מיבלע בליעי ומחברים הם לאוכל ונטמאים עמו, וכאשר נטמא האוכל נטמאו המשקין.

חמירא והכונה היא לפחות מכזית, שבשאר מצוות אינו חייב מיתה ובמעילה חייב מיתה, אפי' בפחות מכזית.

ל"ג. רבה ורב ששת דוחים שהרי רבי הוא המחייב מיתה במעילה במזיד, ומקורו של רבי בע"כ הוא גז"ש חטא חטא מתרומה, וא"כ ניבעי כזית כמו בתרומה, (ולחכמים מועל במזיד אינו אלא באזהרה ואף שגם רבנן לומדים גז"ש מתרומה מיתה לא גמרינן דכתיב "ומתו בו").

ורב פפא מתרץ די"ל שרבי סובר כאבא שאול שבתרומה ג"כ א"צ כזית ומספיק שיהיה בה שו"פ וא"כ שייך מעילה בפחות מכזית. (ומזה מבואר שרב פפא חזר בו ממה שאמר שלאבא שאול בעינן גם שו"פ וגם כזית).

מר בריה דרבינא מבאר שהקולא בשאר מצוות היא לא חיוב הכרת, אלא שבשאר המצוות פטור בשוגג כשאינו מתכוון לאותה מלאכה, שאם נתכוון לחתוך תלוש שהוא מותר וחתך מחובר פטור אפי' בשבת, דמלאכת מחשבת בעינן, שיתכנו לחתיכת מחובר (ושוגג היינו שלא ידע שהוא שבת או שלא ידע שהדבר אסור), משא"כ במעילה שאם נתכוון להתחמם בגיזי חולין ונתחמם בגיזי עולה מעל דכתיב בה "וחטאה בשגגה" ולא כתיב בה מלאכת מחשבת וגם לא "בה" פרט למתעסק דכתיב בשאר מצוות, אלא בשגגה כל דהו חייב.

ורב נחמן בר יצחק מבאר שהקולא בשאר מצוות היא שפטור אם נתכוון להגביה תלוש ואינו מתכוון לחתיכה כלל, ואפי' של התר, וחתך מחובר פטור, אבל במעילה אם הושיט ידו ליטול חפץ ולא התכוון לסיכה כלל, ואפי' של התר, וסך ידו בשמן קודש מעל, אבל אם היה מתעסק בחתיכת התר ועלתה בידו חתיכת איסור ס"ל דחייב ומלאכת מחשבת היא.

המפריש תרומת חמץ בפסח אינה קדושה לכו"ע.

לרב נחמן בר יצחק המקור הוא מ"תתן לו" ולא לאורו שאע"פ שהיא ראויה להסקה אינה קדושה, ולפי זה איירי בהחמיץ בעודו מחובר שלא היתה לו שעת הכושר שהיה כבר ראוי לתרומה, ש"ראשית דגנך" כתיב, ודיגון הוא לשון אסיפה והעמדת כרי, אבל החמיץ בתלוש חלה התרומה, וכמו שמצינו שאף שאין לתרום לכתחילה מן הטמא על הטהור מפני שמפסיד את הכהן, ואף שגם בזה יש לו ולא לאורו, מ"מ אם תרם בשוגג שלא ידע שהטבל

זה שנינו במשנה (דטבל בדבר שזרעו כלה שנתמרח בכרי והוקבע למעשר וזרעו גידוליו מותרים באכילת עראי עד שימרח בכרי, דלא גזרו שגידולים אסורים אלא בתרומה ולחומרא, שלא להפסיד את הכהנים, אבל גידולי טבל חולין הם, אבל בדבר שאין זרעו כלה אף גידולי גידולים אסורים).

גידולי גידולים – שיטת רש"י שגידולים היינו שתילי כרוב שהעלים הקיימים הולכים ומתרחבים, אבל העלים החדשים הוו גידולי גידולים, וכן בצלים ששותל אחד ונוספים עוד כמה, הוו גידולי גידולים.

רבה בר מתנה מבאר בשם רב ששת שאסורים באכילה היינו לכהנים, ומשום שנפסלו בהסח הדעת. והגמ' אומרת שזה ניחא רק לר"ל דס"ל שהסח הדעת הוא פסול הגוף (וכדלהלן) ולכן השתילה לא מועילה להתירם, אבל לריו"ח שזה פסול טומאה א"כ תהיה מותרת באכילה לכהנים שהרי השתילה מתירה אפי' טומאה ודאית.

רב ירמיה מבאר (ל"ד): שהטעם שאסורים באכילה הוא משום דעשו מעלה שזריעה לא תתיר תרומה באכילה, (ומ"מ טהורים מלטמא דלהא לא עבוד מעלה), וכמו שמצינו שעשו מעלה שהשקה שזה כמו זריעה לא מטהרת בקדשים.

פסול הסח הדעת

תרומה וקדשים שהסיחו דעת מלשומרם בטהרה נפסלו, דכתיב לגבי תרומה "את משמרת תרומותי" (וכתבו הראשונים ריש חולין שמהפסוק של תרומה לומדים גם קדשים). הגמרא מבארת האם הפסול הוא מחשש שהתרומה נטמאה, או שגם היכא שאין חשש כזה התרומה נפסלת, ונ"מ האם יתכן לבאר ששתילי תרומה שזרעו נפסלו בהסח הדעת, ועוד נ"מ כדלהלן.

לר"ל זה פסול הגוף ומעלה היא בקדשים שנפסלים בכך, ושם פסול הוא לעצמו ואפי' אם יבוא אליה ויאמר שלא נטמאה פסולה, ולריו"ח זה פסול טומאה שמא ע"י שהסיחו דעתו נגעה בהם טומאה ואינו יודע, ואם יבוא אליה ויאמר שלא נטמאה היא טהורה.

ריו"ח מוכיח שזה פסול טומאה מדאיתא בברייתא שהיה לול קטן – גומא חלולה ברצפה בין הכבש למזבח במערב הכבש, והיו זורקים לשם פסולי חטאת העוף שאינם פסול הגוף, הטעונים עיבור צורה – פסול לינה, וא"א

ולדבריו הא דתניא שטמא מת שסחט זיתים וענבים בשיעור ביצה מכוונת טהורים, איירי בענבים שלא הוכשרו לקבל טומאה, ורק הוכשרו כאשר סוחטם, ואז אין בהם כשיעור והוא נזהר שלא ליגע במשקה.

השיעור לקבלת טומאה – שיטת רש"י כאן שאוכל ומשקה מקבלים טומאה בכל שהן, ואין מטמאים אחרים אלא אוכל בכביצה ומשקין ברביעית, והביא י"א שאף לקבל טומאה בעי כביצה.

באיזה אופן מותר להנות מתרומה טומאה – בברייתא מבואר שמותר להדליק בפת ובשמן של תרומה טמאה. (ועיין לעיל בדעת ריו"ח שצריך לזרוק את הפת לבין העצים, ומניח השמן בכלי מאוס), ונחלקו רב הונא וריו"ח אם מותר להדליק בחיטים טמאים שאף אם זורקם אין נמאסים, לרב הונא אסור שמא יבוא לאוכלם, ולריו"ח מותר, והיינו בשליקתא ומאיסתא שלאחר שנטמאו שולקם ואח"כ זורקם לבין העצים, ורב הונא חושש שיאכל אותם לפני כן, וכמו שאמר רב אשי שבאופן זה היה אבא שאול היה מחמם מים לרבי בחיטין של תרומה טמאה, כדי ללוש בהם עיסה בטהרה דבטלי להו מתורת אוכל ואינם מטמאות.

שתילי תרומה שנטמאו ושתלם בקרקע

תרומה שזרעה בקרקע אינה מטמאה אחרים משום שהזריעה ביטלה מננה תורת אוכל, ולענין אכילה לזרים אף הגידולים יש להם שם תרומה. הגמ' דנה האם התרומה נטהרה ומותרת באכילה לכהנים, או שהיא אסורה באכילה לכהנים.

ל"ד. במתני' מבואר שטהורים מלטמא מפני שחיבורם לקרקע ביטלם מתורת אוכל, ואסורים באכילה.

רבה בר מתנה שואל אם הם טהורים למה הם אסורים באכילה.

רבה מבאר שאסורים באכילה היינו לזרים דלא פקע מהם שם תרומה.

רבה בר מתנה דוחה דא"כ מאי קמ"ל, דאי בא לאשמועינן שגידולי תרומה תרומה אפי' בדבר שזרעו כלה כבר שנינו דין זה במשנה, ואם להשמיענו שבדבר שאין זרעו כלה גם גידולי גידולים אסורים, גם דין

אביי מסתפק אם דווקא בנתקדשו בכלי שיש להם קדושת הגוף אין מועילה להם זריעה, או גם בנתקדשו בפה.

ענבים שנטמאו אם דרכם ואח"כ הקדישם לריוח"ט טהורים לנסכים, דס"ל לעיל שהמשקין מייפקד פקידי ולא קיבלו טומאה ביחד עם האוכל, אבל אם הקדישם ואח"כ דרכם טמאים דעבוד רבנן מעלה בקדשים דמיטמא משקה עם האוכל ולא אמרין מייפקד פקידי, ובדרכם ואח"כ הקדישם טהורים רק אם דרך בכל פעם פחות מכביצה דאל"כ נטמאת הטיפה ראשונה מהענבים, או בענבים שהם שלישי וכגון בענבים שנעשו על טהרת תרומה ששייך בהם שלישי, ואם דרכם ואח"כ הקדישם טהורים אפי' דרך הרבה ביחד, אבל בהקדישם ואח"כ דרכם קיבלו טומאה יחד עם האוכל משום מעלה.

רב דימי מוכיח מכאן שגם בקדושת פה כענבים עבוד רבנן מעלה שאף שלגבי זריעה לא מצינו שעשו מעלה, מ"מ כיון שמצינו שעשו מעלה אחרת אף בקדושת פה ה"ה לכל מעלות הקודש. וס"ל דאיירי בהקדישם לנסכים, והמעלה היא שיטמא המשקה עם האוכל אע"ג דמייפקד פקידי, וענבים הם קדושת פה שהרי אין כלי מקדשם כיון שאין כלי שרת מקדש אלא דבר הראוי לו.

רב יוסף דוחה דאיירי בענבים של תרומה, שדינם כקדושת כלי.

הגמ' מביאה ג' מקומות שעשו בהם מעלה, וא"כ ה"ה בזריעה, ואפילו בקדושת פה.

א' כתיב **"ונתן עליו מים חיים אל כלי"** ואמרו חז"ל דבעינן שתהא חיותן בכלי אף דבתורה כתיב **"ונתן" דאיירי בתלושין**. ומדאורייתא מותר למלא בכלי אחר ולערוך לכלי זה, ודרבנן עשו מעלה שבאותו כלי שהוא מקדש בו את המי חטאת הוא ימלא את המים מן המעיין.

ל"ה. ב' מחוסר כיפורים אינו אוכל בקדשים בטומאה שהיא בת כפרה כגון בן זובה ויולדת, אף שהוא טהור, שכבר טבל (והותר במעשר) והעריב שמשו (והותר בתרומה) ומבואר שיש מעלה בקדשים מדאורייתא.

ג' עצים ולבונה מקבלים טומאה דכתיב **"והבשר"** אע"פ שאינם אוכל.

במה יוצאים יד"ח אכילת מצה

לשורפם מיד משום בזיון קדשים, ואח"כ מוציאים אותם לבית השריפה, וכיון שהדין הוא שפסול הגוף פסול ודאי בבשר עצמו אינו טעון עיבור צורה אלא ישרף מיד, (ושפסולו בדם ולא בבשר עצמו, או בבעלים כגון שנטמאו הבעלים והפסח קיים, טעון עיבור צורה), ומבואר שזה פסול טומאה, ולכן בעי עיבור צורה דאינו אלא חששא בעלמא ושמא יבוא אליהו ויטהרנה. **ור"ל מיישב** דהברייתא כמ"ד שאפי' פיגול שהוא פסול הגוף טעון עיבור צורה. רש"י כתב שממה שהצריכו עיבור צורה מוכח שלא נפסלו משום פיגול או טומאה וכד', וא"צ לינה אלא בפסול הסח הדעת.

ל"ד: ריו"ח מביא ראיה נוספת לשיטתו מדאיתא בברייתא שבשר שנטמא או שנפסל הבשר (ולכא' הכונה לפסול הסח הדעת) או שיצא חוץ לקלעים קדשי קדשים שיצאו חוץ לחומת העזרה "דכתיב "בחצר אהל מועד יאכלוה" והיוצא נפסל דכתיב "אל הקודש פנימה", לר"א יזרוק את הדם דס"ל שזרוק את הדם אע"פ שאין בשר, ולרבי יהושע לא יזרוק דס"ל שאם אין דם אין בשר, ומ"מ אם זרק הורצה. ואי נימא דהסח הדעת הוא פסול טומאה א"כ הורצה ע"י הציץ שהרי אפי' על ודאי טומאה הציץ מרצה, (ומ"מ לכתחילה לא יזרוק דס"ל רצוי ציץ בדיעבד הוא ואין לומר דאיירי במחשבת פיגול, דא"כ לא קרי ליה נפסל הבשר שהרי גם הדם נפסל), ויוצא הורצה בדיעבד גם בלי ציץ, אבל על פסול הגוף אין הציץ מרצה, ומבואר שזה פסול טומאה, ור"ל דוחה שהכונה נפסל בטבול יום, ותרי גווני טמא.

מתי עשו מעלה בקדשים ותרומה

לעיל נתבאר שיש מעלה מיוחדת בתרומה וקדשים לענין שזריעה לא מטהרת תרומה והשקה לא מטהרת קדשים, וכן לריש לקיש פסול הסח הדעת הוא מעלה בתרומה וקדשים. הגמ' מביאה דברים נוספים שעשו בהם מעלה בתרומה וקדשים, ומבארת האם רק בקדשים שנתקדשו בכלי עשו מעלה או גם בנתקדשו בפה.

טהרה למי החג ע"י השקה - מי החג שנטמאו מים של ניסוך המים בשבת של סוכות שנטמאו (שא"א ללכת למלא מהשילוח, וטורה להוציא מים מבור הגדול) והשיקם ואח"כ הקדישם טהורים והשקה זו היא זריעתן, משעברו עליהם מי המקוה ונעשה חיבור ובטלו, ואם הקדישם ואח"כ השיקם טמאים, ומבואר שאין זריעה להקדש דמעלה עשו בהקדש.

חל על איסור (האוכל נבילה בשוגג ביוה"כ פטור מחטאת, דלא חל איסור יוה"כ על איסור נבילה, או על איסור אבר מן החי אם נתבלה ביו"כ).

דמאי תבואה שנקנתה מעם הארץ שיש ספק אם היא מעושרת וחייבו חכמים להפריש ממנה מספק, ואם לא הפריש יוצאים בו יד"ח מצה אע"פ שאסור באכילה, א"נ אע"פ דהוי מצוה הבאה בעבירה כיון שיכול להפקיר נכסיו ולאוכלה ואינו אלא חומרא דרבנן, דרוב עמי הארץ מעשרים, וכיון שיש אופן שמוותר לכתחילה יוצא עכ"פ בדיעבד שהרי לב"ה מותר לעניים (ולאכסניא חיילות מלכי ישראל דהוי כעניים כיון שאינם במקומם) לאכול דמאי, (וב"ש אוסרים).

מעשר ראשון אם ניטלה תרומתו יוצאים בו יד"ח, ואף אם הקדים והפריש מעשר ראשון בשיבילים לפני מירווח ולפני שהפריש תרומה גדולה שהיא קודמת למעשר ראשון ד"ראשית" קרייה רחמנא, ולא הפריש תרומה גדולה, יוצאים בו יד"ח, וכשיטת ר"ל שמעשר ראשון שהקדימו בשיבילים פטור מתרומה גדולה, דכתיב "והרמותם ממנו תרומת ד' מעשר מן המעשר" ולא תרומה גדולה ומעשר מן המעשר, ומ"מ אם הקדימו בכרי, כיון שכבר אידגן ונתחייב בתרומה דכתיב "ראשית זגנך" חייב להפריש תרומה גדולה, דכתיב "תרימו כל תרומת ד' ", אבל אם לא ניטלה תרומתו כלל, או שקדם הלוי ונטל מעשר ראשון בכרי, והפריש ממנו תרומת מעשר אך לא הפריש תרומה גדולה, אין יוצאים בו יד"ח מצה, והטעם משום שרק בהקדימו בשיבילים פטור מתרומה גדולה.

מעשר שני והקדש אם נפדו יוצאים בהם יד"ח מצה, ואפי' נתן את הקרן ולא נתן את החומש אין החומש מעכב. אבל מעשר שני שלא נפדה או שנפדה שלא כהלכתו והיינו ע"ג אסימון (דבעינן דבר שיש לו צורה דכתיב "וצרת הכסף") אין יוצאים בו יד"ח מצה. וכן הקדש שלא נתחלל או שנתחלל שלא כהלכתו כגון ע"ג קרקע (דבעינן "ונתן הכסף וקם לו"), אין יוצאים בו יד"ח מצה.

ל"ו. מעשר שני בירושלים לריה"ג אין יוצאים בו יד"ח מצה, דכתיב "לחם עני" וקרינן עוני ודרוש ביה אוני, דבעינן לחם שנאכל באיננות ולא בשמחה ומעשר שני אינו נאכל באיננות דכתיב "לא אכלתי באוני ממנו", ולר"ע יוצאים בו ד"מ מצות מצות" ריבה, דהא לא כתיב "לחם

כתיב "בערב תאכלו מצות" והיינו שבלילה הראשון של פסח יש חיוב לאכול מצה, והגמ' דנה באיזה דברים אפשר לצאת יד"ח אכילת מצה.

מיני התבואה -

חיטים, שעורים, כוסמין (והוא מין חיטים - לענין תרומה דאין תורמין אלא ממין על מינו, ושמו גולבא), שיפון (והוא מין שעורים ושמו דישראל), שיבולת שועל שהשיבולת נראית כמו זנב שועל, (והוא מין שעורים ושמו שבילי תעלא), יוצאים בהם יד"ח.

אבל באורז ודוחן אין יוצאים יד"ח אכילת מצה, דכתיב "לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות", מכאן שאין יוצאים יד"ח מצה, אלא בדבר הבא לידי חימוץ ועשאו מצה, ואורז ודוחן אינם באים לידי חימוץ אלא לידי סרחון.

אמנם שיטת רבי יוחנן בן נורי שיש חיוב כרת בפסח על תבשיל של אורז ודוחן מפני שקרוב להחמיץ (והיינו שמקדים להחמיץ), ויוצאים יד"ח מצה במצה העשויה מאורז, (וכן לדעתו קרמית והיינו שיצינתא הגדילה בין הכלניות חייבת בחלה ואע"ג דכתיב ב' לחם וגמר לחם מלחם עוני, קרמית נמי לחם הוא).

עיסה שנילושה בין שמן ודבש ואין בה מים, לר"ל אין חייבים על חימוצה כרת משום שמי פירות אין מחמיצין. ואין הטעם משום שאין יוצאים בזה יד"ח מצה דהווי מצה עשירה ורחמנא אמר לחם עוני, וכנ"ל, שהרי מצה שהמחה במים וגמעו אע"פ שאין יוצאים בו יד"ח מצה דאינו דרך אכילה מ"מ ענוש כרת אם הוא חמץ דגמיעה כאכילה לחיבו.

ל"ה: אין יוצאים יד"ח במצה האסורה באכילה, דכתיב "לא תאכל עליו חמץ" שאיסורו אם יחמיץ הוא משום חמץ, אבל אלו האסורים באיסור אחר אין יוצאים בהם יד"ח מצה.

טבל אין יוצאים בו יד"ח מצה, ואפי' טבל דרבנן דחשיב מצוה הבאה בעבירה כעציץ שאינו נקוב, ואפי' הופרש ממנו תרומה גדולה ולא תרומת מעשר, או מעשר ראשון ולא מעשר שני, ואפי' אם לא הפרישו ממנו רק מעשר עני שאין בו שום קדושה, (אבל מעשר ראשון יש קדושה בתרומת מעשר שבו, ומעשר שני כולו קדוש), אין יוצאים בו יד"ח מצה, והיינו כר"ש דס"ל שאין איסור

"לא תוכל לאכול בשערך וכו' ותרומת ידך", **ולא למד ריה"ג** **מ"לחם עוני"** דס"ל כר"ש שביכורים מותרים לאונן. ולרבנן אסורים לאונן דכתיב "לא תוכל לאכול בשערך מעשר דגנך וכו' ותרומת ידך", ותרומת ידך אלו ביכורים, וא"כ הוקשו למעשר שני שאסור לאונן, ולר"ש מותר לאונן דתרומה קרייה רחמנא, ותרומה מותרת לאונן דכתיב "וכל זר" יתירא ללמד שרק זר אסור אבל אונן מותר, והא דכתיב ביה "ושמחת בכל הטוב" לא בא לאפוקי אונן, אלא ללמד שמביא וקורא רק בזמן שמחה מעצרת עד החג שהאדם קוצר ולוקט תבואתו וליבו שמח, ולפני עצרת אין מביאים, ששתי הלחם של עצרת מתירים הבאת ביכורים, ואח"כ עד חנוכה מביא ואינו קורא מפני שאינו זמן שמחה, ואחרי חנוכה אינו זמן הבאה, שכבר כלו לחיה מן השדה וכתב "אשר תביא מארצך", כל זמן שמצויין על פני ארצך.

ל"ו: ר"ע רצה ללמוד מהקש מצה למרור דכתיב "על מצות ומרורים", שכמו שמרור אינו מביכורים דאין מביאים ביכורים אלא מז' מינים, דכתיב "מארצך" משבח ארצך, ה"ה מצה, אמנם כיון שאפשר ללמוד משם שצריך מין שלא שייך בו ביכורים, וצריך לרבות מ"מצות מצות" לרבות, א"כ אפשר לרבות גם ביכורים ממש, ולכן חזר בו ר"ע ולמד מבבל מושבותיכם. ומ"מ מעשר שני בירושלים יוצאים בו יד"ח אע"פ שמהביאו לירושלים אינו יכול לחללו ולאכול בחוץ, דמשקלטוהו מחיצות שוב אינו נפדה, דאיתרבי מ"מצות מצות", ועדיף לרבות מעשר שני שלר"א יש לו התר אכילה בכל מושבות, שאם נטמא אפשר לפדותו אפי' בירושלים, דכתיב "כי לא תוכל שאתו" ושאת היינו אכילה דכתיב "וישא משאות מאת פניו", ולכן יוצאים בו אפי' שלא נטמא ולא נפדה.

לחם חלוט ברותחין, וחשיבות הוא, **ואשישה** גלוסקא גדולה אין יוצאים בהם יד"ח מצה דכתיב "לחם עוני", ואשישה הוא לשון חשיבות דכתיב "ויחלק לכל העם וכו' ואשישה אחת" שזה אחד משישה באיפה, (ולשמואל אשישה היינו כלי מלא יין) אבל א"צ שתהיה פת הדראה פת קיבר, שניטל כל הדרה, אלא אפי' כמצה של שלמה המלך סולת נקיה יוצא בה יד"ח, ד"מצות מצות" ריבה.

עוני" והא דקרינן עוני היינו כדשמואל שעונים עליו דברים הרבה הלל והגדה.

חלה ותרומה כהנים יוצאים בזה יד"ח מצה, וא"צ מצה השוה לכל אדם, דהתורה ריבתה מצות מצות, אבל ישראל לא כיון שאסורה באכילה.

מצה עשירה-

עיסה שנילושה ביין שמן ודבש לר"ג תשרף מיד לפי שממהרת להחמיץ ואין אדם יכול לשומרה, והיינו בחול המועד אבל ביו"ט לא ישרוף דהוי הבערה שלא לצורך, ומ"מ מותר לקטף את העיסה ביין שמן ודבש, ולחכמים יכול לאוכלה דאפשר לזוהר בה מחימוץ, וכן סבר ר"ע, ומ"מ אין יוצאים בעיסה זו יד"ח אכילת מצה בליל יו"ט ראשון דבעינן לחם עוני.

עיסה שנילושה בחלב דינה כנ"ל, ודווקא כעין תורא מעט כעין של שור, שאוכלה בבת אחת ולא שוכח שהיא נילושה בחלב, אבל בלא זה אסור לאוכלה אף בשאר ימות השנה שמא יבוא לאוכלה עם בשר.

פושרין ולתיתה-

אסור ללוש עיסה למצה בפושרין מפני שממהרת להחמיץ.

המנחות היו נילושות בפושרין, ולא חששו לחימוץ שהיה משמרם שלא יחמיצו, דאע"פ שכשרה בזר (וכן יציקה, ומקמיצה ואילך מצות כהונה) מ"מ לא נעשית אלא במקום זריזים בעזרה, שהמחבת והמרחשת והתנור הם כלי שרת, והכהנים היו רואים את עשייתה ומלמדים אותו להזהר בה. אבל לתיתה - שריה מעט במים, וכתשה במכתשת להסיר המורסן לא התירו אף למנחות כיון שהלתיתה כשרה בזר ונעשית אף מחוץ לעזרה. מנחת מחבת ומרחשת ומאפה תנור מותר ללוש אותם בפושרים ואופים ואח"כ פותתים עד שיחזרו לסלתן ונותן שמן ובוילל ויוצק שמן וקומץ. ומנחת העומר לותתין אותה (ואח"כ צוברים) כיון שהיא מנחת ציבור וכל מעשיה היו על פי ב"ד ובזריזים.

ביכורים-

כהן שהביאו לו חטים של ביכורים בירושלים, אין יוצאים בהם יד"ח מצה.

לריה"ג לומדים מדכתיב "בכל מושבותיכם תאכלו מצות" וביכורים אינם נאכלים בכל מושבותיכם דכתיב

כתיקון לחם) והמדומע חולין שנפל תרומה לתוכן פטורים מן החלה-

שיטת ריש לקיש שהללו מעשה אילפס הם ואין לחם אלא העשוי בתנור כדכתיב "לחמכם בתנור אחד", ומעשה אילפס פטור מחלה היכא שהדביק ולבסוף הרתיח, דהוי כעשאו בחמה, אמנם אם הרתיח את האילפס ואח"כ הדביק בו את הלחם חייב בחלה דהוי כעין מעשה תנור.

לריו"ח מעשה אילפס חייב בחלה, וס"ל שנחלקו בזה ת"ק ור"י בברייתא והלכה כת"ק שחייבת, (והגמ' אומרת שאפשר לבאר מחלוקתם באופן שחזר ואפאם בתנור) והללו פטורים דווקא כשעשאן בחמה.

ל"ז: המעיסה והיינו קמח הניתן ע"ג מים רותחים, והחליטה והיינו מים רותחים שניתנו ע"ג קמח, י"א שלב"ש חייבים בחלה ולב"ה פטורים, וי"א שלב"ש פטורים ולב"ה חייבים, לרבי יוסי י"א שפטורים וי"א שחייבים, לחכמים אם עשאן באילפס פטור ובתנור חייב.

ובברייתא איתא שלת"ק פטורים דבעינן "לחם", ולר"י אין לחם אלא האפוי בתנור, ריו"ח מבאר שנחלקו במעשה אילפס שלת"ק מעיסה וחליטה אינם לחם ופטורים כיון שנתבשלו ברותחים לפני הלישה, אבל מעשה אילפס שנאפה רק על האור חייב, ואפי' הדביק ולבסוף הרתיח, ולר"י מעשה אילפס נמי פטור, ואין לחם אלא העשוי בתנור. והגמ' אומרת שאפשר לבאר דאיירי בחזר ואפאו בתנור למעשה אילפס, ונחלקו אי בעינן אפוי בתנור מעיקרא, דלת"ק מעיסה וחליטה אינו לחם כיון שמבושל במים, וה"ה במעשה אילפס שהדביק ולבסוף הרתיח, אבל אם חזר ואפאו בתנור הוי לחם, ולר"י לא הוי לחם דבעינן אפוי בתנור אחד ולא באילפס ותנור.

הדביק מבפנים והרתיח מבחוץ חשיב מעשה אילפס, ונחלקו אפי' באופן שהאבוקה כנגדו. רש"י מפרש דאיירי באילפס והדביק את הלחם בתוך האילפס ואח"כ נתן את האילפס על האש, או שהאבוקה כנגדו מלמעלה.

מעשר שני וחלת מעשר שני למצה ולכמה דינים

מעשר שני הוא מעשר המופרש מהתבואה מלבד תרומה ותרומת מעשר ומעשר ראשון, ומפרישים אותו בשנים א'

ל"ז. פת עבה - אין אופין פת עבה בפסח דברי ב"ש וב"ה מתירין, להו"א נחלקו במצה שעוביה טפח אם היא כשרה כלחם הפנים שאסור להביאו חמץ והיה עוביו טפח דאין פנים פחותים מטפח, או לא דשאני לחם הפנים שהיה נאפה ע"י כהנים זרזים שבקיאים בשימורו שלא יחמיץ, ובפת עמילה שאינה ממהרת להחמיץ, ודווקא בעצים יבשים שהיו מביאים אותם מימות החמה, ולא אחרי ט"ו אב שתשש כוחה של חמה, ובתנור חם, ובתנור של מתכת, אבל מצה אינה בכהנים ואינה פת עמילה ונאפית אף בעצים לחים ובתנור צונן ובתנור של חרס. ולמסקנה נחלקו אם מותר לאפות פת מרובה, והמחלוקת היא בכל יו"ט ומשום דטרח טירחה דלא צריך ולא דווקא בפסח.

סריקין המצויירים מצות מצויירות, יוצאים בהם יד"ח מצה, אמנם לכתחילה אין לעשותם בפסח מפני שהאשה שוהה בהם לצירים ומחמיצים, ואף שאפשר לעשותם בדפוס יש לחוש שיבואו להתירי בכל סריקין שהרי לרוב הנחתומים אין דפוס. אמנם י"א שאין האיסור אלא בסריקין של נחתומים אבל בעה"ב אינו חושש כ"כ ליפותם, ולל"ב אין האיסור אלא בשל כל אדם שאינו רגיל ובקי בדבר ואין לו דפוסין, ולרבי יוסי מותר לעשות סריקין כמין ריקין דקים וקלושים שאין ממהרים להחמיץ, ולא כמין גלוסקאות שמתוך עובים מחמיצים בשהיה מועטת.

מצה הינא שאינה אפוייה כל צרכה אם יכול לפורסה ואין חוטים יוצאים ממנה כשרה למצה, ואף בלחמי תודה דכתיב "והקריב ממנו אחד מכל קרבן" ופרוס אינו כשר, מ"מ באין חוטים יוצאים ממנה כשרה ללחמי תודה הואיל וקרמו פניה.

חיוב חלה במיני עיסות

כתיב "והיה באכלתכם מלחם הארץ תרימו תרומה לדי' " והיינו שצריך להפריש תרומה מעיסה העשויה בשביל לחם. ובסוגין יבואר מה נחשב לחם ויש בו חיוב הפרשת חלה.

ת"ר הסופגנים עשויים כספוג והדובשנים מטוגנים בדבש ואיסקריטין עשויים כצפחית ועיסתם רכה מאד וחלת המסרת העשויה כמחבת (חלוט של בעלי בתים ואינו

ל"ח: חלות תודה ורקיקי נזיר למצה-

עשאו לעצמו אין יוצא בהם, לרבה הטעם דבעינן שכל שימור יהיה לשם מצה, ולרב יוסף הטעם דאינם נאכלים כל ז' אלא יום ולילה ואח"כ הוי נותר, ואף אם לא נשחט הזבח שהיא מותרת לשבעה, מ"מ עשאה על דעת שתיפסל אחרי יום ולילה, ומודה רב יוסף דבעינן שימור לשם מצה, אלא דס"ל שגם אם התכוין לשם מצה ותודה אינו יוצא כיון שאינו לשם מצה כל שבעה, ותניא כוותיה דרבה ותניא כוותיה דרב יוסף. ולריה"ג יש טעם נוסף שאינו יוצא בהם, משום דאינם נאכלים באינינות דכל הקדשים אסורים לאונן, ק"ו ממעשר.

ואין פסולים מצד מצה עשירה שהרי היא נלושה בשמן, דרביעית המתחלקת לכמה חלות עשרים חלות גדולות (י' חלות וי' רקיקין) הנעשות משבע עשרונות פחות שליש אין זה מצה עשירה. ואין פסולים ממה שאין נאכלים בכל מושבות אלא לפני מן החומה, ואם יצאו נפסלים שהרי נאכלות בכל ערי ישראל בזמן שהיתה במה גדולה בנב וגבעון, ודלא כר"ש דס"ל שאין מקריבים בבמה גדולה אלא פסחים וחובות שקבוע להם זמן, ודלא כמ"ד שאין מקריבים בכל הבמות ליחיד אלא עולה ושלמים.

סדר המקומות שנבנה המשכן וחילוקי הדינים היכן מותר להקריב- איתא בזבחים שלפני שהוקם המשכן היו הבמות מותרות והעבודה בבכורות, משהוקם המשכן נאסרו הבמות והעבודה בכהנים, בשבע שנים שכבשו וחלקו את הארץ היה המשכן בגלגל והיו הבמות מותרות, וכשהעמידו את המשכן בשילה נאסרו הבמות, וכשחרבה שילה באו לנוב והיה שם בית של אבנים ולא של ירעות, והוקבע שם מזבח הנחושת ולא הארון (גם אחרי שהחזירוהו פלישתים) וקדשי קדשים קרבים בבמה גדולה ונאכלים לפני מן הקלעים, וקדשים קלים ומעשר שני היו קרבים אף בבמה קטנה והיו נאכלים בכל ערי ישראל, וכשהחריב שאול את נוב העמיד את מזבח הנחושת בגבעון, עד שבנה שלמה את ביהמ"ק.

חלות תודה ורקיקי נזיר שעשאו למכור בשוק יוצאים בהם, כיון שחושב שאם לא ימכר נמלך לאוכלם למצה.

דיני המרור

כתיב "על מצות ומרורים יאכלוהו" מכאן שחייבים לאכול קרבן פסח עם מרור. ומדרבנן חייבים לאכול מרור אף בזמן הזה דליכא פסח. הגמ' מבארת כמה דינים במרור.

ב' ד' וה' לשמיטה, והבעלים אוכלים אותו בירושלים, ונחלקו תנאים האם הוא נחשב ממון הבעלים או כממון גבוה, ויש בזה כמה נ"מ וכדלהלן.

ל"ח. דיני מעשר שני- לר"מ הוא ממון גבוה ופטור מן החלה, ואמר רב אסי שלדבריו אף אין יוצאים בו יד"ח אתרוג בסוכות ויד"ח מצה בפסח, ורב פפא הקשה דבשלמא באתרוג לא יוצאים דכתיב "ולקחתם לכם", אבל במצה דלא כתיב "מצתכם" מ"ט אין יוצאים במצת מעשר שני. ורבא תירץ דילפינן "לחם לחם" מחלה דכתיב ביה "עריסותיכם". לחכמים מעשר שני ממון בעלים וחיוב בחלה ויוצא בו יד"ח אתרוג ומצה.

חלה של מעשר שני-

לריה"ג (ל"ו) אין יוצאים יד"ח מצה אף במעשר שני חולין לאחר שניטלה חלתו, מפני שאינו נאכל באינינות, וכ"ש בחלה של מעשר שני.

ולר"ע שאדם יוצא יד"ח מצה במעשר שני דלא דריש "אוני", ומ"מ בעינן שיהיה לה אופן של התר בכל מושבות, הגמ' מסתפקת אם יוצא בחלת מעשר שני כיון שלולא שקרא לה שם היתה מותרת באכילה בכל מושבות אם נטמאה, או שכיון שלמעשה לא יכול להיות לה התר בכל מושבות דתרומה טמאה אסורה באכילה, ובעודה טהורה מותר לאוכלה רק בירושלים שהרי אחר שקלטוה מחיצות אין לה פדיון ממילא א"א לצאת בה יד"ח מצה.

ללישנא בתרא זה פשיטא שיוצא בה יד"ח, והספק הוא בחלה הלקוחה בכסף מעשר שני בירושלים, והספק הוא אליבא דר"י שהלקוח בכסף מעשר שני שנטמא יקבר דקלישא קדושתיה ולא אלימא למיתפס פדיונו, אי אמרינן הואיל ואם לא היה לקוח אלא מעשר שני עצמו יש לו התר במושבות ע"י טומאה, ומה שהוא אין לו התר קולא הוא לגביה דלא אלים למיתפס פדיונו, ולגבי חלה יש עוד הואיל שאילו לא קרא עליה שם והיתה נטמאת היה לה התר בכל מושבות, או דלא אמרינן תרי הואיל וחלת מעשר גופיה לא חשיב תרי הואיל מחמת הטומאה, דטומאה הוא דבר שבידו לעשות, אבל לרבנן שהלקוח בכסף מעשר שני שנטמא יפדה, יוצא בה יד"ח מצה דאמרינן הואיל ואילו לא קרא עליה שם יש לה התר במושבות ע"י טומאה, השתא נמי נפיק. רבא מכריע דמסתבר דשם מעשר חד הוא וכמו שיוצא יד"ח במעשר יוצא גם בחלתו, שאין להחמיר בה יותר מהמעשר שבה ממונו, וגם יוצאים מצות מצה בחלה.

רובע מקום שזורעים בו רובע קב מין אחר). אמנם חזרת וחזרת גלים אינם כלאים זה בזה אע"פ שיש שם לוי לאחד, וכן עולשין ועולשי שדה, וכרישין כרתי הגדילה בגינה וכרישי שדה, וכוסבר וכוסבר שדה, וחרדל וחרדל מצרי, ודלעת המצרי ודלעת הרמוצה.

מרור יבש - קלח יבש יוצאים בו שמתוך שהוא עבה אינו מתייבש שיפסיד טעמו, אבל עלים יבשים הרי הם כעפר בעלמא ואין יוצאים בהם, ולחכמים אין יוצאים אפי' בקלח יבש. כמושים אין יוצאים בהם ולר"א בר צדוק יוצאים.

כבוש בחומץ, **שלוק** מבושל הרבה עד שנימוח, **ומבושל** כדרך בישול, אין יוצאים בו יד"ח מרור, מפני שאין בו טעם מרור.

מרור של מעשר שני - לריה"ג שאין יוצאים יד"ח מצה במצה של מעשר שני ה"ה במרור אע"פ שהוא מדרבנן, ולר"ע יוצאים בו כמצה. לפירוש קמא ברש"י מצה מעשר דידה דאורייתא, ומ"מ יוצאים בה כיון שיש לה התר במושבות אי מטמא, וכ"ש ירק שמעשר שלו מדרבנן, ומדאורייתא מותר במושבות. לישנא אחרינא מצה בזמן הזה דאורייתא ומרור דרבנן, ורש"י דחה שבזה"ז גם אין מעלין מע"ש לירושלים.

דברים שאסורים מפני שמחמיצים

קמח שנתערב במים הרי הוא מחמיץ לאחר שיעור זמן מסוים. הגמ' מבארת באיזה אופן יש חשש חימוץ, והאם יש חשש חימוץ בגרעיני חיטים או שעורים שנלתתו במים.

אין לשרות מורסן במים לצורך תרנגולים או למרחץ. אין ללעוס חיטים ולהניח על מכה. קמח אע"פ שנקלה בתנור יש בו חשש חימוץ שמא לא נקלתה כל צרכה.

אבל מותר לחלוט מורסן ברותחין מפני שאין מניחים אותו להחמיץ, ומותר לשוף מורסן יבש בבשר אע"פ שמים טופחין בבשר, לחם אפוי או חלוט אינו מחמיץ ואף יכול לבשלו אח"כ, קמח שמטפסף עליו דלף מן הגג טיף אחר טיף אינו בא לידי חימוץ מפני שטירדת הטפסוף הנופל תמיד אינו מניח לו להחמיץ.

ותיקא - מאכל קמח שעשאו עם שמן ומלח אינו מחמיץ דמי פירות אין מחמיצין, אבל עשאו עם מים ומלח מחמיץ.

ל"ט. אלו מינים כשרים למרור - חזרת והיינו חסא, עולשין והיינו הינדבי, תמכא והיינו תמכתא, חרחבינא והיינו אצוותא דדיקלא, מרור והיינו מרירתא. והברייתא מוסיפה גם חרחלין וחרחבינין, ולר"י אף עולשי שדה ואע"פ שיש להם שם לוי, ולר"מ אף עסווס וטורא ומר וירואר (ולרבי יוסי עסווס הוא טורא, ומר הוא ירואר), ובבי שמואל תני אף חרגינין והרדופנין, ולר"י אף חזרת יולין וחזרת גלין, וי"א בשם ר"א שיוצאים אף בעקרבלים, לר"י כל שיוצא ממנו שרף כשחותכים אותו במקום חיתוכו כשר למרור, לריו"ח בן ברוקה כל שפניו מכסיפים ואינו ירוק מאד ככרתי, י"א שכל ירק מר יוצא ממנו שרף ופניו מכסיפים והן הן סימני מרור, וכן הלכה לרב הונא.

רב אחא חיזר אחרי מרירתא, ואמר לו רבינא שעדיף לקחת חזרת והיינו חסא, משום ששמו הוא זכר להא דחס רחמנא עלינו, וגם משום המצרים נמשלו למרור דכתיב וימררו את חייהם, שתחילתם רך וסופם קשה כמרור, וחזר בו רב אחא.

מרור דומיא דמצה - מרירתא דכופיא אינה כשרה למרור, דבעינן גידולי קרקע דומיא דמצה, והירדוף אינו כשר דבעינן מין זרעים דומיא דמצה, והרזיפו אינו כשר דבעינן ניקח בכסף מעשר שני כמצה, וזה ג"כ המקור שיש הרבה מינים שכשרים למרור, כמצה שיש בה מינים הרבה.

כל המינים מצטרפים יחד לכזית.

יוצאים יד"ח מרור בדמאי ובמעשר ראשון שניטלה תרומתו ומעשר שני והקדש שנפדו, אבל בטבל לא, ואע"ג דמעשר ירק דרבנן, הא הוי מצוה הבאה בעבירה.

ל"ט: כלאים במיני המרור - כל המינים הכשרים למרור הם כלאים זה בזה, וצריך להרחיקם כדין הרחקה בערוגה אחת, שמותר לזרוע בערוגה שיש בה ששה על ששה טפחים, ד' זרעונים בד' רוחות הערוגה ועוד אחד באמצע, ואמנם א"צ הרחקה יותר אע"פ שזרעים יניקתם גדולה וצריכים הרחקה יותר מהשיעור הנ"ל, דאלו מיני ירקות הם כמו שמפורש במשנה ובברייתות, ואף חזרת שסופה להתקשות שהקלה שלה נעשה עב א"צ רווח יותר מג' טפחים (אע"פ שבקלח של כרוב שהוקשה אין זורעים באותו בית

ששימור משעת אפיה ואילך אינו מספיק, אבל אין מכאן ראיה ששימור משעת לישא ואילך אינו מספיק.

מ: מכירת חיטים שנשרו במים לפני הפסח- חיטים שטבעו בנהר אסור למוכרם לנכרי שמא ימכרם לישראל ויאכלם בפסח, אלא ימכרם קב לכל אחד מישראל כדי שיכלו קודם הפסח.

וכן מציינו שאסור למכור לנכרי בגד שאבד בו כלאים ואינו ניכר, שמא ימכרנו לישראל וילבשנו ולא ידע שזה כלאים, ולא יעשה בבגד מרדעת לחמור שמא יקחנו מהמרדעת לבגד, אבל מותר לעשות בו תכריכים למת דבגדי המת אסורים בהנאה, והמת עצמו פטור ממצוות דכתיב "במתים חפשי".

נתינת קמח באוכל בפסח

אסור לשים קמח בתבשיל. ואם מעורב בזה חומץ, י"א שאם שם קמח ואח"כ חומץ מותר שהחומץ מבטל ואין מניחו להחמיץ, ולעולא אסור אף בזה משום גזירה, ויש מתירים אפי' חומץ ואח"כ קמח שאע"פ שהחומץ מעורב בתבשיל הוא מבטל את הניתן בתוכו, וכו"ל שאסור לשים בשבת תבלין בכלי שני שיש בו חומץ וציר דאע"ג דכלי שני אינו מבטל מ"מ ע"י החומץ מתבטל, ואע"פ שהחומץ קדם. אמנם לשיטת רבי יוסי דס"ל ששעורים שלתתם ישרה אותם בחומץ כדי שלא יחמיצו, אין ראייה שגם חומץ בתערובת מונע חימוץ.

רב פפי התיר לערב בתבשיל בבית ריש גלותא חסיסי (-קמחא דאבשונא), ובשיטת רבא י"א שאסור משום שיש לחשוש שם שהעבדים יעשו כן בקמח רגיל שהעבדים מזלזלים בדבר איסור יותר ויותר, וי"א שרבא עצמו עשה כך.

נתינת קמח לחרוסת או לחרדל- לחכמים אין נותנים קמח לתוך חרוסת שיש בה חומץ או לתוך החרדל ואם נתן יאכל מיד, ולר"מ אסור לאכול אלא ישרף מיד. לרב כהנא לא נחלקו אלא בחרדל שהוא חזק ואינו מניח להחמיץ מהר, אבל בחרוסת אף לחכמים ישרף מיד, ותניא כוותיה, ולרב הונא ברי' דרי' פליגי רבנן גם בחרוסת ואמר שמואל שהלכה כחכמים בשניהם.

מצות אכילת הפסח כשהוא צלי

מ: לא יחלוט ב' חיטים יחד שמא תכנס אחת בסדק של חברתה ולא יוחלטו במקום חיבורם.

אם מים היוצאים מהחיטים מחמיצים- מותר לחרוך ב' שיבולים יחד, ואף אם יצא מים מהחיטים מותר. לרבא הטעם מפני שמי פירות אין מחמיצים, ולאביי מפני שבדרך נפילתם אינם מחמיצים, ולכן התיר אביי לקלות חיטים בתנור בכד הפוך, אבל בכד זקוף אסור, ולרבא מותר אף בזקוף דמי פירות אין מחמיצין.

לתינת שעורים- שעורים אין ללותתם במים בפסח, ואם לתת ונתבקעו מחמת הניפוח שנגרם ע"י המים אסורות שודאי ממהרות להחמיץ, אבל אם לא נתבקעו מותרות, רבי יוסי מתיר אם רואה שנופחות לשרותם בחומץ מפני שהחומץ צומתן ואינו מניחם להחמיץ, ואמר שמואל שאין הלכה כרבי יוסי. ואם לא נתבקעו ממש אלא שאם יניחם ע"פ חבית יין יתבקעו, רב חסדא אוסר ושמואל התיר אף למעשה.

לתינת חיטים- חיטים מותר מדינא ללותתם משום שהם קשות, אך אמר רבה שבעל נפש לא ילתות, ובבית רב הונא וכן בבית רבא בר רב אבין לתתו, ורבא אסר ללותת חיטים וחזר בו והתיר, שהרי תניא יוצאים בפת נקיה אע"פ שא"א לפת נקיה בלא לתינתה (והא דתניא שקמח וסולת של נכרים, של כפרים טהורים מפני שאין לותתים את החיטים ולא הוכשרו לקבל טומאה ושל כרכים טמאים, הכונה היא לטהר רק קמח ולא סולת של כפרים שהרי היא לתותה, אך יש להקשות מהא דאמר שמואל שאין לותתים חיטים של מנחות, ומ"מ קרי ליה סולת), וחזר בו ואמר שאף מצוה ללותת וכדלהלן.

מצה שמורה- כתיב "ושמרתם את המצות", ואמר רבא שמצוה ללותת את החיטים, דס"ל דבעינן שימור מתחילתו ועד סופו כבר מהפיכת העומרים, מר בריה דרבנא הקפיד על שימור לשם מצה משעת קצירה.

בצקות של נכרים שמכיר בהם שלא החמיצו, שאין שם לא קרני חגבים ולא הכסיפו פניו, ממלא אדם כריסו מהם, ובלבד שיאכל כזית מצה באחרונה כדי לצאת יד"ח מצה במצה שמורה לשמה, ובאחרונה היא מצות אכילת מצה עם הפסח, והפסח נאכל על השובע. הגמ' מוכיחה מכאן

היין", ובדעת אב"י נחלקו אם באכל דבר שאין בו משום זג וחרצן עלים ולולבים אם לוקה אחד או אינו לוקה כלל).

מ"א: אכלו נא או מבושל, כמה לוקה - שיטת רבא שאם אכלו נא לוקה שתים, וכן אם אכלו מבושל לוקה שתיים, ואם אכלו נא ומבושל לוקה שלש, והיינו שלוקה גם משום "כי אם צלי אש", ולאב"י לוקה אחת וכשאכל שניהם לוקה שתים דאין לוקין על לאו זה מפני שאין לוקין על לאו שבכללות.

אכל מבעוד יום כזית נא פטור ממלקות, ומשחשיכה חייב, ואין ללמוד ק"ו שיהיה איסור בזמן שאפי' צלי אסור באכילה, דכתיב "כי אם צלי אש" וכבר נכתב לעיל "צלי אש ומצות", בשעה שישנו בקום אכול צלי ישנו בבל תאכל נא.

אכל כזית צלי מבעו"י לא פסל עצמו מבני חבורה דאכילה מבעוד יום לאו אכילה היא, משחשיכה פסל עצמו מזבני חבורה שאין הפסח נאכל בשתי חבורות או בשתי מקומות דכתיב "בבית אחד יאכל".

רבי אומר שאם בשלו מבעוד יום ואכלו משחשיכה לוקה עליו, דכתיב "ובשל מבושל" ולא כתיב בשל בשל או מבושל מבושל. דמכפילות הלשון לומדים לחייב נמי אשאר משקין וצלי קידר.

מ"ב: אכל כזית צלי מבעו"י חייב מלקות, דכתיב "ואכלו את הבשר בלילה הזה", וכתיב בריש הפרשה "וידבר ד' אל משה ואל אהרן לאמר" וכו' "הסובר שדורשים "וידבר ד' אל משה לאמר" לימד על כל הפרשה שהיא בלא תעשה, לאמר נוטריקון "לא, נאמר בדברים" וי"א "לאו אמור" אמור להם שיש בזה לאו, ומטעם זה חייב ר"י מלקות במתפיס תמימים לבדק הבית דכתיב "ויאמר ד' אל משה וכו' ושור ושה שרוע אחת מעיני גדולה ואחת קטנה, וכן בשאר אברים, וקלוט שפרסותיו קלוטות, נדבה תעשה אותן" שיקדישוהו לדמיו לבדק הבית ולא לנדר לקרבן, ודורשים מזה שתמימים אין להקדישם לבדק הבית, דאותו בעל מום אתה מתפיס תמימים לבדק הבית.

דיני הכנת המצות

כתיב "אל תאכלו ממנו נא ובשל מבושל במים כי אם צלי אש ראשו על כרעיו ועל קרבו". הגמרא מבארת מה נחשב צלי אש והוא כשר בקרבן פסח, ומה אינו נחשב צלי אש או שהוא נחשב נא או בשל מבושל ואינו כשר לקרבן פסח. וכן יבואר מה הדין באכלו מבעוד יום.

מ"א: מבושל במשקין ובמי פירות, וצלי קידר - לרבנן אסור, דכתיב "אל תאכלו ממנו נא ובשל מבושל במים", ואם מבושל במים אסור כ"ש שאר משקין שמפיגין טעם הבשר ונותנים טעם שלהם יותר ממים, ולדבריהם צלי קידר שמבשלים אותו בלא מים או שאר משקין אלא במים הנפלטים ממנו פטור ממלקות, ולרבי שאר משקין ג"כ אסור, דילפינן מ"ובשל מבושל", וצלי קידר נמי אסור שאף הוא מבושל. ומותר לסוך בשעת הצליה או להטביל בשעת אכילה את הפסח במשקין ובמי פירות.

בשלו ואח"כ צלאו חייב מלקות, צלאו ואח"כ בשלו לרב כהנא תלוי במחלוקת רבי יוסי ור"מ, שלר"מ שיוצאים יד"ח מצה ברקיק מבושל שאע"פ שמתמסמס לחם הוא כל זמן שהוא קיים ואינו נימות, יוצאים יד"ח בצלאו ואח"כ בישלו, אבל לרבי יוסי שיוצאים רק ברקיק שרוי ולא במבושל מפני שביטלו מתורת לחם, א"כ צלאו ואח"כ בישלו חייב דבישול לאחר אפיה בישול הוא, ולעולא בזה אף ר"מ מודה דאסור, דכתיב "ובשל מבושל" מכל מקום.

חרוך - שרוף, אינו חייב מלקות על אכילתו.

חי - אין חיוב מלקות באוכלו חי שלא נצלה כלל, אלא באוכלו נא צלי ואינו צלי (אברנים) או מבושל דכתיב "אל תאכל ממנו נא ובשל מבושל", ומ"מ איסורא איכא דכתיב "כי אם צלי אש" וס"ל דאין לוקין על לאו שבכללות.

מבושל בחמי טבריה - פסח שבישלו בחמי טבריה - מעיינות רותחים ואכלו, לשיטת רש"י לרבא (דלהלן) חייב משום "כי אם צלי אש" דקאי אלאו ד"לא תאכלו" וס"ל לוקין על לאו שבכללות, (אף שלענין שבת המבשל בחמי טבריה פטור דאינו תולדת אש). ולאב"י י"א שבזה לוקה כיון שאין כאן מלקות על לאו אחר, וי"א שאף בזה אינו לוקה, שאינו לוקה אלא על לאו מיוחד לדבר אחד כלאו דחסימה, (וכן נחלקו אב"י ורבא באכל זג או חרצן אם לוקה שתיים משום "מכל אשר יעשה מגפן

מ"ב: כל מאכל שמועיל לאבר אחד מזיק לאבר אחר, אבל זנגוויל לח, ופלפלים ארוכים, ופת נקיה, ובשר שמן, ויין ישן, מועילים לכל הגוף.

כשהיו מביאים נסכים מיהודה היה טעם בינם ולא היה היין מחמיץ בלא שעורים בזכות הנסכים, ושל אדומיים היה מחמיץ, ועכשיו שלנו מחמיץ ושל אדום לא, לקיים מה שנאמר "אמלאה החרבה" שאדום התמלאה מחורבנה של ירושלים, או "ולאום מלאום יאמץ" שכשעשיו גבור יעקב חלש, ועל כן הלוקח חומץ מעם הארץ בזמננו צריך לעשר מפני שבא מן היין שבוטל טעם היין וממהר להחמיץ, אבל קודם שהיין היה מחמיץ א"צ לעשרו אפי' לר"י מפני שבא מן התמד, ואע"ג דס"ל שגם תמד חייב במעשר כיון שיש בו חזותא וטעמא, (ולת"ק פטור אם לא מצא אלא כדי מידתו, שאין כאן אלא מים וקיוהא דפירא בעלמא נכנס בהם) מ"מ לא נחשדו עמי הארץ על התמד לפי שאינו חשוב בעיניהם, וי"א שלא חייב ר"י אלא בתמד הבא משמרים לפי שיין מהשמרים מעורב בו, ומעט מהמים נשאר בשמרים, אבל תמד הבא מחרצנים פטור שאין בו אלא קיוהא דפירא.

אלו עוברין בפסח

חמץ גמור אסור להשהותו בפסח משום בל יראה ובל ימצא, ואסור לאוכלו, והאוכל לוקה וחייב כרת. הגמרא מבארת מה הדין בכמה מינים שאינם חמץ גמור בעין אלא מעורב בהם חמץ, או בחמץ נוקשה והיינו חמץ שאינו ראוי כ"כ לאכילה, האם יש בהם לאו מלקות וכרת או לא.

כל שהוא ממין דגן ה' מיני דגן עובר עליו בפסח בבל יראה ובל ימצא, (וכן יש איסור לאו באכילתם). ואלו דלהלן נמנו כדי שיהיה רגיל בשמותיהם (ל"ג). לידע להזהר מהאיסור, ויש בהם איסור לאו, אבל אינו ענוש כרת אם אכלם. ורבי חייא נתן בהם סימן, ד' מיני מדינה הצריכים לכל אדם, שהם עשויים למאכל או לרפואה, והם כותח שכר חומץ וזיתום, וג' מיני אומנות זומן קולן ועמילן.

כותח הבבלי.

שכר המדי כל שכר שיש בו מי שעורים.

חומץ האדומי שיש בו שעורים.

זיתום המצרי - שליש שעורים וי"א חיטים, שליש כרכום, ושליש מלח. ושורים וקולים וטוחנים אותם,

מי תשמישו של נחתום ישפכו מפני שהם מחמיצים. אם הם מועטים יכול לשופכם באישבורן לשון בקעים שהמים נאספים ושוהים שם, ואם הם מרובים ישפכם דווקא במקום מזרון אבל באישבורן הם מחמיצים.

אין ללוש את הבצק אלא במים שלנו בלילה מחוץ למעין מפני שבימות הגשמים חמה מהלכת בשיפולי הרקיע והעולם צונן והמעיינות חמים, ומלינם בלילה ומצטננים.

אין ללוש בחמה מפני שהשמש מחממת, או בחמי חמה וכ"ש בחמי האור, או במים הגרופים מן המוליאר דוד גדול מנחושת עבה, התלוי תמיד על האש, ואפי' כשאינן שם אש המים שבשוליו חמים או פושרים. ואם עברה ולשה בחמין ולא החמיץ שאין שם לא סימני שיאור ולא סימני סידוק למר זוטרא מותר (כמו שהלותת שעורים בפסח ולא נתבקעו מותרים), ולרב אשי אסור ולא דמי לבצקות של נכרים שמותרים, דשם לא עשה איסור, והכא צריכים לקנסו שעבר על איסור דרבנן.

לא תגביה ידה מן הבצק עד שתגמור אפית הפת, כלומר שתהא עוסקת בבצק כל שעה.

צריך שיהיו שני כלים, אחד לקטף בו שמחליק על ידם את המצה, והמים מתחממים מחום הידים ומהעיסה, ואחד לצנן בו את הידים.

אלו עוברין

כותח הבבלי מטמטם את הלב, מחמת מי החלב, ומסמא את העיניים מחמת המלח סדומית שיש בו, כשנוגע במלח וחוזר ונוגע בעין, ומכחיש את הגוף מחמת עיפוש הפת שיש בתוך הכותח.

פת קיבר, שיכר חדש, וירק חי כגון כרישין וחזירין ובצללים, אם אוכל מהם הרבה תמיד הם מרבים את הזבל, וכופפים הקומה - מתנישים כוחו, ונוטלים אחד מחמש מאות ממאור עיניו של אדם. אבל פת נקיה מסולת, ובשר שמן של עז שלא ילדה, ויין ישן של ג' שנים, ממעטים את הזבל וזוקפים את הקומה ומאירים את העיניים.

לרב נחמן זו שיטת רבי אליעזר שעל חמץ בעין ענוש כרת, וחמץ בתערובת וכ"ש חמץ נוקשה בעיניה דס"ל שהוא חמור מחמץ בתערובת, אסור בלאו, דכתיב "כל מחמצת לא תאכלו". והדרשה היא מתיבת "כל" ולא מ"מחמצת", דאי ממחמצת יהיה חייב כרת דהא כתיב "כי כל אוכל מחמצת ונכרתה" (ו"כל" דהתם בא לרבות נשים וכדלהלן. ועדיף לרבות אוכלים באוכלים, ולא נאכלים באוכלים, ואם ליכא אוכלים (כגון גבי חלב כדלהלן) מרבה נאכלים). וסובר רב נחמן שלר"מ י"ל שאינו עובר בלאו אלא על חמץ נוקשה, ולא על חמץ בתערובת. ורבנן סוברים שעל תערובת חמץ אין אפילו לאו.

עוד מדיני חמץ-

האוכל חמץ חייב כרת בין בנתחמץ מאיליו בין בנתחמץ מחמת דבר אחר, דמרבין מ"מחמצת".

מ"ג: נשים ענושות כרת על אכילת חמץ דכתיב "כל אוכל חמץ ונכרתה", ואף שכבר השווה הכתוב אשה לאיש לכל עונשים שבתורה דכתיב "איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם", הכא איצטריך קרא לומר שאע"פ שאינם בקום אכול מצה דהוי מצות עשה שהזמן גרמא ישנם באיסור חמץ, אעפ"י דכתיב "לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל מצות" כל שישנו במצה ישנו בחמץ. אמנם אחר שנתרבו לאיסור חמץ נתברו גם לאכילת מצה מההיקש הנ"ל.

כתיב "כי כל אוכל חלב מן הבהמה אשר יקריב", והיינו בתמימין, ובעלי מומין מרבים מ"מן הבהמה", ובהמת חולין מרבים מ"כי כל".

איסור הקטרת שאור- אסור להקטיר שאור על המזבח, ואף להקטיר מקצתו חצי זית אסור דכתיב "כל", ואף להקטירו כשהוא מעורב עם מנחה של מצות לאחר שפתתם דאינם בעין אסור דכתיב "כי כל".

טעם כעיקר, והתר מצטרף לאיסור

דבר התר שמעורב בו דבר איסור והאיסור נותן טעם בהתר, ההתר אסור באכילה כמו הדבר האסור, לפי שטעמו של האיסור הרי הוא כעיקרו וממשו, ודין זה הוא בכל האיסורים שבתורה. דין נוסף שנאמר באיסורים מסוימים הוא שהאוכל דבר איסור ודבר התר יחד, ההתר מצטרף

וזמן שתייתו מפסח ועד עצרת, ומרפה מי שנעצרו נקביו, ומי שנקביו רפים עוצרו, והוא סכנה לחולה ולאשה מעוברת שמשלשל יותר מדאי.

זומן של צבעים- מי סובין שצובעים בהם עורות.

עמילן של טבחים- פת תבואה שלא הביאה שליש שמניחה על הקדירה ושואבת הזוהמא.

קולן של סופרים- י"א דבק של רצענים שמדבקים בו עורות, ודרך לתת בזה קמח של שיפון, והסופרים משתמשים בו לדבק גירותיהם, וי"א הנשאר לבנות עניים בנות סופרים ומלמדי תינוקות מטיפולם של בנות עשירים לפנים של מעלה שאינו מאוס כ"כ.

ר"א אומר אף **תכשיטי נשים-** בנות ישראל שיש להם שערות כאילו הגיעו לפרקן ולא הגיעו לשנים ובשוות על כך, עשירים טופלות בסולת שמשיר את השיער, אבל עניות אין להם סולת אלא סיד, (ובנות מלכים בשמן המור, והיינו סטכת לא איתפרש, וי"א שמן זית שלא הביא שליש, שהוא משיר את השיער ומעדן את הבשר).

מ"ג. שיטות התנאים בתערובת חמץ ובחמץ נוקשה-

תנא דמתני' סובר שתערובת חמץ שנתערב במין אחר ואינו בעין מפני שנימוח, או חמץ נוקשה רע ואינו ראוי לאכילה בעיניה, אסור בלאו. דכותח מעורב בו פת, ובשיכר וחומץ וזיתום מעורב שעורים, והם ראויים לאכילה, וזומן עמילן וקולן הם חמץ נוקשה.

לרב זו שיטת ר"מ שאמר שחמץ נוקשה כגון שיאור בצק שלא נתחמץ כל צרכו, והוא אינו ראוי לאכילה או לחמץ בו עיסות אחרות (אבל שאור ראוי להחמץ עיסות אחרות) צריך לשורפו, ולוקים עליו, וכ"ש שלוקים על חמץ בתערובת, דכתיב "כל מחמצת לא תאכלו", אבל אין כרת אלא בחמץ דגן גמור דכתיב "כי כל אוכל חמץ ונכרתה". ושיאור לר"מ היינו כשהכסיפו פניו שזה תחילת חימוצו, (אבל אם נסדק סדקים דקים כקרני חגבים הוי חמץ גמור), ולר"י שיאור היינו כקרני חגבים אחד לכאן ואחד לכאן, ובזה ישרף דאסור בהנאה, ושיאור דר"מ לפי ר"י נותנו לפני כלבו, אבל לר"א חמץ נוקשה אינו עובר עליו בלאו. ותניא כוותיה דרב.

הגמרא מבארת שאף אם כזית בכדי אכילת פרס דאורייתא, תולים לקולא, דתרומת תבלין דרבנן דכתיב "ראשית דגן תירושך ויצהרך", וכי מספקא לן תלינן לקולא, וכן בשתי קופות אחת של חולין ואחת של תרומה, ונפלו לתוך ב' סאין אחת חולין והשניה תרומה, תולים לקולא, משום דתרומה בזמן הזה דרבנן.

בכותח הבבלי בפסח - הא שלרבנן בכותח הבבלי אינו חייב על אכילתו, משום שאינו עשוי לאכול אלא לטבל ואם אוכלו בפני עצמו בטלה דעתו אצל כל אדם ולא חשוב אכילה להתחייב עליה, וע"י טיבול אין בו כזית בכדי אכילת פרס. וה"ה בשכר המדי אע"פ ששוטה אותו כמוות שהוא, מ"מ הרגילות היא לשהות בין הכוסות, ובכדי אכילת פרס לא שטה כזית מן החמץ, שהרי עיקרו הוא מתאנים או תמרים ולא משעורים.

מחלוקת ר"ע וחכמים בטעם כעיקר והתר מצטרף לאיסור, ובדרשות הפסוקים -

מ"ד: התר מצטרף לאיסור בנזיר, וטעם כעיקר, **אליבא דר"ע** - דברי ריו"ח הנ"ל שלומד מ"משרת" התר מצטרף לאיסור, הם לשיטת ר"ע, דאיתא בברייתא שלר"ע נזיר ששרה פיתו בין ואכל כזית מפת ומיין חייב ואע"פ שלא כל הפת נשרית בין חייב, (אבל לרבנן אינו חייב אא"כ פשט היין בכל הפת, דאז חייב מדין טעם כעיקר, שהפת עצמה נעשית איסור). וטעם כעיקר במקום שאין עיקר כלל כגון ששרה ענבים במים, לומד ר"ע מגיעולי נכרים שאסרה התורה במעשה מדין את קדירות הנכרים מפני שפולטות את בליעות האיסור לתוך התבשיל, וסובר שלא אסרה תורה אלא בקדירה בת יומה דאין כאן נותן טעם לפגם, ומבשר בחלב שהבשר בעין ונבלע בו טעם חלב לא יליף ר"ע, דחידוש הוא, דאילו שרה כל היום בשר בחלב מותר מדאורייתא (אבל מדרבנן אסור) וע"י בישול אסור ועובר על הבישול ועל האכילה, וממילא י"ל שגם טעם כעיקר הוא חידוש מיוחד רק בבשר בחלב.

לרבנן טעם כעיקר, אבל התר אינו מצטרף לאיסור - רבנן סוברים שאין התר מצטרף לאיסור, ולומדים מ"משרת" לחייב בנזיר על טעם כמו על העיקר לעשות טעמו של איסור כעיקרו וממשו, ואיתעביד ליה כוליה איסור, ומנזיר לומדים לכל התורה בק"ו מנזיר. ורבנן לא לומדים טעם כעיקר מגיעולי נכרים משום שהוא חידוש, שהרי שם אסור גם נותן טעם לפגם,

לאיסור להשלים את השיעור. פרטי דינים אלו יבוארו להלן.

מתי התר מצטרף לאיסור לרבי יוחנן ולזעירי - רבי אבהו אומר בשם ריו"ח שבכל איסורי התורה אין התר מצטרף לאיסור שאם אכל חצי זית חלב וחצי זית בשר בבת אחת אינו חייב, חוץ מנזיר שאם אכל חצי זית ענבים וחצי זית לחם בבת אחת חייב דכתיב "משרת" שאם אכל פת שרויה בין חייב, ואם יש כזית בין לחודיה א"צ קרא לחייבו. ולזעירי לר"א דדריש "כל" אף באיסור הקטרת שאור התר מצטרף לאיסור אם הקטיר חצי זית שאור וחצי זית מצה, ואיירי שאינם מעורבים אלא כל אחד ניכר, ודלא כאביי דס"ל שיש הקטרה בפחות מכזית וחייב על כל דהו אף בלא צירוף, וכן בחמץ בפסח לר"א דדריש "כל" על עירובו בלא התר מצטרף לאיסור.

מ"ד. גם במקום שאין התר מצטרף לאיסור שייך לחייב על אכילת כזית בכדי אכילת פרס בדבר שאיסורו דאורייתא -

בתרומה דאורייתא - איתא במתני' (טבול יום) המקפה תבשיל קפוי ועב של תרומה, והשום והשמן הנתונים בו לתבלין הם של חולין, ונגע טבול יום במקצתם פסל את כולם דמקפה עיקר, וטבול יום פוסל את התרומה, אבל אם המקפה של חולין והשום והשמן של תרומה לא פסל אלא מקום מגעו.

הגמ' מבארת שמה שהתבלין לא בטל ברוב, הטעם הוא משום שזר לוקה עליהם בכזית דדימוע דאורייתא, ואיכא שם תרומה עליה, ומ"מ אינו חמור כתרומה ואינו פוסל אלא מקום מגעו.

אביי מוכיח מכאן שגם בשאר איסורים התר מצטרף לאיסור מדאורייתא דגמר מנזיר.

ורב דימי דוחה שהכונה שיכול לאכול מהתרומה עצמה כזית בכדי אכילת פרס שזהו השיעור בכל שיעורי אכילת איסור, והוי כאכלו בבת אחת, וקסבר כזית בכדי אכילת פרס דאורייתא הלכה למשה מסיני כשאר שיעורים. פרס הוא שיעור ד' ביצים, והוא חצי ככר של ח' ביצים ששערו בו מזון ב' סעודות לעירוב.

בתרומה דרבנן - שתי קדירות אחת של חולין ואחת של תרומה, ושתי מדוכות אחת של חולין ואחת של תרומה, ונפלו אלו לאלו, מותרים הקדירות לזר, שאני אומר תרומה לתוך תרומה וחולין לתוך חולין נפלו.

תלוי בשיעור החמץ ובמקום שבו הוא נמצא בכלי, וכדלהלן. ולקמן (מ"ה: מ"ו). יבואר האם הוא חוצץ לענין טבילת הכלי.

אם יש בו חיוב ביעור - במתני' איתא שאם יש כזית במקום אחד חייב לבער ואם לאו בטל במיעוטו. לל"ק בעשוי לחזק - להחזיק את המים שלא יפלו, והיינו בשולי העריבה, אפי' כזית במקום אחד אינו חייב לבער דבטלו לגבה והווי כעץ, ופחות מכזית אפי' אינו עשוי לחזק אינו חייב לבער דלא חשיב, ואפי' יש כמה חצאי זיתים בכמה מקומות אינם חשובים כיון שאינם במקום אחד. ולל"ב פחות מכזית אינו חייב לבער דווקא בעשוי לחזק, אבל כזית אפי' עשוי לחזק חייב לבער דכיון דחשיב אינו בטל.

מ"ה: תניא כלישנא קמא ותנא כלישנא בתרא (לגבי חציצה, דמה שאינו צריך לבער אינו חוצץ בטבילה).

ישוב הסתירה בין הברייתות -

לרב הונא מוחקים את הברייתא המקילה דאינה משנה. **לרב יוסף** תנאי היא, דמשמע בברייתא (דלהלן) שרק לרשב"א כופת שאור שיחדה לשיבה בטלה אע"פ שיש בה כזית, אבל לת"ק לא בטלה כיון שיש בה כזית.

אביי שואל שעדיין יש סתירה בדין פחות מכזית במקום שאינו עשוי לחזק, אם חייב לבער, דלא מיכל רשב"א אלא באינה מקוימת לאכילה. ולכן אביי מבאר ששני הברייתות כרשב"א, ורק אם החמץ נמצא במקום לישה אינו עובר, אבל שלא במקום לישה עובר, דבמקום המחזיק מים בטל אפי' כזית, ומקום לישה (שהחמץ מועיל מעט לחזק את העיסה) דהיינו דפנות, דווקא בכזית עובר, ובשפה העליונה אפי' בפחות מכזית עובר. ושפת העריבה מבפנים ג"כ נחשב שלא במקום לישה, אע"פ שלפעמים הבצק מגיע לשם.

צירוף ב' חצאי זיתים - שני חצאי זיתים שיש חוט של בצק ביניהם אם הם בסדקים שבדופן העריבה אינו חייב לבער, אא"כ כשינטל החוט ינטלו עמו דהחוט מצרפם, והוי כזית במקום אחד. ואם מונחים בבית אחד ב' חצאי זיתים מצטרפים אפי' אם אין חוט מצרפם, דפעמים הם נופלים אחד על השני כשמכבד את הבית. ובמערבא הסתפקו מה הדין בבית ובעליה, ואת"ל שאין חוששים שיצטרפו שאין מצוי שיפול בדיוק על החתיכה השניה ילה"ס מה הדין בבית ובאכסדרא ד"ל שיצטרף שהרי דרך האכסדרא נכנסים ויוצאים לבית, ואין מחיצות שלימות ביניהם,

אע"פ שבעלמא נטל"פ מותר דגמרינן מנבילה דכתיב "לגר" שרק הראויה לגר קרויה נבילה, וס"ל שגם קדירה בת יומא א"א שלא פגמה פורתא מחמת טעם הכלי, ואינה משבחת לאוכל שהיא נפלטת לתוכו.

ק"ו מניזר לכל התורה שטעם כעיקר - רבנן לומדים ק"ו שאם נזיר שאין איסורו לעולם ואינו אסור בהנאה ויש התר לאיסורו, טעם כעיקר, כ"ש בכלאים, וכלפי ערלה יש רק ב' חומרות. נזיר אינו אסור עולם אלא כמה שאסר על עצמו, ומותר להנות מענבים ויין, ויש התר לאיסורו ע"י התרת חכם, אבל בכלאים מה שגדל אסור לעולם, וערלה אסורה בהנאה ואין התר לאיסורה בתוך שלש, אבל אינה אסור עולם דלאחר שלש מותר.

מ"ה. והא דלא יליף ר"ע מנזיר לכל התורה שהתר

מצטרף לאיסור, מפני שגם בחטאת יש פסוק שהתר מצטרף לאיסור דכתיב "אשר יגע בבשרה יקדש" שדבר שנבלע בבשרה בשר חולין, או שלמים שזמן אכילתם מרובה מחטאת, יקדש להיות כמותה, שאם היא פסולה גם זה פסול, ואם היא כשרה דינו כחמור שבה, ומבואר שהתר מצטרף לאיסור. ואין לומר ששניהם נצרכים, ששני הפסוקים מלמדים התר מצטרף לאיסור, שהרי יכולים ללמוד חטאת מנזיר וכיון שהתורה כתבה בשניהם מבואר שדווקא אלו אסורים. והא דכתיב בנזיר "מכל אשר יעשה מגפן היין מחרצנים ועד זג" ללמד שכל איסורי נזיר מצטרפים זה עם זה, היינו אפי' בזה אחת זה, שבאופן זה א"א לאסור מדין התר מצטרף לאיסור. ואין לומר שר"ע לומד מחטאת טעם כעיקר, דחולין מקדשים לא ילפינן.

ורבנן לומדים מנזיר שטעם כעיקר, ולא הווי ב' כתובין הבאין כאחד, משום שחטאת בא ללמד התר מצטרף לאיסור ואסור אפי' לא נבלע בכולה, ולא טעם כעיקר, ומחטאת לא לומדים לכל התורה, דאין לומדים חולין מקדשים דדין קדשים להיות חמורים.

טעם כעיקר מדאורייתא - רבנן שחולקים על ר"א בכוח הבבלי סוברים שטעם כעיקר אינו אסור מדאורייתא, ומ"משרת" לומדים התר מצטרף לאיסור כר"ע, וס"ל דגיעולי נכרים חידוש הוא.

איסור חמץ בבצק שבסדקי עריבה

חמץ ששמו אותו בכלי כדי שישמש חלק מהכלי, יש מקרים שנתבטל ממנו שם אוכל ואין בו איסור חמץ, וזה

הגמ' שואלת שטבילה שונה מחמץ, שאינו תלוי בשיעור אלא בקפידה ואפי' יותר מכזית אם אינו מקפיד אינו חוצץ.
 לרב יהודה צ"ל "ולענין הטומאה אינו כן".

מ"ו. אביי רבא ורב פפא מבארים שיש חילוק לענין טומאה בין פסח לשאר ימות השנה, דבפסח איסורו בכזית מחשיבו, ואפי' אם אינו מקפיד, אבל בשאר ימות השנה תלוי בקפידה אם סופו ליטלו משם חשוב, ואם לאו בטל. ונחלקו על איזה דין המשנה דיברה-

לאביי איירי מתני' לענין צירוף לטומאה כשפחות מכביצה אוכלים נגעו בבצק זה ואח"כ נגעו אוכלים טהורים בהם, אם מצטרף לכביצה.

לרבא איירי שנטמאה העריבה ורוצה להטבילה, האם זה חוצץ.

לרב פפא איירי לענין קבלת טומאה כשנגע שרץ בבצק, אם נחשב שנגע בעריבה או לא.

בצק החרש שאין ניכר אם החמיץ, (כחרש שיש לו אזנים ואין ניכר אם הוא שומע, לישנא אחרינא קשה כחרס) אם יש כיוצא בו שהחמיץ עיסה אחרת שנילושה באותו זמן וכבר החמיצה אסור, ואם אין כיוצא בו שיעורו מיל (כמו ממגדל נוניא עד טבריה).

עד היכן חייב ללכת לצורך מצוה-

לפניו צריך ללכת ד' מילים, ולאחריו אפי' מיל אינו חוזר אבל פחות ממיל חוזר, ושיעור זה שייך ב-

גבל בעיסת אחרים וכלי בעה"ב טמאים, עד כמה חייב ללכת לטובלם, וכתב רש"י שבגבל גם לאחריו ילך עד ד' מילין, דמה יש לו להפסיד.

תפילה שהוא מהלך בדרך והגיע זמן תפילה ולינה, עד כמה חייב ללכת לבית הכנסת וילין שם.

ונטילת ידים עד כמה חייב ללכת ליטול ידיו.

וזה השיעור גם לענין **עיבוד** של עור רך באלו שמנו חכמים שיעורם מטמא כבשר מפני שדרכו ליאכל, מתי הוא בטל מתורת בשר מחמת עיבודו, אם הלכו עליו בני אדם כדי העיבוד שזהו תחילת עיבודו.

הפרשת חלה מעיסה טמאה ביו"ט

והוי כחד ביתא, ויש לחוש שיתחברו יחד בשעת כיבוד, ואת"ל שבבית ואכסדרא חוששין וחיבי לבער, עדיין ילה"ס בשני בתים זה לפניו מזה שונכסים לפנימי דרך החיצון, אך אין תשמישם תדיר מזה לזה כמו בבית ואכסדרא, תיקו.

איסור חמץ באופנים שונים

לאחר שנתבאר מתי יש איסור חמץ בבצק ששמו אותו בכלי כדי שישמש חלק מהכלי, מבארת הגמרא מתי יש איסור חמץ בפת מעופשת (ומה דינה לענין טומאת אוכלין), ובבצק שיחד אותו לשבת עליו, ובדבר שניתן בעריבת העבדנים.

הפת שעיפשה חייבת בביעור מפני שראויה לשוחקה ולחמע עיסות אחרות עוד איתא בברייתא אחרת שאם נפסלה לאדם וראויה לכלב, מטמאה טומאת אוכלין בכביצה דכל זמן שהיא ראויה לכלב לאפקע ממנה תורת אוכל, ונשרפת עם תרומה טמאה בפסח אע"פ שהיא תרומה טהורה, דכיון דאינה ראויה לאדם מותר לטמאה בידים אף לרבי יוסי (י"ד.), אבל לרבי נתן אינה מטמאה טומאת אוכלים כיון שנפסלה לאדם.

כופת -גוש שאור שיחדה לשיבה, לת"ק חייבת בביעור, ולרשב"א בטלה, ואמר רב שהלכה כרשב"א. לל"ק יש מ"ד לרב שדווקא בטח פניה בטיט לתקנה לשיבה בטלה, אבל בסתמא לא בטלה, ולל"ב לרב אין הלכה כרשב"א, ודווקא בטח פניה בטיט בטלה.

עריבת העבדנים שנותנים בתוכה עורות לעבד שנתן לתוכה קמח, לת"ק אם כשהגיע פסח לא עברו ג' ימים מנתינת הקמח לתוכה חייב לבער אפי' אם יש בה עורות, ואם עברו ג' ימים אינו חייב לבער אפי' אם אין שם עורות, דכבר נתקלקלה ע"י ריח הכלי. ולרבי נתן אם נתן לתוכה עורות אפי' שעה אחת אינו חייב לבער שכבר ביטלו מתורת חמץ. והלכה כרבי נתן.

שיעור הבצק החוצץ לענין טומאה

איתא במתני' שבצק שבסדקי עריבה אם יש כזית במקום אחד חייב לבער, וכן לענין הטומאה אם מקפיד עליו שעתיד ליטלו חוצץ ולא עלתה לכלי טבילה, ואם רוצה בקיומו כדי לסתום את הסדקים הרי הוא כעריבה.

אחרי שקרא שם והרי אי בעי מיתשיל עלה, ותי' שעדיף לעשות בלא הואיל, ולרבי יהושע לא אמרינן הואיל וממילא אינו עובר על חימוצה, אבל עובר על אפיתה, דאיכא חדא דלא חזיא ליה.

אפיה מיו"ט לחול או לשבת - לרבה אין איסור מדאורייתא לבשל מיו"ט לחול אחרי שכבר גמר סעודתו, הואיל ואם יבואו אורחים יהיה ראוי להם ביו"ט, ואין האיסור אלא מדרבנן, ולהכין מיו"ט לשבת ליכא איסורא אם עשה עירוב תבשילין. ולרב חסדא המכין מיו"ט לחול לוקה משום "לא תעשה כל מלאכה", דלא אמרינן הואיל, אבל מיו"ט לשבת מותר מדאורייתא לרש"י הטעם משום דחדא קדושה היא, ומדרבנן איסור שמא יבוא להכין לחול, וע"י העירוב תבשילין יש הכר. ולר"א דאמרינן הואיל הא דהמכבד והרודה חלות דבש בשבת לוקה (וגם רבנן לא פוטרם אלא משום שלא חשיב מחובר), משום דאירי בדבש שהדביש, או סמוך לשקיעת החמה שאין שהות לאורחים לאוכלו.

הגמ' מביאה כמה דינים שאסורים ביו"ט, ומבארת למה אין להתירם משום הואיל -

שחיטת בהמה מסוכנת בסוף היו"ט - מותר לשחוט בהמה מסוכנת ביו"ט, אם יש שהות להפשיט ולחתוך כזית ולצלות ולאכול ממנה כזית צלי שזהו הקל שבבישולים מבעוד יום. לרבה א"צ לרצות לאכול, דאמרינן הואיל, ולרב חסדא דלא אמרינן הואיל, משום הפסד ממונו שידוע שאסור לשחוט בלא לאכול גמר בליבו לאנס את עצמו ולאכול כזית, וא"א לאכול כזית בלי לשחוט את כל הבהמה, אבל במקום שאין הפסד לא אמרינן הואיל להתיר איסורא דאורייתא.

מ"ז. לחם הפנים אין אפיתו דוחה שבת או יו"ט (ולכן באופן רגיל נאפה בערב שבת ונאכל בשבת הבאה שהיא היום התשיעי לאפיתו, ואם חל יו"ט בע"ש נאכל ביום העשירי לאפיתו, ואם חלו ב' ימי ר"ה לפני שבת, נאכל ביום הי"א לאפיתו ואינו יוה"כ שהרי היו מעברים את אלול, וגם אי הוי יוה"כ היו אוכלים במוצאי יו"כ, דנאכל ליום ולילה, ובקדשים הלילה הולך אחר היום). ואף לרב חסדא שצרכי שבת נעשים מדאורייתא ביו"ט, אין אופים את לחם הפנים ביו"ט אף שאין שבות במקדש, דכיון שאינו נאכל אלא לשבת הבאה לא התירו שבות רחוקה. ולרשב"ג התירו אף

האופה עיסה צריך להפריש ממנה חלה, ואם זה פסח צריך לאפותה מיד כדי שלא תחמיץ, ואם העיסה טמאה שאין החלה ראויה לכהנים אסור לאפות את החלה כיון שזה לא לצורך יו"ט, ולשורפה ג"כ אסור ביו"ט, וא"כ מה יעשה, יש בזה כמה שיטות וכדלהלן.

עיסה שנטמאה, כיצד מפרישים ממנה חלה ביו"ט, שהרי אם יפריש ממנה חלה אסור לאפות אותה שהרי אין החלה ראויה לאכילה לכהן, ואם ימתין לערב תחמיץ.

אם מותר לשרוף תרומה טמאה ולהנות מהשריפה - רש"י כתב שתרומה טמאה א"א לשורפה או להשליכה לכלבים, דאין שורפים קדשים ביו"ט.

לר"א יאפה את העיסה ואח"כ יפריש חלה, דבשעת האפיה כל אחת ראויה לו שהרי יכול להפריש מכל אחת מעט (ואף שיכול לחתוך את העיסה, לא אמרו שצריך לעשות כך אלא בעיסת נכרי), ואחר האפיה יכול להפריש אחת על כולם, מפני שהסל מצרפם.

לבן בתירא יפריש קודם האפיה ויטיל את הבצק בצונן שלא יחמיץ.

מ"ו: לרבי יהושע יפריש כדרכו ויניחה עד מוצאי החג, וא"צ לשמור שלא יחמיץ כיון שאין החלה שלו אחרי ההפרשה, וכתוב "לך" וגם אינה של הכהן כיון שלא הגיעה לידו.

אי אמרינן הואיל

נתבאר לעיל שנחלקו ר"א ורבי יהושע אם הבעלים עובר באיסור בל יראה על חלה שהפריש לכהן. הגמ' אומרת ש"ל שנחלקו אם אמרינן "הואיל", והיינו האם דבר שאם יקרה דבר מסוים ישתנה דינו, יש לו כבר עכשיו את אותו דין, כגון הכא שאם ישאל על ההפרשה יעבור בבל יראה, האם אומרים שכבר עכשיו עובר, או לא. והגמרא מביאה דברים נוספים שדנים בהם אי אמרינן הואיל, כגון הכנה מיו"ט לחול הואיל ואם יבואו אורחים זה נצרך ליו"ט, וכו'.

איסור בל יראה בחלה - אין הכרח לבאר מחלוקת ר"א ורבי יהושע אם יש איסור בל יראה בחלה, שנחלקו אם טובת הנאה שיש לישראל בתרומה טובת הנאה שיכול ליטול דבר מועט מאוהבו של כהן כדי שיתננה לאותו כהן נחשבת **ממוזן** או לא, ד"ל שלכ"ע טובת הנאה אינה ממוזן ומחלוקת ר"א ורבי יהושע היא שלר"א **הואיל** ואי בעי איתשיל עליה שהרי יכול להשאל על כל נדר הקדש ותרומה הקדושים ע"י דיבורו, ממילא ממוזנו הוא, והקשה רש"י א"כ למה אסור לאפות את החלה

לרב חסדא דלא אמרינן הואיל לוקה גם משום הבערה ביו"ט שלא לצורך, ולרבה אינו לוקה משום הבערה הואיל וראוי לצורכו, (ואין לוקה משום מוקצה, דמוקצה אינו איסור דאורייתא), ואיירי בעצי הקדש שאסור לשורפם, דכתיב "ואשריהם תשרפון באש וכו' לא תעשון כן לד' אלוקיכם". (ומשום מוקצה אינו לוקה דאינו איסור דאורייתא, ועוד דאין חילוק מלאכות ביו"ט שאם עשה ב' מלאכות במזיד אינו לוקה שתים, וכבר לוקה משום מבשל, ואם בישל בעצי אשירה לוקה עוד שתיים, משום "ולא ידבק בידך מאומה מן החרם" ומשום "ולא תביא תועבה אל ביתך").

מ"ת. אלו דברים כשרים לקרבן - כתיב "ושה אחת מן הצאן מן המאתים ממשקה ישראל למנחה" בא ללמד מה כשר לקרבנות. שה- ולא בכור דשה משמע שראוי להיות בין זכר בין נקיבה, ובכור אינו אלא זכר, אחת- ולא מעשר שאינו בא אלא מכלל עשרה, מן הצאן- ולא פלגס שהוא בחודש השלשה עשר, שיצא מכלל כבש ולא הגיע לכלל איל, מן המאתים בא ללמד שערלה בטלה במאתים ואסמכתא בעלמא היא. רש"י ותוס'. ממשקה ישראל בא ללמד שאין מביאים נסכים מטבל, אבל מוקצה כשר לנסכים בשבת, דלאו איסור גופו גרם לו אלא איסור אחר (ומכאן מוכח שמוקצה אין איסורו דאורייתא).

ביאור מחלוקת ר"א ורבי יהושע (מ"ו) לגבי הפרשת חלה בטומאה - לרמי בר חמא ורבי ירמיה נחלקו אי אמרינן הואיל ויכול להפריש מכל אחד ואחד, נחשב שכל אחד ראוי לו, וממילא מותר לאפות הכל ביו"ט, כמו שנחלקו רב חסדא ורבה. וי"א שאין המחלוקת תלויות זו בזו, ד"ל שלר"א לא אמרינן הואיל, ורק בחלה מותר כיון שעכשיו כל אחת ראוי עבורו גם בלי הואיל, ולא רק לאורחים, אבל אם ראוי רק לאורחים לא, שהרי עדיין לא זימנם. וי"ל שלרבי יהושע אומרים הואיל דאורחים שכיחי, ובחלה אסור כיון שיש אחת שאינה ראוייה לא לו ולא לאורחים דאין דרך להפריש מכל אחד. והקשה רש"י והרי רבי יהושע אומר שאין עובר בבל יראה על מה שהפריש לחלה, ומבואר שלא אומרים שהואיל ואי בעי מיתשיל עלה הוי כמו שלו, וכ"ש דלקולא לא אמרינן הואיל. וי"מ דלא אמרינן הואיל כיון דעכשיו אינה שלו, ורש"י עצמו סובר שלכו"ע אין אומרים הואיל בדבר שאינו שלו שיכול להכניסו

שבות רחוקה ונאפה ביו"ט אבל אינו נאפה ביו"כ מדאורייתא, דלא הותר בו אוכל נפש.

שתי הלחם אין נאפים ביו"ט, אף לרב חסדא שצרכי שבת נעשים ביו"ט (ולכן באופן הרגיל נאפים בערב יו"ט ונאכלים ביום השני לאפיתם, ואם חל יו"ט ביום ראשון נאכלים ביום השלישי לאפיתם), דאמר קרא לכם ולא לגבוה ולא לנכרים, ורשב"ג מתיר לעשותם ביו"ט ודורש לכם ולא לנכרים אבל לגבוה שרי. שיטת רש"י שלרבה מותר רק דבר הראוי באותה שעה לו או לאורחים, ושתי הלחם לא חזו עד שישחטו כבשים עליהם ויזרוק דמן, ולכן צריך להכניס מאתמול, אבל לרב חסדא מי גרע מה שאינם ראויים עכשיו מצרכי שבת שנעשים ביו"ט שהרי יהיו ראויים אח"כ.

יש חורש תלם אחד ולוקה וחייב משום שמונה - משום חורש בשור וחמור, והם מוקדשים ועובר על השור משום "לא תעבוד בבכור שורך" שזה איסור על כל הקדשים, ועל החמור שהוא קדשי בדק הבית עובר משום מעילה, ומשום כלאים בכרם הדמחפה בכלאים לוקה, ומשום חורש בשביעית וכתיב "שך לא תזרע" וחרישה תולדה דזריעה, ומשום יו"ט, ושבת לא חשיב משום שהוא לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד שאין לוקין עליו, והוא כהן ונזיר והחרישה היא במקום טומאה וכתיב בכהן "לנפש לא יטמא" ובנזיר "על נפש מת לא יבוא".

מ"ז: ולרבה דאמרינן הואיל אין לפוטרו על החרישה ביו"ט מכח הואיל וזה ראוי לכיסוי הדם אם יזדמנו לו הרבה ציפורים וחיות, דאיירי במתנתא ארץ לחה הראויה לזריעה שאינה ראויה לכיסוי הדם מפני שהיא מדבקת ונגבלת, אבל בראוי לכיסוי הדם אינו לוקה דאמרינן הואיל, אבל באבנים מקורזלות רכות, הראויות לזריעה ואינם ראויות לכיסוי עד שיכתשם פטור, הואיל וראוי לכותשן כלאחר יד בשינוי, וכיון שמותר מדאורייתא ליכא מלקות, ואין להעמיד בצונמא שא"א לכותשה, שהרי צונמא אינה בת זריעה ואם יש עפר תיחוח מלמטה פטור הואיל והעפר ראוי לכיסוי הדם, ואין להעמיד בטינא שהרי אינה בת זריעה.

המבשל גיד הנשה בחלב ביו"ט ואוכלו לוקה ה', משום מבשל ביו"ט דהבישול אינו ראוי, ומשום אכילת הגיד, ומשום בישול בשר בחלב ואפי' הוא חול, וקסבר יש בגידים בנותן טעם ובשר הם, ומשום אכילת בשר בחלב.

התנור, ואע"פ שאחת ממתנה עד שהשנים שלפניה יגמרו, ואף בנשים שאינם זריזות והעצים לחים והתנור צונן מותר, ואם רואה שהבצק עומד לטפוח, תלטוש בצונן. שיטת חכמים שצריך לאפות מיד, ועל כן כשהראשונה גמרה ללוש השניה לשה והיא עורכת, וכשגמרה לערוך היא אופה והשניה עורכת והשלישית לשה וכן בהמשך. ולר"ע לא כל הנשים והעצים והתנורים שווים שיש נשים עצלניות ותנור שאינו מתחמם מהר ועצים שאינם נדלקים מהר, ואם תפח שרואה שרוצה לתפוח תלטוש ידיה בצונן ותקטף את הבצק.

סימני חימוץ - שיאור בצק שלא החמיץ כל צרכו והיינו כקרני חגבים סדק לכאן וסדק לכאן, ישרף, והאוכלו- לר"י פטור, ולחכמים חייב, שאין לך סדק מלמעלה שאין לו כמה סדקים מלמטה והוי כנתערבו סדקיו. וסידוק שהחמיץ ונעשו בו סדקים והיינו שנתערבו סדקיו זה בזה, לכו"ע ישרף והאוכלו חייב כרת, ור"מ דברייתא הם חכמים דמתני', וחכמים דברייתא הם ר"י דמתני'. ואם הכסיפו פניו כאדם שעמדו שערותיו מתוך פחד ורתת, אף לחכמים פטור מכרת.

מ"ט. ביעור חמץ ב"ד שחל להיות בשבת - לר"מ מבערין הכל חולין ותרומה קודם השבת חוץ ממה שצריך לאכול בשבת. לחכמים מבערים הכל בשבת. ולר"א בר צדוק תרומה מלפני השבת וחולין בזמנם שיכול למצוא לחולין אוכלים, אבל תרומה אינו יכול להאכילה לא לזרים ולא לבהמת זרים.

הלך ונזכר שיש לו חמץ בביתו - אם הלך ב"ד ניסן לדבר מצוה, אם יכול לחזור ולבער ולחזור למצוותו יחזור ואם לאו יבטל בליבו, ואם הלך להצלת נפשות יבטל בליבו ואפי' אם יש שהות לחזור, דמדאורייתא בביטול סגי, ואם הלך לשבות שביתת הרשות יחזור מיד, לרש"י היינו שרוצה לילך ד' אלפים אמה לדבר הרשות, אבל לילך לבית האבל או המשתה הוי כדבר מצוה.

מהו דבר מצוה - שחיטת הפסח, מילת בנו, סעודת אירוסין סעודה ראשונה היא מצוה, סעודה שניה כששולח סבלונות לר"י היא רשות ולרבי יוסי היא מצוה.

תלמידי חכמים ועמי הארץ

לרשותו (דא"כ יעבור על חמץ של הקדש כיון שיכול לפדותו), ול"ג לעיל בר"א הואיל ובעי' מיתשיל עלי', ולר"א מותר לאפותה משום הואיל וכל חדא חזיא ליה, ולרבי יהושע אסור דלא אמרינן הואיל, וההתר להפריש חלה הוא משום שטובת הנאה אינה ממון.

לרבי הלכה כר"א, ולרב יצחק הלכה כבן בתירא, וכתב רש"י (מ"ח: ד"ה אמר לי') שהלכה כר"א ולכן מחלקים את הבצק לחתיכה גדולה (פחות מכשיעור) וחתיכה קטנה, וכשרודה אותם מן התנור מצרפם ע"י כלי, וקורא שם על הקטנה ומברך ומצניעה ושורפה במוצאי יו"ט או למחר.

שיעור עיסה לפסח ולחלה

עיסה ששהתה בלא עסק כשיעור מיל הרי היא חמץ, אבל עיסה שמתעסקים בה אינה מחמיצה אפילו ביותר משיעור זה. הגמרא מבארת מהו הגודל המירבי של עיסה שאפשר להתעסק בכולה ולא תחמיץ, וכן מאיזה שיעור העיסה חייבת בחלה.

שיעור עיסה שמתרת באפיה בפסח שיכול לשומרה מחימוץ, ו"א בחיטים קביים ובשעורים ג' קבים, ודווקא בחיטים ושעורים טובים, אבל בגרועים בחיטים ג' קבים ששלש קבים הם כמו קביים טובות, ובשעורים ד', ושמע מינה לענין מקח וממכר שההבדל בין חיטים טובות לגרועות הוא שליש, ובשעורים רבע. וי"א בחיטים ג' קבים ובשעורים קביים שהשעורים קרובים להחמיץ יותר מהחיטים.

שיטת רב שקבא מלוגנאה שהוא ה' רבעים קמח זה הוא השיעור לפסח ולחיוב חלה. שיעור חלה נלמד מדכתיב "ראשית עריסותיכם" והיינו כדי עיסותיכם, ועיין רש"י ד"ה חמשת שמחשב למה השיעור הוא ה' רבעים.

מ"ח: רב יוסף אמר שנשי דידן נוהגות חומרא לאפות בפסח רק ג' לוגים, ולא מפסידים עי"ז הפרשת חלה דהלכה כר"א שהסל מצרף לחלה, וכרבי חנינא שאף בכעכים שאינם נושכים זה מזה הסל מצרף, אבל לרשב"ג וריב"ל רק בככרות של בבל שנושכות זו את זו הסל מצרפם, ולרבי יהושע תנור מצרף.

רבי ירמיה מסתפק אם יש צירוף בטבלה בלי מסגרת, תיקון.

הדרך ללוש כמה נשים יחד - שיטת רבן גמליאל שמתור לג' נשים ללוש יחד בצק שיש בו כדי למלא את

ואין מקבלים מהם עדות, ואין מגלים להם סוד מפני שהוא הולך רכיל ומגלה, ואין ממנים אותם אפוטרופוס על היתומים ועל קופה של צדקה מפני שהם חשודים על הגזל. וי"א אף אין מכריזים על אבידתם וכגון שראה שנפלה אבידה משיירה של עמי הארץ, אבל לגזול בידים אסור, ות"ק ס"ל שמכריזין, דלפעמים יוצא ממנו זרע הגון.

אמר ר"ע כשהייתי עם הארץ אמרתי מי יתן לי ת"ח ואנשכנו כחמור (ששובר עצם). גדולה שנאת ע"ה לת"ח משנאת העכו"ם לישראל, ונשותיהם יותר מהם, וזה ששנה ופירש שונא יותר מכולם מפני שיודע כמה מגנים ת"ח את עמי הארץ.

העוסק בתורה לפני עם הארץ כאילו בועל ארוסתו בפניו שמביישו.

מי שיצא מירושלים ונזכר שיש בידו בשר קודש

ונפסל ביוצא אם עבר צופים (-מקום מסוים שיכולים לראות משם את בית המקדש), שורפו במקומו ולא הטריחוהו לחזור, ואם לאו חוזר ושורפו לפני הבירה מעצי המערכה דבמקום אכילתו שם שריפתו דכתיב בקודש באש תשרף.

השיעור שצריך לחזור בשבילו בחמץ ובבשר

קודש - לר"מ חוזר בכביצה אבל בפחות בחמץ יבטלו בליבו ובקודש ישרפנו במקומו, ולר"י בכזית, (ובזימון מצינו ששלשה שאכלו כאחד חייבים לזמן ואין רשאים ליחלק, לר"מ בכזית ולר"י בכביצה. לר"י"ח שם מוחלפת השיטה, ולאביי לגבי זימון נחלקו בקראי אם "ושבעת" זה שתיה, או דבעינן אכילה שיש בה כדי שביעה דהיינו כביצה, ולגבי חזרה נחלקו אם חזרתו בכביצה כשיעור טומאתו, או כזית כשיעור איסורו), ולחכמים בשר קודש בכזית וחמץ בכביצה, ולרבי נתן זה וזה בשני ביצים, ולא הודו לו חכמים.

מה יהיה לעתיד לבוא

כיון שנתבאר בגמרא מה דין היוצא מירושלים ונזכר שיש בידו בשר קודש, מבארת הגמרא שלעתיד לבוא עתיד הקב"ה להוסיף על ירושלים (רש"י), ועוד דברים שיהיו לעתיד לבוא.

ג. והיה ביום ההוא לא יהיה אור יקרות וקפאון-

י"מ שהאור היקר בעוה"ז יהיה קפוי - קל לעוה"ב, וי"מ

דרך ברייתו של אדם להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחרי רעיו וחבריו ונוהג במנהג אנשי מדינתו, לפיכך צריך האדם להתחבר לצדיקים ולהתרחק מן הרשעים. ומצות עשה להתדבק בצדיקים שנאמר "ובו תדבק" והיינו להשתדל לישא את ת"ח ולהשיא בתו לת"ח וכו'. (רמב"ם הלכות דעות פרק ו'). הגמרא מבארת מעלת הנישואין לבת ת"ח, ולמי מותר להנשא לבת כהן, וגנות עם הארץ והריחוק הנצרך ממנו ועוד מדיני עם הארץ.

איזה זיווג ראוי-

סעודה שאינה של מצוה, כגון סעודת נישואי בת כהן לישראל עם הארץ או בת ת"ח לעם הארץ, אין ת"ח רשאי ליהנות ממנה, שאין זיווגם עולה יפה במזל טוב, ונעשית אלמנה או גרושה או אין לה זרע דסמיך ליה כי תהיה אלמנה וכו', וי"א קוברת בלא זמן, או קוברתו, או מביאתו לידי עניות.

ת"ח שנשא בת כהן זכות הכהונה והתורה מעשרתם, ורבי יהושע אמר שנחלש בגלל שנשא בת כהן משום קפידתו של אהרן הכהן, ורב כהנא אמר שגלה שלא מרצונו בגלל שנשא בת כהן.

לעולם ימכור אדם כל אשר לו וישא בת ת"ח, שאם מת או גולה מובטח לו שבניו ת"ח, לא מצא ישא בת גדולי הדור, ראשי כנסיות, גבאי צדקה, מלמדי תינוקות, אבל לא ישא בת עם הארץ, וכן ימכור כל מה שיש לו כדי להשיא בתו לת"ח, והמשיא בתו לעם הארץ כאילו כופתה לפני ארי שדורס ואוכל, ואין לו בושתי פנים.

כל הנהנה מסעודת הרשות סופו שהוא גולה.

ת"ח המרבה סעודתו בכל מקום סוף מחרב את ביתו, ומאלמן את אשתו בחייו מפני שגולה בשביל מזונותיו, ומייתם את גוזליו, ותלמודו משתכח ממנו מפני שאינו עסוק לחזור עליו, ומחלוקות רבות באות עליו מחמת ששכח תלמודו או שהוא חייב כסף עבור מזונותיו, ודבריו אינם נשמעים, ומחלל שם שמים ושם רבו ושם אביו, וגורם שם רע לו ולבניו ולבני בניו עד סוף כל הדורות.

מ"ט: עם הארץ אסור לאכול בשר בהמה ועוף,

ומותר לנוחרו ביו"כ שחל להיות בשבת, ואסור להתלוות עמו בדרך, ומותר לקורעו מגבו כדג, ואלמלא היו צריכים לנו היו הורגים אותנו, ואין מוסרים להם עדות לזמנם לשמוע דבר כדי להעיד עליו,

זמן הביעור באותו מקום, מכירת בהמה דקה לנכרי, אכילת צלי בליל פסח, וכו'), מתי אסור לשנות ממנהג המקום ומתי מותר.

באלו זמנים אין עושים מלאכה

ערב פסח אסור בעשית מלאכה מחצות בכל מקום, והעושה מלאכה משמתינן ליה, ויש מקומות שנהגו שגם עד חצות לא עושים מלאכה בערב פסח, וההולך ממקום שעושין למקום שאין עושין או איפכא, נותנים עליו חומרת ב' המקומות, ואסור בעשית מלאכה.

טעם איסור מלאכה בערב פסח - שוא מחמת שיהיה טרוד במלאכה ישכח לבער את החמץ ולשחוט את הפסח ולתקן מצה, ומצוה להכניס מבעוד יום ובלילה להתחיל מהר בסעודה כדי שלא ישנו התינוקות.

נ: ערבי שבתות ויו"ט - העושה מלאכה בערבי שבתות ושאר ימים טובים מן המנחה ולמעלה אינו רואה סימן ברכה. הגמרא מחלקת שבערב פסח אסור מחצות, ובערב שבת רק מן המנחה ולמעלה - תשע שעות ומחצה, אי נמי בערב פסח זה איסור ומשמתינן ליה, ובערב שבת ויו"ט רק אינו רואה סימן ברכה ולא משמתינן ליה.

העושה מלאכה **במוצאי** שבתות משום כבוד שבת, שמוסיפים מחול על הקודש, וכן במוצאי יו"ט ויוה"כ, ובתענית ציבור שהיו מתענים על הגשמים בא"י אינו רואה סימן ברכה.

העושה מלאכה בכל השבוע ולא בערב שבת, הרי זה זריז בעל מלאכה ונשכר, ואם עושה גם בע"ש הרי זה זריז ונפסד, ואם לא עושה מלאכה בכל השבוע ולא בע"ש הרי הוא שפל ונשכר דעשה מצוה שלא לשמה, (וכמו נשי דמחוזא שלא עושות מלאכה כלל משום שהן מפונקות), ואם לא עושה מלאכה בימי השבוע אבל בע"ש עושה מלאכה הרי הוא שפל ונפסד.

לשמה ושלא לשמה - העושה שלא לשמה יש לו שכר, דלעולם יעסוק אדם בתורה מצוות אפי' שלא לשמה דמתוך שלא לשמה בא לשמה, ושכרו עד שמים, והעוסק לשמה שכרו מעל שמים.

אלו אין רואים סימן ברכה -

שנגעים ואהלות שיקרים בעוה"ז יהיו קפויים לעוה"ב, ולריב"ל אלו בני אדם שיקרים לעוה"ז עשירים וחשובים ואינם טובים למקום, וקפויים לעוה"ב.

ביום ההוא יהיה על מצילות הסוס קודש לד' - י"מ שעתידי הקב"ה להוסיף על גודלה של ירושלים, כשיעור שהסוס רץ ומציל והיינו עד חצי היום שצל הסוס תחתיו, וי"מ שינדבו את מצילות הסוס, וי"מ שינדבו לד' כל ביזה עד שעה שהסוס רץ ומציל כל מה שיבוזו ביום אחד עד חצות. וגם הסירות יהיו מכסף וזהב.

עתידי ישראל שיתעשרו ויביאו הרבה לבית המקדש, ולא תהיה עניות.

בעולם האמת עליונים למטה ותחתונים למעלה, והת"ח חשובים שם כמו כאן, ואומרים שם אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו.

והיה ה' למלך וגו' ה' אחד ושמו אחד - בעוה"ז אומר על בשורות רעות ברוך דיין האמת, ובעוה"ב אומר ברוך הטוב והמטיב שאין שם בשורה רעה, והיינו ה' אחד. בעוה"ז שמו של הקב"ה נכתב ב"ה ונקרא בא"ד ולעוה"ב אף נקרא ב"ה והיינו ושמו אחד. אין לדרוש בציבור קריאת שם הוי"ה.

הרוגי מלכות אין אדם יכול לעמוד במחיצתם, והיינו הרוגי לוד שני אחים שהודו על הריגת בת מלך, והצילו את ישראל, ולא היתה בהם מעלה אחרת שיחשבו עליה אלא זו בלבד.

מקום שנהגו

הקדמה לפרק מקום שנהגו - מלבד התקנות שתיקנו חכמים שדינם שוה בכל מקום ובכל אדם, יש מנהגים שנהגו במקומות מסוימים להחמיר בדבר מסוים משום גזירה או כדעת יחיד, וכל אדם צריך לנהוג בזה כמנהג מקומו, ואם הוא נמצא במקום אחר אסור לשנות ממנהג אותו מקום מפני המחלוקת. בפרק זה יבואר בכמה דינים (עשית מלאכה בערב פסח, אכילת פירות שביעית לאחר

בחוזאי נהגו להפריש חלה מאורז, ואמר רב אשי שאם רוב אכילתם אורז אין לזר לאכול את החלה בפניהם, שלא תשתכח מהם תורת חלה, אבל אם רובם אוכלים דגן יאכל זר בפניהם את החלה מהאורז, שמא יבואו להפריש מהחיוב על הפטור ונמצא הכהן אוכל טבלים, או מפטור על החיוב ולא ניתקנו הטבלים.

רחיצה עם קרוביו- אסור לרחוץ עם אביו וחמיו משום הרהור, בעל אמו, ובעל אחותו, ור"י מתיר באביו משום כבוד אביו שמשמשו במרחץ, וכן בבעל אמו, ואסור לתלמיד לרחוץ עם רבו מפני שצריך להתבייש מכבודו ומוראו, ואם צריך לו שישמשנו במרחץ מותר. ומותר לרחוץ עם אחיו ואין בזה חשש למשכב זכור, ובכבול נהגו שלא לרחוץ ב' אחים יחד גזירה אטו בעל אחותו, ואין להתיר בפניהם.

אכילת חלב היתר- הקיבה עשויה כקשת, והחלב שבתוך כפיפת הקשת הוא חלב היתר, ובניי בבל נוהגים בו איסור. רבה בר בר חנה הלך מארץ ישראל לבבל ואכל את חלב היתר כמנהג א"י, וכשהיו אצלו הסתיר חלב מהם כאילו היו כותיים. ואע"ג דתנן נותנים עליו חומרי מקום שהלך לשם הניי מילי בתוך בבל או בתוך א"י או מבבל לא"י, אבל מא"י לבבל לא דאין כאן מחלוקת כיון שהם כפופים לא"י שהם אינם סמוכים ובניי א"י סמוכים, אי נמי רבה בר בר חנה היה בדעתו לחזור, ובכאהי גוונא אין נותנים עליו חומרי מקום שהלך לשם, ומ"מ לבנו לא התיר לאכול את חלב היתר אפי' בפניו מפני שלא הגיע להכרעה בענין זה, ומה שנהג בזה התר הטעם הוא משום שהוא עצמו ראה את ריו"ח שאכל, אבל בנו שלא ראה אין לו לאכול, ומאידך בספיחי כרוב (דלהלן) אמר בשם ר' יוחנן בן אלעזר שר"ש בן ר' יוסי התיר לו לאכול בפניו כיון שראה את רשב"י שאכל.

נ"א: ספיחים, וספיחי כרוב- לר"ע ספיחין אסורים באכילה, דכתיב "הן לא זרעו ולא נאספו את תבואתינו". וספיחי כרוב, לרבנן אסורים אטו שאר ספיחים, ור"ש לא גזר.

לרש"י איירי באיסור ספיחים בשביעית לאחר זמן הביעור, וסובר ר"ש שכרוב אינו חייב בביעור כיון שאינו כלה לחיה כל ימות החורף, ולרבנן אסורים אטו שאר מינים.

המצפה לשכר אשתו, והיינו מתקולתא רש"י מבאר שאשתו משכירה מאזנים בשוק ומתבזה שהוא טורח גדול בשביל רווח קטן, אבל אם אשתו מוכרת מה שעשתה, שבח הוא, דכתיב "סדין עשתה ותמכור".

המצפה לשכר השכרת ריחיים, טורח גדול ושכר מועט. העושים מלאכה שיש בה עין רעה כגון קנים וקנקנים, תגרי סימטא, מגדלי בהמה דקה שהכל צווחים עליהם, וקוצצי אילנות טובות הנוטלים תמיד לעצמם חלק יפה.

כותבי סת"ם ותגריהם ותגרי תגריהם וכן מוכרי תכלת. דכ"ד תעניות נתענו אנשי כנה"ג שלא יתעשרו, כדי שלא יפסיקו. אמנם אם עוסקים לשמה שתהיה המצוה מצויה לאלו הצריכים לה רואים סימן ברכה, שאף אם יתעשרו ימשיכו לעסוק בזה.

מתורגמנים שעומדים לפני החכם בשבתות ומשמיעין לרבים, משום דמחזי כשכר שבת.

המשתכר ממועות יתומים למחצית שכר, דלאו בני מחילה נינהו.

המשתכר ממועות הבאות ממדה"י ומשלה ספינותיו תמיד במקום סכנה, (דלאו בכל יומא איתרחיש ניסא).

קיום מנהגים

בתחילת פרק זה התבאר שעשית מלאכה בערב פסח לפני חצות תלויה במנהג המקום. הגמרא מביאה דברים נוספים התלויים במנהג המקום, ומבארת את מי המנהג מחייב.

בניי ביישן נהגו שלא ללכת מצור לצידון בערב שבת כדי שלא להבטל מצרכי שבת, ועל כן אף בניהם צריכים לנהוג במנהג אבותיהם, אע"פ שאבותיהם היו יכולים מפני שעשירים היו, והם לא יכולים.

נ"א. דברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור אי אתה רשאי להתירם בפניהם-

הגמ' מעמידה איסור זה בכותאי דחיישינן שיבואו להקל בדברים אחרים, או בישראל כשיש חשש זה, והיינו כשלא מצוים ת"ח ביניהם.

בבירי נהגו שלא לצאת בקורדקיסון בשבת שמא יפלו ויבוא לטלטלם ד"א ברה"ר. ואין להתיר בפניהם.

בעכו נהגו שלא לשבת על ספסלי נכרים בשבת דמחזי כמקח וממכר. ואין להתיר בפניהם.

הראשון שאינו משנה ממנהגם, שהרי גם הם יכולים לבוא לאותו מקום ולמצוא הרבה. הגמ' מקשה שרבי אלעזר אמר שר"י לחומרא. וצ"ל שלת"ק באופן זה אינו חייב לבער, ולר"י חייב לבער כיון שאינו יכול ללכת למקום שיצא משם ולהביא פירות.

ביאור ב' - המוליך ממקום שלא כלו למקום שכלו והחזירם למקומם ועדיין לא כלו, לת"ק אינו חייב לבער, ולר"י חייב שהרי אינו יכול להביא ממקום שכלו. והגמ' דוחה שאין לאסור דבר שלא גדל ורק עבר במקום שכלו ועכשיו אינו שם.

ביאור ג' - נחלקו בג' כבשים בחבית אחת בחומוץ או ציר, לת"ק מבער כשכלה האחרון כשיטת רבי יהושע, ולר"י כל מין מבער כשאותו המין כלה כשיטת ר"ג וכן הלכה, ושיטת ר"א שמבער כשכלה הראשון שכיון שכבשם הוי כמין אחד.

ביאור ד' - נחלקו לגבי תמרים, שלת"ק אוכלים ביהודה עד שיכלה האחרון שבצוער שהיא עיר התמרים אף מבין השיצין, מפני שאם החיה לא מוצאת כאן פירות היא הולכת למקום אחר לאכול, ולר"י אין אוכלים על של בין השיצין הקוצים שבעיקר הדקל שאין החיה אוכלתם מפני הקוצים. אלא על של בין הכיפין העלים העשויות כסדרם כמין כפות תמרים.

נ"ב: זמן הביעור - כתיב "ולבהמתך ולחיה וכו'" שכל זמן שחיה אוכלת בשדה אפשר להאכיל לבהמה בבית, ואם כלה לחיה בשדה צריך לכלות גם מה שהבהמה אוכלת בבית. ועל כן יש בארץ ישראל ג' ארצות החלוקות לענין זמן הביעור יהודה עבר הירדן והגליל, שאם כלה באחת חייבים לבער בה אע"פ שנשאר בחברתה, והטעם הוא מפני שאין חיה מארץ אחת גדלה על פירות ארץ אחרת, אמנם בכל ארץ יש ג' ארצות החלוקות בזמן קיום הפירות, ואינו חייב לבער בכל ארץ עד שיכלה אחרון שבה שאם נשאר באחד מג' הארצות כל הארץ מותרת (כגון אם נשאר באחד מהארצות שבגליל כל הגליל מותר), מפני שהחיה אוכלת מג' הארצות שבאותה ארץ.

ביעור פירות שיצאו מא"י - לת"ק מבערם במקומם, ולרשב"א יחזרו למקומם ויתבערו (-שיוציאם למקום בהמה וחיה) דכתיב "אשר בארצך", (י"א שדורשים מהך, וי"א שדורשים מתיבת אשר). י"א שהשמועה

עוד פירש רש"י שרק ירקות הגדלים מזרע שנופל לארץ אסורים לאחר הביעור, ועלי כרוב הגדלים מן הקלח שמוסיף ענפים כאילן מותרים לאחר הביעור, ורש"י דוחה ביאור זה.

אל ישנה אדם מפני המחלוקת - לאב"י קאי מתנ"י על הולך ממקום שעושין למקום שאין עושין, שלא יעשה מלאכה מפני המחלוקת, אבל ההולך ממקום שאין עושין למקום שעושין אסור בעשית מלאכה, דהא נותנים עליו חומרי מקום שיצא משם. ולרבא כוונת המשנה גם על ההולך ממקום שאין עושין למקום שעושין, שאינו עושה מלאכה מפני שנותנים עליו חומרי מקום שיצא משם, מ"מ אין בזה מחלוקת, דכמה בטלני איכא בשוקא.

נ"ב. מלאכה ביו"ט שני -

אף הבקיאים בקביעה דירחא אסורים במלאכה בישוב ביו"ט שני, כיון שנהגו בו איסור.

מנדים על יו"ט שני, ומעשה בתלמיד אחד שהלך מחוץ לתחום, י"א שנידוהו משום שנידוי חמור יותר, (שהרי במערבא היו מלקים תלמיד שסרח ולא היו מנדים מפני כבוד התורה), וי"א שרק הלקוהו מפני שהיה צורבא מרבנן.

ביעור פירות שביעית

פירות שביעית מותרים באכילה לאדם ולבהמה דכתיב "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה לך... ולבהמתך ולחיה", ודרשו חז"ל שאם אין לחיה פירות בשדה צריך לבער את הפירות מן הבית, (ונחלקו הראשונים אם צריך לבערם מן העולם או שצריך להפקירם). הגמרא כאן מבארת מה הדין כאשר בחלק מהמקומות כלה מין זה מן השדה ובחלק מהמקומות לא כלה, ועוד מדיני ביעור.

דין ביעור במוליך פירות ממקום למקום -

איתא במתני' דהמוליך פירות שביעית ממקום שכלו לחיה מן השדה וחייבים בביעור, למקום שלא כלו, או ממקום שלא כלו למקום שכלו, חייב לבער, דנותנים עליו חומרי מקום שיצא משם וחומרי מקום שהלך לשם. ור"י אומר אומרים לו צא והבא לך אף אתה -

ביאור א' - המוליך ממקום שלא כלו למקום שלא כלו ושמע שכלו במקומו, לת"ק צריך לבער אע"פ שאין כאן חומרי מקום שיצא משם, שהרי בשעה שיצא לא היו נוהגים בהם איסור, ולר"י א"צ לבער דיכול לומר לבני מקומו

סימנים להרים עמקים נחל ושפלה - סימן להרים עפצים, סימן לעמקים דקלים, אבל שאר פירות אינם משובחים בהרים, ועל כן אין מביאים ביכורים מדקלים שבהרים שאין מביאים ביכורים אלא משבעת המינים וממקום משובח, ודבש היינו דבש תמרים. סימן לנחלים לענין נחל איתן לעגלה ערופה קנים שצריך שיגדלו שם קנים, ואם לא לא איקרי נחל. סימן לשפלה שקמה אינה עושה פרי שהמוכר שפלה בלא שקמה הוי מקח טעות, וכן המוכר הר ואין בו עפצים או נחל ואין בו קנים או עמק ואין בו דקלים הוי מק"ט.

דינים נוספים התלויים במנהג המקום

מכירת בהמה לגוי - אסור מדרבנן למכור לגוי בהמה גסה שמא יבוא להשאילה או להשכירה לו, וישראל מצווה על שביית בהמתו בשבת, ושמא ימכרנה ויאמר לה הישראל בשבת ללכת, ת"ק אסור בעגלים וסייחים קטנים שאינם בני מלאכה, דמיחלפי בגדולים, בין שלמים בין שבורים, ר"י מתיר בשבורה שהיא עומדת לשחיטה מיד, ואין הישראל רואה אותה אצלו, ולא יבוא להתיר בהמה שלימה, ובן בתירא מתיר בסוס שאינו עומד לטעינה אלא לרכיבה, ורכיבה ע"ג בהמה אין בה אלא איסור דרבנן. בהמה דקה יש מקומות שנהגו לאסור שמא יבוא למכור בהמה גסה, וצריך לנהוג כמנהג המקום.

נ"ג: גזירות בזמן הזה השייכות לאכילת הפסח-

יש מקומות שנהגו בזמן הזה לא לאכול צלי בליל פסח דמיחזי כאוכל פסח בחוץ, וצריך לנהוג כמנהג המקום. גדי מקולס צלוי ראשו על כרעיו ועל קרבו כצלית הפסח נראה כפסח ואסור לאוכלו בפסח, ור' יוסי אמר שתודוס איש רומי הנהיג את בני רומי לאכול גדיים מקולסים בליל פסח, ושלחו לו שאלמלא היה תודוס אדם חשוב, היו גוזרים עליו נדוי. ואיסור זה הוא גם אם לא אמר בשר זה לפסח, אבל אסור לומר בשר זה לפסח אפי' באינו מקולס, ואפי' בשחטה, מפני שנראה כמקדיש ואוכלה בחוץ, וכרבי יוסי דלהלן שאם היה אומר בשעת צליה הרי זה לפסח, נפרש את דבריו שכוונתו לדמי פסח, דאין אדם מוציא דבריו לבטלה ואינו יכול להיות שר"ש הביא הא דתודוס, דלדבריו לקמן שלא התנדב כדרך המתנדבים אין טענה על תודוס. אבל בחיטים מותר לומר חיטים אלו לפסח מפני שאינם דומים

שהלכה כרשב"א וי"א השמועה שאין הלכה כרשב"א, ורב ספרא סמך על רב הונא שהיקל, מפני שהיה מדקדק בלימוד מרבו לשנותה פעם שניה (כמו רחבה דפומבדיתא שאמור בשם רבי יהודה שהיה מדקדק בשמועתו לדעת ממי קיבלה, והיה ספק אם רב יהודה או ר"י נשיאה שהר הבית סטיו כפול היה היו סביבו איצטבאות כפולות, סטיו לפני מסטיו).

קציצת אילן עם פירות בשביעית - רב אילעאי קצץ בשביעית דקל עם תמרים קטנים שלא התבשלו, אע"פ שאסור להפסיד פירות שביעית דכתיב "לאכלה" ולא להפסד, (לב"ש האיסור משיוציאו תחילת העלים בימי ניסן, ולב"ה בחרובים משישרשו שיראו בהם כעין שרשראות של חרובים, ובגפנים משיגרעו כפול הלבן, והזיתים משיניצו כשיגדל עליהם הנץ, ושאר האילנות משיוציאו). הגמ' אומרת שהמעשה היה בדקל זכר שאין פירותיו מבשילים יותר אלא גודרים אותם בניסן ומניחין אותן בכלי כפות תמרים והם מתבשלות מאליהן, אבל בדקל נקיבה אסור, שאף רבנן שסוברים שסמדר כשנפלו פרחי הגפן ונראית צורת הענבים, אין בו עדיין איסור ערלה עד שיהיה בוסר (שנקרא גם גירוע ושיעורו כפול הלבן, ודלא כרבי יוסי שאוסר אף בסמדר), ומבואר מדבריהם שסמדר לא נחשב פרי, מ"מ שאר אילנות חוץ מגפן אסור לקוצצם כבר משיוציאו פרי.

זמן הביעור בענבים זיתים גרוגרות ותמרים-

נ"ג: הגמ' מביאה ברייתא אחת שקובעת זמן הביעור

לפי מתי שכלה במקום מסוים שפירות אלו מצויים שם, בענבים כשיכלו דליות של אוכל או המאוחרות יותר, בזיתים כשיכלו בתקוע, ולר"א כשיכלו בגוש חלב ולא ימצא העני רובע זיתים לא בנופו ולא בעיקרו, ובגרוגרות כשיכלו תאנים דקות בבית היני (ולר"י לא הוזכרו תאנים אלו אלא לענין מעשר, והתמרים הגדלים בטובינא שהם קטנים לעולם חייבים במעשר), ותמרים כשיכלו בצוער, ולרשב"ג אם כלו בכיפין ונשארו רק בשיצין אין אוכלים.

ובברייתא אחרת איתא שאוכלים בענבים עד הפסח, בזיתים עד עצרת, בגרוגרות עד חנוכה, ובתמרים עד פורים. ולר"י"ח גרוגרות עד פורים ותמרים עד חנוכה. והגמ' מבארת ששתי הברייתות הם אותו שיעור, או שהברייתא השניה מדברת כשנשאר עד זמנים אלו.

נ"ד. רבי היה מברך מיד כשהיה מזדמן לו, והיה חוזר ומברך אח"כ להוציא בניו ובני ביתו, ור"י אומר שמברכם על הכוס, וכן היה נוהג רבי חייא, ואמר ריו"ח שהלכה כר"י.

בריאת העולם

התורה מפרטת אלו דברים נבראו בששת ימי בראשית. הגמרא כאן מבארת אלו דברים נבראו לפני בריאת העולם, ואלו דברים נבראו בערב שבת בין השמשות.

הדברים שנבראו בערב שבת בין השמשות - באר מרים, מן, קשת, כתב צורת האותיות, וי"מ קריאת שם האותיות, מכתב עט שבו חקק הקב"ה את עשרת הדברות, וי"מ חקיקת צורת האותיות, לוחות, קבר משה, מערה שעמדו בה משה דכתיב "ושמתיך בנקרת הצור" ואלהיהו דכתיב "וילך את הר האלוקים חורב ויבוא שם אל המערה", פתיחת פי האתון, פתיחת פי הארץ לבלוע את עדת קרח. לרב יאשיהו אף האיל של אברהם והשמיר תולעת שמפקרת כל דבר קשה, ובה בנה שלמה את הבית, ולר"י אף הצבת הראשונה, וי"א שבידי אדם נעשתה. וי"א אף מקלו של אהרון והשקדים והפרחים שיצאו ממנו, וי"א אף המזיקים, וי"א אף בגדו של אדם הראשון שהיו חקוקות בו כל מין בהמה וחיה והוא נמסר לנמרוד ועשיו הרגו ונטלו, וי"מ שהכונה לכתנות עור של אדם הראשון.

חלל הגיהנום נברא עוד לפני בריאת העולם, אור דגיהנום נברא ביום שני ואינו כבה לעולם, ולכן לא נאמר "כי טוב" ביום שני, ומ"מ ביום שיש כלל הכל באומרו "וירא אלוקים את כל אשר עשה והנה טוב מאד", האש שלנו עלה במחשבה ליברא בערב שבת בין השמשות, ולא נבראה עד מוצאי שבת.

פרד - י"א שהפרד הראשון נברא בערב שבת בין השמשות דאין כל חדש תחת השמש, ועוד איתא שעלה במחשבה להברא בערב שבת, ובמוצאי שבת הביא אדם הראשון ב' בהמות והרכיב זו בזו ויצא מהם פרד, וי"א שפרד הראשון בימי ענה היה, ודורשי חמורות היו אומרים שענה פסול היה שבא צבעון על אימו והוליד את ענה, לפיכך הביא פסול לעולם.

ז' דברים נבראו קודם שנברא העולם - תורה, תשובה, גן עדן, גיהנום, כסא הכבוד, בית המקדש, ושמו של משיח.

לקדשים, וכוונתו לשומרם לפסח, ולא אמרינן דמחזי שרוצה למוכרם ולקנות פסח בדמיהם.

האומר הרי עלי מנחה מן השעורים ומנחת נדבה אינה באה מן השעורים, לת"ק יביא מן החיטים דבתחילת דבריו אדם נתפס, ור"ש סובר כרבי יוסי שאף בגמר דבריו אדם נתפס וכוונתו לכל מה שאמר, וסבור שאדם יכול להתנדב מנחת שעורים, וממילא פטור שהרי לא התנדב כדרך המתנדבים, ורבי יוסי עצמו דס"ל שאף בגמר דבריו אדם נתפס, אולם לא ס"ל כר"ש אלא חייב להביא מנחה מן החיטים, דס"ל שאין אדם מוציא דבריו לבטלה. ובאומר הרי זו תמורת עולה תמורת שלמים, לר"מ הרי זו תמורת עולה, דתפוס לשון ראשון, ולרבי יוסי כוונתו לשניהם, ולא אמרם בזה אחר זה אלא מפני שא"א לאומרם יחד, ותרעה עד שתסתאב ותימכר ויביא בדמיה חציה ועולה ובדמי חציה שלמים.

חנניה מישאל ועזריה מסרו עצמם על קדושת השם, מפני שדנו קל וחומר מהצפרדעים שנכנסו לתנורים במצרים אע"פ שאינם מצווים על קידוש השם דכתיב "וחי בהם" ולא שימות בהם.

הנותן סחורה לת"ח להשתכר בה זוכה ויושב בישיבה של מעלה.

הדלקת הנר בליל יו"כ - מקום שנהגו להדליק הנר בליל יו"כ מדליקים, ומקום שנהגו שלא להדליק אין מדליקים, ושניהם לדבר א' נתכוונו לפרוש ממשכבי אשה, להדליק משום שאסור לשמש לאור הנר, או שלא להדליק כדי שלא יראה ויתאוה, ומדליקים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ובמבואות האפלים ועל גבי החולים. ליל יו"כ שחל בשבת י"א שמדליקים נר מפני כבוד השבת, וי"א שאף בזה אין מדליקים.

ברכת בורא מאורי האש -

אין מברכים על האש אלא במוצאי שבת הואיל ותחילת ברייתו הוא, ולא במוצאי יו"כ, וי"א שאף במוצאי יו"כ מברכים על אש ששבתה ממלאכת עבירה, כגון של חיה או חולה או נר הדולק מערב יו"כ, הואיל ודבר חדש הוא שנאסר כל היום ועכשיו נהנה ממנו, אבל לא על אש היוצאת מעצים ואבנים, אבל במוצאי שבת אפשר לברך אש היוצאת מעצים ואבנים.

רחיצה - לרבי אלעזר אסור לאדם שיושיט אצבעו במים בתשעה באב, כמו ביוה"כ, ובתענית ציבור מותר פניו ידיו ורגליו.

נ"ה. מלאכה - במקום שנהגו לעשות מותר לעשות, ומקום שנהגו שלא לעשות אסור לעשות, ות"ח בטלים ממלאכתם בתשעה באב, אף במקום שנהגים לעשות מלאכה, רשב"ג אומר שאדם יכול לעשות עצמו ת"ח (אך אינו מחויב), ולא חיישין ליוהרא, ולרבנן אסור דחיישין ליוהרא.

מתי חוששים למחזי כיוהרא - הנה מצינו לגבי ק"ש לילה ראשון של נישואין, שלר"ג אסור לחתן לקרוא דחיישין ליוהרא ומוחים בו, ולרבנן מותר, והכא לענין מלאכה בת"ב שמעינן איפכא. ריו"ח אומר שמוחלפת השיטה באחת מהם. ולרב ישא בריה דרב אידי יש חילוק בין המקרים, רבנן סוברים שבמלאכה אסור להיות שונה משאר הציבור שעושים מלאכה, אבל בק"ש מותר לחתן לקרוא שהרי כולם קוראים, ורשב"ג סובר שבק"ש אסור דאנן סהדי שאינו יכול לכוון, אבל במלאכה מותר מפני שחושבים שאין לו מלאכה לעשות.

עשית מלאכה בערב פסח ובחול המועד

הגמרא חוזרת למה שנתבאר בתחילת הפרק שיש חילוקי מנהגים ממתי אסור לעשות מלאכה בערב פסח, ומבארת את חילוקי המנהגים בזה, ואלו מלאכות מותרות לכו"ע, ואגב זה מבארת הגמרא בכמה מלאכות אם מותר לעשותם בחול המועד או לא.

ליל י"ד ויומו בגליל וביהודה - לר"י י"ד ניסן אסור מדינא בעשית מלאכה ביהודה מחצות ובגליל לב"ש מהלילה ולב"ה רק ביום, לר"מ אין האיסור מדינא אלא ממנהגא כל מקום מה שנהגו.

נטיעה לפני פסח - לר"י המנכש מבין תבואת דגן בי"ג, ונעקרה בידו השיבולת עם השורש, שותלה במקום הטיט שממחרת להשריש והקרבת העומר מתירה רק מה שהשריש, ואין שותלה במקום הגריד - מקום יבש שאינו ממחר לקלוט. הגמ' מבארת שהרכבה שלא קלטה בתוך ג' ימים שוב אינה קולטת, ועל כן לרבא אף בי"ד יכול לזורעה, מפני שעד הקרבת העומר יש ג' ימים, והיינו מקצת י"ד ט"ו ומקצת ט"ז, אלא דאיירי בגליל, וכבית

נ"ד: ג' דברים עלו במחשבה ליברא, ואם לא עלו דין הוא שיעלו לקיום האדם, המת שיסריח שלא יצניעו אותו קרוביו ויראו את צערם תמיד לפניהם, ושישתכח מן הלב, והתבואה שתרכיב שלא ישמרה בעלי בתים ויביאו רעב לעולם, וי"א המטבע שיצא.

שבעה דברים מכוסים מבני אדם, יום המיתה, יום הנחמה מתי יתנחם אדם מדאגתו, עומק הדין הרוב טועים בו, וי"מ עומק הדין העתידי, מה בליבו של חברו, ובמה ישתכר, ומתי תחזור מלכות בית דוד, ומתי תכלה מלכות חייבת רומי.

הלכות יום הכיפורים ותשעה באב

יום הכיפורים ותשעה באב אסורים באכילה שתייה רחיצה נעילת הסנדל ותשמיש המיטה, יום הכיפורים אסור במלאכה מדאורייתא, ותשעה באב אסור בלימוד תורה (מלבד דברים הרעים). הגמרא מבארת כמה דינים הנוהגים ביום הכיפורים ותשעה באב.

לשמואל אין תענית ציבור בבבל אלא תשעה באב. והיינו שאין נוהג בו חומר תענית ציבור, לאכול מבעוד יום ולאסור מלאכה, ושאר חומרות, והטעם משום שבבל אינה צריכה לגשמים.

בין השמשות של תשעה באב לשמואל מותר באכילה ומלאכה, ולרבא וריו"ח אסור. ובין השמשות של יוה"כ אסור ואפי' מבעוד יום אסור, דתוספת יוה"כ דאורייתא.

אם יש ספק בקביעה דירחא, יוה"כ אסור ב' ימים ותשעה באב מותר. וכן יש חילוק בין יו"כ לתשעה באב לענין דיעבד, שיו"כ בכרת, ותשעה באב איסורא בעלמא.

עוברות ומניקות מתענות ומשלימות בתשעה באב כמו ביוה"כ.

אמר ריו"ח תשעה באב אינו כתענית ציבור, י"מ דהיינו לענין נעילה שבתענית ציבור היו מתפללים נעילה, שאע"פ שאמר ריו"ח הלוואי יתפלל אדם כל היום ואין בזה איסור ברכה לבטלה, היינו רשות דבתענית ציבור חובה מדרבנן להתפלל נעילה, ובתשעה באב אינו חובה, ומותר להתפלל ככל ימות השנה. ואב"א שאינו כתענית ציבור לענין כ"ד ברכות, ואב"א אינו כג' תעניות ראשונות שגוזרים על הגשמים אלא כאחרונות שאוכלים ושותים רק מבעו"י.

הולכת כלים לאומן ומהאומן - מוליכין כלים לבית האומן בי"ד ומביאים כלים מבית האומן בי"ד אע"פ שאינם לצורך המועד, ובחול המועד לצורך המועד מותר ושלא לצורך המועד אסור, ואם אין לאומן מה יאכל נותן לו שכרו ומניחו אצלו, ואם אינו מאמינו שלא ימכרם לאחר, וי"מ שאינו מאמינו שלא יחזור ויתבע שכרו מניחם בבית הסמוך לו, אבל לא יביאם לביתו הרחוק מבית האומן מפני הטורח, ואם חושש שמא יגנבו יביאם לביתו בצניעה.

ששה דברים עשה חזקיהו המלך

נ"ו. על ג' הודו לו - גירר עצמות אביו על מיטה של חבלים ולא קברו בכבוד בדרגש ומיטה נאה, משום כפרה ומשום קידוש השם. כיתת נחש הנחושת לפי שהיו טועים אחריו. גזו ספר רפואות לפי שלא היה ליבם נכנע על חלים אלא מתרפאים מיד. והודו לו.

ועל ג' לא הודו לו - קיצץ דלתות היכל ושגרם למלך אשור. סתם מי גיחון העליון והיה לו לבטוח בקב"ה שאמר "וגנתי על העיר הזאת להושיעה". עיבר ניסן בניסן לאחר שנכנס ניסן עשאו אדר, כיון שהיו הרבה שלא הספיקו להטירה מהטומאות שהחזיקו בהם בימי אביו אחז הרשע, ולא הודו לו דכתיב "החודש הזה" זה ניסן ואין אחר ניסן.

ששה דברים עשו אנשי יריחו

הרכבת דקלים - אנשי יריחו היו מרכיבים דקלים בי"ד ניסן, שהיו מביאים הדס לח, ושיכר של דפנא, וקמח שעורים המונח בכלי שלא עברו עליו מ' יום מזמן הטחינה, ומרת יחים אותם ושמים בלבו של הדקל, (ואם לא עושים כך לאילנות שבתוך ד"א שלו הם מתייבשים). ולרב אחא בריה דרבא היו מניחים ענף של דקל זכר בת שנתה לתוך סדק שהיו עושים בדקל נקיבה. בפירוש ראשון כתב רש"י שאין כאן זכר ונקיבה, ונקרא זכר לפי שמכיסים אותו בענף האילן, ובפירוש השני כתב שדקל נקיבה אינו עושה פירות, וכשמכניסים בו ענף של זכר הוא עושה פירות. ולא מיחו בידם חכמים.

מורכין את שמע - לר"מ אנשי יריחו לא היו מפסיקים בין שמע לואהבת, וצריך להאריך באחד ולהפסיק בין אחד לואהבת, שבפסוק ראשון כל אחד מקבל עול מלכות שמים, והפסוק השני הוא לשון ציווי, לר"י היו מפסיקים אלא שלא היו אומרים ברוך שם וי"מ שהיו אומרים אותו בקול

שמאי דאסור אף בלילה, או דבלילה אין רגילים לזרוע. ולרבינא איירי אף ביהודה ובי"ד לא מועיל כי לא אומרים פעמיים מקצת היום ככולו גם מקצת י"ד וגם מקצת ט"ז.

גמר מלאכה - כל מלאכה שהיא לצורך המועד, והתחיל בה קודם לי"ד, גומרה בי"ד אפי' במקום שנהגו שלא לעשות מלאכה, אבל להתחיל אסור אפי' לצורך המועד, ואפי' צלצול קטן לחגור, או שבכה קטנה לראש, ומלאכה שאינה לצורך המועד אסור אף לגומרה.

נ"ה: מלאכות המותרות - החייטים הספרים והכובסים מותרים בעשית מלאכה בערבי פסחים עד חצות, שכן מלאכות אלו מותרות באופן מסוים אף בחול המועד (ההדיוט שאינו אומן בכך תופר כדרכו, ותספורת וכבוס מותר לבא ממדה"י וליוצא מבית האסורים), וכיון שיש בהם התר קצת בחול המועד, י"ד שהוא קל מותר לכולם. ורבי יוסי בר יהודה מתיר אף ברצענים, שהרי זה מותר בחול המועד (לעולי רגלים). ולת"ק אין למדים תחילת מלאכה מנעלים חדשים, מסוף מלאכה תיקון מנעלים.

ביצים לתרנגולת - מותר להניח ביצים תחת התרנגולת בי"ד להתחמם ולגדל אפרוחים, וי"א דאיירי בשובכים ליונים. ותרנגולת המחממת ביצים שברחה מעל הביצים מותר להחזירה למקומה אף בחול המועד משום הפסד הביצים, דדבר האבד מותר, לרב הונא דווקא אם כבר ישבה ג' ימים על הביצים הללו מותר להחזירה, שכבר אין הביצים ראויים לאכילה, ועדיין לא עברו ג' ימים מאז שברחה שלא פסקה חמימותה וקל להחזירה, אבל אחרי ג' ימים מאז שברחה דטורח גדול להחזירה, או בתוך ג' לשיבתה שעדיין לא הופסדו הביצים לגמרי אסור להחזירה. ולרב אמי מותר אם ברח בתוך ג' ימים לשיבתה, דאף להפסד מועט חששו שכבר אינם ראויות לאיסטניס וצריכים למכור בזול למי שדעתו יפה.

גריפת הזבל - לאביי גורפין את הזבל מתחת רגלי הבהמה בי"ד, ובמועד מסלקים לצדדים ולא לאשפה שמחוץ לחצר, הזבל שברפת מוציאין אותו לאשפה, לרבא אם נעשתה החצר כרפת שנתקלקלה כולה ואין מקום לסלק לצדדים מותר לפנות לאשפה אף בחול המועד.

דחזי ליה לאיניש לא מקצה דעתיה מיניה, (אבל דבר המוכן לאדם אינו מוכן לכלבים, ולכן נבילה שנתנבלה בשבת אסורה לכלבים, מפני שבבין השמשות היתה עומדת לאדם). וי"א שנחלקו בשל כיפין אם מוכן לעורבים הוי מוכן לאדם, אבל בשל מכבדות לכו"ע אסור שמא יעלה ויתלוש.

מה חייב בפאה-

חיוב פאה שייך גם בדבר שהוא אוכל (למעט ספיחי סטיס וקוצה שהם קשים לאכילה, אבל סטיס וקוצה שאינם ספיחים ראויים לאכילה), ונשמר (למעט הפקר), גידולו מן הארץ (למעט כמהין ופטירות), ולקיטתו כאחד (למעט תאנים שכל תאנה מתבשלת בזמן אחר), ומכניסו לקיום שיתקיים ימים רבים (למעט ירק) אבל מה שאין מכניסו לקיום לא תיקנו בו פאה דאינו דבר חשוב.

אנשי יריחו היו נותנים פאה לראשי לפתות העלים שמכניסים אותם לקיום ע"י דבר אחר האמהות (דבאמהות כו"ע מודו), דס"ל שזה נחשב מכניסו לקיום, ומיחו בידם חכמים דס"ל דלא חשיב מכניסו לקיום. ולרבי יוסי הם היו נותנים פאה אף לקפלוט, ולר"ש אף לכרוב ולא לקפלוט.

נ"ז. בן בוהין נתן פאה לירק ובאו עניים ולקטו וראה אותם אביו ואמר להם שיניחו מה שלקטו ויתן להם פי שניים מירק מעושר, כי אין נותנים פאה לירק משום דמפקע ליה ממעשר, דפאה פטורה ממעשר (דכתיב "ובא הו"י כי אין לו חלק ונחלה עמך", וכן שביעית פטורה ממעשר דכתיב "ואכלו אביוני עמך ויתרם תאכל חית השדה"), אבל ירק שאינו חייב בפאה חייב במעשר, ואמר להם שאין עינו צרה בהם, כדי שלא יחשבו שבא לדחותם.

חלוקת עורות הקדשים- בתחילה היו מחלקים את עורות הקדשים של עולה וחטאת ואשם וקרבתות ציבור כל ערב לאנשי בית אב שעבדו באותו יום, ומפני בעלי זרועות חילקום כל ערב שבת לכל ו' בתי האב, ולא יניחו לבעלי זרועות לקחת בכה, ומפני גדולי-חשובי כהונה הקדישום כל כהני המשמרות לשמים לבדק הבית, ולא היו ימים מועטים עד שחיפו כל ההיכל בטבלאות זהב בעובי דינר, וברגל היו מניחים אותם ע"ג מזרעה בהר הבית, כדי שהעולי רגלים יראו שמלאכתם נאה ואין בה דופי.

רם, לרבא לא היו מפסיקים בין היום לעל לבבך. ולא מיחו בידם חכמים.

ביקש יעקב לגלות לבניו קץ הימין ונסתלקה ממנו שכינה, וחשש שיש בזרעו פסול, ואמרו לו שמע ישראל וכו' כשם שאין בליבך אלא אחד כך אין בליבנו אלא אחד, ואמר יעקב ברוך שם וכו'. ותיקנו חכמים שיאמרוהו בחשאי מפני שמשעה לא אמרו, משל לבת מלך שהביאו לה ציקי קדירה בחשאי מפני שהריחה. והיכא שיש מינים התקינו שיאמרו אותו בקול רם שלא יאמרו שאומרים בחשאי דבר שאינו הגון.

קצירה וגדישה לפני העומר- קצירה מותרת לפני העומר ביריחו, שהרי במקום שאין מביאים ממנו עומר אין איסור לקצור, ולא חששו חכמים שיבואו לאכול, כיון דחדש בדילי מיניה כל השנה, אבל גדישה אסורה דכיון דליכא פסידא גזרו חכמים שימתינו שמא יבוא לאכול ממנו, ואנשי יריחו היו גודשים לפני העומר, ולא מיחו בידם חכמים.

לא מיחו בידם- לר"מ הכונה שעשו כך ברצון חכמים, ואמר לו ר"י שא"כ כל אדם יוכל לעשות כך, אלא הכונה שלא מיחו בידם.

נ"ו: התרת גמזיות של הקדש- אנשי יריחו היו נהנים מענפי חרוב ושקמה של הקדש, שהוקדשו העצים וגדלו בהם ענפים חדשים, מפני שסברו שלא הוקדשו אלא הגזעים ולא הענפים שגדלו אח"כ, דסברי כמ"ד אין מעילה בגידולים, ומיחו בידם חכמים, דאף דמעילה ליכא איסורא איכא.

אכילת פירות שנשרו בשבת- אנשי יריחו היו פורצים פרצות בגינותיהם בשני בצורת, כדי שיוכלו עניים לאכול בשבת פירות הנושרים, ומיחו בידם חכמים. י"א שנחלקו אנשי יריחו ורבנן בשל מכבדות תמרים שנפלו לתוך כפות התמרים שבראש הדקל (והם כפופים זו אצל זו כעין כלי), אם גוזרים שמא כיון שהם גבוהים יעלה ויתלוש דהוי אב מלאכה, אבל בשל כיפין הענפים הנמוכים מותר אף לחכמים דאין כאן תמרים מחוברים, ואינו מוקצה אע"פ שבבין השמשות היו מחוברות והוי מוקצה מחמת איסור תלישה, ומיגו דאתקצי לבין השמשות אתקצאי לכולה יומא, דמוכן לעורבים הגדלות בביתו לשם גדולה דמותר להעמידם עליהם לאוכלם הוי מוכן לאדם, דכל מידי

ד' צווחות צווחה עזרה-

א' צאו מכאן בני עלי שטימאו היכל ד'.

ב' צא מכאן יששכר איש כפר ברקאי, שהיה כורך ידיו בשיראי בשעת עבודה שלא יתלכלכו. וחציצה פוסלת בקדשים דכתיב "ולקח הכהן" ועוד דבזיון הוא, (ונענש בחייו שנחתכו ב' ידיו, שזלזל במלך ששאלו אם כבש או עז טעים יותר, והאמת ששניהם שקולים כאחד, כמבואר בקרא ובמתניתא).

ג' שאו שערים ראשיכם ויכנסו ישמעאל בן פיאימי תלמידו של פנחס וישמש בכהונה גדולה.

ד' שאו שערים ראשיכם ויכנסו יוחנן בן נרבאי תלמידו של פנקאי וימלא כריסו מקדשי שמים. (היה אוכל ג' מאות עגלים ושותה ג' מאות גרבי יין, ומ' סאה גוזלות בקינוח סעודה שהיה מגדל בביתו הרבה כהנים. ובימיו לא היה נותר במקדש).

תמיד נשחט

סדרי הקרבנות ועבודות המקדש

בכל יום היו מקריבים תמיד של שחר ותמיד של בין הערבים ועוד קרבנות רבים (בעיקר של יחידים). כל הקרבנות היו קרבים בין שני התמידים, מלבד הקטורת והדלקת הנרות וקרבת פסח וקרבנות מחוסר כיפורים בערב פסח. הגמרא מבארת מה היה סדר הקרבת הקרבנות ומנלן, ומתי היה זמן הקרבת תמיד של בין הערבים ופסח בי"ד ניסן.

נ"ח. זמן הקרבת התמיד בכל יום- הזמן הכשר

להקרבת התמיד הוא מכי ינטו צללי ערב, והיינו משש ומחצה, דכתיב "בין הערבים", והיינו מזמן שינטו צללי ערב מחצי שבע ואילך שהחמה נוטה למערב והצל נוטה למזרח. ותיקנו חכמים שזמן שחיתתו בפועל בימים רגילים בשמונה ומחצה (וזמן הקרבתו שעה אחת), מפני שהיו מקריבים לפני כן נדרים ונדבות, שהרי התמיד צריך להיות אחרון דכתיב "עליה חלבי השלמים" ודרשו חז"ל עליה על תמיד של שחר השלם כל הקרבנות כולם אבל אחרי תמיד של בין הערבים אל תקריב קרבן, ולכן אע"פ שזריזים מקדימים למצוות היו מאחרים זמן הקרבנות,

ובשבת היו מאחרים אע"פ שאין בו נדרים ונדבות משום גזירת נדרים ונדבות דחול.

זמן הקרבת התמיד והפסח בי"ד ניסן-

לתנא דמתני' בערבי פסחים שהיו מקריבים את הפסח אחרי התמיד היו מקדימים את התמיד לשבע ומחצה, ואם ערב פסח חל בערב שבת שהיו צריכים לגמור צלייתו מבעוד יום דאין צלית הפסח דוחה שבת מפני שהיא צורך הדיוט ויכול לעשותה מבעוד יום, היו מקריבים את התמיד בתחילת הזמן בשש ומחצה.

תנו רבנן כסידורו בחול כך סידורו בשבת דברי

רבי ישמעאל, ר"ע אומר כסידורו בערב פסח-

לאביי נחלקו בערב פסח שחל בשבת, שלרבי ישמעאל מקריבים את התמיד בשבע ומחצה, דס"ל דמוספים שהיו קרבים בשש קודמים לבזיכים - לבונה הנתונה בשתי בזיכים על שתי המערכות של לחם הפנים, שהיו מקטירים את הישנה להתיר את הלחם באכילה, ושמים חדשה, והיו צריכים שעה להתעסק בזה, ולא היו משנים לתחילת השעה השמינית כיון שלא רצו לשנותו לזמן חדש, או משום שהיו משתהים עם הלחם עד שבע ומחצה. ולר"ע בשש ומחצה כדינו, שהרי בשבת אין מקריבים נדרים ונדבות, דס"ל בזיכים קודמים למוספים.

וכן לרבי נחלקו בערב פסח שחל בשבת, אלא שלרבי ישמעאל מקריבים את התמיד בשמונה ומחצה דחיישינן לקלקול הבשר (כיון שאינו יכול לצלותו עד שתחשך) ולר"ע בשבע ומחצה ולא חיישינן לקלקול הבשר, אך לא בשש ומחצה אע"פ שאין נדרים ונדבות קרבים בשבת, דס"ל מוספים קודמים לבזיכים.

נ"ח: לרבה בר עולא נחלקו בכל שבת, שלרבי

ישמעאל מקריבים את התמיד בשמונה ומחצה, ואע"פ שאין נדרים ונדבות קרבים בשבת, גוזרים שבת אטו חול - שמא יורגלו להקריבו בשבע גם בחול ויפסלו את הנדרים והנדבות שיוקריבו אח"כ, ולר"ע מקריבים את התמיד בשבע ומחצה ולא גוזרים שבת אטו חול, ולא בשש ומחצה משום דס"ל מוספים קודמים לבזיכים.

מנין שלא יהיה דבר קודם לתמיד של שחר להיות

נקטר במערכה אחרי שנערכה שנאמר "העולה" החשובה האמורה לפני שאר העולות תהיה עולה ראשונה. ואין לך דבר שקודם לתמיד של שחר אלא קטורת בלבד,

אף בשאר ימות השנה אם הביא שלמי נדבה לפני התמיד ואם לא יביא כפרתו לא יוכל לאוכלם, וגם לישראל יש עשה לאכול קדשים דכתיב "ואכלו אותם אשר כופר בהם", מביא קרבנותיו אחר התמיד.

לרב חסדא לא התיר רבי ישמעאל אלא בחטאת העוף שמביא מצורע עני, שאין למזבח אלא דמה, ועשה השלמה נאמר על ההקטרה, וטהרת המחוסר כפרה תלויה בחטאת ובאשם, (ולענין אשם מצורע שאינו בא מן העוף צ"ל שכבר קרב, וכן העולה של המצורע קרבה, ואף שכל חטאת קודמת לעולה דכתיב "והקריב את אשר לחטאת ראשונה", מ"מ בעולת מצורע כשר בדיעבד (תוד"ה דכתיב) אם הקדים את העולה לחטאת, דכתיב "והעלה הכהן את העולה").

ולרב פפא אף בהמה מביאה אחר התמיד, ומעלה ומלינה בראשו של מזבח, ויקטירנה אחרי תמיד של שחר, ולינה אינה פוסלת בראש המזבח, ואין חוששים לתקלה שהכהנים יחשבו שנשחטה הבהמה ונזרקה דמה לפני התמיד ויקטירום בלילה, דכהנים זריזים הם והמעלה יודיע לאחיו הכהנים ויזהרו בהם, ואע"פ שאין כפרה לפני אכילת הכהנים, דכתיב "ואכלו אותם אשר כופר בהם", ואין הכהנים אוכלים לפני ההקטרה, דכתיב והקטיר... והיה החזה לאהרן ובניו, הכא כיון שאי אפשר להקטיר משום עשה השלמה עשאים כמי שנטמאו או אבדו שהכהנים אוכלים (דכתיב "והיה החזה לאהרן ובניו" מכל מקום) ובעלים מתכפרים.

חטאות קודמות לעולות הבאות עמהם, ואפי' חטאת העוף של יולדת עשירה קודמת לעולת בהמה.

נ"ט: קרבנות שנשארו שנזרק דמן קודם התמיד ולא הספיקו להקריב מותר להלין האימורים למטה ומעלן ומקטירן כל הלילה, דמהפסוק "לא ילין חלב חגי עד בוקר" משמע שכל הלילה ילין, ואין בזה איסור של השלמה אחר תמיד של בין הערבים.

אסור להקטיר אימורי הפסח בליל ט"ו, דכתיב "עולת שבת בשבתו" ולא עולת חול בשבת או ביו"ט, ואם חל י"ד בשבת מותר להקטירם בליל ט"ו דחלבי שבת קריבין ביו"ט, דכתיב "לא ילין לבוקר זבח חג הפסח" משמע שבלילה מותר להלינם.

דכתיב "בבוקר בבוקר". ופסוק זה מלמד שנדרים ונדבות אן קודמים לתמיד, ומדכתיב "מלבד עולת הבוקר אשר לעולת התמיד" לומדים שמוסף לא קודם לתמיד, די"ל שמוספים יש להקדימם כיון שהם קרבן ציבור, וי"ל שנדרים ונדבות יש להקדימם כיון שהם מצויים. אי נמי קרא דהכא אתא להקדים הקטרת התמיד והפסוק השני מדבר על הקדמת השחיטה.

מנין שלא יהיה דבר קרב אחר תמיד של בין הערבים (מלבד קטורת נרות פסח ומחוסר כיפורים בערב הפסח, וכדלהלן) שנאמר "והקטיר עליה חלבי השלמים", לאביי דריש עליה ולא על חברתה, ורבא דורש מ"השלמים" לשון השלם, עליה - על תמיד של בין הערבים השלם כל הקרבנות כולם ולא על תמיד של שחר. ואם נשארו אימורים שכבר נזרק דם הקרבן מקטירים אותם אחרי תמיד של בין הערביים דכיון שהיו ראויים להקרה לפני כן, על תמיד של שחר הם מושלמים, דכתיב "לא ילין חלב חגי עד בוקר" משמע שבלילה יכול להלין את האימורים. (נ"ט:).

נ"ט. סדר הקרבת הפסח הקטרת הקטורת והדלקת הנרות - קטורת נרות ופסח היו נעשים אחר תמיד של בין הערביים. י"א שהסדר הוא תמיד פסח קטורת ונרות. תמיד קודם לפסח, דבתמיד כתיב בין הערבים ובפסח כתיב גם בערב וגם בין הערבים. ופסח קודם לקטורת וקטורת קודמת לנרות, דכתיב "יערוך אותו אהרן מערב עד בוקר" ואין עבודה שכשרה להתחיל אחריה, וקטורת הוקשה לנרות. (עוד דורשים שיתן שמן בנר חצי לוג לכל נר כשיעור שיהיה דולק מערב עד בוקר אפי' בלילה ארוך, ושאיין עבודה שכשרה מערב עד בוקר אלא זו בלבד). וי"א שהסדר הוא תמיד קטורת נרות פסח, שהרי בפסח נאמר בערב ובנרות נאמר בין הערבים, ומ"אותו" לומדים שהדלקת הנרות לאחר הקטורת.

קרבנות מחוסר כיפורים אחר התמיד -

מחוסר כיפורים כגון מצורע או זב ששכח ולא הביא קרבנותיו לפני התמיד, ומחוסר כיפורים אסור בקדשים ועגוש כרת מביא קרבנותיו אחר תמיד של בין הערבים. לת"ק דין זה הוא דווקא בערב פסח, שמביא קרבנותיו וטובל פעם שניה לאכילת קדשים מלבד מה שטבל בשביעי ואוכל את פסחו לערב, דעשה דפסח שיש בו כרת דוחה עשה השלמה, ולרבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה

ואינן ראויין לאכול פוסל שכל השחיטה נצרכת לאוכליו דא"א לכזית בשר בלא שחיטה, ובשתי עבודות כגון שחט לאוכליו ע"מ לזרוק שלא לאוכליו, שאע"פ שכל הזריקה שלא לאוכליו כשר, דאין מחשבת אוכלים פוסלת אלא בשחיטה.

ס: פסול מחשבה בפסח ששחטו בשאר ימות

השנה - פסח שהפרישו ימים רבים לפני פסח, שאם שחטו לשלמים כשר, ואם שחטו לשמו בשאר ימות השנה פסול כיון שאין זה זמן הפסח, וכן אם שחטו בסתמא פסול דסתמא לשמו, ואם שחטו לשמו ושלא לשמו כשר, דאתי מחשבת שלא לשמו ומפיק ליה מלשמו, כמו שמחשבת שלא לשמו מוציאה מידי סתמא לשמו (ובמחשבה שלא לשמו הקרבן כשר לזרוק דמו ולהקטיר אימוריו ולאכול בשרו, ולא עלה לבעלים לשם חובה, חוץ מפסח וחסאת שבוה הקרבן נפסל לגמרי), ואע"פ שכאן חשב להדיא לשמו ולא הוי רק סתמא, אין בזה חילוק ומחשבת שלא לשמו מוציאה מידי מחשבת לשמו, דמה שמצינו שמחשבת שלא לאוכליו פוסלת אף שלאוכליו ושלא לאוכליו כשר, התם ליכא סתמא לאוכליו והיינו דלא אלים האי סתמא, ולכן מחשבת שלא לאוכליו פוסלת, דהא תנן נמנים ומושכים ידיהם עד השחיטה.

ס"א. פסח ששחטו בשאר ימות השנה בשינוי בעלים

ששחטו לשם פסח לאדם אחר פסול, ושאינו ממחשבת שלא לשמו שמכשירה את הקרבן, דשלא לשמו בזמנו פסולו בגופו שמחשבתו על הקרבן עצמו, וישנו בד' עבודות שחיטה קבלה הולכה זריקה, וישנו לאחר מיתת הבעלים שמביאו בנו, ואם שחטו שלא לשמו צריך להביא קרבן אחר מנכסי המת, וישנו בקרבן ציבור כבקרבן יחיד, משא"כ שינוי בעלים שאין פסולו בגופו, ואינו בד' עבודות שאם שחט או קיבל או הוליך לשם בעלים אחר כשר, ורק בזריקה פסול, דשאר זבחים חוץ מפסח אין עיקרם לאכילה אלא לכפרה, וכפרה אינה אלא בזריקה, (ומה שמצינו שגם בשאר עבודות יש פסול שינוי בעלים, היינו שעשאים ע"מ לזרוק לשם בעלים אחרים. ובפסח שעיקרו לאכילה אף אם שחט לשם אכילת אחרים פסול), ואינו לאחר מיתה (-דאין שם בעליו עליו אחר שמת), ואינו בציבור כביחיד דלשם מי יכול לשנותו, ואם שינהו לשם נכרים כשר, דאינו פוסל אא"כ שינה לשם המחויב כפרה כמותו. והגמ' אומרת ששני הבדלים אינם דווקא, דאף שלא לשמו אינו פסולו בגופו דהוא מחשבה בעלמא, ולרב פנחס

אלו מחשבות פוסלות בהקרבת הפסח

בשעת עשיית עבודות הקרבן (העיקריות שהם שחיטה קבלה הולכה זריקה) צריך לחשוב איזה קרבן זה ומי הבעלים, ואסור לחשוב אחת מד' מחשבות. א' לשם קרבן אחר (שינוי קודש). ב' לשם בעלים אחר (שינוי בעלים). ג' לזרוק או להקטיר או לאכול את הקרבן חוץ לזמנו (פיגול). ד' לזרוק או להקטיר או לאכול את הקרבן חוץ למקומו. ובפסח גם מחשבה שיאכלוהו אלו שאינם יכולים או שאסור להם לאכול (שלא לאוכליו) או שיאכלוהו כאלו שלא נמנו על הקרבן (שלא למנוייו) פוסלת אם חשב זאת בשעת שחיטה. וכדלהלן.

מחשבת שלא לשמה - הפסח ששחטו שלא לשמו לשם שלמים, או קיבל או הילך או זרק שלא לשמו, פסול, דבד' עבודות הללו הפסח נפסל. וכתב "זבח פסח הוא" שתהא זביחתו לשם פסח, ולמעט נשחט שלא לשמו.

לשמה ושלא לשמה - אם עשאו לשמו ושלא לשמו או שלא לשמו ולשמו, אם חשב כך בשתי עבודות (שחיטה קבלה הולכה זריקה) פסול לכו"ע, ואם חשב ב' המחשבות בעבודה אחת, לר"מ (דס"ל לגבי האומר הרי זו תמורת עולה תמורת שלמים) תפוס לשון ראשון ואם חשב קודם מחשבת שלא לשמו פסול, אבל אם חשב קודם מחשבת לשמו כשר, ולרבי יוסי בכל גוונא פסול דאף בגמר דבריו אדם נתפס (ולגבי תמורה תרעה עד שיפול בה מום ותימכר ויביא בדמי חציה עולה ובדמי חציה שלמים. ובשני עבודות לא שייך תפוס לשון ראשון, דכל אחת חשובה בפני עצמה לפסול את הזבח. הגמ' מנסה להוכיח אם המשנה יכול להיות גם כר"מ או דוקא כרבי יוסי ודוחה את הראיות.

ס. מחשבין מעבודה לעבודה - השוחט ע"מ לזרוק

שלא לשמו וכדו' פסול, אע"פ שבעבודה השניה חשב בפועל לשמה, ולא שייך בזה תפוס לשון ראשון שהרי המחשבה השניה היא על עבודה אחרת.

מחשבת שלא לאוכליו וכו' - שחטו שלא לאוכליו

חולה וזקן שאין יכולים לאכול כזית, (ואין בו מנויים אחרים) פסול דכתיב "איש לפי אכלו", וכן פסול אם שחטו שלא למנוייו לשם חבורה אחרת, או לערלים ישראל שמתו אחיו מחמת מילה, דכתיב "כל ערל לא יאכל בו" או לטמאים דאסורים בקדשים וענשם כרת. ואם שחטו לאוכליו ושלא לאוכליו כשר, בין בעבודה אחת ובין בב' עבודות עבודה אחת היינו כגון שחשב בשחיטה לאוכליו ושלא לאוכליו, וכשר משום שאין מקצת אוכלין שנמנו עליו ראויין לאכול

ואע"פ שמקצת זמן ששחט ע"מ לאכול כזית מהקרבת חוץ לזמנו פוסל את כל הקרבן דכתיב "ואם האכל יאכל" איירי במחשבת חוץ לזמנו, ואכילה בכזית, עדיף ללמוד מדבר שאינו נוהג בכל הזבחים דערל וטמא יכולים לשלוח קרבנותיהם דאין אכילת בעלים מעכבת בשאר זבחים, אבל בפסח בעינן ראוי לאוכלו דכתיב "לפי אכלו תכוסו", (והיינו לדעת ר"ע שערל אסור להכנס לעזרה והוא משלה קרבנותיו, ולפי חכמים ערל יכול להכנס לעזרה ומביא קרבנותיו בעצמו. ודווקא בקרבנות שאין בהם סמיכה כגון עופות או בכור ומעשר או קרבן נשים ערל וטמא שולחים קרבנותיהם, אבל קרבנות הטעונים סמיכה אינו יכול לשלוח כיון שאינו יכול להכנס לעזרה לסמוך. ומעולת ראייה טמא פטור, דתלה הכתוב חגיגה בביאה למקדש) ולא מזמן הנוהג בכל הזבחים, (ואף דרישא איירי בטומאת בשר וסיפא בטומאת בעלים, שם טומאה קפריך. וללישנא בתרא הכונה שבפסח אם נטמא הבשר והחלב קיים אינו זורק את הדם, משא"כ בשאר זבחים אפי' לר' יהושע שרק אם הבשר קיים לאכילת אדם או שהחלב קיים לאכילת מזבח זורק את הדם. ואם נטמא החלב והבשר קיים אף בפסח זורק את הדם).

והברייתא שואלת שעדיף ללמוד מחוץ לזמנו שלא הותר מכללו שגם ערלה לא הותרה מכללה דשום קרבן אינו נאכל לערלים, ושום קרבן אינו נאכל חוץ לזמנו, ולא ללמוד מטומאה שהותרה מכללה, (והיינו בטומאת גברא, ושם טומאה קפריך, אבל טומאת בשר לא הותרה דאפילו קרבן ציבור שדוחה טומאה הני מילי להקרבה אבל אסור לאוכלו בטומאה, או דנימא שהותר מכללה אף בטומאת בשר, דפסח הבא בטומאה נאכל בטומאה). והברייתא מסיימת שלומדים מדכתיב "זאת" וכנ"ל.

שחטו לשם מולין ע"מ שבזריקה יתכפרו בו ערלים בין מנויים בין שאינם מנויים, אבל האכילה תהיה למנויים, רב חסדא אמר פסול רבה אמר כשר.

ביאור המחלוקת-

רבה יליף מ"וכל ערל" שבשחיטה מקצת ערלה שנשחט למולים ולערלים אינה פוסלת, ורק כולה ערלה פוסלת, וכמו שמקצת טומאה אינה פוסלת, אבל בזריקה אפי' כולה ערלה לא פסלה, דכתיב "זאת", וזריקה קלה משחיטה כמו שמצינו שאין מחשבת אוכלים בזריקה. ורב חסדא יליף מ"זאת" שבזריקה אפי' מקצת ערלה פסלה, דזריקה חמורה משחיטה שהרי לא מיקבע פיגול אלא בזריקה, והיינו שאף שאם

גם שינוי בעלים ישנו לאחר מיתתה ואם שחטו לשם אחרים צריך היורש להביא קרבן אחר, מ"מ מחמת שתי הבדלים נשאר הדין ששינוי בעלים אינו מכשיר בפסח ששחטו בשאר ימות השנה, ופסול כמו פסח בזמנו.

פסח שהוקרב לפני זמנו - פסח ששחטו קודם חצות פסול, שנאמר "בין הערבים". ואם שחטו קודם התמיד כשר, וצריך שיהיה אחד ממרס בדמו שלא יקרש עד שיזרק דם התמיד, ואם נזרק קודם לתמיד כשר דדין זה אינו לעיכובא.

שחיטת הפסח לאוכליו ולמנויו

קרבן פסח בשונה משאר הקרבנות עיקרו לאכילה הוא בא, ויש בו דין מיוחד שצריך שהשחיטה תהיה לאוכליו ולמנויו, והיינו שיהיו הבעלים ראויים לאוכלו, וכן השחיטה תהיה לשם אלו שנתמנו מתחילה על הקרבן, ולהלן יבואר פרטי הדינים בה.

דין פסח שנשחט לשם אלו שאינם ראויים לאוכלו - שחטו שלא לאוכליו כגון לחולה או לזקן, או שלא למנויו אלא לשם חבורה אחרת, או לערלים ולטמאים, פסול, דכתיב "במכסת" לשון מנויים כמו "את מכסת הערכך" למעט שלא למנויו. והוי לעיכובא דשנה הכתוב ואמר "תכוסו". רבי אומר "תכוסו" הוא לשון סורסי - ארמי, כאדם האומר לחבירו כוס - שחוט לי טלה זה למימרא שבשעת שחיטה צריך להתכוין למנויו, ות"ק דלית ליה לשון סורסי לומד שהפסול הוא רק בשחיטה מדכתיב אח"כ "ושחטו אותו". וכתב "איש לפי אכלו תכוסו" - הראויים לאכול פרט לחולה וזקן וערל אפילו אם הם מנויים, והוקש שלא לאוכליו לשלא למנויו לפסול בדיעבד.

ס"א: שחיטה לשם כשרים ופסולים-

שחט גם לשם הכשרים לאכילה וגם שלא לאוכליו או שלא למנויו או לערלים או לטמאים כשר, דכתיב "וכל ערל" כולה ערלה פסלה אבל מקצתה לא פסלה, (ולרב אשי (דלהלן) י"ל ש"כל ערל" הכונה כל דהו ערלה, קמ"ל "זאת הוקת הפסח וכו' כל ערל" שרק אם כולם ערלים זה פוסל).

הברייתא רוצה ללמוד שכמו שאם נטמא אבר אחד שורפים רק אותו אבר ושאר הקרבן נאכל, ה"ה בשחטו לשם כשרים ופסולים לא נפסל כל הקרבן,

ללודים ולנהרדעים ונתכוין לדחותו, או מפני שאינם מיוחסים, לבסוף נתרצה ללמוד, ורצה ללמוד בג' חודשים ואמר לו ריו"ח שאפי' ג' שנים אינו מספיק. מיום שנגנזו - נשתכח ספר יוחסין תשש כוחם של חכמים וכהה מאור עיניהם לפי שנגנזו טעמי תורה שהיו בו, שאפי' על הפרשה שבין ולאצל ששה בנים לאלה בני אצל, דרשו דרשות הרבה כמשא ארבע מאות גמלי משא.

טעמי החילוק בין לשמו ושלא לשמו שפסול לבין לאוכליו ושלא לאוכליו שכשר שלא לשמו פסולו בגופו המחשבה היא על גוף הקרבן, וא"א לברר איסורו (י"מ לברר איזה חלק לשמו ואיזה חלק שלא לשמו, וי"מ שא"א לתקן את המחשבה ולעשותו כראוי), וישנו בכל ד' עבודות, וישנו אף בקרבנות ציבור, משא"כ לאוכליו ושלא לאוכליו. לרב אשי ב' החילוקים הראשונים הם אחד, דטעמא דפסולו בגופו משום דא"א לברר איסורו.

ס"ג. אחרים אומרים הקדים מולים לערלים כשר ערלים למולים פסול - ולחכמים בשניהם כשר -

לפי רבא שיש מ"ד ר"מ דהיינו אחרים שאינה לשחיטה אלא לבסוף, י"ל שלמ"ד זה הקדים מולים לערלים כשר מפני שלא חלה בסוף השחיטה אלא מחשבה אחת, ותפוס לשון ראשון. דברי רבא נאמרו לגבי האומר הרי בהמה זו תמורת עולה תמורת שלמים, לר"מ הרי היא תמורת עולה דתפוס לשון ראשון, ולרבי יוסי דבריו קיימים דאף בגמר דבריו אדם נתפס. ואם אמר בהמה זו חציה תמורת עולה וחציה תמורת שלמים, לאביי בזה מודה ר"מ, ולרבא אף בזה סובר ר"מ הרי היא תמורת עולה, דאין טעמא דר"מ משום שכוונתו לחזור בו, אלא משום שכשאמר עולה פשטה קדושת עולה בכל הבהמה. ורבא מקשה ממה שהשוחט את הזבח ע"מ לאכול כזית בחוץ וכזית למחר, לר"מ תפוס לשון ראשון ואפילו בשתי עבודות אין מחשבת פסול מפקיעה מידי פיגול, ולרבנן אף בגמר דבריו אדם נתפס וממילא יש שתי מחשבות יחד ומחשבת פסול מוציאה מידי פיגול אפילו אם חשב את שתי המחשבות באותה עבודה, ורבא מוכיח מזה שאפילו כשכל מחשבה היא על כזית אחר סובר ר"מ תפוס לשון ראשון. ואביי ענה לו שישנה לשחיטה מתחילה ועד סוף, ומדובר שבסימן הראשון חשב מחשבת פיגול ובשניה חשב מחשבת פסול. ומבואר מראיתו של רבא שאינה לשחיטה אלא לבסוף.

לרבה י"ל שגם לאחרים ישנה לשחיטה מתחילה ועד סוף, ואיירי כשגמר בליבו למולין ולערלים והוציא בפיו לערלים (דמחשבה האמורה בקדשים הכונה שמוציא בפיו. רש"י ותוס'), ולא הספיק לומר למולים עד

חישב באחת מארבע עבודות לאכול כזית חוץ לזמנו הוי פיגול וחייבים עליו כרת אפילו אם אכלו בזמנו, מ"מ לא הוי פיגול אא"כ שאר העבודות נעשו בלא פסול אחר, והיינו או בסתמא או ע"מ לאכול בזמנו או במחשבת חוץ לזמנו, אבל אם חשב בשאר עבודות מחשבה אחרת כגון חוץ למקומו שוב אין בו כרת.

רב אשי מקשה שי"ל ש"כל ערל" הכונה כל דהו ערלה, קמ"ל "זאת" שרק אם כולם ערלים זה פוסל, ולפי זה אין חילוק בין שחיטה לזריקה.

ס"ב. רב אשי מפרש מחלוקתם בפסוק "ונרצה לו לכפר עליו" דממעט עליו ולא אם חשב לכפר על חברו ומכאן למדים שמחשבה בזריקה לשם בעלים אחרים פוסלת בכל הקרבנות, ונחלקו אם ערל גם התמעט הואיל דאי מצי מתקן נפשיה ע"י שימול עצמו, או שלא התמעט משום שאינו בר כפרה, ובעינן חברו דומיא דידי' כדי ליפסל.

והנה מצינו שנחלקו רבה ורב חסדא בענין האופה מיו"ט לחול, דלרבה אינו לוקה הואיל ואי מיקלעי אורחין הוי חזי ליה השתא נמי חזי ליה, ולרב חסדא לוקה דלא אמרינן הואיל, ולכאורה הסברות הפוכות ממה שנחלקו לגבי ערל. והגמ' מחלקת דלרבה ערל חמור משום דמחוסר מעשה, ורב חסדא סבר דאמרינן הואיל לחומרא לפסול בפסח ולא לקולא לפטור ממלקות.

ס"ב: שחיטת שאר זבחים לשם פסח - הפסח שעברה שנתו שנוולד לפני ר"ח ניסן של שנה שעברה והפרישו לשם פסח וכשהגיע ר"ח ניסן ועברה שנתו אינו ראוי לפסח דכתיב "זכר בן שנה", והוא עומד לשלמים, ושחטו בזמנו לשמו זהו כשוחט שלמים לשם פסח, וכן השוחט זבחים אחרים לשם פסח בזמנו, ר"א פוסל דאם פסח שמוותרו קרב שלמים אם שחטו בזמנו לשם שלמים פסול, כ"ש ששלמים שאין מותרם קרב פסח אם שחטם בזמנם לשם פסח פסול, ורבי יהושע מכשיר דכל הזבחים שנזבחו שלא לשמם כשרים חוץ מפסח וחטאת, ואם שחטו שלא בזמנו אף ר"א מכשיר, ולא אמרינן הואיל ובזמנו פוסל אף שלא בזמנו פוסל, דאמר קרא "זבח פסח הוא" בהוייתו יהא, דפסול בין פסח לשם שאר זבחים ובין שאר זבחים לשם פסח, וכיון שפסח שלא בזמנו כשר לשם שאר זבחים, ה"ה שאר זבחים לשם פסח.

רבי שימלאי ביקש מריו"ח ללמוד ספר יוחסין מתני' דדברי הימים אמר לו שאין מלמדים זאת

יום ובמגע מחוסר כיפורים ובלילה ואם נטמאו ישראל, והשוחט תודה בפנים ולחמי התודה נמצאים מחוץ לחומת העזרה לפנים מחומת בית פאגי שזה מקום בקצה ירושלים, שלריו"ח הלחם קדוש קדושת הגוף כיון שכל ירושלים היא מקום אכילת קדשים קלים, ולר"ל אין הלחם קדוש, צריכא, דחמץ הוא אסור בכל מקום שהוא, אבל בתודה אין הלחם מתקדש אלא כשהוא בפנים, כמו בכלי שרת שאינם מקדשים אלא מה שבתוכם, וקמ"ל שלרבי יוחנן גם בתודה א"צ שהלחם יהיה בתוך חומת העזרה, וגם לר"ל אינו עובר על שחיטת הפסח אם החמץ אינו בעזרה.

ואין לומר שנחלקו אם התראת ספק שמה התראה לחייב היכא שנתברר אח"כ שהיה לו חמץ, שהרי אין המתרה יודע שיש לו בביתו חמץ, דכבר נחלקו בזה גבי שבועה שאוכל כיכר זה היום ועבר היום ולא אכלה, דלריו"ח אינו לוקה משום דלאו שאין בו מעשה הוא, ולר"ל אינו לוקה משום התראת ספק.

למי אסור שיהיה חמץ – אם יש חמץ לשוחט או לזורק או לאחד מבני חבורה אסור לשוחט, דהא לא כתיב "חמצך", ובעל החמץ אינו עובר, ד"לא תשחט" אמר רחמנא, ועוד שהרי לרבי יוחנן אין לוקים על לאו שאין בו מעשה. (תוד"ה או). אבל אם יש לאדם בסוף העולם חמץ מותר לשחוט אפילו אם החמץ בעזרה והם רואים אותו והתרו בהם, דכתיב "לא תשחט" וסמ"ך ליה "ולא ילין" לומר שרק אם יש חמץ לאלו שעוברים בלא ילין כל בני החבורה אסור. ומזה לומד רב פפא שגם אם יש חמץ למקטיר את החלב עובר בל"ת, כיון שהוא אסור בהלנת אימורים, וכן מבואר בבב"יתא, ובברייתא אחרת מבואר שאם יש חמץ למקטיר בין פסח ב"ד בין במועד בשאר זבחים אינו עובר, והגמ' מיישבת שזה מחלוקת תנאים, דא' מקיש הקטרה לשחיטה וא' אינו מקיש המולק את העוף של מחוסר כיפורים (שהוא כשר להקרבה אחר התמיד, ולא דווקא עוף אלא גם אם הקריב בהמה, ונקט עוף משום שרוב מחוסרי הכיפורים מביאים עוף) או המזה מדמה לר"ש ב"ד פטור ובפסח חייב. הקומץ את המנחה במועד על החמץ אינו עובר דקמיצה ודאי אינה שחיטה.

סדר הקרבת הפסח

ב"ד ניסן בין הערבים היו מקריבים את הפסח בבית המקדש בשלש קבוצות נפרדות בזה אחר זה. הגמרא

שנגמרה השחיטה, דלר"מ לא בעינן פיו וליבו שוים ופסול, ולרבנן בעינן פיו וליבו שוים וכשר.

הגמ' דוחה שאף לר"מ בעינן פיו וליבו שוים, כדמצינו שאם נתכוין לומר תרומה ואמר מעשר או איפכא, או שאמר שאינו נכנס לבית זה או שאינו נהנה מאיש זה וכוונתו היתה לבית או איש אחר, לא אמר כלום.

אביי מבאר דאיירי בשחט סימן אחד למולים והשני גם לערלים שבזה כשר, ובסיפא איירי ששחט סימן ראשון לערלים ואת השני גם למולין, ור"מ סובר שמפגלים בחצי מתיר וסימן אחד נחשב חצי מתיר, ובהקדים מולים לערלים מפרשים דבריו אף לערלים ולכן כשר, ולרבנן אין מפגלים בחצי מתיר.

שחיטת פסח ושאר קרבנות על החמץ

כתיב "לא תשחט על חמץ דם זבחי" והיינו שאסור לשחוט את הפסח בשעה שיש חמץ. ולהלן יבואר אלו קרבנות בכלל האיסור, והיכן אסור שיהיה חמץ בזמן השחיטה, וכן למי אסור שיהיה חמץ בזמן השחיטה.

אלו קרבנות אסור לשחוט על החמץ – לת"ק אין האיסור אלא בקרבן פסח, לרבי יהודה אף את התמיד של בין הערבים בערב פסח אסור, דכתיב "זבחי" זבח המיוחד לי. ולר"ש דס"ל ששחיטה שאינה ראויה לאו שמה שחיטה בערב פסח עובר על הפסח דווקא כששחטו לשמו, ועל שאר זבחים אינו עובר, ובמועד בפסח רק אם שחטו שלא לשמו חייב (ואין ראייה שאם שחטו בסתמא עדיין שם פסח עליו, ד"ל דאיירי שהבעלים היו טמאי מתי ונדחו לפסח שני. ס"ד), ובשאר זבחים חייב בין לשמן ובין שלא לשמן, חוץ מחטאת ששחטה שלא לשמה שהיא פסולה דכתיב "חטאת היא", (דכתיב ב' פעמים זבחי, קרי ביה זבח זבחי דשקיל י' דחד מינייהו ושדי איידך, ומזה שהתורה לא כתבה פעם אחת זבחי לומדים שבזמן שיש זבח עובר רק עליו, ובזמן שאין זבח עובר על שאר הזבחים. ס"ד).

ס"ג: היכן אסור שיהיה חמץ – לריש לקיש אינו עובר אלא דווקא כשהחמץ עמו בעזרה, ולרבי יוחנן אע"פ שאינו בעזרה עובר, וקמ"ל אף "על" היינו בסמוך. ואע"פ שכבר נחלקו בזה לענין קדושת לחמי תודה שמשעה שהוקדשו בפה הם קדושים קדושת דמים להאסר באכילה והנאה, ואם נטמאו נפדים ויוצאים לחולין, ובשעת שחיטת הזבח קדשו קדושת הגוף והם נפסלים בטבול

לא היו לבזיכים שולים שמא יניחום ויקרש הדם, וכן כל הבזיכים שבמקדש, חוץ מבזיכי לבונה של לחם הפנים, שמא יסמכום על הלחם וישבר הלחם.

שחט ישראל או כהן, וקמ"ל ששחיטה כשרה בזר. וקיבל הכהן את הדם בבזך מצואר הבהמה אבל ישראל פסול מקבלה ואילך, דכתיב "ושחט את בן הבקר והקריבו בני אהרן", ו"והקריבו" היינו קבלה.

נותנו לחבירו וחבירו לחבירו עד שמגיע למזבח, ואף אם הוי הולכה שלא ברגל ויש בזה מחלוקת בזבחים י"ד: שמא נייד פורתא וקמ"ל דברוב עם שיהיו כולם עסוקים בעבודה הדרת מלך. ומקבל את המלא מיד מי שנותנו לו **ואח"כ מחזיר את הריקן** שחזר אליו מידי הזורק, ולא היו מחזירים לפני הקבלה, דאין מעבירין על המצוות ומשעה שהושיט ידו צריך לקבל מיד.

כהן הקרוב אצל המזבח זורקו זריקה אחת כנגד היסוד והזריקה היא מהבזך, דאין לך קרבן שטעון מתן אצבע אלא חטאת, והיה זורק על דופן המזבח והדם היה נופל ליסוד, ולפי שהיסוד היה מקיף את המזבח רק בצפון ומערב הוצרך לומר כנגד היסוד, כרבי יוסי הגלילי שלומד מדכתיב לגבי בכור "את דמם תזרוק על המזבח ואת חלבם תקטיר" שגם מעשר ופסח טעונים מתן דמים ואימורים לגבי מזבח, ולומדים שטעונים יסוד מעולה, ובעולה ילפינן מהא דכתיב "אל יסוד מזבח העולה".

ס"ה. יצאה כת ראשונה ונכנסה שניה, יצאה שניה נכנסה שלישית, והשלישית נקראת כת עצלנית, ואע"פ שצריך ג' כיתות מ"מ איבעי להו לזרוזי נפשיהו, כדתניא רבי אומר אי אפשר לעולם להתקיים בלא בסם ובורסי, זכרים ונקבות, אשרי מי שאומנותו בסם או שבניו זכרים, אוי לו למי שאומנותו בורסי או שבניו נקבות.

קראו את ההלל (-כל הכתות בכל זמן שהיו שוחטים), **אם גמרו שנו ואם שנו שילשו** אע"פ שלא שילשו מימיהם מפני שהכהנים היו זריזים במלאכתם, ר"י אומר מימיהם של כת שלישית לא הגיעו לאהבתי כי ישמע ד' אפילו בפעם הראשונה מפני שעמה מועטים.

כמעשהו בחול כך מעשהו בשבת, אלא שהכהנים מדיחים את העזרה שלא ברצון חכמים, שאמת המים היתה עוברת בעזרה, וכשהיו רוצים להדיח את העזרה היו

מבארת את סדר ההקרבה, מה היו עושים הכהנים והעם, ואין היו שוחטים ומקבלים ומוליכים וזורקים את הדם, וקריאת ההלל, והפשטת הפסח.

ס"ד הפסח נשחט בשלש כיתות אף אם היו מועטים ויכולים לשחוט כולם בבת אחת, שנאמר "ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל". אמר רבי יצחק אין הפסח נשחט אלא בג' כיתות של שלושים בני אדם, דמספקא לן קהל עדה וישראל היינו שלושים בבת אחת או בזה אחר זה, וסגי בחמישים, נכנסים ל', יוצאים י' ונכנסים י', ויוצאים י' ונכנסים י'.

נכנסה כת ראשונה נתמלאה העזרה נעלו דלתות העזרה. לאביי ננעלו הדלתות בדרך נס, והיו נותנים להכנס לכל מי שרצה וסומכים על הנס ולכן לא חוששים שכולם יכנסו ולא יהיו ג' כתות. ולרבא היו נועלים את הדלתות, ולא היו סומכים על הנס. ולא היתה עזרה ננעלת (מאיליה או בידיים) על אדם גדול בחכמה ויראת חטא כעקביא בן מהללאל.

מעולם לא נתמעך אדם בעזרה חוץ מימי הלל שנתמעך זקן אחד, וקראו לו פסח מעוכין.

אגריפס ביקש ליתן עינו באוכלוסי ישראל ומנו את הכליות של קרבנות הפסח והיו שם מליון ומאתיים אלף כליות, וזה לא כולל מי שהיה טמא או בדרך רחוקה, ואין לך פסח שלא נימנו עליו יותר מעשרה בני אדם, וקראו לו פסח מעובין-עב, על שם שהעם רב. ולא לקח אגריפס את הכליות עצמם שהרי צריך להקטירם יחד עם שאר הקרבן דכתיב "והקטירם", (ואין לערב חלבי פסח של אחד עם אחר, דכתיב "והקטירו"), אלא תפס הכליה ומראה לשליה עד שנתנו דבר אחר פול או אבן במקומה.

תקעו והריעו ותקעו.

הכהנים עומדים שורות שורות ובידיהם בזיכי כסף או זהב, שורה שכולה כסף כסף ושורה שכולה זהב זהב לא היו מעורבים, ולא משום מעלין בקודש שלא יחזיר ריקן של זהב ויקבל מלא של כסף, דאף אם כל השורה כסף או כולה זהב יתכן שיקבל בזיך ששווה פחות, אלא מפני שכך הוא נוי יותר.

עבודה דהא צריך לזה כהן, ורק בהולכת עצימ למערכה דלאו עבודה היא היו הולכים בתוך הדם.

כיצד תולין ומפשיטים היו תולים את הפסח ע"ג אונקליות (-מסמרים שראשיהם כפופים למעלה) של ברזל שהיו קבועים בכתלים ובעמודים, ואלו שלא היה להם שם מקום היו נוטלים מקלות דקים וחלקים - מחולקים ע"י קילוף הקליפה, ומניח על כתיפו וכתף חבירו ותולה ומפשיט. ולרבי אליעזר ב"ד שחל בשבת שא"א לתקן את המקלות היה כל אחד מניח ידו על כתף חבירו ויד חבירו על כתיפו ותולה את הפסח בגידי ארכובותיו על ידו ומפשיט בשניה.

קרעו והוציא אימוריו, נתנם במגיס (-קערה), וכהן היה מקטירם על גבי המזבח אבל ההפשטה היתה נעשית ע"י זר, ואפילו הפשט וניתוח של עולה שזה מצוה כשר בזר. וי"מ שהגמרא שואלת וכי היו מקטירים במגיס, ואינו נכון שודאי רגילים למייתני הקטרה בכלי שרת.

יצאה כת ראשונה וישבה לה בהר הבית והיינו בשבת שלא היו יכולים להוליך את הפסח לבתיהם, **שניה בחיל** - בתחילת עליית ההר בין הסורג לחומת העזרת נשים, **שלישית במקומה עומדת**, חשיכה יצאו וצלו את פסחיהם, וכל אחד היה נותן פסחו בעורו ומפשילו לאחוריו והולך לביתו, ולרבי עיליש כך דרך סוחרים ישמעאלים.

אלו דברים

אלו דברים בפסח דוחים את השבת

הקרבת הפסח צריכה להיות דווקא ב"ד ניסן בין הערבים, ואף אם חל י"ד בשבת מותר לעשות דברים שאסורים משום מלאכה לצורך ההקרבה. הגמרא מבארת אלו דברים בעשית הפסח דוחים את השבת, ואלו אינם דוחים, ומביאה מחלוקת האם דברים שאפשר לעשותם מערב שבת דוחים את השבת.

שחיטת הפסח זריקת דמו שחובה לעשותם ביום דכתיב "ביום צוותו", ומיחוי קרביו (לרב הונא היינו ניקוב המעיים כדי שיצא הרעי, שאם יניחנו בתוכם יסריחו עד שתחשך, ולחייא בר רב היינו שדוחק את הסכין להוציא

פוקקים את האמה והמים עולים על גדותיה ומדיחים את העזרה שהיתה מרוצפת שיש, ואח"כ היו פותחים את הנקב והמים היו יוצאים, ובערב פסח כיון שהיה הרבה דם היו מדיחים את העזרה, והיינו כר"א הסובר שהמכבד אסור מדאורייתא, אבל לרבנן רק אסור משום שבות ואין שבות במקדש, או כרבי נתן דאמר שרבנן שבות שאינה צריכה לא התירו במקדש.

החולב והמחבץ והמגבן בשבת חייב בכגרוגרת לכו"ע.

המכבד והמרבץ והרודה חלות דבש, לר"א אם שגג בשבת חייב חטאת ואם הזיד ביו"ט חייב מלקות, ולחכמים אין האיסור אלא מדרבנן.

רבי יהודה אומר כוס היה ממלא מדם התערובות המוטל על הרצפה **זורקו זריקה אחת ע"ג המזבח**, שאם ישפך דם אחד מהם נמצא זריקה זו מכשירתו, וס"ל דכהנים זריזים וודאי קיבלו בכלי ונשפך מחמת זריזותם (דלדם שלא נתקבל בכלי אין תקנה), וי"מ שכוונת הגמרא שנוטל ממקום שידוע שיש שם דם שנתקבל בכלי ונשפך. ואע"פ שדם התמצית של הרבה פסחים מעורב בו והדם הכשר שנשפך בטל ברוב, ס"ל לר"י שאין דם מבטל דם ומקיים מצות זריקה בכל פורתא דמוטי למזבח, (ולת"ק אם נתערב דם במים אם יש בו מראית דם כשר, ואם נתערב בדם בהמת חולין או דם חיה מחשבים אם היה בו מראית דם אם היה מתערב במים), ואין הטעם של ר"י משום דס"ל שדם התמצית דם מעליא, דס"ל שהאוכלו מחולין או מקדשים חייב כרת, ולת"ק אין בו אלא לאו, דלענין כפרה מודה ר"י שאינו מכפר, דכתיב "כי הדם הא בנפש יכפר" אינו מכפר אלא דם שהנפש יוצאת בו שהוא ראוי לזריקה, והיינו דם קילוח, דישה' מיני דמים).

ס"ה: לחכמים לא היו זורקים על המזבח מדם התערובות. אמר להם ר"י לחכמים לדבריכם למה פוקקין את העזרה, אמרו לו **שבח להם לבני אהרן שילכו עד ארכובותיהם בדם**, ואינו חוצץ בין רגלי הכהנים לרצפה, דדם (ודיו וחלב ודבש) לח אינו חוצץ, אמנם כיון שהעובד בבגדים מלוכלכים עבודתו פסולה, ואין לומר שהכהנים היו מגביהים בגדיהם, שהרי הבגדים היו צריכים להיות בדיוק לפי מידת הכהן דכתיב **"מדן בד"** שלא יחסר ולא יותיר, היו עובדים על גבי איצטבאות של בנין מוגבהות דהרי הם רצפה, והולכת הדם וכן הולכת אברים לכבש נחשבים

בעולתו משום שהקדישה בעזרה. ואף שאין מקדישים בשבת (או ביו"ט, וכן אין מעריכין ואין מחרימין ואין מגביהין תרומה ומעשרות), חובות שיש להם זמן קבוע כפסח בשבת וחגיגה ביו"ט מותר. ואף שמחמר (-מנהיג בהמה עם משאוי) כלאחר יד אסור משום שבות, כדי לקיים מצות הפסח דאורייתא מותר.

כל המתיהר אם חכם הוא חכמתו מסתלקת כמעשה דהלל ובני בתירא, ואם נביא הוא נבואתו מסתלקת כמעשה בדבורה הנביאה.

כל הכועס אם חכם הוא חכמתו מסתלקת כמעשה דמשה והכשרת כלי מדין, ואם נביא הוא נבואתו מסתלקת כמעשה דאלישע, ואפי' פוסקין עליו גדולה מן השמים מורידים אותו כאליאב שהפסיד המלוכה לדוד אחיו רק בגלל כעסו.

דיני טומאה

לאחר שנתבאר שהקרבת הפסח והתמיד דוחים שבת, מבארת הגמרא שהם קרבים גם כשהציבור טמא, ואגב זה מבארת הגמרא כמה דיני טומאה.

ט"ז פסח ותמיד בטומאה - פסח קרב בטומאת הציבור דכתיב "איש איש כי יהיה טמא לנפש וכו'", איש נדחה לפסח שני ואין ציבור נדחים לפסח שני. ואין לומר שציבור לא יעשו לא פסח ראשון ולא פסח שני, דהא כתיב "לנפש". ואין לומר שלומדים מזה שבשאר טומאות כגון זבים ומצורעים נדחים לפסח שני, דדין זה לומדים מ"איש איש". וגם ציבור שנטמאו בשאר טומאות חוץ מטומאת מת אין עושים את הפסח בטומאה. ולריש לקיש לומדים שפסח קרב בטומאת ציבור מדכתיב "וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש", וכיון שאפשר ללמוד זבים ומצורעים מטמאי מתים, צ"ל שכוונת הכתוב שיש זמן שרק זבים ומצורעים משתלחים מן המחנה, והיינו בפסח הבא בטומאה, (ומ"מ אין חייבים כרת אם נכנסו, שלענין זה הוקשו לטמאי מת). אביי מקשה על לימוד זה שאפשר ללמוד ממה שהתורה כתבה שגם מצורע משתלח ולא למדו אותו בק"ו מזב, שיש זמן שמצורע משתלח וזב וטמא מת אינו משתלח, ולהדיא תנן שזבים וזבות

הליחה מהמעיים. ס"ח.) והקטרת חלביו, דוחים שבת (ואף שהקטר חלבים אברים ופדרים כשר כל הלילה, מ"מ חביבה מצוה בשעתה. ס"ח.). דתמיד דוחה שבת דכתיב ביה "עולת שבת בשבתו על עולת התמיד", וילפינן פסח בגז"ש דבשניהם כתיב "במועדו". ואין ללמוד פסח מתמיד בק"ו שאם תמיד שאין בו עונש כרת דוחה שבת כ"ש שפסח שיש בו עונש כרת ידחה שבת, די ש לדחות שתמיד הוא תדיר וכליל משא"כ פסח.

צליית הפסח והדחת קרביו אינם דוחים את השבת מפני שאפשר לעשותם משתחשך.

הרכבתו על הכתף להביאו לעזרה דרך רה"ר, שזה איסור דרבנן דחי נושא את עצמו, והבאתו מחוץ לתחום שזה איסור דרבנן, וחתית יבלתו בצפרניו או בשיניו שזה מלאכה דרבנן כיון שעושה זאת כלאחר יד, לרבנן אינם דוחים את השבת, ולרבי אליעזר דוחים את השבת. ולהלן (ס"ח:) תבואר מחלוקתם.

ט"ו. בני בתירא שכחו ולא ידעו אם שחיטת הפסח דוחה שבת, אמר להם הלל הבבלי שיש הרבה יותר ממאותים פסחים בשנה שדוחים את השבת בחמישים שבתות מקריבים שני תמידים ושני מוספים, ובשבת של פסח מקריבים ז' טלאים, ובסוכות י"ד, ואמר להם מהי הילפותא ששחיטת הפסח דוחה שבת וכנ"ל, מיד הושיבוהו בראש ומינוהו נשיא, ואמר להם שעצלות שהיתה בהם שלא שימשו את שני גדולי הדור שמעיה ואבטליון גרמה שלא זכרו דין זה, והוא עלה מבבל ונעשה נשיא.

ט"ו: הבאת הסכין בשבת - עוד שאלו בני בתירא את הלל אם מי ששכח להביא סכין מותר להביאו בשבת, ואמר להם שהלכה זו הוא שמע ושכח (כיון שנתיהר, וכדלהלן), אלא הנח להם לישראל אם אינם נביאים הם בני נביאים ותרואו מה יעשו, ולמחר ראו שהיו תוחבין את הסכין בצמר הטלה או בין קרני הגדי שכיון שאין דרכו בדבר זה אין בזה משום שביתת בהמתו, ונזכר הלל שכך קיבל משמעיה ואבטליון, (ואף שצריך סכין שהוא כלי שרת, היו מקדישים את הסכין. שם).

הגמ' אומרת שכיון שאסור לעבוד עבודה בקדשים דכתיב "לא תעבוד בבכור", היו מקדישים את הפסח רק בעזרה, כמו שאמרו על הלל שמימיו לא מעל אדם

מצורע שמשכבו ומושבו מטמאים רק אוכלין ומשקין, ושיעורו כגריס.

בעל קרי מטמא במשהו, ולרבי נתן אינו מטמא אלא בכחתימת פי האמה.

בעל קרי כמגע שרץ שטמאים עד הערב וטמאים אף באונס אם נפל עליו שרץ, או שראה קרי מחמת רוב מאכל ומשתה.

ס"ח. בועל נדה כטמא מת לטומאת שבעה ושמשתלחים רק ממחנה שכינה.

כמה דברים שיהיו לעתיד לבוא

כתיב "ורעו כבשים (-ישראל) כדברם (כפי שהובטחו ע"י נביא, והיינו-) וחרבות מחים (את נכסי הרשעים) גרים (-צדיקים שהיו עד עכשיו כמו גרים) 'אכלו', כך מפרש אביי. ולרבא כוונת תחילת הפסוק שהצדיקים יחיו מתים.

המיתה- כתיב "ובלע המות לנצח" - שיבולע מלאך המות שלא ישלוט בישראל, אבל אומות העולם שלעת"ל יצטרכו אותם בשביל לרעות את צאן ישראל ולעבוד בשדות ובכרמים עליהם נאמר "כי הנער בן מאה שנה ימות".

האור- כתיב "וחפרה הלבנה ובושה החמה" והיינו שלעולם הבא לא יאירו כלל ולא יהיה אלא זיו וזוהר ומראה שכינה, אבל בימות המשיח "והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים" - שבעתים היינו ארבעים ותשע, כפול שבעת הימים היינו עודף על אור של עכשיו שמ"ג. ולשמואל שאין בין העוה"ז לימות המשיח אלא שעבוד מלכות, כאן במחנה שכינה וכאן במחנה צדיקים.

תחית המתים ורפואה- כתיב "אני אמית ואחיה (כמו ש) מחצתי ואני ארפא", והיינו תחית המתים, דמה מכה ורפואה באחד אף מיתה וחיים באחד, מכאן לתחית המתים מן התורה. דבר אחר בתחילה יהיה תחית המתים ואח"כ יתרפאו.

מתי מכשירי הפסח דוחים שבת

כפי שנתבאר לעיל שחיתת הפסח דוחה שבת אם חל ערב פסח בשבת, וכן כל הדברים שצריך לעשות בערב פסח דוחים את השבת. הגמרא כאן מביאה מחלוקת האם מותר

נדות ויולדות אין אוכלים מפסח הבא בטומאה. תמיד נעשה בטומאת ציבור, דילפינן גזירה שוה מפסח.

שילוח טמאים- טמא מת ובוועל נדה ושאר הטמאים משתלחים רק ממחנה שכינה ומותרים במחנה לויה, ואפי' מת עצמו מותר להכניסו. זב ובעל קרי (זוב דומה ללובן ביצה המזורה, שכבת זרע דומה ללובן ביצה שאינה מזורה) משתלחים גם ממחנה לויה - כל הר הבית חוץ לחומת העזרה. ומצורע משתלח מחוץ לג' מחנות. ואם נכנסו למחנה שאסור להם להכנס חייבים מלקות, אמנם מצורע שנכנס למקום שאסור לו להכנס - מחנה ישראל, לרב חסדא הוא פטור ממלקות, דכתיב "בדד ישב" הכתוב נתקו לעשה, (ואין לומר שבא הכתוב ליתן עשה על לא תעשה, דהא יש בו כבר עשה ד"וישלחו מן המחנה". וזבים וטמאי מתים אע"פ שיש בהם כמה עשין, כל אחד יש בו דרשה. ועוד דכתיב "כל ימי אשר הנגע בו וכו' בדד ישב" והיינו שכוונת הכתוב אם עבר ונכנס מחויב לצאת). ובברייתות מצינו בזה מחלוקת, שר"י לומד מ"בדד ישב" שלא ישבו עמו טמאים אחרים, וזבים וטמאי מתים ג"כ משולחים כל אחד למחנה אחר, דכתיב "ולא יטמאו את מחניהם" בלשון רבים, ולר"ש מדכתיב "וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש", ולא לומדים זב מטמא מת, לומדים שזב משתלח למחנה אחר, ומזה שלא לומדים מצורע מזב לומדים שמצורע משתלח למחנה שלישי.

מחילות ומערות שתחת העזרה לא נתקדשו בקדושת עזרה.

כמה חילוקי דינים בטומאה-

טמא מת טעון הזאה שלישי ושביעי אבל זב לא.

זב טומאתו מגופו משא"כ טמא מת וטמא שרץ.

שרץ מטמא באונס משא"כ זב שאינו מטמא אם ראה מחמת מאכל או משתה או חולי או קפיצה, אמנם טומאת ערב בראה ראשונה אף זב באונס טמא.

מצורע טעון פריעה (גידול שיער) ופרימה (בבגדים), ואסור בתשמיש המיטה דכתיב "וישב מוחץ לאהלו שבעת ימים", וק"ו לימי חילוטו, משא"כ זב ובעל קרי.

זב ובעל קרי מטמאים משכב ומושב שהזב עושה משכבו ומושבו אב הטומאה לטמא אדם הנוגע בו טומאה חמורה לטמא בגדים שעליו אף אם לא נגעו במשכב, ומטמאים כלי חרס בהסט, וטומאתם בכל שהוא כעין חרדל, משא"כ

ופורים, וכן בערב יום הכיפורים דכתיב "ועיניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש", וכיון שהתענית היא בעשירי, וי"א שאין חיוב להוסיף מחול על הקודש, וגם למ"ד שיש חיוב זה נלמד מפסו אחר ("בחריש ובקציר תשבות"), כוונת הפסוק שכל האוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשיעי ועשירי. ורב יוסף אמר שיכינו לו עגלה תילתא - שלישי לבטן, שהוא מובחר, לעצרת, דאי לאו האי יומא שלמדתי תורה ונתרוממתי כמה יוסף איכא בשוקא. ורב ששת היה חוזר על תלמודו כל ל' יום, והיה נשען על בריח הדלת ואומר חדאי נפשאי לך קראי לך תנאי, ואף שכל העולם מתקיים בזכות התורה, מ"מ האדם לומד אדעתא דנפשיה.

המשך המו"מ בין ר"א לר"ע

הקרבת הפסח דוחה שבת, אם י"ד ניסן חל בשבת, וכן הדין בדברים המכשירים את ההקרבה, אם א"א לעשותם לפני שבת. לרבנן מכשירי ההקרבה שאפשר לעשותם מלפני השבת אינם דוחים שבת, ולר"א גם הם דוחים שבת. הגמרא מביאה את סברות ר"א להתיר, ואת תשובות ר"ע על דבריו.

ס"ט. רבי אליעזר טען שאם מכשירים שלאחר שחיטה (-מיחוי קרביו) דוחים את השבת אע"ג שצורך גבוה כבר נעשה, גם מכשירים שלפני השחיטה ידחו שבת. ענה לו רבי עקיבא שחוששים שמא ימצא הזבח פסול. אמר לו ר"א א"כ גם לשחוט יהיה אסור מטעם זה. אמר לו ר"ע שמכשירים שאחר השחיטה דוחים כיון שנדחתה כבר השבת מפני השחיטה, משא"כ מכשירים שקודם השחיטה. השיב ר"ע הזאה [על טמא מת שחל שביעי שלו להיות בערב פסח שחל בשבת] תוכיח, שלימדו ר"א שהזאה אינה דוחה שבת אע"פ שהיא מצוה ואיסורה משום שבות דמחזי כמתקן גברא, וה"ה מכשירים. ור"א שכח שכך לימדו ואמר שאף הזאה תדחה שבת, (וניסה ר"ע להזכירו ולא אמר לו להדיא משום שאינו דרך ארץ. ואין לומר שר"א לימדו שהזאה דתרומה להזות על טמא כדי שיוכל לאכול תרומה אינה דוחה שבת, דאף תרומה עצמה אינה דוחה שבת, דאיתא בברייתא שטענת ר"ע היא מהזאה על טמא מת וכו"ל).

לעשות בשבת מכשירי מצוה שאפשר לעשותם מערב שבת, ומבארת במה נחלקו.

ס"ח: חתיכת יבלת בשבת - י"א שחתיכת יבלת לחה אסורה אפילו במקדש ואפילו ביד, ואף שביד זה רק איסור דרבנן אסור כיון שהיה יכול לחותכה מאתמול, וחתיכת יבלת יבשה מותרת במקדש ביד דאין בזה אפילו משום שבות ואסור במדינה, ובכלי אסור אף במקדש, (ולר"א מותר, וכדלהלן). וי"א שחתיכת יבלת לחה ביד מותרת במקדש דלא גזרו על השבות במקדש, (ולר"א מותר אפילו בכלי, דמכשירי מצוה דוחים את השבת אפילו במלאכה גמורה), אבל לא במדינה, אבל בכלי שזה מלאכה גמורה אסור אף במקדש, אבל יבלת יבשה נפרכת מאיליה ואין זה נקרא חיתוך.

מכשירי מצוה שאפשר לעשותם מאתמול - הרכבת הפסח, הבאתו מחוץ לתחום, וחתיכת יבלת, לרבנן אין דוחים את השבת, ולר"א דוחים את השבת. **ביאור מחלוקתם -**

ר"א טען שאם שחיטה שאסורה בחולין מדאורייתא דוחה, כ"ש אלו שהם דרבנן שידחו שבת.

אמר לו רבי יהושע יו"ט יוכיח שהתירו בו שחיטה ובישול להדיא שזה מלאכה דאורייתא ואסרו בו להביא אוכל מחוץ לתחום שזה איסור דרבנן, כיון שהיה יכול להביאו מאתמול, דס"ל מצות יו"ט חציו לכם וחציו לד', וא"כ אף אכילה היא מצוה, ומ"מ לא התירו בה מלאכה שאפשר לעשותה מאתמול.

אמר לו ר"א מה ראייה רשות למצוה, דס"ל שמצות יו"ט או כולו לכם או כולו לד', (ונחלקו בהא דכתיב "עצרת לד' אלוקיך" וכתיב "עצרת תהיה לכם", אם הכונה לחלק אם היום, או שאו כולו לד' או כולו לכם). ואף שאפילו יו"ט שמותר בו מלאכה של רשות אסור לעשות מלאכות דרבנן, כ"ש שבת שמותר בה רק מלאכת מצוה לא תתיר מלאכות דרבנן, דס"ל לר"א ששבות דמצוה עדיף על שבות דרשות.

מתי יש מצוה לאכול - בעצרת ובשבת ובפורים ובערב יו"כ הכל מודים דבעינן נמי לכם, דעצרת הוא יום שניתנה בו תורה וצריך להראות שיום זה נח ומקובל לישראל, ובשבת כתיב "וקראת לשבת עונג", ובפורים כתיב "ימי משתה ושמחה", ומהאי טעמא מה בריה דרבינא היה מתענה כל השנה חוץ מעצרת

טמא שרץ ועבור טמא מת בשביעי, ונמצא שא"צ הזאה אלא לאכילה, ואכילת הפסח לא מעכבא (והא דכתיב "איש לפי אכלו" היינו למצוה), ולא חשיב שנשחט שלא לאוכליו כמו בחולה וזקן, כיון שהגברא חזי וחסר רק התיקון.

ר"א טען שמדכתיב "במועדו" לומדים שזה דוחה שבת, וענה לו ר"ע שלמכשירי מצוה אין זמן קבוע כמו לשחיטה, וכן הזאה אינה מגוף הפסח ולא נאמר עליה "במועדו", וס"ל לר"ע שכל מלאכה שאפשר לעשותה מערב שבת אינה דוחה את השבת, וכגון מכשירי מילה ושחיטה, אבל מילה ושחיטה עצמם שא"א לעשותם מע"ש דוחים שבת, והלכה כר"ע בשניהם, וצריכא, דמילה נכרתה עליה י"ג בריתות, ובפסח יש כרת משא"כ מילה שאם ימול למחר ליכא כרת.

דיני חגיגות י"ד וט"ו ושלמי שמחה

בי"ד ניסן היו מביאים קרבן חגיגה יחד עם הפסח (חגיגת י"ד), מלבד קרבן חגיגה שבאה בכל הרגלים ביו"ט ראשון (חגיגת ט"ו), וכן מצוה לשמוח לפני ד' במועדים בהבאת שלמים ואכילתם (שלמי שמחה), ולהלן יבוארו דיני קרבנות אלו.

באיזה מקרים מביאים חגיגה בי"ד ניסן - הקרבת חגיגה אינה חובה, ועל כן אין הקרבתה דוחה שבת, וכן אין מביאים אותה בטומאה, ואם קרבן הפסח גדול שהיתה חבורה מועטת ודי להם פסח לבדו א"צ להביא חגיגה, אבל בחול ובטהרה והפסח קטן מביאים חגיגה, ואוכלים אותה לפני הפסח כדי שיהא הפסח נאכל על השובע ויהנו באכילתו ותהיה האכילה חשובה להם.

ע. איזה בהמה כשרה לחגיגת י"ד, וזמן אכילתה - לתנא דמתני' חגיגה נאכלת לשני ימים ולילה, ובאה מן הצאן ומן הבקר מן הזכרים ומן הנקבות.

שיטת בן תימא שחגיגה הבאה עם הפסח דינה כפסח ונאכלת ליום ולילה, דכתיב "ולא ילין לבוקר זבח חג הפסח" זבח חג זה חגיגה והפסח כמשמעו, (וחגיגת ט"ו נאכלת לשני ימים ולילה), וכיון שהוקשה לפסח אין נאכלת אלא צלי, ואינה באה אלא מן הצאן זכרים בני שנתם, ואין החגיגה נאכלת אלא למנוייה, ויוצא בה משום שלמי שמחה אם התעכב ושחט אותה בט"ו, (ואף שדבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין, בשלמי שמחה יש רבוי מיוחד שיוצאים אף בנדירים ונדבות, אבל בעופות ומנחות לא),

טעמא דהזאה אינה דוחה שבת אע"פ שאינה אלא טלטול, שמא יעביר את המי חטאת ד' אמות ברשות הרבים, ואף לר"א אסור, לרבה הטעם דכיון שעכשיו הוא טמא אין עליו חיוב להקריב פסח, משא"כ הבאת איזמל לצורך מילה דרך רה"ר שהתינוק ראוי למילה, דסבר ר"א אין שוחטין וזורקין על טמא שרץ, וכיון שהכלל הוא שכל דבר שיחיד נדחה מחמתו לפסח שני ציבור מקריבים מחמתו בטומאה, וכן הכלל הוא שיחיד מחויב לעשות רק מה שהציבור חייבים לעשות דמצוות פסח נאמרה לכל ישראל יחד, (ומה שרק יחיד חייב בפסח שני אינו סתירה לזה, שהרי הציבור כבר הקריבו בראשון), ממילא כמו שציבור ערלים חייבים למול גם יחיד חייב, ואם לא מל ענוש כרת, ולא דמי לטמא ומי שהיה בדרך רחוקה שבשש שעות של הקרבת הפסח אינם יכולים לתקן, (ורק נכרי שמל צריך הזאה שלישי ושביעי), אבל טומאה שאין ציבור טמא חייבים לטהר עצמם אלא עושים בטומאה, גם היחיד אינו חייב להיטהר.

חימום מים בשבת לצורך מילה - רבה סובר שלפי רבי אליעזר מותר לחמם מים לקטן בריא כדי להברותו ולמולו בשבת כיון שחייבים למולו, אבל לחולה אסור אף אם ע"י המים יבריא ויוכלו למולו, דאכתי לא חל עליו חיוב מילה. וחילוק זה הוא דווקא לר"א, אבל לר"ע אין נ"מ אם הגברא ראוי או לא. (תוד"ה קטן). ולרבא אף לבריא אסור, דבלי חמין סכנה למולו, וא"כ לא חל עליו חיוב מילה. ומ"מ ערל שלא מל ולא הקריב פסח ענוש כרת, אע"ג דגברא לא חזי.

ס"ט: הגמרא מוכיחה מהא דאיתא בברייתא שלא רק טהור שלא היה בדרך רחוקה חייב כרת אם לא עשה פסח, אלא גם ערל וטמא שרץ ושאר הטמאים חייבים דכתיב "והאיש", שאין שוחטים וזורקים על טמא שרץ, דאל"כ הרי הוא כטהור כיון שהוא יכול לשלוח שליח להקריב וא"צ פסוק לרבותו. ומבואר שאף מי שכעת אינו ראוי לעשות פסח מחויב להכשיר את עצמו ולעשות פסח ואם לא עשה כך חייב כרת, ומוכח שיחיד חייב אף בדבר שאין ציבור חייבים, שהרי הציבור מביאים בטומאה.

ועל כן מבאר רבא שטעמו של ר"א שהזאה אינה דוחה שבת היא משום שמותר לשחוט ולזרוק עבור

רב אומר שמקורו הוא מדכתיב "וזבחת פסח לד' אלוקיך צאן ובקר" וכיון שפסח בא רק מכבשים ועיזים בהכרח שבקר זה חגיגה והתורה קראה לזה פסח. ולרבנן לומדים מזה שמותר הפסח - הפריש שה ואבד ונתכפר באחר ונמצא, או שהפריש מעות לפסח והוזלו טלאים ונשארו לו מעות, 'הא לדבר הבא מן הצאן ומן הבקר והיינו שלמים. ומה שלרבנן אף קרבן ציבור - חגיגת ט"ו שהיא באה באסיפת הציבור וזמנה קבוע אינה דוחה שבת, המקור הוא מדכתיב "וחגותם אותו חג לד' שבעת ימים" ואיירי בסוכות שתשלומי חגיגת ט"ו היא כל שמונה, וכיון שימי החג הם שמונה כוננת הכתוב שחגיגה קריבה רק ז' ימים, והיינו ברוב השנים, אבל אם חל יו"ט ראשון של חג השבת קריבה רק ו' ימים כיון שגם שמיני עצרת חל בשבת.

ע"א. שלמים ששחטם ערב יו"ט אינו יוצא בהם ידי חובת שמחה, דכתיב "וזבחת ושמחת" בעיני זביחה בשעת שמחה. והא דתניא שחגיגת י"ד יוצא בה משום שמחה, איירי שעיקב ושחטה בט"ו, ומוכרחים לומר כך, שהרי ברייתא זו היא לבן תימא, ואם שחטה בי"ד נפסלה בלינה. והא דתני ההלל והשמחה בשלמים שמונה, אם חל יו"ט ראשון בשבת דאינו יכול לשחוט בערב כיון שאינו זמן שמחה, מקיים מצות שמחה בכסות נקיה ויין ישן, אבל אין לומר שמקיים מצות שמחה בשעירי הרגלים (-שעיר חטאת שהיה בא משל ציבור בכל יום, וכל חטאות החיצונות נאכלות), שהרי א"א לצלותם או לבשלם בשבת, ובבשר חי ליכא שמחה, ועוד אף שיש שמחה בבשר חי הרי אינם נאכלים אלא לכהנים. וי"א ששלמים ששחטם ערב יו"ט יוצא בהם יד"ח שמחה, דלא בעינן זביחה בשעת שמחה.

שלמים ששחטם ערב יו"ט אין יוצאים בהם משום חגיגה, דחגיגה היא דבר שבחובה ודבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין.

שמחה בליל יו"ט - ליל יו"ט אחרון יש בו חיוב שמחה ואין שמחה אלא באכילת שלמים, דכתיב "ושמחת בחגך והיית אך שמח" וזה קרא יתירא. (והיום האחרון אין בו חיוב שמחה). אבל בליל יו"ט ראשון אין חיוב שמחה, ד"אך חילק", ועדיף לרבות ליל יו"ט אחרון משום שיש שמחה לפניו כל לילות וימות החג, משא"כ ליל יו"ט ראשון.

ואינו יוצא בה משום חגיגה של ט"ו, דדבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין. ולענין שבירת עצם הגמ' מסתפקת אם גם לענין זה הוקשה לפסח, או שדורשים "ועצם לא תשברו בן" למעט חגיגה.

סכין שנמצאת בי"ד מותר לשחוט בה מיד, דמסתמא אם היתה טמאה בעליה הטבילה בי"ג כדי שיהיה הערב שמש ובי"ד תהיה טהורה, וממילא היא בחזקת טהורה. אבל סכין שנמצאת בי"ג צריכה טבילה דשמא עדיין לא הטבילה כיון שאפשר להטבילה אח"כ.

קופיץ (-סכין גדול, ורובם עומדים לחיתוך בשר ושבירת עצמות ולא לשחיטה) שנמצא - לרבנן דינו כסכין כיון שהקופיץ ראוי לחגיגה לשבירת עצמות, ואף אם הפסח מרובה - שיש חבורה מועטת ויש לכל אחד הרבה בשר, מ"מ כיון שהבעלים חושב שאולי יתמנו אנשים נוספים על הפסח ויצטרכו להביא חגיגה, ממילא הוא מטביל את הקופיץ. (ואי נימא שלבן תימא יש איסור שבירת עצם בחגיגה אף בי"ד צריך טבילה). ואם נמצא הקופיץ קשור לסכין דין הקופיץ כדין הסכין. ואם חל י"ד להיות בשבת אף קופיץ שוחט בו מיד שאף שיתכן שהיה לבעלים סכין אחר לשחיטה והקופיץ שימש לשבירת עצמות, ובשבת אין שבירת עצמות, מ"מ כיון שהוא צריך לה ליו"ט שאחר השבת כבר הטבילה בערב שבת, דבשבת אינו יכול להטבילה. וכן אם מצאו בט"ו שוחט בו שלמים מיד דודאי הטבילה מאתמול.

ע: ואם מת הנשיא בי"ג דמצוה לכל ישראל להתעסק בו ולהטמא ויעשו הפסח בטומאה, אף בסכין אין תולים שהטבילו, שהרי היא עתיד ליטמא, ואם הנשיא מת בי"ד אף הקופיץ בחזקת טהרה שהרי בי"ג לא ידעו שהנשיא ימות, והטבילוהו.

ואם הנשיא היה גוסס בי"ג, סכין שיש בו ספק אחד אם ימות הנשיא ויעשו פסח בטומאה אנו אומרים שבעליו הטביל אותו מספק שמא לא ימות ויעשו הפסח בטהרה, אבל את הקופיץ שיש בו ספק נוסף שמא יהיה לו בקרבן פסח הרבה בשר ולא יצטרך לחגיגה אנו חוששים שלא הטבילו דלצורך חגיגת ט"ו יכול להטבילו בי"ד ועל כן צריך להטבילו.

שיטת יהודה בן דורתי שחגיגה של י"ד דוחה את השבת, ופרש מן החכמים והלך לדרום רחוק מירושלים כדי שלא יעלה לירושלים ויתחייב בפסח וחגיגה דסבר שחגיגה היא חובה אפילו במרובה.

(עוקר) ובשאר זבחים איירי בטועה, לר"א אין חילוק ואם חייב בעוקר חייב אף בטועה.

ולרבי יהושע לא קשיא דשאני עוקר מטועה, ואמר רבי יהושע לר"א שאף לדידך אינו נכון דפסח חייב, שהרי שינה לדבר האסור דאסור לשחוט שאר קרבנות בשבת, אבל שאר זבחים שינה לדבר המותר.

אמר לו ר"א אימורי ציבור כגון תמידים ומוספים יוכיחו שהם מותרים לשמן והשוחט שאר זבחים בשבת לשמן חייב.

אמר לו רבי יהושע שאני אימורי ציבור שיש להם קצבה - שאין רבים עסוקים בהם, ולא היה לו לחשוב שצריך עוד לשחוט, אבל פסח שאין לו קצבה והוא רואה רבים שעדיין שוחטים, ואפילו אם הוא כבר שחט הוא מצא זבח בעזרה וחשב שהוא פסח ושחטו לשם מי שהוא חשיב טועה בדבר מצוה ופטור. ולר"מ אף השוחט לשם אימורי ציבור פטור.

ע"ב. טעה בדבר מצוה במילה בשבת -

מי שהיו לו שני תינוקות אחד למולו אחר השבת ואחד בשבת ושכח ומל את של אחר השבת בשבת, לתנא דמתני' (שבת) חייב לכו"ע דבטעה בדבר מצוה ולא עשה מצוה מודה רבי יהושע, ולר"מ דברייתא ר"א מחייב חטאת ורבי יהושע פוטר.

אחד למולו בערב שבת ואחד למולו בשבת ושכח ומל את של ערב שבת בשבת והתינוק השני לא מלו אותו בערב שבת מפני חולי או אונס, והוא סבור שזה זמנו בשבת, דמילה שלא בזמנה אינה דוחה שבת, לתנא דמתני' ר"א מחייב חטאת, ורבי יהושע פוטר דס"ל שהטועה בדבר מצוה ועשה מצוה פטור, והכא אע"פ שחילל שבת מ"מ קיים מצות מילה, ולר"מ דברייתא בזה חייב לכו"ע. לרב אמרי מתני' איירי כשמל את של ערב שבת בשבת לפני התינוק השני, ורבי יהושע פוטר משום שהוא טרוד בתינוק של שבת, (משא"כ באימורי ציבור שרבי יהושע מחייב איירי ששחט אותם לפני ששחט זבח אחר לשמם). והגמ' שואלת שא"כ באופן זה גם ר"מ מחייב בשוחט לשם אימורי ציבור כמו שמצינו שמחייב במל של ערב שבת בשבת וקס"ד שמל של שבת תחילה. והגמ' מעמידה שקדם ומל את של שבת בערב שבת ובשבת עדיין איננו יודע מהטעות, שאותה שבת לא ניתנה לידחות, ואף שניתנה לידחות לגבי תינוקות

אימורי חגיגת ט"ו נפסלים בלינה ביום ט"ז. רב כהנא יליף מדכתיב "ולא ילין חלב חגי עד בוקר" וסמך ליה "ראשית" לומר שהכונה לבוקר הראשון. ולרב יוסף סתם בוקר הכונה לבוקר ראשון.

ע"א: חגיגת י"ד נאכלת לשני ימים ולילה אחד (ולעיל ע. יש בזה מחלוקת), דכתיב "לא ילין מן הבשר אשר תזבח בערב ביום הראשון לבוקר" ואיירי בחגיגת י"ד שהיא נשחטת עם הפסח בערב, והכונה לבוקר השני שהוא הבוקר אחרי "ביום הראשון". וחגיגת ט"ו גם נאכלת לב' ימים ולילה אחד דכתיב "ואם נדר או נדבה".

חיוב חטאת בטועה בדבר מצוה

לאחר שנתבאר לעיל מה בהקרבת הפסח דוחה שבת, מבארת הגמ' מה הדין בעושה מלאכה שאינה דוחה שבת, דבעלמא העושה מלאכה בשבת בשוגג חייב חטאת, אולם י"א שיש אופנים שפוטרים אותו מחטאת מחמת שהוא בא לעשות מצוה וטעה, ונ"מ בשחיטה בשבת במחשבה שזה זבח שמוותר לשוחטו בשבת, או במילה בשבת במחשבה שזה תינוק שזמנו למול בשבת, ובעוד מקרים, וכדלהלן.

טעה בדבר מצוה בשחיטה בשבת בטעות -

הפסח ששחטו שלא לשמו בשבת והוא סבור שכמו שמוותר לשחוט פסח לשמו כך מותר שלא לשמו, חייב עליו חטאת מפני שחילל שבת בשוגג. ושאר כל הזבחים ששחטם לשם פסח שלא בכונה (ורישא אי עקירה בטעות לא הויא עקירה איירי דווקא בכונה), לר' יהושע אם אינם ראויים לפסח כגון עגל או איל בן שתי שנים או נקיבה חייב אם הוא סבור שזה מותר או שהיום לא שבת, ולא חשיב טועה בדבר מצוה כיון שידוע שהם לא כשרים לפסח, ואם ראויים הם כגון שה בן שנה של שלמים, ומתוך שהוא בהול לשחוט פסחו לא זכר שהקדישו לדבר אחר, ר"א מחייב חטאת, ורבי יהושע פוטר דס"ל דטועה בדבר מצוה ועשה מצוה פטור מחטאת, וכל הזבחים שנזבחו שלא לשמן כשרים, ואף הנשחטים לשם פסח מכשירים רבי יהושע. (והיינו לר"ש אבל לר"מ (ע"ב): בין בראויים בין באינם ראויים פטור מפני שמאז שהופרשו הוא טרוד במחשבתו להקריבם ומחמת כך טעה).

ר"א טען שאם פסח שמוותר לשוחטו לשמו, כששינה חייב, כ"ש שאר זבחים שאסורים לשמן שכששינה חייב. ואע"פ שפסח ששחטו שלא לשמו איירי בכונה

שזמנו בהול, או דשאני תרומה שאכילתה נקראת עבודה דכתיב "עבודת מתנה אתן את כהונתכם" מתנות כהונה שנתתי לכם הרי הם כעבודה, ועבודה כשרה בדיעבד לר' יהושע אף אם הכהן נמצא בן גרושה וחלוצה, דכתיב "ברך ד' חילו ופועל ידיו תרצה", (ות"ק פוסל).

עוד בדן שחיטה שאינה ראויה בשבת

לאחר שנתבאר מה הדין בטועה בדבר מצוה, בשחיטה או מילה בשבת ובאכילת קדשים ובביאת איסור ובהוצאה בשבת ובאכילת תרומה, חוזרת הגמ' לבאר דיני שחיטה בטעות של דבר שאסור לשוחטו בשבת.

ע"ג. שחט בשבת קרבן פסול כגון שלא לאוכליו - חולה וזקן) או שלא למנוייו או לערלים או לטמאים ונעלם ממנו שעשכשו שבת או שהוא חשב שהקרבן כשר חייב חטאת, דלא ניתנה שבת לידחות מפני שחיטה זו, ואם הוא כשר כגון ששחטו לאוכליו ושלא לאוכליו או למנוייו ושלא למנוייו או למולים ולערלים או לטמאים ולטהורים פטור, ואף שזה פשוט שאם שחט קרבן פסול חייב ובקרבן כשר פטור, המשנה שנתה דינים אלו אגב שלא לשמו שיש שם מחלוקת ר"א ורבי יהושע.

שחטו ונמצא בעל מום חייב, אבל שחטו ונמצא טריפה בסתר, או שנודע שמשכו הבעלים את ידם או שמתו או שנטמאו פטור, מפני ששחט ברשות והוא אנוס דלא היה עליו לבדוק זאת.

באיזה אופן השוחט חייב גם למ"ד מקלקל בחבורה פטור - למ"ד מקלקל בחבורה פטור דס"ל שהעושה חבורה לקלקל פטור, וחובל אינו חייב אלא בשוחט שזה תיקון או בחובל בבהמה והוא צריך את הדם להאכילו לכלבו, שחטו שלא לאוכליו חייב משום שהוא תיקן שאם עלו אימוריהם למזבח להקטיר לא ירדו. וכן בשחטו ונמצא בעל מום חייב אם המום הוא בדוקין שבעין, לר"ע שאם עלו לא ירדו הואיל ובעופות זה כשר לכתחילה, אבל בשאר מומין ירדו, מפני שלא היה פסולם בקודש. וכן בשחטו ונמצאת טריפה בסתר חייב אע"פ שאם עלתה תרד מפני שתיקן להוציאה מידי טומאת נבילה, והשוחט חטאת בשבת בחוץ לשם ע"ז דחייב ג' חטאות שבת ע"ז ושחטי חוץ חייב אע"פ שתקרובת ע"ז

דעלמא, לגבי האי גברא לא ניתנה לידחות, (אבל בשוחט לשם אימורי ציבור ניתנה מתחילה השבת לידחות).

ע"ב: עוד בשיטת ר"מ - שחט עגל של שלמים לשם פסח, לר"מ פטור כיון שהוא טרוד מאז הפרשתו, אע"פ שאין אדם מחליף ביניהם. וכן השוחט חולין לשם פסח פטור משום דמיחלף ויכול לומר טעיתי סבור הייתי קדשים הן, אע"פ שאינו טרוד. אבל שחט בעלי מומים חייב דלא מיחלף ואינו טרוד.

דעת ר"ל וריו"ח בטועה בדבר מצוה -

אמר ר"ש בן לקיש נתחלף לו שפוד של נותר בשפוד של צלי של קודש הראוי לאכילה ויש מצוה לאכול קדשים דכתיב "ואכלו אותם אשר כופר בהם", ואכלו חייב טועה בדבר מצוה ולא עשה מצוה, ונותר חייבים על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת דכתיב "ואוכליו עונוני ישא". וריו"ח אמר **בעל אשתו נדה חייב, יבמתו נדה** בביאה ראשונה פטור. י"א דלריו"ח כ"ש בשפוד שחייב, שהרי לא עשה מצוה וכר"ל דאין שם אפילו לחלוחית מצוה, אבל במעוברת מ"מ איכא שמחת אשתו, וי"א שבשפוד פוטר ריו"ח כיון שאין לו את מי לשאול משא"כ בנדה, והחילוק בין אשתו ליבמתו הוא דאיירי באשתו סמוך לוסתה שאין לו מצות עונה דבני ישראל מוזהרים לפרוש מנשותיהם עונה אחת סמוך לוסתן דכתיב "והדהו בנדתה", ואיירי במעוברת (אבל בסתמא יש מצות פריה ורביה, ואף באשתו מעוברת הרי חייב אדם לשמח את אשתו בדבר מצוה אפילו שלא בשעת עונתה (לפי מה שהוא חמר או טייל או תלמיד) אם רואה שהיא מתאוה לו), ויבמתו כיון שהוא בוש לשואלה אם היא סמוך לוסתה חשיב טריד במצוה.

הגמ' מנסה למצוא מקור לריו"ח שבטרוד בדבר מצוה פטור, מהא דאמר רבי יוסי שהמוציא לולב ביו"ט ראשון של חג שחל בשבת פטור, או מדברי רבי יהושע שפוטר השוחט שאר זבחים לשם פסח, או מדברי רבי יהושע בתינוקות, והגמ' דוחה דילמא התם פטור משום שזמנו בהול אבל באין זמנו בהול לא.

עוד מנסה הגמ' להביא ראיה לריו"ח ממי שאכל תרומה ונודע שהוא בן גרושה או בן חלוצה שהוא זר גמור דכתיב "לא יחלל זרעו" שמחללו מדין כהונה, ש(ר"א מחייב קרן וחומש, ו)רבי יהושע פוטר כיון שטעה בדבר מצוה. והגמ' דוחה דשמא איירי בחמץ בערב פסח

ולרבי חייא בר גמדא מעמידים את המשנה בפ' תמיד נשחט בשהיו הבעלים טמאי מתים שנדחים לפסח שני, ודווקא בזה בעי עקירה אבל בעלמא לא בעי עקירה, וצ"ב למה לרב אצלנו הפסח ישרף מיד. ואין לומר שהפרישו את הקרבן לפני חצות והבעלים מתו אחר חצות, וכל הנראה ונדחה שוב אינו חוזר ונראה, והא דקיימא לן שמוותר הפסח קרב שלמים איירי שאבד קודם חצות ונמצא אחרי שחיתת הפסח, שלא היה ראוי לשחיתת הפסח לעולם, שהרי רב עצמו סובר שבעלי חיים אינם נדחים ואין דיחוי אלא בדם או בבעלים. ואין לומר שהברייתא סוברת כר"א שהשוחט קרבן אחר לשם פסח פסול, וא"כ חשיב פסולו בגופו, שהרי לר"א טועה בדבר מצוה חייב ויתחייב חטאת ובמשנה הנ"ל איתא שפטור. וצ"ל שהברייתא כרבי יוסף בן חונאי דס"ל שקרבנות הנשחטים לשם פסח או חטאת פסולים וחשיב פסולו בגופו ולכן ישרף מיד, ובפטור טעה בדבר מצוה ס"ל כר' יהושע.

שיטת רבי ישמעאל בנו של ריו"ח בן ברוקה שאם שחטו ונודע שמשכו הבעלים את ידם וכו' אם היה שהות ביום לברר אם משכו או נטמאו או מתו חייב דלאו טועה בדבר מצוה הוא אלא שוגג שהוא קרוב לפשיעה, ותעובר צורתו ויצא לבית השריפה, דס"ל שאפי' פיגול צריך עיבור צורה, ולא משום דלא בעי עקירה שהרי בנטמאו בעלים ודאי בעי עקירה, כמו שאומר רבי חייא בר גמדא הנ"ל.

מטמאה אפילו באהל מפני שתיקן להוציאה מידי אבר מן החי ונ"מ שאם אכלו בן נח אינו נהרג.

בהמה שנתבטלה ממנה סיבת הקרבן שלשמו הוקדשה, האם מותר להקריבה לשם קרבן אחר ללא עקירה-

אמר רב אשם שמתו בעליו או נתכפרו באחר, וכיון שחטאת ואשם אינם באים בנדבה אין לקרבן זה תקנה, וחטאת שמתו בעליה מתה, ובאשם ירעה עד שיפול בו מום שיוכל לפדותו ולהוציאו לחולין, וכל הרועין דמיהם נופלים לנדבה ומביאים מהם עולות לקיץ המזבח, הבשר לשם והעורות לכהנים, ואם ניתק לרעה ולא המתין שיומם אלא שחטו סתם כשר לעולה לקיץ המזבח כיון שלזה הוא עומד.

הגמ' מבארת שרב סובר דלא בעי עקירה כיון שהוא עומד לכך, ובאמת אף בלא ניתק לרעה כשר, אלא שגזרו לפסול כדי שלא יבוא לעשות כן בסתם אשם, וכרבי יהושע שאשם שמתו בעליו או נתכפרו ירעה עד שיסתאב וימכר ויביא בדמיו עולה לנדבה לעצמו (והוא סומך עליה ונסכיה קרבים משלו) אבל גופו אינו כשר לעולה אע"פ שמקריבו לעצמו, גזירה שמא יבוא להקריבה לעולה גם אם לא נתכפר, (ולר"א ימות דס"ל שאשם דינו כחטאת דכתיב "כחטאת כאשם", וכן בשלא לשמו או שנכנס דמו לפניו), ולת"ק ירעה עד שיסתאב וימכר ויפלו דמיו לנדבה לעולת ציבור, ואינו סומך עליה ונסכיה אינם קרבים משלו). ואחרי שהגמ' מוכיחה שבעי עקירה הגמ' מעמידה את רב כששחט לשם עולה ולא כששחט סתם, והגמ' דוחה עפ"י דברי ר' חייא בר גמדא דלהלן וחוזרת לאוקימתא הראשונה.

ע"ג: במתני' איתא ששחטו ונודע שמשכו

הבעלים את ידם או שמתו או שנטמאו פטור מפני ששחט ברשות, ובברייתא קתני ע"ז ובחול ישרף מיד, ומבואר דבעי עקירה ועל כן פסח הוא ופסולו בגופו שנשחט שלא למנוייו, ולכן ישרף כמו בפיגול ונותר וטמא ויוצא, דאי לא בעי עקירה והוא נעשה שלמים, א"כ אין פסולו בגופו אלא משום ששחטו אחרי תמיד של בין הערבים ועבר על עשה ד"עליה השלם", והוא טעון עיבור צורה לינת לילה לעשותו נותר לפני השריפה כמו היכא דפסולו בדם ובבעלים שכיון שאין פסולו בגופו אין שורפים קדשים בבזיון. לרש"י הכונה לנשפך הדם או שמתו או נטמאו הבעלים אחרי זריקת הדם, שזה פסח כשר אלא שאין לו אוכלין, וע"י עיבור צורה נעשה פסולו בגופו.

כיצד צולין

דרך צלית הפסח

כתיב לגבי אכילת הפסח "אל תאכלו ממנו נא ובשל מבושל במים כי אם צלי אש ראשו על כרעיו ועל קרבו". ולהלן יבואר איך צולים את הפסח על כרעיו ועל קרבו, באופן שיחשב כולו צלי ולא מבושל.

ע"ד. כיצד צולין את הפסח-

מביאים שפוד של עץ רימון. ולא של מתכת, כיון שבמתכת חם מקצתו חם כולו, והבשר נצלה ע"י

סמידא- אם הכינו עוף שלא נמלח עם עיסה (- פשטיד"א), אם העיסה היא של סולת היא מתפוררת והדם יוצא ממנה ומותר לאכול ממנה אע"פ שיש בה צבע אדום שהדם ודאי יוצא ואודם זה ודאי לא דמות דם הוא. ובקמח נקי מותר לאכלו רק אם הרוטב מוהל הבשר שזב בלחם צלול. ובשאר קמחים מותר כל שאין הרוטב אדום.

אומצא בשר שהאדים, **ביעי** ביצי זכר (שהאדימו), **ומיזרקי** ורידים גסים שבבית השחיטה, אם חתכם ומלחם מותר אפילו לבשלם, ואם הניחם על השפוד (במיזרקי דוקא אם בית השחיטה למטה) מותר לאוכלם כיון שהדם יוצא, ואם הניחם ע"ג גחלים- לרבינא אסור מפני שהם מתכווצים ודמם נבלע בהם, ולרב אחא מותר מפני שהדם נשאב, והלכתא לקולא כרב אחא, (בשאר מקומות שנחלקו רב אחא ורבינא רבינא לקולא והלכה כמותו מלבד כאן).

חלייה מוהל היוצא כשחותך אומצא, לישנא אחרינא שחולטים אותו בחומץ לאחר צלייתו ודמו נסחט לתוכו, לרב אחא אסור, אבל באומצא שאינו אדום מותר (וכן אמרימר וי"א רב אשי נהגו להתיר), ולרבינא אף באינו אדום אסור, מפני שא"א שאין בה חוטיין של דם.

חומץ שחלטו בו בשר אין מועיל לחלוט בו פעם שניה, ואע"פ שחומץ שהוא חלש מעיקרו מותר לחלוט בו, התם כיון שעדיין לא חלטו בו יש לו כח חליטה.

מה נחשב צלי אש

נאמר בפסח שצריך שהוא יהיה "צלי אש", ולעיל (ע"ד). נתבאר כיצד צולים את הפסח, הגמ' כאן מומשיכה לבאר מה נחשב צלי אש. עוד מבארת הגמ' לגבי דינים נוספים שנאמר עליהם בתורה אש, האם גחלים נחשבים אש או לא.

ע"ה. **צלית הפסח על האסכלא-** אין צולין את הפסח על האסכלא, ואם האסכלא מנוקבת מותר, ומעשה בר"ג שאמר לטבי עבדו צא וצלה לנו את הפסח על האסכלא מנוקבת.

תנור שהסיקו וגרפו- לגבי פסח לא חשיב צלי אש, דכתיב "צלי אש" ב' פעמים למעט אופן זה. ואם הסיק תנור בקליפי ערלה וגרפו, אף לרבי האוסר הפת

השפוד ואין זה צלי אש. ולר"י אפשר לצלות את הפסח אף בשפוד של מתכת ולא אמרינן חם מקצתו חם כולו. ואין צולין עם שפוד של דקל תאנה אלון חרוב ושקמה, מפני שהם מוציאים מים והוי כמבושל, אבל של רימון אינו מוציא מים מפני שקשריו חלקים, ואי בעית אימא איירי בנטיעה בת שנתה שאין בה קשרים. וצריך שמקום החתך של השפוד יהיה בחוץ כדי שלא יצאו משם מים.

תוחבו לשפוד מתוך פיו עד בית נוקבתו.

היכן מניחים את כרעיו ובני מעיו- לרבי יוסי הגלילי נותן את כרעיו ואת בני מעיו לתוכו. ולר"ע אומר כמין בישול הוא זה שמבשל בני מעיו בתוכו כמו בתוך הקדירה, אלא תולין כרעיו ובני מעיו מבחוץ בשפוד למעלה מפיו של הטלה.

איסור אכילת גדי מקולס בזמן הזה במקום שנהגו שלא לאכול אסור לאכול בלילי פסח בזמן הזה גדי שצלאו כולו כאחת דנראה כאוכל קדשים בחוץ, אבל אם נחתך ממנו אבר אע"פ שנצלה עמו אח"כ, או ששלך אבר אחד אע"פ שאותו אבר מחובר לגדי, מותר לאוכלו בלילי פסח בזמן הזה.

כבולעו כך פולטו ודיני מליחת בשר

כיון שדם אסור באכילה, אסור לבשל בשר לאחר שחיטתו בלא למלוח את הבשר מתחילה ולהוציא את דמו. הגמרא כאן דנה בכמה אופנים שלא עשו מליחה, האם יש בזה איסור משום הדם, או שאין בזה חשש דם.

מולייתא- רבה מתיר לאכול מולייתא-בשר ממולא בין הבשר לעצמות בבשר שלא נמלח או שמלחו כמליחת צלי וצלאו, דכבולעו כך פולטו לחוץ והוא נשרף מהאש, ואפילו אם פי הבהמה למעלה מותר. ואביי אוסר אפילו אם פי הבהמה פתוח למטה, מפני שהבשר בולע מהדם. והלכה כרבה.

הגמ' מנסה להביא ראיה לרבה ממתני' דנותן כרעיו ובני מעיו לתוכו, ואביי דוחה ששם בית השחיטה פתוח לכיוון מטה ויוצא הדם דרך שם.

ע"ד: ומדתני לגבי לב שקורעו ומוציא את דמו, ואם לא קרעו קודם בישולו קורעו לאחר בישולו, אין ראייה, די"ל דשאני לב שהוא חלק ואינו בולע אפילו בקדירה.

ע"ה: כה"ג ביום הכיפורים - כתיב ביה "ולקח מלוא המחטה גחלי אש" ובברייתא איתא שיביא גחלים לוחשות (-בוערות), ולא יביא שלהבת, ולא יביא עוממות (-כבויות, מלשון ארזים לא עמומוהו (-לא הכהו את מראיתו) בגן אלוקים"). לרב ששת אם היה כתוב רק גחלי היה יכול להביא בין עוממות בין לוחשות ששניהם נקראים גחלים, ואם היה כתוב אש היה מביא שלהבת דסתם אש אין הכונה לגחלים, קמ"ל שצריך להביא גחלים לוחשות. אך קשה מזה לרבי דס"ל שגחלים נקראים אש. ולכן מבאר אב"י שאם היה כתוב גחלי היה מביא דווקא עוממות, ואם היה כתוב אש היה מביא או לוחשות או שלהבת דלוחשות הם אש ולא גחלת, קמ"ל גחלי אש שיביא דווקא לוחשות. ורבה מקשה איך היה הו"א שיביא שלהבת בלא גחלת והיינו שימשח את המחטה בשמן ולהדליק בה אש, והרי אפילו לפני מלך בשר ודם אין עושים כך. ולכן מבאר רבא שאם היה כתוב גחלי היה מביא עוממות, ואם היה כתוב אש היה מביא מחצה גחלת ומחצה שלהבת שיטול ממוזבח החיצון אוד שהוצת האור ברובו, שעד שיכנס לפני ולפנים היו כולה גחלת, דאש ממש אין מביאים אפי' לפני מלך בשר ודם מפני שהיא מעלה עשן והמיעוט הוא על שעת לקיחה, להכי כתיב "ולקח... גחלי אש" שבשעת לקיחתם יהיו גחלת.

כמה אופנים שיש לדון אי חשיב צלי אש, ודיני בליעות בתערובות

נתבאר לעיל שפסח שנצלה מחום התנור וכדומה נאסר, ולהלן יבואר מה הדין בכמה אופנים שהפסח או שומן מהפסח התחמום מהתנור וכדומה, האם וכמה מהפסח נאסר, וכן יבוארו דיני בליעות איסור והתר וכדומה באופנים שונים (עילאה או תתאה דבר, מליח וכבוש כמבושל, ואי ריחא מילתא).

נגע הפסח בחרסו של תנור יקלוף את מקומו מפני שאותו מקום התבשל מחום התנור, והוי כתנור שגרפו שנתמעט לעיל מדכתיב צלי אש ב' פעמים.

נטף מרוטבו על החרס וחזר אליו שומן שהתחמם מהחרס ונבלע בפסח, יטול את מקומו - יטול חתיכה עבה מפני ששומן נבלע בעומק החתיכה.

נטף מרוטבו על הסולת יקמוץ את מקומו מפני שהרוטב התחמם מהסולת ואסור לאוכלו משום דהוי צלי

(כ"ו): משום שיש שבח עצים בפת, אם גרפו מותר, לל"ק ילפינן מפסח, ולל"ב ערלה קל מפסח, דפסח הו"א דחשיב צלי אש כיון שחום התנור הוא מתולדת האש ואם מניחים בו בגד הוא נשרף ונעשה פחם ואש, אבל בערלה התורה הקפידה שלא להנות מעצים דאיסורא, וכבר אין עצים.

האם גחלים נחשבים צלי אש בפסח וכדומה -

בצליית הפסח - חתך את הפסח בשניים ושלשה מקומות ולא הבדיל את החלקים זה מזה, ונתנו ע"ג גחלים, לרבי מועיל דחשיב צלי אש.

בצרעת מכות אש - הנכוה ע"י גחלים או רמץ (-אפר רותח) או סיד רותח או גיפסיס (-מין סיד) רותח או חמי האור, הרי זה בכלל צרעת מכות אש ולא בכלל שחין, (ואף ששחין ומכות אש שוים בטומאתם, נ"מ היכא שיש חצי גריס מכת מכוה מחמת אור וחצי גריס מכת שחין שהוא לקות חום אחר שאינו מחמת האור, אינם מצטרפים), דכתיב ב' פעמים "מכוה". לרב חסדא בא הפסוק לרבות גחלת של מתכת אבל של עץ פשיטא דחשיב אש, ולרבינא (ע"ה:) מרבים ממכוה שאר הדברים הנ"ל אבל גחלת חשיב אש וא"צ רבוי.

בשריפת בת כהן - אע"ג דכתיב "באש תשרף" היו עושים פתילה מאבר ומתיכים אותה ושופכים לתוך פיה, דכתיב "באש תשרף" לרבות כל שריפות הבאות ע"י האש, אבל אבר מעיקרו שמוציאים אותו רותח מן הקרקע בלא תולדת אש לא מהני דנתמעט מ"באש". ואין שורפים אותה בחבילי זמורות ואפי' בהרבה חבילי זמורות כדי שתמות מהר, דילפינן מבני אהרן שנשרפה נשמתם וגופם קיים שנכנסו בחוטמיהן כמין ב' חוטי אש. ואין שורפים אותה בחמי האור שגם בזה הנשמה נשרפת והגוף קיים, דכתיב "ואהבת לרעך כמוך" ברור לו מיתה יפה.

פרים הנשרפים - כיון דכתיב "ושרף אותו על עצים באש" לא מהני סיד רותח וגפסיס רותח, (דכתיב באש לבסוף משא"כ בשריפת בת כהן), והא דכתיב שם אח"כ "על שפך הדשן ישרף" לא ילפינן שאר מיני שריפות, אלא לרבות אם אין שם דשן, ואם הצית האור ברובו.

אי ריחא מילתא

לאחר שנתבארו כמה דברים בדין תערובת איסור והתרמך מכל בישול וכדומה, הגמרא דנה האם מאכל התר שנאפה בתנור אחד עם מאכל איסור, או בשר עם חלב וכדומה, או שנתנו פת חמה ע"ג חבית יין של תרומה, האם הדבר נאסר או לא.

ע"ו: האם שני דברים שנצלו בתנור אחד אוסרים

זה את זה - לרב בשר שחווטה שמן שצלאו יחד עם בשר נבילה כחושה בשני שפודים זה רחוק מזה אסור, דריחא מילתא היא, והריח מהשמן נכנס לכחוש ומפטמו וחוזר ומוציא ריח, וכ"ש שאם השחווטה כחושה והנבילה שמינה שהשחווטה נאסרת. וללוי ריחא לאו מילתא ומותר אפי' בבשר נבילה שמן שצלאו יחד עם בשר שחווטה כחושה. וכן התיר לוי גדי שנצלה יחד עם דבר אחר (- חז"ר).

אין צולין ב' פסחים כאחד מפני התערובת שמא יאכל הפסח שלא למנוייו, והיינו שלא יתחלפו זה בזה, ואפי' גדי וטלה חוששים שיתחלפו, ומפני תערובת טעמים (ריחא) ללוי מותר ולרב אסור, ומ"מ אם נצלו בכעין ב' קדירות שפוד מכאן ושפוד מכאן ותל גדול של גחלים או אפר באמצע מותר, ועדיין אסור משום שמא יתחלפו זה בזה.

הרודה פת חמה ונתנה ע"פ חבית יין של תרומה ר"מ אסור לזרים דריחא מילתא. ורבי יהודה מתיר - ללוי מפני שריחא לאו מילתא. ולרב אע"פ שריחא מילתא מותר, דאיירי בפת חמה ובחבית חתומה, או בפת צוננת וחבית פתוחה, אבל בפת חמה ובחבית פתוחה מודה ר"י שאסור. ורבי יוסי מתיר בשל חיטים ואוסר בשל שעורים מפני שהשעורים שואבות את הריח, וגם הוא בהכרח סובר שריחא מילתא.

פת שנאפתה בתנור ביחד עם בשר אסור לאוכלה עם חלב.

דג שנאפה יחד עם בשר, לרבא מפרזיקיא אסור לאוכלו עם חלב דס"ל דריחא מילתא, ולמר בר רב אשי אסור אף עם מלח דקשיא לריחא ולדבר אחר צרעה.

אלו זבחים ומנחות באים או נאכלים

בטומאה

מחמת דבר אחר, וצריך לשרוף את הקומץ כשאר קדשים פסולים.

ע"ו. דינו בליעות בתערובות - דבר חם שנפל לתוך דבר חם כגון בשר וחלב או איסור והתר, אסור, וצונן לתוך צונן צריך הדחה, ואם נפל חם לתוך צונן או צונן לתוך חם - **לרב עילאה גבר** (העליון מנצח) ואם העילאה חם הוא מחמם את התחתון ושניהם נעשים חמים והם בולעים אחד מהשני, ולכן אסור, ואם הוא קר מותר מפני שהעליון מצנן את התחתון ולא בלעי, ולשמואל (וכן מבואר בב' ברייתות ולכן אע"פ שהלכה כרב באיסורי בהא הילכתא כשמואל) **תתאה גבר**, וממילא אם התתאה חם אסור, ואם התתאה קר מותר, ומ"מ אסור כדי קליפה דכיון דחם הוא עד דמיקר ליה א"א דלא בלע פורתא.

וא"כ הכא בנטף מרוטבו על החרס וחזר אליו דאיתא במתני' שיטול את מקומו, או בנטף מרוטבו על הסולת דאיתא במתני' שיקמוץ את מקומו, לרב איירי אף בחרס או סולת צוננים, ואסור מפני שהרוטב מחמם את החרס או הסולת דעילאה גבר, והחרס או הסולת חוזרים ומחממים את הרוטב ואינו צלי אש. ולשמואל איירי בחרס וסולת רותחים, אבל אם היו קרים תתאה גבר והרוטב מתקרר ומותר ובאופן זה א"צ אפילו נטילה.

סכו בשמן של תרומה אם בני החבורה כהנים מותר באכילה, ואם הם ישראל אם הפסח חי ידיחנו דלא בלע, ואם הוא צלי דבלע, יקלוף את החיצון, לרב הטעם משום דעילאה (השמן) גבר, ולשמואל אע"ג דתתאה (הפסח) גבר שאני סיכה דמניחים רק משהו שמן.

סכו בשמן של מעשר שני אינו יכול ליטול דמים מבני חבורה, דאין מוכרים מעשר שני בירושלים אפילו בשביל לאוכלו שם בקדושה, דכתיב "וכי ירבה ממך הדרך וכו' ונתת בכסף".

מליח הרי הוא כרותח כשאינו נאכל מחמת מלחו - שמקדיח טעמו מחמת מלחו ואינו ראוי לאוכלו ללא הדחה, ואין הכונה ששום אדם אינו יכול לאוכלו, ואף בצונן לתוך צונן אסור, וכן **כבוש** בחומץ הרי הוא כמבושל.

בשר צלי שנפל לתוך חלב קר צריך קליפה, ואם יש בו בקעים אסור כולו, וכן אם היה מתובל מפני שהתבלין מרככו והוא בולע.

מרצה על אכילות - לר"ש הציץ מרצה כשאירעה טומאה בקרבנות אף כשאינו על מצח הכהן גדול, שהרי הוא מרצה ביום הכיפורים אף כשאינו על מצח הכה"ג (בשעת עבודת פנים שאינו נכנס בבגדי זהב משום שאין קטגור נעשה סגור), דלכו"ע טומאה דחוויה בציבור ומוותרת רק היכא שאין טהורים, וממילא צריך רצוי ציץ, אמנם רבי יהודה סובר שאין ראוי מיוהכ"פ שהטומאה הותרה בציבור וא"צ רצוי ציץ אלא לקרבן יחיד, ומשו"ה ס"ל שאין הציץ מרצה אלא כשהוא על מצח הכה"ג. עוד מבואר בגמ' שלכו"ע (-לרבנן דסתם מתני') אין הציץ מרצה על אכילות טומאת בשר ושיירי מנחה הנאכלים, אלא רק על טומאת דם וקמצים, וכן איתא בברייתא בשם רבי יוסי, אמנם לר"א הציץ מרצה על אכילות.

האם זריקת דם ואכילת בשר תלוים זה בזה -

ע"ז: כתיב "ועשית עולותיך הבשר והדם". לרבי יהושע לומדים מזה שאם אין בשר (כגון שנטמא או שנפסל או שיצא חוץ לקלעים) אין דם נזרק, ואם אין דם אין בשר, ואף דכתיב "ודם זבחיך ישפך" הא כתיב בתריה "והבשר תאכל", ואיצטריך תרי קראי חד לעולה וחד לשלמים, וא"א ללמוד שלמים מעולה, דעולה היא כליל וזה חשוב ולכן מחמירים בזה, וא"א ללמוד עולה משלמים, דשלמים יש בהם ב' אכילות.

לרבי אליעזר זורקים את הדם לכתחילה אע"פ שאין בשר, דכתיב "ודם זבחיך ישפך", ויליף מ"הבשר והדם" שאף הבשר צריך זריקה, והיה לול אויר קטן בין כבש למזבח והמסדר את האברים עומד על הכבש וזורקם על מערכת העצים, ומ"הבשר תאכל" יליף שאין הבשר מותר באכילה עד שיזרק הדם (ורבי יהושע לומד זאת מק"ו, דאם אימורים שאינם מעכבים כשאין אימורים מעכבים אכילת בשר כשישנם, כ"ש דם שמעכב כשאין דם שהרי מתחילת הקדישם הם נאסרים והכפרה אינה אלא בדם וכהנים משלחן גבוה קזנו, וכיון שאין כפרה האיסור לא פוקע, שיעכב כשיש דם, ולר"א מילתא דאתיא בק"ו טרח וכתב לה קרא, ולרבי יהושע אם ניתן לדרוש מהפסוק דבר אחר דורשים דבר אחר), ואין לומר שכל הפסוק נצרך ללימוד זה, דא"כ נכתוב קרא הפוך "והבשר תאכל ודם זבחיך ישפך", כמו לעיל "ועשית עולותיך הבשר והדם".

נתבאר לעיל (ריש אלו דברים) שפסח ותמיד קרבים אפילו אם רוב הציבור טמאים, והפסח אף נאכל בטומאה. הגמרא להלן מבארת שגם שאר קרבנות ציבור שקבוע להם זמן קרבים בטומאה, אמנם הם אינם נאכלים בטומאה. אגב זה מבארת הגמ' כמה דברים לענין טומאה, האם טומאה הותרה בציבור או דחוויה, האם הציץ מרצה על טומאת חלקי זבחים ומנחות הנאכלים או רק על הדם והקומץ, האם הציץ מרצה כשאינו על מצח אהרן או לא, וכן יבואר האם זורקים את הדם כשאין הבשר ראוי ואוכלים בשר כשהדם אינו ראוי או לא (וכן בקומץ דמנחות), והגמ' מבארת את השיטות השונות בנדונים הנ"ל.

חמשה דברים באים בטומאה להוציא ציבור ידי חובתן ואין נאכלים בטומאה - העומר, שתי הלחם, לחם הפנים, זבחי שלמי ציבור וזה דוגמא לקרבנות שדמם נזרק על המזבח ובכללם שעירי הרגלים, ושעירי ראשי חדשים, (ומתני' תנא שעירי ראשי חדשים דקמ"ל דראש חודש איקרי מועד, כדכתיב "קרא עלי מועד לשבור בחורי" והיינו שבאותה שנה של שילוח המרגלים חודש תמוז היה מלא והארבעים יום כלו בט' באב ויום זה הוקבע להם ליום בכיה לדורות, ויום עיבור החודש נקרא מועד), אבל חגיגת ט"ו וה"ה לחגיגת עצרת וסוכות אף שהיא קרבן ציבור דאף שכל יחיד חייב בה היא באה באסיפת הציבור ברגל אינה באה בטומאה, שאף שיש לה זמן קבוע, מ"מ יש לה תשלומין כל שבעה דכתיב "והגותם אותו חג לד' שבעת ימים", כדמצינו שמהאי טעמא אינה דוחה שבת. ופסח שבא בטומאה נאכל בטומאה, דמתחילתו אינו בא אלא לאכילה.

ע"ז. הגמ' מביאה את המקורות להתיר הבאת

הדברים הנ"ל בטומאה - בתמיד ופסח כתיב "במועדו" משמע שלא יעבור הזמן אפילו בשבת או בטומאה, בקרבנות ציבור כתיב "במועדיכם", עומר והקרב עמו, ב' הלחם והקרב עמו, ילפינן מ"וידבר משה את מועדי ד' וכו' "קבע הכתוב מועד אחד לכולם. הגמ' מבארת דלא ילפינן מהדדי משום דתמיד חמור שהוא תדיר וכליל, ופסח חמור שענוש כרת, ובשניהם איכא צד חמור, וקרבתו ציבור באים לכפר דעולה באה על עשה ולא תעשה הניתק לעשה, ועומר ושתי הלחם באים להתיר את החדש זה במקדש וזה במדינה.

טומאה בציבור דחוויה או הותרה, והאם הציץ מרצה כשאינו על מצח הכהן גדול, והאם הציץ

דכתיב ביה 'והקטיר הכהן את אזכרתה', מ"מ שתי הלחם אין בהם דבר קרב ע"ג המזבח ואין כאן ריצוי ציץ, ואין לומר שכוונת מתני' לשתי הלחם הבאים עם הכבשים ששחיתם מקדשת את הלחם וזריקת דמם מתרת אותם, ועל זה בעי רצוי ציץ, ולא על שתי הלחם שבאים כשאין כבשים, דא"כ זה בכלל מש"כ במשנתנו זבחי שלמי ציבור ואין ה' דברים אלא ד'. וליכא למימר דסבר טומאה הותרה בציבור ולכן א"צ רצוי ציץ, דתנן בכהן השורף את הפרה וכה"ג ביוה"כ הטעונים פרישה ז' ימים שהיו מזים עליו מכל החטאות (א-אפרי הפרות, דאפר פרה של משה לא כלה) בשלישי ובשביעי (ולר"מ היו מזים עליו בכל יום בג' הימים הראשונים מזים בכל יום שמא הוא יום ג' לטומאתו, ובד' ימים אח"כ שמא הוא יום ז' לטומאתו, וזה חשש בעלמא ומעלה מיוחדת), ואם טומאה הותרה בציבור א"צ הזאה כלל שהרי קרבן יוה"כ הוא קרבן ציבור.

אמר רבי יוסי רואה אני את דברי ר"א במנחות וזבחים (שזורקים את הדם אע"פ שאין בשר, ומקטירים את הקומץ אע"פ שאין שיריים), ואת דברי רבי יהושע בזבחים ומנחות (שאם אין בשר אין דם ואם אין דם אין בשר, ואם אין שיריים אין קומץ ואם אין קומץ אין שיריים). הגמ' דנה בביאור כוונת רבי יוסי היכי מזכה שטרא לבי תרי, ומבארת למסקנה שרבי יוסי רואה את דברי ר"א בדיעבד, ואת דברי רבי יהושע לכתחילה, ואע"פ שבדיעבד אפי' רבי יהושע מודה, מ"מ לא הודה אלא בנטמא אבל באבוד ושרוף. לא, ורבי יוסי סובר כר"א בדיעבד אף באבוד ושרוף. ואין לומר שרבי יוסי רואה את דברי ר"א בקרבנות ציבור, שהרי רבי יוסי סובר שטומאה דחוייה בציבור, ועוד דבציבור גם רבי יהושע מודה שאפשר לזרוק את הדם אף אם נטמא הבשר.

ע"ח: האם כשנטמא הבשר או החלב זורקים את הדם- נטמא החלב והבשר קיים זורק את הדם בכל הקרבנות ואפילו בפסח, אבל אם נטמא הבשר והחלב קיים, בשאר קרבנות (חוץ מפסח) זורק את הדם אפילו לרבי יהושע (לעיל ע"ז) כיון שהזריקה מתירה להקריב את האימורים למזבח. הגמ' (ע"ט). מבארת שמתני' כרבי יהושע דס"ל שכל הזבחים שבתורה (מלבד פסח ונזיר) אם נשתייר אפי' כזית בשר או כזית חלב זורק את הדם, דאף חלב טהור מתיר לזרוק את הדם, דכתיב "והקטיר החלב לריח ניחוח לד' " חלב אע"פ

הגמ' דנה אם משנתנו שה' דברים באים בטומאה מתאימה לדעת רבי יהושע שאם אין בשר אין דם, דלכאורה כיון שהבשר טמא א"כ א"א לזרוק את הדם, דס"ל שאין הציץ מרצה על האכילות. ואין לומר דס"ל שהציץ מרצה על העולין (-אימורים הנקטרים על האישים), דהתינח זבחים, עומר ושתי הלחם שאינם עולים ע"ג המזבח דבעומר רק הקומץ עולה (והוא כמו זריקת הדם של זבחים), ובשתי הלחם הכל נאכל, איך יעשום בטומאה. ואין לומר שרק בזבחים סובר רבי יהושע שצריך שגם הבשר וגם הדם יהיו ראויים ולא במנחות, דבמשנה במנחות מבואר שמנחה שנטמא או אבדו שיריה פסולה לרבי יהושע (וכשרה לרבי אליעזר), וכן מבואר בבביתא, וא"כ איך קרבים בטומאה. ועוד דרבי יהושע ס"ל שאין הציץ מרצה לא על העולין ולא על האכילות, כמבואר בשמו בבביתא שבכל הזבחים אם נטמא הבשר ולא החלב או החלב ולא הבשר זורקים את הדם, אבל אם נטמאו שניהם לא ואם הציץ מרצה על העולין דהיינו חלב או על האכילות דהיינו בשר למה לא זורקים את הדם. וכן א"א להעמיד את המשנה בדיעבד, וכמבואר בבביתא שרבי יהושע מכשיר בדיעבד, דמלשון המשנה משמע שה' דברים באים בטומאה לכתחילה, והמשנה במנחות הנ"ל משמע שפסולה אף בדיעבד.

ע"ח. הגמ' מבארת שמתני' כרבי יהושע, ולא איירי רבי יהושע שלכתחילה פסולה ואם זרק הורצה אלא ביחיד אבל בציבור לא דבזה באים אפילו לכתחילה, דטומאה הותרה בציבור.

הנ"מ בנדון אם הציץ מרצה על האכילות, לרבי יהושע אם יכול לזרוק את הדם, ולר"א דס"ל שזורקים את הדם אע"פ שאין בשר נ"מ שמחשבת פיגול בזריקה מפגלת אע"פ שאם יש פסול אחר בקרבן לא הוי פיגול לחייבו כרת, ולאפוקי מידי מעילה שאחר הזריקה שיש התר לכהנים אין מעילה, דהוי כקרבן טהור, שאף שאסור לאוכלו בטומאה, לשאר דברים הוי כקרבן טהור.

לרבי יוסי הסובר שאין הציץ מרצה על האכילות מתני' דלא כדבריו, דלדבריו אין החמשה דברים דמתני' באים בטומאה, ואף אי סבר כר"א "דם אע"פ שאין בשר", ובעומר איכא קומץ שצריך רצוי ציץ, ובלחם הפנים איכא בזיכים של לבונה, דכתיב ביה "והיתה ללחם לאזכרה", והם מתירים את הלחם כמו קומץ במנחה

אמנם ממה שאמר רבי נתן שכל ישראל יכולים לצאת יד"ח בפסח אחד אע"פ שאין בו כזית לכל אחד, דכתיב "ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל בין הערבים", אין ראייה שהאכילה אינה מעכבת, די"ל שדווקא שם יוצאים יד"ח כיון שאם האחרים ימשכו את ידיהם יהיה לו כזית, משא"כ כשנטמא הבשר שלעולם לא יהיה ראוי לאכילה.

הגמ' דנה בכמה ברייתות אם נאמרו בשיטת רבי נתן או בשיטת רבנן.

שחטו לאוכליו וזרק דמו שלא לאוכליו כשר אף לרבנן, דאין מחשבת אוכלין פוסלת בזריקה, דהא דכתיב "איש לפי אכלו" היינו בשחיטה.

היה חולה בשעת שחיטה ובריא בשעת זריקה או איפכא אין שוחטים וזורקים עליו אף לרבי נתן, דבעינן גברא דחזי לאכילה, דהא דכתיב "איש לפי אכלו" אגברא כתיב.

שחטו בטהרה ונטמאו הבעלים יזרק הדם בטהרה- כהנים וכלי שרת טהורים והבשר לא יאכל. לרבי אלעזר ברייתא זו היא רק לרבי נתן דאמר אכילה לא מעכבא ולא בעי ר' נתן גברא דחזו לאכילה והברייתא דחולה מוקי ר' אלעזר כרבנן, ולרבי יוחנן הברייתא היא גם לרבנן, ואיירי כשרוב הציבור נטמאו בין שחיטה לזריקה, כגון שמת הנשיא, שהפסח נעשה בטומאה, והבשר לא נאכל שמא לשנה הבאה יטמאו הציבור אחרי הזריקה ויחשבו שגם אם היו טהורים בשעת שחיטה וזריקה אוכלים, ולא ידעו שדווקא כאשר בשעת זריקה היו טמאים הבשר נאכל, דהוי פסח הבא בטומאה.

ע"ז. הגמ' מביאה את המקורות להתיר הבאת הדברים הנ"ל בטומאה- בתמיד ופסח כתיב "במועדו" משמע שלא יעבור הזמן אפילו בשבת או בטומאה, בקרבנות ציבור כתיב "במועדיכם", עומר והקרב עמו, ב' הלחם והקרב עמו, ילפינן מ"וידבר משה את מועדי ד' וכו' " קבע הכתוב מועד אחד לכולם. הגמ' מבארת דלא ילפינן מהדדי משום דתמיד חמור שהוא תדיר וכליל, ופסח חמור שענוש כרת, ובשניהם איכא צד חמור, וקרבנות ציבור באים לכפר דעולה באה על עשה ולא תעשה הניתיק לעשה, ועומר ושתי הלחם באים להתיר את החדש זה במקדש זה במדינה.

שאיין בשר, ואפילו אם יותרת הכבד ושתי הכליות טהורים זורק את הדם, דכתיב "לריח ניחוח" כל שאתה מעלה לריח ניחוח, ואם נשתייר חצי זית בשר וחצי זית חלב אינו זורק את הדם דאכילת אדם ומזבח אינם מצטרפים, מלבד בעולה מפני שכולה כליל, ומה שנשתיירה מנחת הנסכים הבאה עם הזבח לא חשיב שיו, ואינו זורק את הדם, דהא כתיב "והקטיר החלב".

דין פסח שנטמא הבשר - במתני' מבואר שפסח שנטמא הבשר והחלב קיים אינו זורק את הדם אפילו לרבי אליעזר (ע"ז) כיון שהפסח עיקרו לאכילה הוא בא. לרב התנא דמתני' ס"ל שאם זרק הורצה, ולל"ק היינו משום שסובר כרבי נתן שאכילת פסחים אינה מעכבת ופטור מלעשות פסח שני, (דתני שאם נטמא הבשר אין זורק את הדם, ולא תני פסול), והא דכתיב "איש לפי אכלו" היינו דבעינן גברא הראוי לאכילה, אבל לרבנן דס"ל שאכילת הפסח מעכבת, (דכתיב "במכסת" ללמד שאין הפסח נשחט אלא למנויו, ושנה עליו הכתוב לעכב דכתיב "איש לפי אכלו תכוסו", והוקשו אוכלים למנויים), פסח שנטמא הבשר אם זרק לא הורצה. וללישנא בתרא רב סובר כרבי יהושע דס"ל שאכילת הפסח אינה מעכבת כדמצינו שבפסח ונזיר שתחילתם לאכילה (בנזיר מניחים את שער הנזיר תחת הדוד שהשלמים מתבשלים בו, וכן צריך להניף זרוע בשלה, וצריך שיהיה הבשר טהור בשעת זריקה כדי שיהיה ראוי למצוה האמורה בו), אם הבשר נטמא והחלב קיים אינו זורק את הדם ואם זרק הורצה, (ואם נטמא רק החלב זורק את הדם לכתחילה, ואם נטמאו הבעלים במת אף בדיעבד לא הורצה דבעינן גברא הראוי לאכילת הפסח, ובנזיר סותר את נזירותו, ובשאר זבחים אם נטמא רק הבשר או רק החלב זורק את הדם).

שיטת רבי נתן שאכילת פסחים לא מעכבת אפי' בנטמא הבשר (שבזה מיירי רב), מבוארת ממה שאמר רבי נתן שאם נמנו על הפסח חבורה אחת וחזרו ונמנו עליו חבורה אחרת, אלו ואלו פטורים מלעשות פסח שני, וביאר רבי נתן שהטעם הוא מפני שכבר נזרק הדם, והיינו מפני שאכילת הבשר אינה מעכבת. ורבנן ס"ל שראשונים שיש להם כזית אוכלים ופטורים מלעשות פסח שני, ואחרונים חייבים בפסח שני, דס"ל אכילת פסחים מעכבת.

"והבשר תאכל ודם זבחיך ישפך", כמו לעיל "ועשית עולותיך הבשר והדם".

הגמ' דנה אם משנתנו שה' דברים באים בטומאה מתאימה לדעת רבי יהושע שאם אין בשר אין דם, דלכאורה כיון שהבשר טמא א"כ א"א לזרוק את הדם, דס"ל שאין הציץ מרצה על האכילות. ואין לומר דס"ל שהציץ מרצה על העולין (-אימורים הנקטרים על האישים), דהתיינח זבחים, עומר ושתי הלחם שאינם עולים ע"ג המזבח דבעומר רק הקומץ עולה (והוא כמו זריקת הדם של זבחים), ובשתי הלחם הכל נאכל, איך יעשו בטומאה. ואין לומר שרק בזבחים סובר רבי יהושע שצריך שגם הבשר וגם הדם יהיו ראויים ולא במנחות, דבמשנה במנחות מבואר שמנחה שנטמאו או אבדו שייריה פסולה לרבי יהושע (וכשרה לרבי אליעזר), וכן מבואר בברייתא, וא"כ איך קרבים בטומאה. ועוד דרבי יהושע ס"ל שאין הציץ מרצה לא על העולין ולא על האכילות, כמבואר בשמו בברייתא שבכל הזבחים אם נטמא הבשר ולא החלב או החלב ולא הבשר זורקים את הדם, אבל אם נטמאו שניהם לא ואם הציץ מרצה על העולין דהיינו חלב או על האכילות דהיינו בשר למה לא זורקים את הדם. וכן א"א להעמיד את המשנה בדיעבד, וכמבואר בברייתא שרבי יהושע מכשיר בדיעבד, דמלשון המשנה משמע שה' דברים באים בטומאה לכתחילה, והמשנה במנחות הנ"ל משמע שפסולה אף בדיעבד.

ע"ח. הגמ' מבארת שמתני' כרבי יהושע, ולא איירי רבי יהושע שלכתחילה פסולה ואם זרק הורצה אלא ביחיד אבל בציבור לא דבזה באים אפילו לכתחילה, דטומאה הותרה בציבור.

הנ"מ בנדון אם הציץ מרצה על האכילות, לרבי יהושע אם יכול לזרוק את הדם, ולר"א דס"ל שזורקים את הדם אע"פ שאין בשר נ"מ שמחשבת פיגול בזריקה מפגלת אע"פ שאם יש פסול אחר בקרבן לא הוי פיגול לחייבו כרת, ולאפוקי מידי מעילה שאחר הזריקה שיש התר לכהנים אין מעילה, דהוי כקרבן טהור, שאף שאסור לאוכלו בטומאה, לשאר דברים הוי כקרבן טהור.

לרבי יוסי הסובר שאין הציץ מרצה על האכילות מתני' דלא כדבריו, דלדבריו אין החמשה דברים דמתני' באים בטומאה, ואף אי סבר כר"א "דם אע"פ

טומאה בציבור דחוויה או הותרה, והאם הציץ מרצה כשאינו על מצח הכהן גדול, והאם הציץ מרצה על אכילות- לר"ש הציץ מרצה כשאיננה טומאה בקרבנות אף כשאינו על מצח הכהן גדול, שהרי הוא מרצה ביום הכיפורים אף כשאינו על מצח הכה"ג (-בשעת עבודת פנים שאינו נכנס בבגדי זהב משום שאין קטגור נעשה סגור), דלכו"ע טומאה דחוויה בציבור ומותרת רק היכא שאין טהורים, וממילא צריך רצוי ציץ, אמנם רבי יהודה סובר שאין ראוי מיוהכ"פ שהטומאה הותרה בציבור וא"צ רצוי ציץ אלא לקרבן יחיד, ומשו"ה ס"ל שאין הציץ מרצה אלא כשהוא על מצח הכה"ג. עוד מבואר בגמ' שלכו"ע (-לרבנן דסתם מתני') אין הציץ מרצה על אכילות טומאת בשר ושיירי מנחה הנאכלים, אלא רק על טומאת דם וקמצים, וכן איתא בברייתא בשם רבי יוסי, אמנם לר"א הציץ מרצה על אכילות.

האם זריקת דם ואכילת בשר תלוים זה בזה-

ע"ז: כתיב "ועשית עולותיך הבשר והדם". **לרבי יהושע** לומדים מזה שאם אין בשר (כגון שנטמא או שנפסל או שיצא חוץ לקלעים) אין דם נזק, ואם אין דם אין בשר, ואף דכתיב "ודם זבחיך ישפך" הא כתיב בתריה "והבשר תאכל", ואיצטריך תרי קראי חד לעולה וחד לשלמים, וא"א ללמוד שלמים מעולה, דעולה היא כליל וזה חשוב ולכן מחמירים בזה, וא"א ללמוד עולה משלמים, דשלמים יש בהם ב' אכילות.

לרבי אליעזר זורקים את הדם לכתחילה אע"פ שאין בשר, דכתיב "ודם זבחיך ישפך", ויליף מ"הבשר והדם" שאף הבשר צריך זריקה, והיה לול אייר קטן בין כבש למזבח והמסדר את האברים עומד על הכבש וזורקם על מערכת העצים, ומ"הבשר תאכל" יליף שאין הבשר מותר באכילה עד שיזרק הדם (ורבי יהושע לומד זאת מק"ו, דאם אימורים שאינם מעכבים כשאין אימורים מעכבים אכילת בשר כשישנם, כ"ש דם שמעכב כשאין דם שהרי מתחילת הקדישים הם נאסרים והכפרה אינה אלא בדם וכהנים משלחן גבוה קזכו, וכיון שאין כפרה האיסור לא פוקע, שיעכב כשיש דם, ולר"א מילתא דאתיא בק"ו טרח וכתב לה קרא, ולרבי יהושע אם ניתן לדרוש מהפסוק דבר אחר דורשים דבר אחר), ואין לומר שכל הפסוק נצרך ללימוד זה, דא"כ נכתוב קרא הפוך

ונזיר) אם נשתייר אפילו כזית בשר או כזית חלב זורק את הדם, דאף חלב טהור מתיר לזרוק את הדם, דכתיב "והקטיר החלב לריח ניחוח לד' " חלב אע"פ שאין בשר, ואפילו אם יותרת הכבד ושתי הכליות טהורים זורק את הדם, דכתיב "לריח ניחוח" כל שאתה מעלה לריח ניחוח, ואם נשתייר חצי זית בשר וחצי זית חלב אינו זורק את הדם דאכילת אדם ומזבח אינם מצטרפים, מלבד בעולה מפני שכולה כליל, ומה שנשתיירה מנחת הנסכים הבאה עם הזבח לא חשיב שיו, ואינו זורק את הדם, דהא כתיב "והקטיר החלב".

דין פסח שנטמא הבשר - במתני' מבואר שפסח שנטמא הבשר והחלב קיים אינו זורק את הדם אפילו לרבי אליעזר (ע"ז) כיון שהפסח עיקרו לאכילה הוא בא. לרב התנא דמתני' ס"ל שאם זרק הורצה, ולל"ק היינו משום שסובר רבי נתן שאכילת פסחים אינה מעכבת ופטור מלעשות פסח שני, (דתני שאם נטמא הבשר אין זורק את הדם, ולא תני פסול), והא דכתיב "איש לפי אכלו" היינו דבעינן גברא הראוי לאכילה, אבל לרבנן דס"ל שאכילת הפסח מעכבת, (דכתיב "במכסת" ללמד שאין הפסח נשחט אלא למנוייו, ושנה עליו הכתוב לעכב דכתיב "איש לפי אכלו תכוסו", והוקשו אוכלים למנויים), פסח שנטמא הבשר אם זרק לא הורצה. וללישנא בתרא רב סובר כרבי יהושע דס"ל שאכילת הפסח אינה מעכבת כדמצינו שבפסח ונזיר שתחילתם לאכילה (בנזיר מניחים את שער הנזיר תחת הדוד שהשלמים מתבשלים בו, וכן צריך להניף זרוע בשלה, וצריך שיהיה הבשר טהור בשעת זריקה כדי שיהיה ראוי למצוה האמורה בו), אם הבשר נטמא והחלב קיים אינו זורק את הדם ואם זרק הורצה, (ואם נטמא רק החלב זורק את הדם לכתחילה, ואם נטמאו הבעלים במת אף בדיעבד לא הורצה דבעינן גברא הראוי לאכילת הפסח, ובנזיר סותר את נזירותו, ובשאר זבחים אם נטמא רק הבשר או רק החלב זורק את הדם).

שיטת רבי נתן שאכילת פסחים לא מעכבת אפילו בנטמא הבשר (שבזה מייירי רב), מבוארת ממה שאמר רבי נתן שאם נמנו על הפסח חבורה אחת וחזרו ונמנו עליו חבורה אחרת, אלו ואלו פטורים מלעשות פסח שני, וביאר רבי נתן שהטעם הוא מפני שכבר נזרק הדם, והיינו מפני שאכילת הבשר אינה

שאין בשר, ובעומר איכא קומץ שצריך רצוי ציץ, ובלחם הפנים איכא בזיכים של לבונה, דכתיב ביה "והיתה ללחם לאזכרה", והם מתירים את הלחם כמו קומץ במנחה דכתיב ביה "והקטיר הכהן את אזכרתה", מ"מ שתי הלחם אין בהם דבר קרב ע"ג המזבח ואין כאן ריצוי ציץ, ואין לומר שכוונת מתני' לשתי הלחם הבאים עם הכבשים ששחיתם מקדשת את הלחם וזריקת דמם מתרת אותם, ועל זה בעי רצוי ציץ, ולא על שתי הלחם שבאים כשאין כבשים, דא"כ זה בכלל מש"כ במשנתנו זבחי שלמי ציבור ואין ה' דברים אלא ד'. וליכא למימר דסבר טומאה הותרה בציבור ולכן א"צ רצוי ציץ, דתנן בכהן השורף את הפרה וכה"ג ביוה"כ הטעונים פרישה ז' ימים שהיו מזים עליו מכל החטאות (-אפרי הפרות, דאפר פרה של משה לא כלה) בשלישי ובשביעי (ולר"מ היו מזים עליו בכל יום בג' הימים הראשונים מזים בכל יום שמא הוא יום ג' לטומאתו, ובד' ימים אח"כ שמא הוא יום ז' לטומאתו, וזה חשש בעלמא ומעלה מיוחדת), ואם טומאה הותרה בציבור א"צ הזאה כלל שהרי קרבן יוה"כ הוא קרבן ציבור.

אמר רבי יוסי רואה אני את דברי ר"א במנחות וזבחים (שזורקים את הדם אע"פ שאין בשר, ומקטירים את הקומץ אע"פ שאין שיריים), ואת דברי רבי יהושע בזבחים ומנחות (שאם אין בשר אין דם ואם אין דם אין בשר, ואם אין שיריים אין קומץ ואם אין קומץ אין שיריים). הגמ' דנה בביאור כוונת רבי יוסי היכי מזכה שטרא לבי תרי, ומבארת למסקנה שרבי יוסי רואה את דברי ר"א בדיעבד, ואת דברי רבי יהושע לכתחילה, ואע"פ שבדיעבד אפילו רבי יהושע מודה, מ"מ לא הודה אלא בנטמא אבל באבוד ושרוף לא, ורבי יוסי סובר כר"א בדיעבד אף באבוד ושרוף. ואין לומר שרבי יוסי רואה את דברי ר"א בקרבנות ציבור, שהרי רבי יוסי סובר שטומאה דחוויה בציבור, ועוד דבציבור גם רבי יהושע מודה שאפשר לזרוק את הדם אף אם נטמא הבשר.

ע"ח: האם כשנטמא הבשר או החלב זורקים את הדם - נטמא החלב והבשר קיים זורק את הדם בכל הקרבנות ואפילו בפסח, אבל אם נטמא הבשר והחלב קיים, בשאר קרבנות (חוץ מפסח) זורק את הדם אפילו לרבי יהושע (לעיל ע"ז) כיון שהזריקה מתירה להקריב את האימורים למזבח. הגמ' (ע"ט). מבארת שמתני' כרבי יהושע דס"ל שכל הזבחים שבתורה (מלבד פסח

אף הטהורים) את הפסח בטומאה (ואין הטהורים צריכים להזהר בשמירת טהרה. רש"י ע"ט: ד"ה כלהו), שאין קרבן ציבור הבא בטומאה חלוק, אבל אם נטמא מיעוט הקהל, הטהורים עושים את הראשון והטמאים את השני.

הקרבן הפסח כשנטמא הסכין - נטמא הסכין מטמא מת, ייעשה הפסח בטומאה, דחרב הרי הוא אב הטומאה לטמא אדם כחלל, דכתיב "בחלל חרב", וא"כ הנוגע בכלי שרת נעשה טמא מת. ואם נטמא הסכין משרץ, שאין הסכין מטמא את האדם אלא רק את הבשר, לרב חסדא אין הפסח נאכל למי שהוא טמא בעצמו, דטומאת בשר בלאו וטומאת הגוף בכרת, וטומאה דחוויה בציבור ולכן צריך לחזור לעשותו בטהרה או בטומאה קלה יותר. ולרבא הפסח נאכל אף לטמאים בעצמם, דכתיב "והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל באש ישרף, והבשר כל טהור יאכל בשר" ללמד שאם מותר לאכול פסח שנגע בכל טמא, מותר אף לטמא לאכול.

ע"ט: היו ישראל מחצה טהורים ומחצה טמאים - לרב מחצה כרוב, והטמאים עושים לעצמם והטהורים עושים לעצמם. ולרב כהנא אין מחצה כרוב, ואין הטמאים עושים את הראשון כיון שאינם רוב, לל"ק יעשו הטמאים את השני, ולל"ב אינם עושים לא את הראשון כיון שאינם רוב, ולא את השני כיון שאינם מיעוט, ותניא כוותיה דרב, וכן תניא כוותיה דרב כהנא כשתי הלישנות.

ובברייתא שמבואר כרב יש מחלוקת **היכא שיש אחד טמא יותר מהטהורים**, שלת"ק יעשו כולם בטומאה, ולרבי אלעזר בן מתיא אין היחיד מכריע את הציבור לטומאה, דכתיב "לא תוכל לזבוח את הפסח באחד שערך" בשביל יחיד אין משנים את דין הזביחה.

האם מצרפים את הנשים לחשבון רוב טמאים - היכא שמיעוט האנשים טמאים, ואם מצרפים את הנשים יש מחצה טמאים, אם נשים בפסח רשות נדחים לפסח שני, והיכא שיש מחצה טמאים וע"י הנשים יש רוב טמאים, לרב אם נשים בפסח ראשון חובה ובשני רשות, אין הטמאים עושים בראשון כיון שהם מיעוט, ובשני אינם עושים מפני שבלא הנשים אין רוב טמאים לידחות לשני, ולרב כהנא גם מחצה עושים בשני, ולדבריו היכא שיחד עם הנשים יש

מעכבת. ורבנן ס"ל שראשונים שיש להם כזית אוכלים ופטורים מלעשות פסח שני, ואחרונים חייבים בפסח שני, דס"ל אכילת פסחים מעכבת.

אמנם ממה שאמר רבי נתן שכל ישראל יכולים לצאת יד"ח בפסח אחד אע"פ שאין בו כזית לכל אחד, דכתיב "ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל בין הערבים", אין ראייה שהאכילה אינה מעכבת, ד"ל שדווקא שם יוצאים יד"ח כיון שאם האחרים ימשכו את ידיהם יהיה לו כזית, משא"כ כשנטמא הבשר שלעולם לא יהיה ראוי לאכילה.

הגמ' דנה בכמה ברייתות אם נאמרו בשיטת רבי נתן או בשיטת רבנן.

שחטו לאוכליו זורק דמו שלא לאוכליו כשר אף לרבנן, דאין מחשבת אוכלין פוסלת בזריקה, דהא דכתיב "איש לפי אכלו" היינו בשחיטה.

היה חולה בשעת שחיטה ובריא בשעת זריקה או איפכא אין שוחטים וזורקים עליו אף לרבי נתן, דבעינן גברא דחזי לאכילה, דהא דכתיב "איש לפי אכלו" אגברא כתיב.

שחטו בטהרה ונטמאו הבעלים זורק הדם בטהרה - כהנים וכלי שרת טהורים והבשר לא יאכל. לרבי אלעזר ברייתא זו היא רק לרבי נתן דאמר אכילה לא מעכבא ולא בעי ר' נתן גברא דחזו לאכילה והברייתא דחולה מוקי ר' אלעזר כרבנן, ולרבי יוחנן הברייתא היא גם לרבנן, ואיירי כשרוב הציבור נטמאו בין שחיטה לזריקה, כגון שמת הנשיא, שהפסח נעשה בטומאה, והבשר לא נאכל שמא לשנה הבאה יטמאו הציבור אחרי הזריקה ויחשבו שגם אם היו טהורים בשעת שחיטה זריקה אוכלים, ולא ידעו שדווקא כאשר בשעת זריקה היו טמאים הבשר נאכל, דהוי פסח הבא בטומאה.

דיני פסח הבא בטומאה

כתיב "איש איש כי יהיה טמא לנפש וכו' ועשה פסח לד', בחודש השני בארבעה עשר יום בין הערבים יעשו אותו". ודרשו חז"ל מדכתיב "איש" שרק איש שהוא טמא נדחה לפסח שני, אבל ציבור שנטמאו מקריבים ואוכלים את הפסח בטומאה. ולהלן יבואר מה נחשב טומאת ציבור לענין זה.

ע"ט. מתי מקריבים פסח בטומאה - אם נטמאו רוב ישראל, או שנטמאו רק הכהנים שאז ממילא כל הבשר נטמא, או שנטמאו רק הכלי שרת, יעשו כולם -)

מקריבים בשני, ונחלקו אם יש תשלומין לפסח הבא בטומאה, ואין הכרח שנחלקו אם טומאה הותרה בציבור והוי כאילו נעשה הפסח בטהרה או שטומאה דחוייה בציבור, די"ל שלכו"ע טומאה דחוייה בציבור, ונחלקו אם פסח שנעשה בטומאה דוחה את מי שלא הקריב לפסח שני.

פ: היו ישראל שליש טמאי מתים ושלש זבים ושלש טהורים - הטמאים אינם עושים פסח כלל, בראשון לא מפני שהזבים מצטרפים לטהורים והטמאים מיעוט, ובשני לא מפני שהזבים מצטרפים לטמאים והווי רוב. אמנם לשמואל שאם רובם זבים ומיעוטם טמאי מתים המיעוט עושה את הראשון, ה"ה הכא. תוד"ה בראשון.

רצוי ציץ ודיני טומאת התהום

קרבתו שהוקרבו בטומאה הציץ גורם שהם יעלו לרצון וא"צ להביא אחרים, דכתיב "והיה על מצח אהרן, ונשא אהרן את עוון הקדשים וכו'". עוד מצינו שמי שנטמא במת שהיה טמון במקום שאף אדם בעולם לא ידע עליו, ולאחר שנטמא נמצא שם מת (טומאת התהום), אין טומאה זו גורמת לנזיר אחרי שהביא קרבנותיו לסתור ספירתו, או בפסח לפסול את ההקרבה למפרע. ולהלן יבואר על איזה מקרים של טומאה הציץ מרצה, ומתי נאמרה ההלכה של טומאת התהום, בפסח ובנזיר ובשאר קרבנות.

על טומאת מי הציץ מרצה - הציץ מרצה אם נטמא הדם או הבשר או החלב, בין בשוגג בין במזיד (יבואר להלן) בין באונס בין ברצון, בין ביחיד בין בציבור, ופטור מפסח שני, ובנזיר תגלחתו כשרה ומותר לשתות יין ולהטמא למתים, אבל אם נטמאו הבעלים אין הציץ מרצה בין בפסח וחייב לעשות פסח שני, כיון שבשעת זריקה אין הבעלים ראוי לפסח, ובין בנזיר דכתיב ביה "וכי ימות מת וכו' והימים הראשונים יפלו" שאם נטמא קודם הבאת קרבנותיו סותר נזירותו.

האם הציץ מרצה על טומאה שנודעה לפני זריקת הדם - פסח שנזרק דמו ואח"כ נודע שהוא טמא - (הפסח או הדם). הציץ מרצה ופטור מפסח שני, ואם נודע שהוא טמא ואח"כ נזרק הדם, לרבינא אין הציץ מרצה, והא דקתני בין בשוגג בין במזיד הורצה היינו אף שנטמא הקרבן במזיד. ולרבי שילא הציץ מרצה אף בנודע ואח"כ נזרק אפילו במזיד, אבל אם נטמא

מחצה טמאים אם נשים בראשון חובה ובשני רשות, אין עושים בראשון מפני שמחצה טמאים, ובשני אין עושים שבלי הנשים אין רוב טמאים.

פ: מה הדין כשרק שבת אחד טמא - לר"ש אם שבת אחד טמא, אותו שבת עושה לעצמו בטומאה והשאר עושים בטהרה, דשבת אחד איקרי קהל (דכתיב "גוי וקהל גוים יהיה ממוך" וכבר נולדו כל השבטים חוץ מבנימין), וקהל הוא חשוב ואינו נדחה לשני. ולר"י יעשו כולם בטומאה ואף הטהורים אם ירצו, דשבת אחד איקרי קהל ואין קרבן ציבור חלוק.

מתי במחצה טהורים מטמאים אחד בשרץ - איתמר היו מחצה טהורים ומחצה טמאים (וה"ה לרבי אלעזר בן מתיה היכא שיש אחד טמא יותר מהטהורים), אמר רב מטמאים אחד מהם בשרץ וכולם עושים בטומאה. הגמ' מעמידה דין זה למ"ד שבמחצה ומחצה עושין הטהורים לעצמם והטמאים לעצמם, וכו"ר"י הסובר שאין קרבן ציבור חלוק, ואין עושים חלק את הראשון בטהרה משום שזה גנאי שאלו נזהרים מאלו.

לעולא כיון ששוחטין וזורקין על טמא שרץ כיון שבערב הוא ראוי לאכילת הפסח אין הוא מכריע את הציבור לטומאה, אלא ישלחו אחד לדרך רחוקה, ואין מטמאים במת מפני שמפסיד קרבן חגיגה של ט"ו, ואינו יכול להקריב בשביעי של פסח שהוא שמיני שלו, דקסבר עולא דכולהו תשלומי ראשון ניהו וממילא מי שאינו ראוי בראשון אין לו תשלומין, וממילא היכא דלא חזי בראשון אינו מקריב בשאר הימים, אבל פסח אינו מפסיד שהרי יכול לעשות פסח שני. ורב נחמן טען שאין מי שישמע לנו לעקור ביתו ויהיה בדרך רחוקה.

מה הדין כשחלק מישראל טמאים טומאת זב

היו רובם זבים ומיעוטא טמאי מתים ורוב זבים אין עושים בראשון, לרב הטמאים אינם מקריבים פסח כלל, פסח ראשון לא מפני שהם מיעוט, ופסח שני לא מפני שאין מקריבים בשני אלא כשהציבור הקריבו בראשון. ושמואל טען שהרי כתוב "ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו", וענה לו רב שהרי כשכולם זבים בלאו הכי א"א לקיים פסוק זה, ובהכרח דהיכא דלא אפשר הפסוק לא מתקיים.

היו רובם טמאי מתים ומיעוטם זבים - לרב הונא אין הזבים מקריבים פסח שני, ולרב אדא בר אהבה

האופן שלרבי יוסי נעשית זבה גמורה הוא אם שפעה ג' ימים ברציפות, שלא התחילה למנות כלל, או שראתה ב' ימים כל בין השמשות שכיון שתחילת כל יום בטומאה אין כאן ספירה כלל, ובשני בין השמשות יש ראייה של ג' ימים רצופים. ולרבנן אם ראתה התברר למפרע שהיא טמאה, וחייבת בפסח שני. ומבואר כאן שלמ"ד מקצת היום ככולו די בספירת תחילת הלילה.

טומאת התהום בתמיד - את"ל שבפסח הציץ מרצה על טומאת התהום של הכהן השוחט, לומדים גז"ש במועדו במועדו מפסח ומרצה על הכהן השוחט את התמיד, ונ"מ שלמ"ד טומאה דחוייה בציבור, ולמ"ד שהציץ מרצה על טומאת התהום אפילו בנודע לפני זריקה, א"צ לחזר אחר כהן טהור. אבל מק"ו א"א ללמוד (ובתמיד יותר מסתבר שהציץ מרצה, שהרי בתמיד הותרה אפילו טומאה ידועה היכא שאין טהורים), דאין דנים ק"ו מהלכה, דמהאי טעמא אמר רבי אליעזר לר"ע שא"א ללמוד שנזיר מגלח על רביעית דם בק"ו מעצם כשעורה שאם עצם כשעורה שאינה מטמאה באהל הנזיר מגלח על מגעה ועל משאה, כ"ש רביעית דם שמטמאה באהל שהנזיר יגלח על מגעה ועל משאה.

פ"א: טומאת התהום היא הלכה למשה מסיני. ומה שרבי אלעזר למד טומאת התהום בנזיר מ"וכי ימות מת עליו" דאיירי בטומאה הידועה לו, ורבי יוחנן למד טומאת התהום בפסח מ" טמא לנפש או בדרך רחוקה **לכם** דאיירי בטומאה הגלויה לכם, ולר"ל לומדים דבעינן טומאה גלויה כמו שדרך היא גלויה, אינו אלא אסמכתא בעלמא.

אי זהו טומאת התהום כל שלא הכיר בה אדם בסוף העולם. היה טמון בעפר או צרורות זוהי טומאת התהום דשמא נפלו עליו ולא ידע מזה אף אדם בעולם, אבל במים או באפילה או בנזיקי הסלעים אין זו טומאת התהום מפני שהמציץ יכול לראותו.

הציץ מרצה בטומאת התהום אף בנודעה הטומאה קודם הזריקה אבל לא בנודעה קודם השחיטה.

המוצא מת מושכב לרחבו של דרך וא"א שלא נגע או הסיט או האהיל, לאכילת תרומה טמא דלא הותרה בתרומה טומאת התהום, לנזיר ולעושה פסח טהור וזורקים את הדם אע"פ שזו טומאת ודאי, כיון שבשעה שעבר אף אחד לא ידע ממנה, וגם הוא לא ידע עד שנשחטו קרבנותיו, ואם יש לו

הקרנן במזיד אין הציץ מרצה. ואם הבעלים נטמאו, אפילו אם זה נודע אחרי זריקת הדם אין הציץ מרצה.

נטמאו הבעלים בטומאת התהום והיינו טומאה שאינה ידועה, כגון שאמרו לו שהיה קבר עימו בבית או תחת האבן שישב עליה, וכבר עשה את הפסח או בנזיר שהביא קרבנותיו, הציץ מרצה דהלכה למשה מסיני שהותרה להם טומאת התהום, אבל אם נודעה הטומאה לפני שעשה פסחו או שהביא קרבנותיו, או שנודע שהיה בבית מת ולא טומאת התהום, צריך לעשות פסח שני, ונזיר צריך להביא קרבן טומאה אשם ושתי תורים ולמנות נזירותו מתחילה. ורמי בר חמא מסתפק אם **נטמא הכהן בטומאת התהום** אם גם בזה נאמרה ההלכה למשה מסיני שהציץ מרצה, והגמ' מנסה לפשוט את הספק, ודוחה את הראיות.

לא אמרו טומאת התהום אלא למת בלבד - לא בא למעט נזיר שנטמא, שהרי בנזיר בלאו הכי רק טומאת מת סותרת הנזירות, דכתיב "וכי ימות מת עליו וכו'" פתע זה שוגג פתאום זה מזיד. ובפסח אם שוחטין וזורקים על טמא שרץ א"צ רצוי ציץ. ולמ"ד אין שוחטין וזורקין על טמא שרץ בא למעט טומאת התהום בשרץ, או היכא שהכהן המקריב נטמא בשרץ, לפי הצד (לעיל) שהציץ מרצה על טומאת הכהן.

פ"א. שיטת רבי יוסי בטומאת זיבה למפרע - אין לפרש דהא דתני לא אמרו טומאת התהום אלא למת בלבד בא למעט טומאת התהום דזיבה, שהיא שבעת ימים, ואין שוחטים וזורקים על טמא זיבה, וזב בשביעי שלו אם ראה באותו היום שהוא סותר כל הימים שמנה ולגבי זריקה הוי כטומאת התהום אם יטמא אח"כ, שהרי מה שלרבי יוסי זב שראה ב' ראיות שספר ונטמא בשביעי סותר את מנינו דכתיב "וספר לו שבעת ימים" ואין כאן שבעת ימים, ונקט משכב ומושב לרבנותא שזב חלוק בזה משאר טמאים שאינם מטמאים אדם, (אבל ראה ג' ראיות בכל מקרה אינו יכול לאכול קדשים עד שיביא קרבנותיו בבוקר היום השמיני, ואם ראה בשמיני זה ודאי טומאה חדשה כיון שיצא מזיבה ראשונה לשעה שהיא ראויה לקרבן, ואינו מטמא משכב ומושב למפרע), וכן בשומרת יום כנגד יום בשני שלה שיש ספק אם תראה היום ומחר והיא תהיה זבה גמורה, או שלא תראה והיא טהורה בערב, ואם שחטו עליהם וחזרו ונטמאו פטורים מפסח שני, דינים אלו אינם משום רצוי ציץ, אלא משום שמדאורייתא אינם טמאים אלא מכאן ולהבא דמקצת היום ככולו, וא"כ בזריקה ובשחיטה הם טהורים, ומה שהם מטמאים משכב ומושב למפרע אינו אלא מדרבנן.

אין שורפין בחצרותיהם מעצי המערכה, שמא ישארו עצים ויבואו לידי תקלה להנות מהם הנאה אחרת. ולא לפני הבירה מעצי עצמם, לרב יוסף שלא לבייש את מי שאין לו, ולרבא מפני החשד כשיחזירו המותר לביתם, ונ"מ אם יכול להביא קנים וחירות שאינם ראויים למערכה מפני שהם נשרפים מוהר.

וכמו כן נחלקו למה היו **מעמידים את הטמאים על**

שער המזרח ששם כולם נכנסים להר הבית, לרב יוסף כדי לביישם שלא נזהרו מלהטמא כדי שיוכלו לעבוד מחר, ולרבא מפני החשד שיחשבו שלא באו לעבודה מפני שהם עסוקים במלאכתם, ולא בגלל טומאה. ונ"מ בכהנים מפונקים שכולם יודעים שהם בטלים ממלאכה, או בעוסקים באומנות קלה ששכרה מועט, שבשניהם חשד ליכא ובושת איכא.

פ"ב: מקור דין שריפת קדשים שנפסלו-

קרבן שנפסל טעון שריפה, ודין זה הוא הלכה למשה מסיני.

בהו"א הגמ' רצתה ללמוד דין זה מדכתיב לענין טומאה "והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל באש ישרף", וגלי רחמנא בקדשים קלים וה"ה בקדשי קדשים, אמנם א"א ללמוד מטומאה שאר פסולים דשאני טומאה שהיא פוסלת אף בתרומה ומעשר.

וממה שאמרו משה על שעיר ראש חודש ששרפוהו אהרן ובניו "הן לא הובא דמה אל הקודש פנימה" והיינו שלא נכנס דמה לפני ולפנים, ולא יצא לחוץ ד"פנימה" הוא קרא יתירה, ודורשים שהחטאת היתה פנימה ולא יצאה לחוץ, דא"א ללמוד מזה קדשים קלים, וכן אין מקור לשריפת קדשים שדמם לן (דמדכתיב "ביום הקריבו את זבחו" לומדים שדם נפסל בשקיעת החמה), או נשפך (שא"א לזרוק ולהתיר את הבשר), או יצא חוץ לקלעים, אלא התם מעשה שהיה כך היה.

וכן אין ללמוד שריפת קדשים מדכתיב "בקודש באש תישרף" והיינו בחטאת, ושאר קדשים התרבו מתיבת "וכל", שהרי א"א ללמוד מזה קדשים קלים.

אלא שריפת קדשים זה הלכה למשה מסיני וכנ"ל, ומדכתיב "בקודש באש תישרף" לומדים ששריפת החטאת בקודש, ומ"וכל" מרבים שאר פסולי קדשי קדשים שבכשרותם אסור להוציאם מהעזרה דכתיב "בחצר אהל מועד", ואימורי קדשים קלים שנפסלו שבכשרותם

מקום לעבור אף לתרומה טהור דאין כאן אפילו טומאת התהום, וספק טומאה ברה"ר טהור, וכן אם מצאו משובר ומפורק טהור שמא בין הפרקים עבר, ובקבר אפי' משובר ומפורק טמא מפני שהקבר מצרפו (ומטמא אף במקום שהקבר ריק דכתיב "או בקבר"), ובטעון משאוי שבהכרח הוא נד מצד לצד או רכוב, אפי' משובר ומפורק טמא, דאי אפשר שלא יגע או יאהיל, ובטומאה ידועה אף נזיר ועושה פסח טמא.

שריפת קדשים הטעונים שריפה

קדשים שיש פסול בגופם, כגון פיגול נותר יוצא וטמא, או שנשפך הדם, או שהבעלים נטמאו או מתו, טעונים שריפה. ולהלן יבואר היכן שורפים קדשים אלו (פ"ב.), ומנלן שהם טעונים שריפה, ומתי צריך עיבור צורה לפני השריפה (פ"ב:), והאם צריכים לשרוף את העצמות והגידים ואיסור שבירת עצמות בפסח (פ"ג), ומתי שורפים את הנותר ומנלן. ועוד מדיני השריפה.

נטמא הפסח שלם או רובו צריך לשורפו לפני הבירה (-כל המקדש קרוי בירה) מעצי המערכה, כדי לביישו, ואם נטמא מיעוטו וכן הנותר של פסח טהור, שורפין אותו בחצרותיהן או בגגותיהם מעצי עצמם, והצייקנים (-קמצנים צרי עין) היו שורפין אותו אף בנטמא מיעוטו ובנותר לפני הבירה בשביל ליהנות מעצי המערכה.

פ"ב. הא דתנן שמי שיצא מירושלים וזכר שיש

בידו בשר קודש שהוא נפסל ביוצא, אם עבר צופים שורפו במקומו ולא הטריחוהו לחזור כיון שנתרחק הרבה (אע"פ שלומדים מדכתיב "בקודש באש תישרף" שבמקום אכילת קדשים שם מקום שריפתם), ואם לאו חוזר ושורפו לפני הבירה מעצי המערכה אע"פ שהבשר הוא מיעוט. לרב חמא בר עוקבא איירי באכסנאי שאין לו עצים. ולרב פפא גם הדין הראשון מדבר באכסנאי, וביוצא מירושלים איירי בהחזיק בדרך שלא הטריחוהו לחזור אחרי עצים. ולרב זביד אכסנאי שורף לפני הבירה מעצי המערכה אע"פ שלא החזיק בדרך כשיטת רב חמא.

וכתבו רש"י ותוס' (ד"ה נטמא) שמה שמוותר באופנים הנ"ל להנות מעצי הקדש, היינו משום שלב ב"ד מתנה להתיר להם, בנטמא כולו או רובו כדי לביישו, ובצייקנים משום שמתוך צייקנותם היו נמנעים מלשורפו, וכן אכסנאי עשאוהו כצייקנים, אבל לאדם אחר אסור.

פנימה", סובר כך דפסול בעלים אינו טעון עיבור צורה, דמדיליף קדשי דורות מחטאת אהרן אלמא ס"ל שגם לדורות צריכה שריפה לאלתר כמו בחטאת אהרן. ולריו"ח אין ראייה מפסולי דם לפסולי בעלים.

פ"ג. שריפת הנשאר מהפסח - העצמות (כדלהלן)
והגידיים והנותר, נשרפים בט"ז, ואם חל ט"ז בשבת נשרפים בי"ז, דאין שריפתן דוחה לא שבת ולא יו"ט.

שריפת וטומאת עצמות פסח וקדשים

הנותר מן הפסח או משאר קדשים טעון שריפה. הגמרא תבאר האם גם העצמות טעונים שריפה, ואגב זה יבואר האם יש איסור שבירת עצם בפסח פסול.

עצמות הפסח שנשאר בהם מח טעונים שריפה מפני שאסור לשוברם ולהוציא את המח ויש למח דין נותר, ואם לא נשאר בעצמות מח מותר לזרוקם דלא הצריך הכתוב שריפה אלא בראוי לאכילה שניתותר, דכתיב "לא תותירו ממנו עד בוקר והנותר וכו' באש תשרופו".

ולענין טומאה שגזרו חכמים שהנותר מטמא את הידים, לרבי יצחק אם נשאר בהם מח הם מטמאים את הידים, כיון שהעצם היא בסיס למח שיש בו איסור נותר, ושימוש נותר מילתא.

הגמ' אומרת שאין ראייה לדברי רב יצחק ממה שהעצמות טעונים שריפה ואין שוברים אותם ומוציאים את המח ושרופים אותו כדי שלא לטרוח ולהפסיד עצים בשריפת העצמות, ד"ל דהיינו כרב יעקב דס"ל שיש איסור שבירת עצמות גם בקרבן פסול שהיתה לו שעת הכושר דכתיב "בו", אבל לת"ק דברייתא לומדים מ"בו" שאין איסור שבירת עצם בקרבן פסול, וכן איתא במתני' שהשובר עצמות של קרבן טמא אינו לוקה.

ואין קושיא על רב יצחק מדאיתא בברייתא שכל עצמות הקדשים אין טעונים שריפה אלא שוברם ומוציא המח ושרפו, חוץ מעצמות הפסח שאסור לשוברם, ד"ל שגם עצמות הקדשים טעונים שריפה כיון ששימשו את המח, ואירי שמצא עצמות שהוצא מהם המח, שבקדשים תולים ששברם לפני שנעשו נותר, וא"כ לא שימשו נותר, ובפסח כיון שאסור לשבור בו עצם תולים ששבר אחרי שנעשו נותר ועל כן טעונים שריפה. ולרב זביד איירי שמצא ערימה ורואה בה עצמות שבורות, שבשאר קדשים א"צ לחשוש שיש

אסור להוציאם כיון שהם טעונים הקטרה ואם נפסלו שם שריפתם, (אבל בשר קדשים קלים שריפתו בכל העיר שזה מקום אכילתו), ומדכתיב "והבשר וכו' באש ישרף" לומדים שגם בפסול טומאה דינם בשריפה, ולא אומרים שכיון שנעשה בה עובדין דחול שלא נזהרו ונטמאה ונתחללה מקדושתה דינה בקבורה כדי שלא יאכלוה כלבים.

אלו קדשים טעונים עיבור צורה לפני השריפה

ישנם קדשים שנפסלו והם טעונים שריפה, אמנם כיון שאין להם פסול גמור בגופם, צריך להמתין שתתעבר צורתם, ורק אח"כ מותר לשורפם. הגמ' תבאר מתי צריך עיבור צורה, ומנלן.

בברייתא מבואר שקדשים שפסולם בגופם ישרפו מיד, ואם הפסול הוא בבעלים תעובר צורתו ויצא לבית השריפה. ולתנא דבי רבה בר אבובא אפי' פיגול טעון עיבור צורה, דיליף עון עון מנותר.

במתני' מבואר שפסח שיצא או נטמא ישרף מיד בי"ד, וא"צ עיבור צורה להשהותו לילה אחד (אמנם ביו"ט א"א לשורפו, דאין שורפים קדשים ביו"ט), ואם נטמאו הבעלים או מתנו שאין פסולו בגופו אלא מחמת דבר אחר והיינו שאין לו אוכלים, לת"ק טעון עיבור צורה, ולרבי יוחנן בן ברוקה ישרף מיד, מפני שאין לו אוכלין.

לרב יוסף לא נחלקו אלא בנטמאו הבעלים לפני זריקה, אבל נטמאו לאחר זריקה טעון עיבור צורה לכו"ע כיון שהבשר היה ראוי לאכילה.

ולריו"ח נחלקו אף בנטמאו לאחר זריקה, וריו"ח בן ברוקה סובר כרבי נחמיה שאמור שחטאת אהרן נשרפה מיד משום אנינות אע"פ שהיתה אנינות לאחר זריקה, ואונן אסור בקדשים שדכתיב במעשר "לא אכלתי באוני ממנו" וכ"ש קדשים. ואף אם נדב ואביהוא מתו לפני הזריקה זה לא פוסל את הזריקה, כיון שהחטאת באה לכפרה וכל ישראל היו ראויים, ולא דמי לפסח שעיקרו לאכילה. ולרבי יהודה היא נשרפה משום טומאה.

ולרבה גם ריה"ג שאמור דהא דכתיב "וכל חטאת וכו' באש תשרף" לא איירי בחטאת החיצונה שהכניס דמה לפנים כדעת רבנן, אלא בפריים הנשרפים ושעירים הנשרפים - חטאת הפנימית כגון פר העלם דבר של ציבור שצריכים לשורפם במקדש ולא חוץ לג' מחנות כמצותה, ויש איסור לאו באכילתם, וחטאת חיצונה שנכנס דמה לפני ולפנים פסולה מדכתיב "הן לא הובא את דמה אל הקודש

לרבה דורשים "הוא לבדו" (הוא ולא מכשיריו שאפשר לעשותם מבעוד יום) לבדו ולא מילה שלא בזמנה (וקמ"ל דלא נילף מק"ו שאם היא דוחה צרעת כ"ש שתדחה שבת, קמ"ל שאינה דוחה כיון שיכול להמתין למחר, וה"ה בשריפת קדשים פסולים ימתין למחר).

פ"ד. ולרב אשי שבתון דיו"ט דמשמע שבות הוא גם עשה, ואין עשה דוחה לא תעשה ועשה.

אלו חלקים בקרבן פסח נאכלים

הגמרא מבארת אלו חלקים בקרבן פסח יוצאים באכילתם ידי חובת אכילת הפסח, ונ"מ שנמנים עליהם לפסח (לפרוש רש"י, ולרמב"ם הנ"מ היא לאיסור שבירת עצם, ולר"ב ד לענין איסור נותר).

איתא במתני' שכל הנאכל בשור הגדול שכבר הוקשה כל מה שעתיד להתקשות, יאכל בגדי הרך מגיל ח' ימים שהוא ראוי לפסח, אבל מה שאינו נאכל בשור הגדול אין נמנין עליו כיון שהוא עתיד להתקשות, וראשי כנפים (-הסחוסים שבראשי עצמות הכתפיים) ושאר הסחוסים. לרבה ראשי כנפים והסחוסים זה מ"ד אחר הסובר שאע"פ שאינו נאכל בשור הגדול נאכל בפסח. ולרבה אין כאן מחלוקת דראשי כנפים והסחוסים נאכלים בשילקא (-בישול ארוך) בשור הגדול, ותניא כוותיה דרבא.

גידיים - גידיים הרכים דינם כבשר. וגידיים שסופם להקשות (-גידי הצואר), לרבי יוחנן נמנים עליהם בפסח, דבתר השתא אזלינן, והגמ' מעמידה דהיינו באלו שנאכלים בשור הגדול בשילקא. ולר"ל אין נמנים עליהם בפסח דבתר בסוף אזלינן, ורק גידיים שאינם עתידים להתקשות דינם כבשר. וחזר בו ריו"ח ואמר שבתר בסוף אזלינן, ומהאי טעמא עור הראש של עגל הרך (-יונק) אינו מטמא טומאת אוכלין.

מלקות על נותר ועל שבירת עצם בפסח

אסור להותיר מן הפסח דכתיב "ולא תותירו ממנו עד בוקר", וכן אסור לשבור עצם מקרבן פסח דכתיב ועצם לא תשברו בו". הגמרא מבארת האם העובר על לאוים אלו לוקה או לא, ומה הדין בזה בפסח טמא או שאינו ראוי לאכילה.

המותיר בפסח אפילו בקרבן טהור אינו לוקה, אף דכתיב "לא תותירו ממנו עד בוקר". לרבי יהודה הטעם משום שזה לאו הניתק לעשה ד"והנותר ממנו וכו' באש תשרופו", דמשמע שאם ישרוף זו היא תקנתו

מתחתם עצמות שלימות, אבל בפסח שאסור לשבור עצם צריך לחפש אם יש עצמות שלימות ולשורפם, אבל עצמות שבורות ללא מח א"צ לשורפם ואין חוששים ששברם אחרי שנעשו נותר.

פ"ג: אכילת ושריפת גידי הפסח - לרב כל הגידיים דינם כבשר ונמנים ויוצאים בהם יד"ח אכילת פסח, חוץ מגידי צואר שאינם כבשר ואף אינם טעונים שריפה בנותר כיון שהם קשים ודינם כעץ בעלמא. ומתני' דקתני שהגידיים טעונים שריפה ומשמע שמתחילה הם עומדים לשריפה - לרב חסדא איירי בגיד הנשה שהוא רך וראוי לאכילה, והגיד האסור באכילה אינו טעון שריפה, ומתני' כרבי יהודה דס"ל שגיד הנשה אינו נוהג אלא באחת וא"כ טעונים שריפה בנותר שמה זהו המותר באכילה, ו"מ בדעת רבי יהודה שרק של ימין אסור, ולפ"ז איירי בנתערבו ב' הגידיים, וי"מ שהדבר בספק מה אסרה התורה והדעת נוטה שהאיסור נאמר בשל ימין, ולפ"ז אף בלא נתערבו לעולם טעונים שריפה. ולרב אשי איירי מתני' בשמנו דגיד שהוא מותר באכילה ולכן יש בו איסור נותר וישראל קדושים נוהגים בו איסור ולכן מתחילתו הוא עומד לשריפה. ולרבינא איירי בגיד החיצון של הירך שזה הצד שרואה את האויר הסמוך לבשר שהוא אסור מדרבנן ואין חייבים עליו מלקות, ורק בגיד הפנימי והיינו הגיד הגדול המתוח על פני כל אורך הירך בצד הפנימי של הירך הסמוך לעצם הקולית שהוא תחוב בבוקא דאטמא ויוצא מבוקא דאטמא ונמתח ליד אותו עצם על פני כל הירך יש עליו מלקות, דכתיב "אשר על כף הירך" שמתפשט בכל הירך.

מנלן שאין שורפים נותר בט"ו ניסן

הנותר מבשר הפסח טעון שריפה, אמנם אין שורפים אותו מיד ביו"ט, אלא רק למחרת יו"ט. הגמרא מבארת מדוע לא שורפים את הנותר ביו"ט כדי לקיים מצוות "באש תשרופו".

אין שורפים נותר בט"ו ניסן ולא אמרינן עשה ד"באש תשרופו" דוחה לא תעשה דמלאכת יו"ט, לחזקיה דורשים מדכתיב ב' פעמים "עד בוקר" שהכונה לבוקר שני.

לאביי דורשים מ"עולת שבת בשבתו" למעט עולת חול בשבת או יו"ט ואם אפילו הקטרת עולה אינה דוחה כ"ש שריפת קרבן פסול שזמנו ביי"ד (והא דכתיב "לא ילין לבוקר" דמשמע כל הלילה ילין, איירי כשחל י"ד בשבת).

שבירת עצם באבר שיצא מקצתו, אבל אבר שיצא כולו אין בו איסור שבירה, דפסול הוא.

לרב ששת בריה דרב אידי אבר שיצא מקצתו לכו"ע מותר, ונחלקו אם יש איסור שבירת עצם בנא, שהוא כשר אבל אינו ראוי לאכילה.

לרב נחמן בר יצחק בנא לכו"ע אסור, כיון שיכול לצלותו ולאוכלו, ונחלקו בעצם האליה שזה כשר אבל אינו ראוי לאכילה כיון שמקטירים את האליה.

לרב אשי בעצם האליה לכו"ע מותר כיון שאינו ראוי לאכילה כלל (וכן מבואר בברייתא), ונחלקו באבר שאין בו כזית בשר שהוא כשר אבל אין בו שיעור אכילה.

לרבינא בזה לכו"ע מותר כיון שאין בו שיעור אכילה (וכן מבואר בברייתא), ונחלקו באבר שאין בו כזית במקום זה ויש בו במקום אחר, אי בעינן שיהיה שיעור אכילה במקום שבירה, וכן נחלקו בזה ריו"ח ור"ל דלריו"ח אסור ולר"ל מותר.

פ"ה. עצם אפי' יש בה מח יש בה איסור שבירת עצם, ולא אמרינן שיבוא עשה ד"ואכלו את הבשר בלילה הזה" וידחה לא תעשה של "ועצם לא תשברו בו", דכתיב בפסח שני "ועצם לא ישברו בו", וזה מיותר דהא כתיב "ככל חוקת הפסח יעשו אותו", ולומדים מזה איסור שבירת עצם שיש בה מח.

באיזה פסולי קרבן גזרו חכמים טומאה

קרבן שהוא פיגול או נותר גזרו חכמים שזה מטמא את הידים. הגמ' מבארת האם גם בקרבן שיצא למקום שאסור להוציאו מטמא את הידים או לא, ולהלן יבואר מה נחשב "יוצא", וכן יבואר האיסור המיוחד בפסח להוציאו מחבורה אחת לחבורה אחרת.

הפיגול והנותר מטמאים את הידים מדרבנן, הפיגול משום חשדי כהונה שיפגלו בכונה משום איבה, וגזרו שצריך לטרוח להטביל ידיו לפני שיגיע בקודש, והנותר משום עצלי כהונה שמתעצלים לאכול קדשים. "א ששיעור הטומאה בכזית כשיעורו לאיסור אכילה, ו"א ששיעורו בכביצה כשיעור טומאתו מדאורייתא.

יוצא - הגמ' מסתפקת אם גזרו חכמים טומאה גם ביוצא, ומסקנת הגמ' שבפסח לא גזרו טומאה ביוצא כי אין לחוש שיוצא במזיד, דבני חבורה זריזים הם

וינצל ממלקות, ועוד דלא דמי ללאו דחסימה שהמלקות נסמך לו. ולרבי יעקב הטעם משום דהוי לאו שאין בו מעשה.

השובר עצם בפסח -

איתא במתני' שהשובר עצם בפסח טהור לוקה, אבל בפסח טמא אינו לוקה. ובברייתא איתא ת"ר "ועצם לא תשברו בן" בכשר ולא בפסול, רבי אומר "בבית אחד יאכל ועצם לא תשברו בו" ללמד שרק הראוי לאכילה יש בו משום שבירת עצם. ולהלן תבואר מחלוקתם.

לרב ירמיה נחלקו ת"ק ורבי בשובר עצם בפסח הבא בטומאה, שזה קרבן פסול דטומאה דחוייה היא בציבור, אבל הוא ראוי לאכילה.

פ"ד: לרב יוסף בשובר עצם בפסח הבא בטומאה לכו"ע אינו לוקה כיון שהוא פסול, ונחלקו בהיתה לו שעת הכושר ופסול, שלת"ק לוקה משום שהוא כשר, ולרבי אינו לוקה משום שכעת אינו ראוי לאכילה.

לאביי בהיתה לו שעת הכושר ונפסל לכו"ע אינו לוקה כיון שעכשיו הוא פסול (וכן מבואר בברייתא), ונחלקו אם יש איסור שבירת עצם מבעוד יום שהקרבן כשר אבל אינו ראוי לאכילה, ומ"מ מזרבנן אסור אטו משחשיכה. (כדמצינו שלרבי נמנים על מח שבראש, הואיל ויכול לגוררו ולהוציאו בקיסם דרך האף, ואין נמנים על מח שבקולית, ומבואר שאף מבעוד יום אסור לשבור את העצם וממילא א"א להגיע למח, ואע"פ שיכול לקלות את העצם ע"י גחלת ולהגיע למח, אסור לעשות כן, לאביי משום דחיישינן שתפקע העצם וחשיב שבירה, ולרבא שמא האש תאכל מהמח עצמו ויש בזה הפסד קדשים בידים, וכן לענין שבירה מבעוד יום גזרו חכמים אטו משחשיכה). ובברייתא מבואר ששלא בשעת אכילה אין איסור שבירת עצם.

לרב פפא לכו"ע מבעו"י אסור לשבור עצם, כיון שבערב הוא יהיה ראוי, ונחלקו באבר שיצא מקצתו חוץ לחומת ירושלים, וצריך לחתוך את היוצא, שחלקו הפנימי כשר וחותר עד שמגיע לעצם וקולף עד שמגיע לפרק וחותר, אבל אינו ראוי לאכילה במקום שבירה. וכן אמר רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה שאין איסור

ולחוץ כלחוץ, החלונות ועובי החומה כלפנים, והאגף עצמו בשערי ירושלים כלחוץ מפני שהמצורעים יושבים שם מפני החמה או הגשמים, ושערי עזרה כלפנים שנתקדש עוביים בקדושת עזרה, ושער נקנור שהוא השער המזרחי של העזרה לא נתקדש מפני שמצורעים שהם משתלחים חוץ לג' מחנות עומדים שם כשהם מחוסרי כיפורים ביום השמיני אחרי שנתרפאו וגילוח וטבלו והעריב שמשם ומכניסים בהונות ידם לעזרה לתת עליהם מדם האשם, שלא יפסל הדם ביוצא, ומחוסר כיפורים שנכנס לעזרה עונשו כרת, וביאה במקצת לאו שמה ביאה לעונשו, אי נמי שמה ביאה יש גזה"כ להתירו.

צירוף לתפילה - לרב דין צירוף לתפילה לעשרה דומה לדין הנ"ל דמן האגף ולפנים כלפנים וכו', אבל לרבי יהושע בן לוי אפי' מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים מפני שהכל גלוי וידוע לפניו ואין סתימה לפניו.

קדושת גגים ועליות -

גגים ועליות אינם קדושים בין גגות ירושלים לענין קדשים קלים בין גגות העזרה לענין קדשי קדשים.

פ"ו. ומה שמצינו שהיו אומרים את ההלל על הפסח על הגגות (כזיתא פסחא שהחבורות היו גדולות עד שהיה רק כזית לכל אחד, והלילא פקע איגרא מקול המולת ההמון מההלל היה נראה כאילו הגגות מתבקעים) היינו שאחר האכילה בבית היו אומרים את ההלל בגג, דרק בזמן האכילה אסור לעקור ממקומו.

עלית בית קדשי הקדשים נתקדשה (והיו נכנסים לשם רק פעם בשבע שנים או פעם ביובל, כדי לדעת אם היא צריכה תיקון), דשאני היכל שדוד קידשו, דכתיב "ויתן דוד לשלמה בנו את תבנית האולם ואת בתיו וגנזכיו ועליותיו וכו' הכל בכתב מיד ד' עלי השכיל".

הלשכות הבנויות בקודש ופתוחות לחול תוכם חול וגגותיהם קודש דווקא כשהגג שווה לקרקע עזרה ולהכי דינם כעזרה, ואלו הבנויות בחול ופתוחות לקודש תוכם קודש וגגותיהם חול, אע"פ שהגג שווה לקרקע העזרה ומחילות לא נתקדשו, היינו דווקא מחילות הפתוחות להר הבית שעל זה אמר ריו"ח שמותר לבעל קרי להכנס לשם, אבל מחילות הפתוחות לעזרה נתקדשו.

שהם רבים ומזרזים זה את זה מלהוציא, וא"צ להחמיר עליהם כדי שלא יבואו להוציא, אבל בשאר קדשים נשאר הדבר בספק. ובאבר שיצא מקצתו גם אם גזרו טומאה ביוצא אין שאר הבשר נטמא, דטומאת סתרים לא מטמיא דכתיב "וידיו לא שוטף במים" בעיני נגיעה בידים שהם בגלוי, ולרבינא דאמר חיבורי אוכלים לאו חיבור הוא וכמאן דמיפרתי דמי ולא חשיב בית הסתרים נטמא כולו.

פ"ה: איסור הוצאת פסח מחבורה לחבורה - אסור להוציא פסח מחבורה לחבורה בבית אחד, דכתיב "לא תוציא מן הבית מן הבשר חוצה" והיינו חוץ למקום אכילתו. אמנם אין חיוב מלקות עד שיניח, כדמצינו שבאיסור הוצאה בשבת בעיני עקירה והנחה, והא דתנן שהיו מוציאים פרים הנשרפים חוץ לג' מחנות ע"י מוטות, ובזמן שרק הראשונים יצאו מהעזרה רק הם מטמאים בגדים, איירי בנגררים ע"ג קרקע דאיכא הנחה, אבל בלא הנחה אין טומאה גם לראשונים.

אבר קרבן שיצא מחוץ לירושלים, ומה נתקדש בקדושת העזרה וירושלים

אבר שיצא מחוץ לירושלים אסור באכילה, ואם יצא מקצתו צריך לחתוך את מה שיצא והשאר מותר באכילה. הגמ' מבארת דינים אלו, וכן האם גגות ירושלים או העליות קדושות בקדושת ירושלים, ומה הדין בגגות ועליות העזרה.

אבר שיצא מקצתו מחוץ לירושלים, וצריך לחתוך את היוצא, בקרבן פסח שאסור לשבור בו עצם חותך עד שמגיע לעצם וקולף את הבשר שלא יצא עד שמגיע לפרק שמתחברים שם שתי עצמות, וחותר את העצם ומשליך את העצם שיצאה ואוכל את הבשר שקילף, (ולר"ל שאבר שאין עליו כזית בשר במקום זה ויש בו במקום אחר אין בו איסור שבירת עצם, אינו שובר, לאביי שמא תישבר כולה כשיכה על מקום הקילוף, ולרבינא איירי בקולית העצם העליונה של הירך, שיש בו מח מתוכו, ואף אחר קליפה יש בו איסור שבירת עצם. פ"ה.), ושאר קדשים קוצץ בקופיץ, שהרי אין בהם איסור שבירת עצם.

האם חומת ירושלים כירושלים - מן האגף (-מקום הגפת הדלת, שהדלת נוקשת שם כשסוגרה) ולפנים (-תוך העיר ממש), כלפנים, ואוכלים שם קדשים קלים, מן האגף

פ"ו: נפרסה מחיצה בין בני חבורה לר"י יכולים לאכול כך אע"פ שאסור ליחיד לאכול בב' מקומות, דאין זה נחשב מקום חדש כיון שאינו רואה אויר שלא ראה עד עכשיו, ולר"ש לא דאין פסח נאכל בשתי חבורות. **נסתלקה המחיצה שביניהם** שיש כאן אויר חדש והוי כמקום אחר, לר"ש יכולים לאכול כך כיון שהפסח נאכל בב' מקומות, ולר"י לא. ורב אשי מסתפק בהנ"ל אם ע"י סילוק המחיצה הוי כב' מקומות, והאם ע"י פריסת מחיצה הוי כב' חבורות, או לא, וקאי בתיקו.

כמה הנהגות מרב הונא-

אמר ששמו **רב** הונא כי בעל השם הוא כך שמו מקטנותו. ישב על המיטה אף שזה דרך כבוד, שהקטנים יושבים ע"ג ספסלים, משום כל מה שיאמר לך בעל הבית עשה (חוץ מצא).

קיבל את הכוס מיד ולא המתין שיפצירו בו, משום שמסרבים לקטן לא לקבל דבריו עד שיפציר, ואין מסרבים לגדול, כדמצינו שהמלאכים סירבו ללוט ולא לאברהם.

שתה את הכוס בשני פעמים עם הפסקה, משום שבפעם אחת הרי זה גרגרן, ובג' פעמים גס רוח, ובכוס קטן ויין מתוק וכרס רחבה מותר.

לא החזיר פניו לצד אחר אלא שתה לעיניהם, משום שרק הכלה מחזירה פניה ואוכלת.

דיני שמש - א"צ לשמש אלא כשהגיעו כבר ג' אנשים, ויכולים לצאת אחד אחד אע"פ שקשה לשמש לשמש את הנשאים, ודווקא בזמן שרגילים לאכול שמתחילים בזמן ולא קודם, והיחיד לא מאריך יותר מהרגיל, וצריכים להודיע לשמש שלא יגמרו יחד, לרבינא האחרון צריך להוסיף דמים ואין הלכה כרבינא.

האשה

מבואר לעיל (ס"א.) שהשוחרת את הפסח עבור אלו שלא נמנו עליו פסול, דכתב "במכסת נפשות איש לפי אכלו

גגות העזרה לא נתקדשו ואין אוכלים שם קדשי קדשים ואין שוחטים שם קדשים קלים, והא דתניא שגגו של ההיכל קודש היינו לשימוש נתינת אותם שתי אמות שהיו בלשכת שושן הבירה בגובה השער שהוא בגגין ועליות, הראשונה יתירה חצי אצבע על אמה של משה שהיתה שש טפחים, והשניה יתירה עליה אצבע, כדי שיהיו האומנים שנשכרו לבניה נוטלים בקטנה (-) שיבנו אמה קטנה) ומחזירים (בונים בפועל) בגדולה (הקטנה מביניהם לכסף וזהב, והגדולה לבנין) כדי שיעשו יותר להקדש שמה נהנו מן ההקדש ולא יבואו לידי מעילה, אבל לצורך אחר לא היו קדושים.

אכילת הפסח במקום אחד

נחלקו רבי יהודה ור"ש האם מותר לאדם לאכול את הפסח בשני מקומות, וכן האם מותר לחבורה אחת להתחלק ולאכול את הפסח בשני מקומות, וכדלהלן.

כתיב "על הבתים אשר יאכלו אותם בהם" דמשמע ששני בני אדם אוכלים פסח אחד בשני בתים, ומאיך כתיב "בבית אחד יאכל".

לשיטת רבי יהודה יש אם למסורת ואף דקרינן ייאכל הא כתיב יאכל דקאי על האוכל, ולומדים מזה שיחיד אין יכול לאכול בשני מקומות, אבל רבים יכולים ליחלק לב' מקומות -ב' בתים. וכן מבואר במתני' **ששתי חבורות שהיו אוכלות** פסח אחד **בבית אחד** יכולים לאוכלו כשכל קבוצה מסיבה לצד אחר, ויכולים להשאיר את המיחם שמחממים בו מים למזיגת היין באמצע אע"פ שהוא מפסיק בין ב' החבורות, והשמש שמשמש לשתי החבורות מותר לו לאכול רק עם בני חבורה אחת שהתחיל לאכול בה, ואם הוא מוזג לחבורה השניה צריך לקפוץ את פיו ולהחזיר את פיו לצד חבורתו, שלא יחשדוהו שהוא אוכל עם החבורה השניה, ואם הוא אכל כזית ליד התנור יכול להוסיף ולאכול דווקא שם, וכן הכלה שהיא בושא הופכת את פניה ואוכלת (אם היא רוצה, כיון שהפסח נאכל בב' חבורות).

לשיטת רבי שמעון יש אם למקרא דקרינן ייאכל דהיינו שהפסח יאכל בבית אחד, ולומדים מהפסוקים שיחיד יכול לאכול בב' מקומות, אבל אין בני החבורה רשאים ליחלק בתחילת אכילתם לב' מקומות דקרא קפיד על תחילת האכילה. וי"א שר"י סובר יש אם למקרא דכתיב "בבית אחד", ור"ש סובר יש אם למסורת והיינו תרגום אונקלוס "הגר בחבורה אחת יתאכל", ואין נראה.

הם בני אברהם יצחק ויעקב גלגל רחמיך עליהם, אבל הושע אמר לקב"ה שיחליף את ישראל באומה אחרת, אמר לו הקב"ה "לך קח לך אשת זנונים וילדי זנונים", "וילך ויקח את גומר (י"מ שהכל גומרים בה, וי"מ שרצו לגמר ממון ישראל בימיה, וי"מ שגמרו ממון ישראל בימיה) בת דבלתים (י"מ דיבה רעה בת דיבה רעה, וי"מ שהכל דשים בה כדבילה)".

פ"ז: אחר שילדה לו שני בנים ובת אמר לו הקב"ה שיבדל ממנה כמו שמשנה בדל מן האשה כשהקב"ה דיבר עימו, אמר לו הושע שאינו יכול להוציאה או לגרשה כי יש לו בנים ממנה, אמר לו הקב"ה שאם באשה זונה ובנים זנונים שאין ידוע ממני הם אינו יכול להוציאה, ישראל שהם בני והם בני בחוני אברהם יצחק ויעקב, והם אחד מד' קנינים שיש לקב"ה בעולם (תורה, שמים וארץ, בית המקדש, ישראל) כ"ש שא"א להחליפם באומה אחרת, עמד הושע לבקש רחמים על שביקש להחליפם, אמר לו הקב"ה שיבקש רחמים על ישראל על ג' הגזירות שגזר עליהם בגללו, ביקש עליהם רחמים וביטל את הגזירה והתחיל לברכם.

אוי לה לרבנות שמקברת את בעליה מחמת שמתנשאים ברבנות, דאין לך נביא שלא מתו ארבעה מלכים בימיו.

ירבעם בן יואש מלך ישראל זכה לימנות עם מלכי יהודה מפני שלא קיבל לשון הרע על עמוס, כשאמרו לו שעמוס אמר שהוא ימות בחרב.

אפי' בשעת כעסו של הקב"ה זוכר את הרחמים.

אפי' דור של רשעים אין להלשינם לשמים.

כמה דברים בענין הגלות-

לא הגלה הקב"ה את ישראל לבין האומות אלא כדי שיתוספו להם גרים.

צדקה עשה הקב"ה לישראל שפיזרם לבין האומות שא"א לכלותם יחד.

למה גלו לבבל- יודע הקב"ה שאין ישראל יכולים לקבל גזירות אכזריות של אדום לפיכך הגלה אותם לבבל. וי"א מפני שעמוקה כשאלו ויפדה אותם משם מהר כמו שהבטיחם. וי"א מפני שקרוב לשונם ללשון התורה ולא תשתכח מהם התורה מהר. וי"א ששיגרם לבית

תכוסו על השנה. וא"א להיות מנוי על שני פסחים. בפרק זה יבוארו דיני ההתמנות על הפסח.

פ"ז. האשה ששחטו עליה בעלה ואביה, אם היא כבר בבית בעלה תאכל משל בעלה דמסתמא כך דעתה. ואם הפסח הוא הרגל הראשון מחופתה, אם היא בבית אביה כדרך הנשואות ברגל הראשון, ואינה רדופה ללכת לבית אביה, ברגל הראשון תאכל במקום שהיא רוצה, דזה ספק במה ניחא לה, (ואם אין ברירה דאין לומר שהתברר שבשעת שחיטה זוריקה זה היה עבורה, הכונה למה שרצתה בשעת שחיטה ששאלו אותה ואמרה שזה רצונה), אבל בשאר רגלים תאכל משל בעלה דכיון שבית בעלה חביב עליה ודאי רצונה להמנות עמו, ואם היא רדופה ללכת לבית אביה, רגל ראשון תאכל משל אביה, ושאר רגלים תאכל במקום שהיא רוצה.

ביאור כמה פסוקים ועניינים

אז הייתי בעיניו כמוצאת שלום- שנתחבבתי בעיניו ונמצאתי שלימה לו ככלה שנמצאת שלימה בבית חמיה, והיא רוצה לספר זאת בבית אביה.

והיה ביום ההוא נאום ד' תקראי אישי ולא תקראי עוד בעלי- ככלה בבית חמיה ולא ככלה בבית אביה.

אחות לנו קטנה ושדים אין לה- זו עילם שזכתה ללמוד ולא זכתה ללמוד והיינו דניאל שהיה בה, אבל בבל גידלה את עזרא הסופר שגם לימד.

אני חומה ושדי כמגדלות- לרבי יוחנן חומה זה תורה, ושדי אלו תלמידי חכמים שמניקים אחרים כמו שדיים. ולרבא חומה זו כנסת ישראל, ושדי אלו בתי כנסיות ומדרשות.

אשר בנינו כנטיעים מגודלים בנעוריהם בנותינו כזויות מחוטבות תבנית היכל- אלו בחורי ישראל שלא טעמו טעם חטא, ובנות ישראל שאוגדות פתחיהן לבעליהם ואינן נבעלות לאחרים, אי נמי שאומרות לבעליהם מתי הן נדות אע"פ שתאותם רבה, שמעלה עליהם הכתוב כאילו נבנה היכל בימיהם.

דבר ד' אשר היה אל הושע בימי עוזיהו וכו'- באותו זמן נתנבאו ד' נביאים, הושע ישעיה עמוס ומיכה, ומתוכם "תחילת דיבר ד' בהושע", ואמר לו בניך חטאו, והיה לו לומר לקב"ה בניך הם בני חנוניך

שלו, ולמשנה אחרונה יכול לאכול משל עצמו, דכיון שבידינו לשחררו הרי הוא כבן חורין.

האומר לעבדו צא ושחוט עלי את הפסח-

פ"ח: שחט גדי יאכל אע"פ שרגיל בטלה, שחט טלה יאכל אע"פ שרגיל בגדי.

שחט גדי וטלה אינו מועיל, שאין נמנים על שני פסחים כאחד לאכול בשעת אכילה אחד מהם, דאין ברירה, ומלך ומלכה שהם תלויים על עבדיהם ואין להם קפיידא מה עבדיהם ישחטו להם, יאכלו מן הראשון דכיון דליכא קפיידא כבר יצאו בראשון, והשני ישרף. (ופעם אחת נמצאת לטאה בבית המטבחים ורצו לטמא את כל הסעודה מפני שהלטאה היא אחד משמונה שרצים המטמאים במגעם, וכו', אמר להם ר"ג שיטילו עליה כוס של צונן, וריחשה וגבי טומאה כתיב "במותם", נמצא מלך תלוי במלכה, והמלכה וכל הסעודה תלויים בר"ג).

שכח מה אמר לו רבו ילך העבד אצל רועה שאדונו רגיל אצלו דניחא ליה בתקנתיה דרביה, ויקח גדי וטלה, ויתן לו אחד מהם ע"מ שאין לרבו רשות בו, ויאמר אם גדי אמר לי רבי גדי שלו וטלה שלי, ואם טלה אמר לי רבי טלה שלו וגדי שלי. ואם שכח רבו מה אמר לו וכבר נשחטו שניהם הגדי והטלה יצאו לבית השריפה דאין הפסח נאכל אלא למנויו, אם שכח לאחר זריקה פטורים מלעשות פסח שני דקמי שמיא גליא למי נשחט ונזרק כל אחד, ואם שכח קודם זריקה חייבים לעשות פסח שני, וי"א דבזה אף אם שכח קודם זריקה פטורים מלעשות פסח שני דקמי שמיא גליא.

פ"ט. אבל היכא שנתערבו ה' עורות של פסחים

זה בזה ונמצאת יבלת באחת מהם שזה מום הפוסל את הקרבן, אם נתערבו קודם זריקה חייבים לעשות פסח שני דכולם פסולים כיון שלא נזרק הדם לאכילת בשר, ואם נתערבו אחר זריקה פטורים מלעשות פסח שני, אע"פ שאחד מהם ודאי לא יצא יד"ח, שהרי אם יביאו כל אחד פסח יש כאן ד' שהביאו חולין לעזרה שהרי הם כבר יצאו יד"ח, ואם יביאו כולם פסח אחד נמצא הפסח יאכל שלא למנויו, ואם יעשו תנאי שמי שכבר הביא יהיה קרבנו שלמים, הרי שלמים צריך שתי מתנות שהם ד' ובזריקה, ואילו פסח מתנה אחת ובשפיכה בנחת מן המזרק לקיר המזבח כנגד היסוד, ואע"פ שבדיעבד אפשר לצאת

אמם שאברהם יצא מאור כשדים. וי"א כדי שיאכלו תמרים ויעסקו בתורה.

הכסף שלקחו ישראל ממצרים חזר לשם בימי שישק. כתב הלוחות פרח בשעת שבירתם.

פ"ח. לכו ונעלה אל הר ד' אל בית אלוקי יעקב- כיעקב שקראו בית.

גדול יום קיבוץ גלויות כיום שנבראו בו שמים וארץ.

פסח שיש נדון עבור מי נשחט

אין הפסח קרב אלא עבור מי שנמנה עליו לפני השחיטה, וא"א להתמנות על שני פסחים. הגמרא מבארת מה הדין באופנים שונים שיש נדון האם הפסח נשחט עבורו או לא, באיזה אופנים מותר לאוכלו.

יתום ששחטו עליו האפוטרופסים שלו ושניהם המנוהו על פסחיהם יאכל במקום שהוא רוצה, אף אם אין ברירה, דכתיב "שה לבית" שבעה"ב יקח שה לכל בני ביתו וא"צ דעתם.

שחיטת בעה"ב לבני ביתו- בעה"ב א"צ דעת בני ביתו הקטנים מפני שעליו לחנכם, ועבדו ושפחתו הכנענים מפני שהם סמוכים עליו, ובעל כרחם ימשכו אחריו, ואם שחט עליהם יוצאים בשלו, דכתיב "שה לבית", אבל בנו ובתו הגדולים ועבדו ושפחתו העברים והאשה שיכולה לומר איני ניוזנת ואיני עושה צריך דעתם, (ואע"פ שאמה העבירה יוצאה בסימנים וא"כ היא קטנה, מ"מ כיון שאין עליו לחנכה היא יכולה למחות), ואם שחט עליהם ומחו או ששחטו בעצמם אין יוצאים בשלו, אבל בסתמא יוצאים בשלו.

עבד של שני שותפים אם שני השותפים מקפידים זה על זה שלא להנות זה מזה, לא יאכל משל שניהם אפילו אם אחד מהם המנהו על פסחו, דמי נתן רשות לחלק האחר להמנות על שלו, ואם אינם מקפידים רצה מזה אוכל רצה מזה אוכל.

מי שחציו עבד וחציו בן חורין- למשנה ראשונה עובד את רבו יום אחד ואת עצמו יום אחד, ולב"ש כיון שאינו יכול להינשא והעולם נברא לשבת כופין את רבו לשחררו, וכותב העבד לרבו שטר על חצי דמיו, וחזרו ב"ה להורות כב"ש. ולענין קרבן פסח למשנה ראשונה לא יאכל לא משל עצמו ולא משל רבו דמסתמא לא היה בדעת רבו להמנות את חלק הבן חורין על

נפשות" ואח"כ כתיב "תכוסו. ומושכין ידיהם לת"ק עד השחיטה, דכתיב "מהיות משה" בעוד שהשה חי, ולר"ש עד שיזרק הדם, ד"מהיות" היינו שהוא נמצא ולא נגמרו עבודותיו.

פ"ט: הממנה עמו אחרים בחלקו בלי דעת שאר בני החבורה, רשאים בני חבורה ליתן לו חלקו והוא אוכל משלו עם חבורתו, (דס"ל להאי תנא שהפסח נאכל בב' חבורות), והם אוכלים משלהם, וכן **מי שאוכל הרבה** רשאים לומר לו טול חלקך וצא (דאין הטעם תלוי דווקא ברבוי דעות שזה מעכב את הסעודה, שאינם רוצים שישב עמהם איש זר), אבל אם אין ידיו יפות אינם רשאים ליחלק, (אמנם שמש שהתחיל לאכול ליד התנור, אינו יכול לכופם לאכול עימו שם, מפני שלא קיבלו לטרוח בשבילו). ודין זה הוא גם בסעודה של כל השנה, (ולא אמרינן שרק בפסח אומרים לו שקיבלוהו רק כדי לתקן את הזביחה שלא יהיה נותר, ושיערו שיאכל כמו כולם, משא"כ בשאר השנה שאינו אלא לצוותא בעלמא).

המוכר עולתו ושלמיו לאחרים כדי שיתכפרו בהם לא עשה כלום והם קרבים עבורו, ומ"מ המעות שקיבל יפלו לנדבה (לשופרות שהיו במקדש שהיו מקריבים מהם עולות לקיץ המזבח) משום קנס כדי שלא יבוא בפעם אחרת לקנות עולה ושלמים מאחר, ואיהו דאפסיד אנפשיה, והמוכר הוא הפושע ולא הקונה, ואפי' אם קיבל יותר משווי הקרבן הכל יפול לנדבה ולא אומרים שזה מתנה בעלמא.

צ. מה מותר לעשות במעות שניתנו כדי להתמנות על הפסח - לרבנן אפשר להשתמש במעות שניתנו לו כדי להתמנות על הפסח, עבור אכילה, ולא בשביל מקח, ולרבי מותר אף למקח, דע"מ כך הקדישו ישראל את פסחיהם, ואיירי במעות שהוקדשו מתחילה, דאי במעות חולין הכל מותר. ו"א שבעצים לצלייתו מותר אף לרבנן כיון שזה לצורך הפסח עצמו, ונחלקו במצה ומרור שזה אכילה נפרדת אבל זה מכשיר את הפסח. וי"א שלמצה ומרור מותר אף לרבנן כיון שזה מכשיר את הפסח, דכתיב "על מצות ומרורים יאכלוהו", ונחלקו אם מותר לקנות חלוק וטלית, דכתיב "ואם ימעט הבית מהיות משה" שאם יהיו לו מעות מועטים מהיות משה ואין לו במה לקנות צורכי הפסח, יקח מעות משכנו

בשלמים במתנה אחת בשפיכה זה אינו אלא דיעבד ולא לכתחילה.

אבל מצד אכילת החזה ושוק אין בעיה, דאף שא"א שכל אחד יצרף איתו כהן, מפני שאם הכהן כבר הביא פסח אחר נמצא הפסח נאכל שלא למנוייו, ואם הכהן לא הביא פסח אחר, יש לחוש שזה אינו פסח ונמצא שהכהן לא עשה פסח, יכולים להביא ה' פסחים והכהן יתמנה על כולם ויאכל חזה ושוק של כולם.

אמנם כיון שאין למעט בזמן אכילת שלמים שנאכלים לשני ימים ולילה, ואילו פסח נאכל ליום ולילה, ואם זה שלמים נמצא שורף קדשים כשרים, לכן יביאו את השלמים ממותר הפסח ויתנה שאם הוא כבר הקריב זה יהיה שלמים כדין מותר הפסח, והוא נאכל ליום ולילה, ואף שאין מפרישים תחילה למותרות (כיון שלא חל על זה שם פסח), יכולים לטרוח למצוא מותר הפסח והיינו אנשים שנותר להם פסח חי או מעות, ויתנו. (ואף שאם הפסח נשאר בלי בעלים שעה אחת שוב אינו ראוי לפסח, איירי שהפריש ב' פסחים לאחריות ונשאר לו אחד, דאינו נפסל מחמת שאין לו בעלים), ובקרבן אנשים יש לחוש שאם זה שלמים צריך סמיכה ועל פסח לא סומכים ואם הוא סמך על פסח נמצא עובד עבודה בקדשים, אבל בקרבן נשים שא"צ סמיכה אין לחוש לזה.

דיני ההתמנות על הפסח

האומר לבניו הרניני שוחט את הפסח על מי שיעלה מכם ראשון לירושלים אע"פ שאין ברירה זכה הראשון בחלקו ומזכה אחיו עמו, דבאמת המנה אותם אביהם מעיקרא וכך הודיעם, (שהרי א"א להמנות אחרי שחיטה), ולא אמר כן אלא כדי לזרזם במצוות. ומעשה וקדמו בנות לבנים ונמצאו בנות זריזות ובנים שפלים.

יכולים להתמנות על הפסח הרבה אנשים, אע"פ שהם בני חבורה אחרת ובני החבורה הראשונה כולם משכו ידיהם, (ודלא כשיטת רבי יהודה שצריך שישאר אחד מהחבורה הישנה), ובלבד שיהיה כזית לכל אחד.

עד מתי נמנים על הפסח או מושכים ידיהם - נמנים על הפסח עד השחיטה לכו"ע, דכתיב "במכסת

טמא שרץ קודם טבילה, הגמ' אומרת שלרב אין שוחטין עליו ושאני מטבול יום, כיון שהוא מחוסר טבילה וחוששים שיפשע ולא יטבול. והגמרא מוכיחה שלרב טמא שרץ אסור בפסח מדאורייתא, דקרא ד"איש איש כי יהיה טמא לנפש" איירי כרבי יצחק בטמאי מת מצוה שחל שביעי שלהם בערב הפסח, דכתיב "ולא יכלו לעשות הפסח ביום ההוא", ומשמע שלמחרת היו יכולים לעשות את הפסח, ואעפ"כ נדחים לפסח שני, וה"ה טמא שרץ אע"פ שטובל ונטהר נדחה לפסח שני. ולעולא שוחטין על טמא שרץ.

זב שראה ב' ראיות שהוא טמא ז' ימים ואינו טעון קרבן, במתני' איתא ששוחטין עליו בשביעי, ולרב דס"ל שאין שוחטין על טמא שרץ, איירי כאן כשכבר טבל, אבל אם לא טבל אין שוחטין עליו. זב שראה ג' ראיות שוחטין עליו בשמיני, אפילו אם עדיין לא הביא כפרתו שהוא אסור לאכול קדשים, מפני שמותר להקריב קרבנותיו אחר התמיד, דמחוסר כיפורים דחי עשה דהשלמה, ולרב איירי כשמסר קרבנותיו לבי"ד וכדלעיל, ואין חוששים שהכהנים יפשעו ולא יקריבו את קרבנותיו.

שומרת יום כנגד יום והיינו כשראתה דם בי"א ימים שבין נדה לנדה שהיא סופרת יום אחד ומותרת לטבול באותו יום דמקצת היום ככולו שוחטים עליה בשני שלה, ואם ראתה ב' ימים שוחטים עליה בשלישי.

זבה שראתה ג' ימים רצופים בי"א יום שבין נדה לנדה שהיא צריכה לספור ז' נקיים ולהביא קרבן, שוחטין עליה בשמיני, ואע"ג דמחוסר כפרה, ואיירי שמסרה קרבנותיה לבי"ד של כהנים וכדבר שמעיה, אבל בשביעי לא אף לעולא ששוחטין על טמא שרץ, והרי היא יכולה לטבול כבר ביום השביעי, דהתם חזי לאורתא והכא לא חזיא עד למחר דמתיא כפרה.

נדה שוחטין עליה בשמיני אבל בשביעי לא, שהרי נדה טבילתה בלילה (וכן יולדת שהוקשה לנדה דכתיב "כימי נדת דוותה תטמא", אבל שאר חייבי טבילות טבילתם ביום) ואינה יכולה לטבול בשביעי, דכתיב "שבעת ימים תהיה בנדתה" תהא בנדתה כל שבעה, והערב שמש שלה אינו אלא למחר.

על מי שוחטים את הפסח

וימנהו על פסחו ויקנה מהמעות מה שהוא צריך, לרבנן היינו להחיות את השה, ולרבי הכונה שיחיה את עצמו מהשה, ולהלן יבואר אם נחלקו בפסח או במעות הפסח.

האם איסור אתנן חל על קדשים - נתן לזונה מוקדשין באתננה מותר להקריבם (אבל עופות חולין אסור), דכתיב "לכל נדר" פרט לנדור. והא דבעי קרא ולא אמרינן כן מסברא שהרי אין אדם אוסר דבר שאינו שלו, רבי אושעיא פירש דאיירי בממנה זונה על פסחו וכרבי שדורש "מהיות משה" אף למקח וא"כ פסח הוא ממון בעלים, והו"א ששלו הוא ובידו לאוסרו. ואביי אמר שלולא דברי רבי אושעיא היה מפרש דאיירי בקדשים קלים כרבי יוסי הגלילי שסובר שקדשים קלים ממון בעלים, אבל הפסח עצמו קדוש לגמרי, ודברי רבי הם רק במעות שהפריש לפסחו, שמפריש אותם על דעת שיוכל מי שקיבלם ממנו עבור המינוי להשתמש בהם לצרכיו, שיתנם לממנה בתורת מתנה והוא ימנהו על הפסח במתנה, אבל הפסח עצמו אינו ממון בעלים, מפני שהאדם מקדישו לגמרי וממילא אין בידו למוכרו והוי מתנה ולא חל עליו איסור אתנן. ורבי אושעיא סבר שלרבי אפי' הפסח עצמו אינו קדוש לגמרי.

שחיטת הפסח עבור טמאים

שעומדים ליטהר

פסח שנשחט עבור טמאים פסול, דכתיב "איש לפי אכלו" וטמאים אינם יכולים לאוכלו. אמנם אם בשעת אכילה יהיו טהורים, יכולים לשחוט את הפסח אף בזמן שהם עדיין טמאים, כל טמא לפי זמן טהרתו, (מלבד במקום שחוששים שיפשע ולא יהיה טהור, לפי רב), וכדלהלן.

צ: טבול יום ומחוסר כיפורים זב וזבה ומצורעת ויולדת שוחטים עליהם, הגמ' אומרת שלפי רב (דלהלן) שאין שוחטים וזורקים על טמא שרץ שמא יפשע ולא יטבול, איירי במחוסר כיפורים שמסר את הקרבן לבית דין, וכרב שמעיה שאמר שיש חזקה שאין בי"ד של כהנים עומדים עד שיכלו כל המעות שבשופרות כדי שלא יבואו מחוסרי כפרה לאכול קדשים. שהיה במקדש שופר שהיה כתוב עליו קנין, ויולדת וכן כל מחוסרי כפרה נותנים לתוכו מעות, (ודמי הקנין היו קצובים), ואוכלים בקודש לערב מכח החזקה הנ"ל.

דמשנבחר משכן שילה נאסרו הבמות, ומשחרב הותרו עד שנבנה בית המקדש. ולרבי יהודה תרתי שמעת מינה.

אין עושים חבורת פסח מנשים ועבדים וקטנים יחד, או של נשים ועבדים, משום תיפלות, ולא של קטנים ועבדים משום פריצותא דמשכב זכור, אבל של נשים בפני עצמם עושים.

צ"א: חיוב אשה בפסח - לרבי יהודה אשה בפסח ראשון שוחטין עליה בפני עצמה, אבל בשני לא, דאשה בפסח ראשון חובה דכתיב "במכסת נפשות" ולא כתיב אנשים, ובפסח שני רשות דכתיב "חטאו ישא האיש ההוא", אבל היא מצטרפת לאנשים דכתיב "ככל חוקת הפסח". ולרבי יוסי אף בפסח שני שוחטים עליה בפני עצמה, דאשה בפסח שני חובה דכתיב "ונכרתה הנפש ההיא מעמיה" (ואיש בא למעט קטן). ולר"ש אשה בראשון רשות, דכתיב "איש לפי אכלו" (ומה ששוחטים את הפסח על היחיד אפשר ללמוד מ"לפי אכלו". וא"א ללמוד מדכתיב "איש שה לבית אבות", מפני שלומדים מזה שאיש זוכה לאחרים במתנה או במקח ואין קטן זוכה), והיא מצטרפת לאנשים דכתיב "במכסת נפשות", ובשני אין שוחטים עליה אפילו עם אנשים דאינה שייכת כלל לפסח שני, ואם אוכלתו הוי שלא למנייו, וה"ה עבדים, דכתיב "חטאו ישא האיש", ואם למעט צירוף אפשר ללמוד דין זה ק"ו מפסח ראשון. ולר"א אשה בשני רשות ובראשון חובה (ודוחה את השבת) כרבי יהודה.

אין עושין חבורה שכולה גרים שמא ידקדקו בו ויחמירו מתוך שאינם בני תורה ויביאוהו לידי פסול בחינם.

פסח מצה ומרור בראשון חובה מכאן ואילך רשות, ולר"ש לנשים פסח בראשון רשות, אבל במצה חייבות.

צ"ב: אונן - חכמים תיקנו שאונן צריך טבילה לאכילת קדשים כיון שהיה אסור בהם באנינותו (וכן הדין במחוסר כפורים, אע"פ שכבר טבל מאתמול). אונן טובל ואוכל פסחו לערב אע"פ שהמת עדיין לא נקבר, דאנינות לילה דרבנן, דבתורה כתיב "ואכלתי חטאת היום" יום אסור לילה מותר, וחכמים לא העמידו דבריהם במקום כרת, אבל

לאחר שנתבאר שאין לשחוט פסח עבור טמאים שאינם יכולים לאוכלו, מבארת הגמ' אלו עוד אנשים אין שוחטים עליהם, מפני שאינם יכולים לאכול את הפסח, או מסיבות אחרות.

צ"א. שחיטת הפסח למי שיתכן שלא יוכל

לאוכלו - האונן שמתו מוטל לפניו, ואנינות לילה דרבנן, וחכמים לא העמידו דבריהם לגבי פסח במקום כרת, והמפקח את הגל מעל אדם ואינו יודע אם ימצאנו חי או מת, שהוא בחזקת טהור, ומי שהבטיחוהו עכו"ם להוציאו מבית האסורים, והחולה והזקן שיכולים לאכול כזית, מצרפים אותם לקרבן פסח עם אחרים, אבל אין שוחטין עליהם בפני עצמם שמא לא יוכלו לאכול שהאונן יטמא למת והמפקח יצא מת והחבוש לא יצא והזקן והחולה יכבד חוליים, ויפסל הקרבן, וממילא אם שחטו עליהם ולא יכלו לאכול פטורים מלעשות פסח שני כיון שבשעת השחיטה היו ראויים, חוץ ממפקח גל עגול שאם נמצא מת תחתיו נמצא שהיה טמא כבר בשעת שחיטה וצריך לעשות פסח שני, אבל אם היה הגל ארוך לא דאין מביאים פסח שני מספק. בית האסורים דישראל כגון כדי לכופו להוציא אשה פסולה או לשלם ממון, או שהכה אדם וחובשים אותו לראות אם המוכה ימות, אפשר לשחוט עליו בפני עצמו אם אמרו שישחררו, דשארית ישראל לא יעשו עולה, ואם בית האסורים לפנים מחומת בית פאגי (-מקום בסוף ירושלים), אף בבית האסורים דעכו"ם שוחטים עליו בפני עצמו, כיון שיכול לאכול את הפסח בבית האסורים.

שחיטת הפסח על היחיד - לרבי יהודה אין שוחטין

על היחיד, דכתיב "לא תוכל לזבוח את הפסח באחד", ולרבי יוסי אין הדבר תלוי אלא באכילה, ולכן אם יכול היחיד לאוכלו כולו שוחטין עליו, דכתיב "איש לפי אכלו", אבל עשרה שאין יכולים לאוכלו (-כזית ממנו) אין שוחטים עליהם, ומ"באחד" דורש רבי יוסי שהזובה פסחו בבמת יחיד בשעת איסור הבמות עובר בלא תעשה ואיירי קודם חצות שאין איסור כרת של שחטי חוץ, דכתיב "אשר ישחט מחוץ למחנה ואל פתח אהל מועד לא הביאו" שאינו חייב אלא בראוי לפתח אהל מועד, אבל בשעת התר הבמות אינו עובר אע"פ שלא הותרו אלא לנדרים ונדבות, דאין האיסור אלא כשכל ישראל נכנסים בשער אחד, ובמת ציבור לא היתה בשעת איסור הבמות,

רק ידיו לבהונות, ואם חל שמיני שלו בערב פסח וראה קרי וטבל לקרויו, התירו לו להכנס להר הבית להטהר אע"פ שטבול יום אסור במחנה לויה מדרבנן, אבל מדאורייתא מותר במחנה לויה, דכתיב "ויעמוד יהושפט בקהל יהודה וירושלים בבית ד' לפני החצר החדשה" - הר הבית, וביאר רבי יוחנן דהיינו שחידשו בה קדושה ואמרו שטבול יום לא יכנס למחנה לויה, והא דכתיב "וכבוא השמש יבוא אל תוך המחנה" ויש בזה גם כרת, היינו מחנה שכינה, והכנסת ידיו לבהונות מותרת או משום שביאה במקצת לאו שמה ביאה, או משום הואיל והותר לצרעתו דכתיב "לפני ד'", הותר לקרוי.

צ"ב: בית הפרס - (שדה שנחרש בה קבר, שגזרו חכמים שמאה אמה סביבות הקבר טמא שמה הולכה המחרישה לשם מעצמות המת, והעובר שם יסיטנה, ועצם כשעורה מטמאה במגע ובמשא, אבל באהל אינו מטמא אלא רוב בנין ורוב מנין) מנפח לראות אם יש שם עצם גדולה, ואם יש שם עצם כשעורה היא תסתלק ע"י נפיחתו, והולך לעשות פסח אם אין לו דרך אחרת, אבל לתרומה לא אלא ימתין ויקיף יום או יומים עד שיגיע אל תרומתו ויאכלה. בית הפרס שנידש ברגלי אדם טהור מפני שהעצמות הוסרו ע"י דריסת הרגלים, והבא לעשות פסחו יבדוק אם נידש ויעבור, דלא העמידו חכמים דבריהם במקום כרת, אבל לתרומה אסור, דלא סמכינן עלה שיכול להמתין.

מי שהיה

דיני פסח שני

כתיב "איש איש כי יהיה טמא לנפש או בדרך רחוקה לכם או לדורותיכם ועשה פסח לד', בחודש השני בארבעה עשר יום בין הערבים יעשו אותו". ולהלן יבואר מי מקריב פסח שני, ועוד מדיני פסח שני.

מי עושה פסח שני - מי שהיה טמא (מת, וה"ה כגון זבים זבות מצורעים מצורעות נדות בועלי נדות ויולדות וטמא שכל אלו טמאים טומאה ארוכה, דכתיב "איש איש". צ"ג.) או שהיה בדרך רחוקה או שהיה אונן, ולא עשה את הראשון יעשה את השני (ונשים היינו לר' יוסי (צ"א): שנשים חייבות בפסח שני), שגג או נאנס או הזיד ולא עשה את הראשון יעשה את

אינו אוכל קדשים בלילה דחכמים העמידו דבריהם במקום עשה ד"ואכלו אותם אשר כופר בהם".

השומע על מתו שהוא אונן מדרבנן ביום השמועה ומי **שליקטו לו עצמות** של אביו ואמו, שהוא מתאבל עליהם כל היום אבל לא בערב, טובל ומותר לאכול אף קדשים לערב, כיון שבזה אפילו האנינות יום היא רק מדרבנן, אבל מי שליקט עצמות בעצמו טעון הזאה שלישי ושביעי.

גר שנתגייר בערב פסח לב"ש טובל ואוכל את פסחו לערב, ולב"ה הפורש מן הערלה כפורש מן הקבר וצריך הזאה שלישי ושביעי, והיינו דווקא בעכו"ם שנתגייר, גזירה שמא יטמא לשנה הבאה ויאמר אשתקד טבלתי ואכלתי עכשיו ג"כ אטבול ואוכל, ולא ידע שאשתקד היה נכרי שאינו מקבל טומאה, ולכן תיקנו שגר ממתין ז' ימים, שזה שיעור זמן להטהר מכל הטומאות, (ואף שזב צריך ח' ימים כדי שיביא כפרתו, גר שנתגייר אינו יכול להביא קרבן כיון שלא קיבל טומאה בגיותו, ואם נגזור עליו לעולם לא יוכל להביא פסח וכולי האי לא גזרו), אבל ישראל שמל מודים ב"ה שטובל ואוכל לערב ולא גזרינן אטו נכרי כיון שערל ישראל נזהר מטומאות כיון שהוא מקבל טומאה, וא"צ לגזור משום השנה הבאה.

אמר רבא ערל הזאה ואיזמל העמידו דבריהם במקום כרת, אונן מצורע ובית הפרס לא העמידו דבריהם במקום כרת -

ערל כדלעיל שלב"ה גר שנתגייר בערב פסח אינו עושה פסחו לערב.

הזאה אינה דוחה שבת מדרבנן, אף אם חל היום השביעי בשבת שהיא ערב פסח.

איזמל אסור להביאו אף דרך גגות חצרות וקרפפות אף בערב פסח שחל בשבת, למרות שמילת זכריו ועבדיו מעכבתו מלאכול בפסח. ואין לומר שהכונה לכרת שיש למי שלא מל, דמילה דדחיא שבת אינה אלא בזמנה, וקטן אינו בר כרת.

אונן מותר באכילת הפסח בלילה דאנינות לילה דרבנן, וכנ"ל.

מצורע שטבל והעריב שמשו בשביעי, שמוותר לו להכנס ביום השמיני למחנה לויה לשער נקנור שלא נתקדש בקדושת העזרה, דכתיב "העמיד הכהן המטהר את האיש המיטהר ואותם לפני ד' וכו'", וכיון שאין מחוסר כיפורים נכנס לעזרה דכתיב "טמא יהיה" לרבות טבול יום "עוד טומאתו בו" לרבות מחוסר כיפורים, שאם נכנסו למקדש חייבים כרת, והיה מכניס

ביאור מחלוקתם בדרשות הפסוקים - רבי דורש מדכתיב "וחדל לעשות הפסח (ראשון) ונכרתה וכו', קרבן ד' לא הקריב במועדו (שני) חטאו ישא האיש ההוא (כרת), דגמור חטאו חטאו ממגדף, וס"ל שמגדף שכתוב בו כרת היינו מברך את ד').". ולרבי נתן "כִּי קרבן ד' " היינו מלשון דהא, והיינו שחייב כרת על שלא הקריב בראשון, וס"ל שמגדף לא היינו מברך את ד' אלא מזמור ומשורר לע"ז, ויליף חטאו חטאו מכאן לשם שחייב כרת. ורבי חנינא בן עקביא סובר ש"וחדל לעשות הפסח (בראשון) ונכרתה" היינו אם "קרבן ד' לא הקריב במועדו (בשני)", ומ"חטאו ישא" לומדים כנ"ל, לר' נתן.

צ"ג: איזו היא דרך רחוקה-

לר"ע מן המודיעים ולחוץ וכמידתה לכל רוח, וביאר עולא דהיינו שאינו יכול להגיע לעזרה בשעת השחיטה שהרי דין דרך רחוקה נאמר על עשית הפסח, וזה ט"ו מיל שהוא שיעור הליכת אדם בשש שעות, שזה זמן שחיטת הפסח דכתיב "בין הערבים" כמו בתמיד (ותמיד זמנו מן התורה מחצות עד שתשקע החמה שאז הדם נפסל) וכדלהלן. ואף שעולא סובר ששוחטים וזורקים על טמא שרץ אע"פ שאינו יכול להכנס, דין דרך רחוקה נאמר לטהור ולא לטמא, דהחסרון בטומאה הוא מה שאינו יכול לאכול, שהרי להקריב יכול ע"י שליח, ועוד מדכתיב "טמא לנפש" משמע דאיירי דווקא בטומאה ארוכה שאינו ראוי לערב, ורב יהודה מבאר דהיינו שאינו יכול להכנס בשעת אכילה כל הלילה (לר"ע דין אכילה עד חצות הוא הרחקה מדרבנן, ולרבי אלעזר בן עזריה מדאורייתא עד חצות), ואף שרב יהודה סובר שאין שוחטים וזורקים על טמא שרץ והוא יכול להכנס בשעת אכילה, שאני התם דרחמנא דחייה, שהרי דין פסח שני בטמא נאמר אף בגוונא שחל שביעי בערב פסח דסבר כמ"ד שהשואלים היו טמאי מת מצוה שחל שביעי שלהם בערב פסח.

לרבי אליעזר מאיסקופת העזרה ולחוץ זה בכלל דרך רחוקה, ואמר רבי יוסי שלכך נקוד על ה' של תיבת רחוקה, וניקוד בא למעט כאילו מוחקים את התיבה.

צ"ד. היה עומד חוץ למודיעים ויכול ליכנס בסוסים ופרדים במרוצה, אעפ"כ נחשב בדרך רחוקה ואינו חייב כרת אם לא הגיע לעזרה בשעת שחיטה, אבל היה עומד לפניו מן המודיעים וגמלים קרונות שהוא מביא עליהם את בני ביתו מעכבים אותו, לא נחשב בדרך רחוקה

השני, והטעם שפירטה התורה טמא לומר שגם אם רוצה אינו יכול להקריב, והטעם שפירטה דרך רחוקה, לרב ששת שס"ל לקמן שלא הורצה היינו לומר שאם רוצה אינו יכול, ולרב נחמן שהורצה הוא לומר שמזיד ואונן חייבים כרת, דרך רחוקה פטור מכרת, וכן שוגג או אונס אינם חייבים כרת.

היה בדרך רחוקה ושחטו וזרקו עליו ובערב הוא יבוא, אך אינו יכול להגיע כל השש שעות של שעת השחיטה עד שקיעת החמה, לרב נחמן הורצה ופטור מפסח שני, דהתורה פטרתו ואי עביד תבוא עליו ברכה. ולרב ששת לא הורצה דנדחה מהפסח כטמא שאינו יכול לעשות אף ע"י אחרים, ואם עשה לא עשה כלום, וחייב בפסח שני. הגמ' (צ"ג). אומרת שרב נחמן סובר כמ"ד ששוחטים וזורקים על טמא שרץ כיון שהוא יכול לאכול בערב, וה"ה למי שיכול להגיע מדרך רחוקה, אבל למ"ד שאין שוחטים וזורקים על טמא שרץ מודה רב נחמן שאינו עושה אף ע"י אחרים, כדמצינו שר"ע לומד דין זה ממה שטמא אינו עושה פסח, אע"ג דחזי לאורתא דס"ל אין שוחטין וזורקין על טמא שרץ.

האם פסח שני הוא תשלומין של הראשון-

צ"ג. קטן שהגדיל וגר שנתגייר בין הפסחים-

לרבי פסח שני רגל בפני עצמו הוא ויש בו חיוב פסח בפני עצמו, ועל כן קטן שהגדיל ע"י הבאת שערות או גר שנתגייר בין הפסחים חייב בשני. ולרבי נתן פסח שני הוא תשלומי ראשון, ומ"מ אינו מתקן את הראשון לפטור מכרת אם הזיד בראשון, וא"כ מי שלא היה זקוק לראשון אינו חייב בשני כיון שאינו חיוב בפני עצמו. ולרבי חנינא בן עקביא שני תשלומי דראשון ומתקן את הראשון לפטורו מכרת אף אם הזיד בראשון.

חיוב כרת - כמו כן נחלקו היכא במי שלא עשה אף פסח שני אבל לא היה מזיד אלא באחד מהם, שאם הזיד בשניהם לכו"ע חייב כרת, ואם שגג בשניהם לכו"ע פטור, ואם הזיד בראשון ושגג לרבי ולרבי נתן חייב וה"ה אם נתגייר בין ב' הפסחים, (אבל מי שהיה חייב ולא עשה את שני הפסחים א"א לומר שהוא חייב פעמיים כרת, דתרי קטלי בחד גברא ליכא, ואין לחייב ב' חטאות למי ששגג בשניהם, דאין חטאת באה אלא על שגגת כרת של לאו, ופסח הוא עשה), ולרבי חנינא בן עקביא פטור. ואם שגג בראשון והזיד בשני לרבי חייב ולר"נ ורחב"ע פטור.

ובימות הגשמים מהלכת בשיפולי רקיע ומשו"ה העולם צונן ומעיינות רותחים.

בד' שבילין גבורתה של חמה מהלכת, מניסן היא מהלכת בהרים להפשיר את השלגים, מתמוז היא מהלכת בישוב כדי לבשל את הפירות, מתשרי היא מהלכת בימים כדי ליבש את הנהרות, ומטבת היא מהלכת במדבר כדי שלא ליבש את הזרעים.

חיוב כרת למי שיכל לתקן עצמו ולעשות הפסח-
שיטת רבי אליעזר שמי שהיה מאיסקופת העזרה ולחוץ נחשב בדרך רחוקה. הגמ' שואלת א"כ למה לדבריו ערל שלא מל ענוש כרת. לאביי פטור דרך רחוקה נאמר רק בטהור ולא בטמא או בערל, דאלו פטורים משום שאינם יכולים לעשות הפסח, ואם יכולים לתקן עצמם חייבים. ולרבא נחלקו תנאים בדעת ר"א, כדאיתא בברייתא שלת"ק דעת ר"א שדרך רחוקה היינו מחוץ למקום אכילתו חומת ירושלים כמו במעשר, אבל לרבי יוסי בר רבי יהודה ר"א סובר שדרך רחוקה היינו חוץ למקום עשייתו דגמרינן ממעשר הכי מה להלן חוץ להכשירו והכשירו דפסח בעזרה, ותנא דערל שלא מל פליג וס"ל דלא פטר ר"א בעומד חוץ למודיעים דלא מציינו למימר לי' קום עול, וכדבריו אזלא הא דתניא בטמאים הלך אחר רוב העומדים בעזרה שאם רוב העומדים שם טמאים יעשה בטומאה אע"פ שבחוץ יש הרבה טהורים, כיון שהם בדרך רחוקה.

מה בין פסח ראשון לשני

כתיב "בחודש השני בארבעה עשר יום בין הערבים יעשו אותו, על מצות ומרורים יאכלוהו. לא ישאירו ממנו עד בוקר, ועצם לא ישברו בו, ככל חוקת הפסח יעשו אותו". וכיון שמצד אחד התורה אומרת שיש לו כל דיני פסח, ומאידך התורה מפרטת רק חלק מדיני פסח שיש לו, הגמרא מבארת כוונת התורה אלו מדיני פסח ראשון נוהגים בשני.

צ"ה. דברים השייכים בשני הפסחים - פסח ראשון ושני טעונים הלל בעשיתם, ושווים זה לזה בסדרי עבודותם, ונאכלים צלי על מצות ומרורים, ויש בהם איסור שבירת עצם, ואסור להוציאם מן הבית, ואסור להותיר עד הבוקר. ודוחים את השבת.

דברים השייכים רק בפסח ראשון - פסח ראשון אסור בבל יראה, וטעון הלל אף באכילתו, והשני מצה

שהיה עליו להשטט מבני ביתו וללכת יחידי ולשחוט דכתיב "ובדרך לא היה" אין הדבר תלוי אלא במקום שהוא נמצא.

שיעור העולם ועובי הרקיע, וחשבון שיעור הילוך האדם במשך היום - לרבא העולם הוא ו' אלפים פרסאות, ועובי הרקיע (ששם החמה מהלכת בין עלות השחר לנץ החמה ובין השקיעה לצאת הכוכבים) הוא אלף פרסאות, דסבר שבין עלות השחר לנץ החמה ובין שקיעת החמה לצאת הכוכבים אדם הולך ה' מילין, (כדמצינו בלוט דכתיב "השמש יצא על הארץ ולוט בא צוערה" והמרחק מסדום לצוער הוא ה' מילין) ובשאר היום הולך ל' מילין. ובברייתא מבואר שעובי הרקיע אחד מעשרה ביום, ומעלות השחר עד הנץ החמה ומשקיעת החמה עד צאת הכוכבים אדם הולך ד' מילין. (שיטת ר"ת תוד"ה רבי יהודה) שמתחילת השקיעה עד הלילה זה הילוך ד' מילין, והא דאמרינן בשבת ל"ד שבין השמשות הוא ג' רבעי מיל, היינו מסוף השקיעה).

הגמ' מביאה כמה קושיות על שיטת רבא - א' מהברייתא הנ"ל. ב' מבואר בברייתא שמצרים היא ד' מאות פרסה וכוש פי שישים ממצרים והעולם פי שישים מכוש (והגן פי שישים מהעולם, ועדן פי שישים מהגן, והגיהנום פי שישים מעדן). ג' תנא דבי אליהו כל הישוב כולו תחת כוכב אחד יושב. ד' מדאיתא בברייתא שאין החמה נכנסת לישוב אלא שעה אחת ביום. ה' מדאיתא בברייתא שמן הארץ לרקיע חמש מאות שנה (וכן הוא עובי הרקיע, וכן הוא בין כל רקיע לרקיע) ואורכו של עולם כמדת גובהו

צ"ד: גלגל ומזלות - לחכמי ישראל הגלגל והמזלות נתונים בו קבוע והמזלות מהלכים ונדים ממקומם מעט כדי לשמש את החמה וחוזרים. ולחכמי אומות העולם גלגל מהלך ומזלות קבועים.

מהלך החמה בלילה - לחכמי ישראל בלילה החמה מהלכת למעלה מן הרקיע, ולחכמי אומות העולם למטה מן הרקיע, ואמר רבי נראין דבריהם מדברינו ממה שביום המעיינות צוננים ובלילה הם רותחים יותר מביום, ומ"מ מי הנהרות חמים ביום מפני שנתרחקו ממקום נביעתם. ורבי נתן אומר שבימות החמה חמה מהלכת בגובה הרקיע לפיכך העולם רותח ומעיינות צוננים,

צ"ה: הלל - פסח שני אינו טעון הלל באכילתו דכתיב "השיר יהיה לכם (ביום שתגאלו מן הגלות) כליל התקדש חג", אינו טעון שיר אלא לילה המקודש לחג, אבל בעשייתו טעון הלל, דאינו ממעט אלא לילה ולא יום שהוא זמן עשית הפסח, או משום דאיך אפשר שישראל שוחטים את פסחיהם (ונוטלים את לולביהן) ואין אומרים הלל, דכיון דדבר מצוה הוא טעון הלל.

טומאה - לת"ק פסח שני אינו דוחה את הטומאה, שהרי נדחה לשני מפני הטומאה. ולר"י פסח שני דוחה את הטומאה, דנדחה לשני דעדיף לעשותו בטהרה ואם לא זכה יעשה בטומאה.

לינה - פסח ראשון טעון לינה (היינו לינת לילה אחד בתוך העיר). ובפסח שני נחלקו תנאים בדעת ר"י אם טעון לינה, או שלומדים מדכתיב "ופנית בבוקר והלכת לאהליך. ששת ימים תאכל מצות", ללמד שרק פסח הנאכל לששה טעון לינה.

דיני פסח שבא בטומאה

בפרשת פסח שני כתוב "איש איש כי יהיה טמא לנפש", ודרשו חכמים איש נדחה לפסח שני, אבל אם רוב הציבור טמאים יקריבו ויאכלו את הפסח בטומאה. הגמרא מבארת כמה פרטים בדין זה.

אכילת פסח הבא בטומאה לכאלו שאינם טמאי מתים - פסח שבא בטומאה לא יאכלו ממנו זבים זבות נדות ויולדות אלא רק טמאי מתים, דהא דכתיב "איש איש" לומר שאיש נדחה ואין ציבור נדחים, גבי טומאת מת כתיב. ואם אכלו פטורים מכרת, דכתיב "כל טהור יאכל בשר, והנפש אשר תאכל בשר וכו' וטומאתו עליו ונכרתה", אין חיוב כרת אלא בנאכל לטהורים.

חיוב כרת לטמא הנכנס למקדש - ר"א פוטר בפסח הנאכל בטומאה אף על ביאת מקדש, דכתיב "וישלחו מן המנחה כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש" אין צרוע וזב משתלחים אלא כשטמאי מתים משתלחים. ולת"ק מביאת מקדש לא פטרינהו רחמנא, דדרשינן מהנ"ל דיני חילוק מחנות.

נכנסו טמאי מתים להיכל שלא הותרו שם, דאין שם צרכי פסח, ואפילו כהנים מותרים להכנס לשם רק לצורך דכתיב "אל יבוא בכל עת", ללישנא קמא חייבים כרת שלא הותרו

וחמץ עמו בבית, וכן מותר לשוחטו על החמץ, ואינו טעון הלל באכילתו.

איך דורשים מהפסוקים אלו דינים מפסח ראשון נוהגים גם בשני - כתיב לגבי פסח שני "על מצות ומרורים יאכלוהו לא ישאירו ממנו עד בוקר ועצם לא ישברו בו, ככל חוקת הפסח יעשו אותו", ונמצא שיש כאן ג' פרטים וכלל, ואם פסח שני היה דינו כראשון בכל הפרטים, לא היתה התורה מפרטת את ג' הפרטים, ולומדים מכל פרט דבר אחר, וכדלהלן.

בברייתא מבואר שמ"ככל חוקת הפסח יעשו אותו" לומדים שמצוות שבגופו כגון סדר עבודותיו ואכילתו צלי, ולא מצוות שאינם בגופו כמו השבתת שאור, נוהגים בפסח שני. ומ"על מצות ומרורים יאכלוהו" לומדים לרבות מצוות שעל גופו שהם חובה עם הפסח, לרבנן מצוות שלא על גופו כגון "לא תשחט על חמץ" מתמעטים מ"ועצם לא ישברו בו", ומ"יעשו אותו" לומדים שיש להשתדל כמה שאפשר לא לעשותו ביחיד כגון ע"י לטמא אחד בשרץ, (והתורה כתבה "יעשו אותו" ב' פעמים, דלא נימא אורחיה דקרא הוא). ולא יסי בן יהודה אין בכלל "ככל חוקת הפסח יעשו אותו" אלא מצוות שבגופו, ומ"עצם לא תשברו בו" מרבים עצם שאין בה מח. רש"י שואל מדוע הגמ' לא מקשה מה לומדים מ"לא ישאירו", שהרי זה מצוה שבגופו.

ובברייתא אחרת מבואר שמ"על מצות ומרורים יאכלוהו" שהוא מ"ע לומדים שהכלל הסמוך לו "ככל חוקת הפסח יעשו אותו" אינו כולל איסור השבתת שאור שהוא גם מ"ע, אלא רק דין צלי איש שהוא מ"ע, דמצוה דגופיה עדיף, דהכלל מרבה בכל פרט דבר אחד הדומה לו, וממעט דבר אחד הדומה לו. ומ"לא ישאירו ממנו עד בוקר" שזה ניתק לעשה, דכתיב בתריה "והנותר ממנו עד בוקר באש תשרופו", לומדים לרבות לאו הניתק לעשה והיינו איסור יוצא שהוא ניתק לעשה, דכתיב "בבית אחד יאכל לא תוציא" דמשמע שאם הוציא יחזיר (וס"ל לתנא שאם החזיר מותר לאוכלו, ודלא כמ"ד שאם החזירו ואכלו עובר בלאו ד"ובשר בשדה טריפה לא תאכלו"), ולמעט איסור בל יראה ובל ימצא שגם זה לאו הניתק לעשה, שאם נראה "תשביתו", דמצוה דגופיה עדיף. ומ"עצם לא ישברו בו" לומדים לרבות לאו גמור והיינו איסור אכילת נא, והפרט ממעט איסור "לא תשחט על חמץ דם זבחי", דמצוה דגופיה עדיף.

שהוא מאוס, ומאידיך בן נכר תמור משום שאין ליבו לשמים), ותושב ושכיר, ומילת זכריו ועבדיו מעכבים אותו ואיסור שבירת עצם, ואיסור אכילת נא. והא דכתיב "ואכלו את הבשר בלילה הזה" נחלקו רבי אלעזר בן עזריה ור"ע מה דורשים מ"הזה". ומדכתיב "וכל ערל לא יאכל בן" לומדים שערל אוכל מצה ומרור. ומדכתיב "כל בן נכר לא יאכל בן" לומדים שהמרת דת של כהן אינה פוסלת אותו מלאכול בתרומה. ומדכתיב "תושב ושכיר לא יאכל בן" לומדים שהמרת דת של כהן אינה פוסלת אותו מלאכול בתרומה, (רש"י גורס ש"מ"בו" דכתיב גבי ערל לומדים שהמרת דת אינה פוסלת מתרומה, ולא גורסים את הקטע של "כל בן נכר", דמזה דורשים שמילת זכריו ועבדיו מעכבתו מלאכול בפסח, וכן לא גורסים את הקטע של תושב ושכיר, דפסוק זה מיותר כולו, דתושב (קנוי קנין כסף לעולם ונרצע) ושכיר (עבד עברי הקנוי לשש שנים) שניהם ישראל מעליא ואוכלים בפסח, וקרא אתא לגזירה שוה. ועוד שהרי המרת דת לא שייכת לתושב ושכיר שהם ישראל מעליא). ומדכתיב "ומלתה אותו אז יאכל בן" לומדים שמילת זכריו ועבדיו אינה מעכבתו מאכילת תרומה. ומדכתיב "ועצם לא תשברו בן" לומדים שבפסח פסול אין איסור שבירת עצם. ומדכתיב "אל תאכלו ממנו נא" לומדים שערל אסור באכילת מעשר.

פסח מצרים טעון הזאה באגודת אזור על המשקוף ועל שתי המזוזות, ופסח דורות אינו טעון הזאה.

פסח מצרים נאכל בחפזון, אבל פסח דורות אינו נאכל בחפזון, דכתיב "ואכלתם אֹתוֹ בחפזון". ושניהם נאכלים ללילה אחד.

צ"ו: איסור חמץ בפסח מצרים נהג יום אחד, דכתיב "ולא יאכל חמץ" וסמך ליה "היום אתם יוצאים". ופסח דורות כל שבעה.

מה עושים עם פסח או חטאת שאינם ראויים להקרבה

פסח שאבד צריך להפריש אחר תחתיו ולהקריבו. הגמרא מבארת מה הדין אם נמצא הקרבן הראשון, האם אפשר להקריבו שלמים או שיימכר אחר שיפול בו מום, ומה הדין בתמורת הפסח באופן הנ"ל. (צ"ו:). ומה הדין בחטאת שאינה ראויה להקרבה האם תמות או שירעה עד שיפול בו מום, ומה הדין באותם מקרים בפסח. (צ"ז). ומה הדין

אלא לעזרה, דכתיב "וישלחו מן המנחה", אפילו מקצת מחנה. וללישנא בתרא פטורים, דכתיב "וישלחו מן המחנה וכו' אל מחוץ למחנה תשלחום", לומר שרק מי שקרינן ב"י" אל מחוץ למחנה תשלחום" שצריך להוציאם לגמרי אף מן העזרה קרינן ב"י" וישלחו מן המחנה היכל. ורש"י הביא מרבו שיש גורסים הפוך, ו"אל מחוץ למחנה" היינו היכל "וישלחו" היינו עזרה, ומכריע כפשט הראשון.

צ"ו. אכלו טמאים את האימורים כגון כליות ויותרת הכבד פטורים מכרת, דטומאת אימורים נתרבתה מדכתיב גבי טומאת בשר "אשר לד' " וממילא היכא שאין איסור על טומאת הבשר אין איסור על טומאת אימורים, אע"פ שיש בהם איסור "וכל זר לא יאכל קודש".

מה בין פסח מצרים לפסח דורות

ישנם דינים שנכתבו בתורה לגבי דיני פסח שהקריבו ישראל במצרים, וישנם דינים שנכתבו בתורה בדיני הקרבת הפסח לדורות. הגמרא מבארת אלו דינים לומדים זה מזה, ואלו דינים שייכים רק באחד מהם.

אכילת אימורים - אימורי פסח מצרים לא הקטירו אותם אלא עשו אותם צלויים בשפוד, ועוד דלא היה שם אלא ג' מזבחות להזאת הדם דכתיב "על המשקוף ועל שתי המזוזות" אבל להקטרת אימורים לא היה שם מזבח.

הפרשת הפסח ב' ניסן וביקורו ממום - פסח מצרים מקחו מבעשור להפרישו ולומר זה לשם פסח, אבל פסח דורות אין מקחו מבעשור, דכתיב "בעשור לחודש הזה", ומ"מ הוא טעון ביקור ד' ימים, ונ"מ שיכול לבקר כמה טלאים מבעשור ובעשור שחיטה לקחת אחד מהם, דכתיב "ועבדת את העבודה הזאת בחודש הזה" שיהיו כל עבודות חודש זה כזה כל פסחי דורות הוקשו זה לזה. בן בג בג לומד גזירה שוה שגם קרבן תמיד טעון ביקור ד' ימים קודם שחיטה. אמנם פסח שני אינו טעון ביקור.

דינים נוספים - כתיב "ועבדת את העבודה הזאת בחודש הזה" שיהיו כל עבודות חודש זה כזה להקיש פסח דורות לפסח מצרים, לענין שנאכל בלילה, ולפסול ערל שמתו אחיו מחמת מילה, ובן נכר שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים, (וצריכא, דערל תמור משום

והא דכתיב "ואם עז" בא להפסיק הענין ולומר שאליה של עז אינה קריבה. י"מ שעז אין לו אליה, ואינו נכון שהרי האליה ניטלת ממקום שהכליות יועצות, ועוד דא"כ א"צ קרא למעטה.

ללישנא בתרא שיטת רבא שהתמורה תרעה עד שתסתאב וכו' דווקא כשנמצא והמיר קודם שחיטת השני, אבל אם נמצא קודם שחיטה והמיר לאחר שחיטה תמורתו קריבה שלמים, שאין השחיטה קובעת את התמורה כיון שעדיין לא המיר. ולאביי אפי' המיר אחר שחיטה ירעה עד שיסתאב וכו'. ופרין לרבא מברייתא וקאי בתיובתא.

צ"ז. אמר שמואל כל שבחטאת מתה בפסח קרב

שלמים חמש חטאות יש הלכה למשה מסיני שדינם למיתה, והם ולד חטאת, תמורת חטאת, חטאת שמתו בעליה, חטאת שנתכפרו בעליה באחרת ונמצאת הראשונה, וחטאת שעברה שנתה ואבדה ונמצאה. וקס"ד דה"ה תמורת פסח וכו' קריבים שלמים. **וכל שבחטאת רועה בפסח נמי רועה.** ודין רעיה או מיתה אינם קולא וחומרא, ואין שייכות בין פסח לחטאת, וזה סימן בעלמא.

הגמ' (צ"ז:): מעמידה את שמואל כר"ש שחמש חטאות מתות בכל הענינים, וחטאת שכיפרו בעליה מתה בכל שהיא, בין שנמצאת קודם כפרה בין לאחר כפרה בין שהפרישה לאחריות, ולא אמר שמואל את הכלל השני שכל שבחטאת רועה וכו', דלית ליה לר"ש רועה כלל, ובא שמואל לאפוקי מריו"ח שסובר שפסח שנמצא קודם שחיטה אף שהיה אבוד בחצות רועה דשחיטת השניה דחתה אותו, דלדעת שמואל אם נמצא לאחר זמן שחיטה – חצות, קרב שלמים, וכוונת שמואל שכל אבוד בחטאת מת וכל אבוד בפסח קרב, אבל לרבי או לרבנן ששייך רעיה בחטאת, א"כ מצינו שבחטאת רועה ובפסח קרב שלמים. ופסח שמתו בעליו אחר חצות רועה.

כמה דינים מהגמ' לפני שהעמידה את שמואל כר"ש-**חטאת שעברה שנתה** תרעה עד שתסתאב ותימכר, ויפלו דמיה לשופרות נדבה לקיץ המזבח, ואילו פסח שעברה שנתו קרב שלמים וכו"ל (צ"ו:).

הפריש חטאתו ואבדה והפריש אחרת תחתיה ונמצאת הראשונה, לרבי אחת קריבה ואחת תמות, ולרבנן רועה, ורק מתה אם נמצאה לאחר שנתכפרו בעלים. וכה"ג לשמואל פסח שנמצא לאחר חצות קודם שחיטה קרב שלמים וכו"ל (שם).

בהפריש לפסח בהמה שאינה ראויה לפסח. (צ"ז:). ומה הדין במפריש קרבן פסח ומת, או בקרבן פסח שנתערב בשאר זבחים. (צ"ח).

פסח שאבד והפריש אחר תחתיו אם נמצא הראשון

קודם שחיטת השני, ונשחט השני, הראשון ירעה עד שיסתאב וימכר ויביא בדמיו שלמים כדין מותר הפסח, דשעת שחיטה קבעה עליו שם פסח, שהרי הוא עומד לפנינו בשעת שחיטה נדחה בידים, ואין זה מותר הפסח אלא פסח דחוי, וכן תמורת הראשון אם המיר בו אחרי שמצאו תרעה וכו', וקמ"ל שיש תמורת הפסח שאינה קריבה ולא אמרין שמתחילה היא שלמים ואין בה דחוי. (דסלקא דעתך שכיון שבאיסור הוקדשה אין בדעתו לשוחטה לשם פסח. אי נמי ס"ד שכיון שלעולם אינה קריבה לשם פסח מתחילתה שלמים היא). אבל אם נמצא הראשון לאחר שחיטת השני שלא נדחה הראשון בידים, הוא עצמו קרב שלמים, וכן תמורתו קריבה שלמים. ואם נמצא הראשון לאחר זמן שחיטת השני והיינו חצות, אבל השני עדיין לא נשחט, י"א שירעה עד שיסתאב וכו', וי"א שהוא עצמו קרב שלמים דשעת חצות היא קובעת לפסח, וכיון שבחצות עדיין לא נמצא לא נדחה מפסח.

מחלוקת אביי ורבא ללישנא קמא- שיטת רבא

שהתמורה קריבה שלמים דווקא כשנמצא הראשון לאחר שחיטת השני שאפילו הפסח עצמו לא נדחה, אבל נמצא קודם שחיטת השני שהוא עצמו נדחה, אע"פ שהמיר לאחר שחיטת השני שלא נדחת התמורה בידים אינו קרב שלמים, דמכח קדושה דחוייה אתא. ולאביי אם המיר לאחר שחיטה אע"פ שנמצא הראשון קודם שחיטה, התמורה קרב שלמים, דכתיב "אם כשב" (ד"אם" זה קרא יתירא, אי נמי "כשב" הוא קרא יתירה, דלעיל מיניה איירי בצאן, ובהמשך כתוב "ואם עז קרבנו", מכלל דעד השתא איירי בכבש, דאין בצאן אלא עז וכבש), לרבות תמורת הפסח, ולא איירי בנמצא והמיר אחר שחיטה, דזה פשיטא שהרי זה מותר הפסח שהוא קרב שלמים דכתיב "וזבחת פסח", וכו"ש תמורתו. ולרבא איירי בנמצא והמיר אחר שחיטה, והלימוד הנ"ל הוא אסמכתא בעלמא, ותיבת "כשב" באה ללמד שאליה של כבש קריבה עם הפסח ככל קרבנות כשב, ואיצטרך לרבווי כיון שהקטרת אימורים לא נכתבה במפורש, ותיבת "אם" באה לרבות פסח שעברה שנתו ושלמים הבאים מחמת פסח (כגון תמורתו ופסח שנתכפרו בעליו באחר, וי"מ חגיגת י"ד) שדינם כשלמים לסמיכה נסכים ותנופת חזה ושוק,

לרבה איירי במת קודם חצות, וביאנו לפסח שני אם לא עשה את הראשון מפני אנינותו.

לאביי הכונה שאם מת אחר חצות שכבר חל על הבן חיוב פסח ובנו ממונה עמו יביאנו לשם פסח, ואם מת קודם חצות ואין הבן ממונה יביאנו שלמים.

לרב שרביא איירי שהיה האב גוסס בחצות ומת לאחר חצות, דכיון שרוב גוססים למייתה לא נקבע בחצות לשם פסח. לרב אשי איירי שמת לאחר חצות וכו"ל דס"ל שאין בעלי חיים נדחים אא"כ הם עצמם אינם ראויים, כגון במום או באתנן או במחיר.

לרבינא איירי כשהפרישו לאחר חצות ומת לאחר חצות, וסבר התנא שחצות קובע את הקרבן ולא כל שאר זמן שחיטה.

פסח שנתערב בקרבנות אחרים

קרבנות שנתערבו זה בזה, אם אפשר להקריבם בצורה המועילה לשני הקרבנות יקריבם, ואם לאו צריך להמתין עד שיהיה לבהמות מום, ולחלל את הקדושה על מעות ולהביא קרבן אחר לצאת ידי חובתו, וכדלהלן.

הפסח שנתערב בזבחים אשם ועולה, ירעו עד שישתאבו וימכרו ויביא בדמי היפה שבהן לכל קרבן שמא אותו קרבן הוא היה היפה, ואם לאחר הפסח נסתאבו יביא שלמים במקום פסח, ויפסיד המותר שצריך להוסיף כדי להביא שלשתן יפות מביתו, וכיון שאין משנים מעות מקדושה לקדושה ושמה יביא שלמים בדמי העולה וכדומה, כשבא לחללם יקח סלע אחד מג' הסלעים (כגון שהיפה שוה סלע) ויאמר כל מקום שהיא העולה תהא מחוללת על סלע זו, וכן יעשה בשניה ובשלישית כל קרבן לעצמו.

צ"ח: נתערב הפסח בבכורות שמתן דם בכור ודם פסח שוה, ואין טעונים תנופת חזה ושוק ולא סמיכה ונסכים. ר"ש אומר אם חבורת כהנים יקריב בכונה שמה שהוא פסח יהיה לשם פסח ומה שהוא בכור יהיה בכור, ויאכלוהו בו בלילה. דסבר שמביאים קדשים לבית הפסול וזה עדיף מלומר שירעו, כדמצינו שלר"ש אשם שנתערב בשלמים ישחטו בצפון כחומר אשם ולא כשלמים שנשחטים בכל מקום, ויאכלו כדין הקרבן החמור שביניהם לזכרי כהונה ליום ולילה לפניו מן הקלעים כאשם, אבל לרבנן שחולקים שם וסוברים שאין מביאים קדשים לבית הפסול אלא ירעו, והכא הרי ממעט זמן אכילת הבכור משני ימים ולילה לעד הבוקר, ואף שבשאר קרבנות יכול למוכרם ולהביא בדמיהם אותם קרבנות וכו"ל, בבכור זה לא שייך כיון שאין לו פדיון,

פסח שנמצא קודם חצות רועה אע"פ שבחטאת מתה ככהאי גוונא לרבי, וה"ט משום דלאו אבודה היא כרבא דאמר אבידת לילה לאו שמה אבידה ואפילו הפריש אחר תחתיו קודם שנמצא לאור הבוקר, אפילו לרבי אזלא לרעה ולא למיתה, כיון שהלילה אינו שעת הקרבה.

צ"ז: הפריש ב' חטאות לאחריות הראשונה קריבה חטאת והשניה רועה, ולר"ש מתה כנ"ל ובפסח כהאי גוונא קרב שלמים.

הגמ' מביאה לישנא אחרתא במו"מ בדברי שמואל והמסקנה כנ"ל.

צ"ח. המפריש נקיבה לפסחו או זכר בן ב' שנים יראה עד שישתאב וימכר ויפלו דמיו לנדבה לשלמים, והיינו שמביאים בדמיו שלמים. ושמע מינה תלת, א' בעלי חיים נדחים בחייהם דיחוי גמור ואף אם חזרו ונראו אינם קרבים, (ודלא כר"ש שסובר שאין בעלי חיים נדחים). ב' דחוי מעיקרא הוי דיחוי כמו הכא שמעיקרא לא היה ראוי למה שהוקדש, (ודלא כמ"ד שרק דבר שהיה ראוי מעיקרא שייך בו דיחוי). ג' יש דיחוי בדמים והיינו שאפילו דבר שמתחילתו לא היה קדוש להקרבת גופו אלא לדמיו, נדחה ולא יוקרב לעולם.

המפריש פסחו ומת

המפריש קרבן לפסח ומת, בנו יורש את הקרבן, ומקריב אותו לשם פסח או לשם שלמים. ודין זה תלוי האם הבן ג"כ היה מנוי על הקרבן, והאם הקרבן נדחה מהקרבה כיון שהבן היה אונן.

המפריש פסחו ומת, לא יביאנו בנו אחריו לשם פסח דהוי פסח שמתו בעליו ואין לו מנויים, אלא יביאנו לשם שלמים. ומבואר בבבביתא שיקריבו בט"ז, דקסבר נדרים ונדבות אין קרבים ביו"ט.

אם היה הבן ממונה עמו יביאנו לשם פסח.

הגמ' שואלת שאם האב מת קודם חצות של יום י"ד הרי הבן אונן ולא חל עליו חיוב פסח, וא"א להביא קרבן על אונן שאין מנויים עליו אחרים שאינם אוננים, ואין לומר דאיירי שמת יום או יומים לפני פסח, דבסתמא היו מפרישים את הפסח בו ביום. ואם מת לאחר חצות שכבר חל עליו החיוב ומשום כך הוא זהיר בהקרבתו ואין חשש שיביאהו לבית הפסול שהרי הוא חייב בפסח (משא"כ כשחלה אנינות לפני חצות אינו זהיר) הרי נקבע לפסח בחצות ונדחה משלמים ודינו שירעה, ואין קרב שלמים.

שלו הם עוברים לקרבן שלו, ואם הקרבן הוא שלהם הוא עובר לקרבן שלהם. ושניים שנתערבו פסחיהם ממזנים עמם אחד מן השוק כדי שיהיו שנים בכל קרבן ואחד מהם יוכל לעבור לשני ולא ישאר הפסח בלא בעלים, וא"א להתמנות על שני פסחים יחד, וההמשך כנ"ל.

צ"ט. באיזה אופן אפשר לבטל את ההתמנות על הפסח- לרבי יהודה מתמעטים והולכים ובלבד שישאר אחד שהיה בחבורה בתחילה בשעת לקיחה, דכתיב "ואם ימעט הבית מהיות משה" דאם ימעט משמע שנמתעטו אבל נשאר מהם. ובפסח שהיה של יחיד, כיון שלשיתו אין שוחטים את הפסח על היחיד, ממילא זה נחשב שהפסח עומד להמנות עליו אחרים, ואפשר להמנות אדם אחר ושימשוך אח"כ הראשון את ידו. ולרבי יוסי אפילו אם נשאר אחד שנתמנה אח"כ מותר, ובלבד שלא יניח את הפסח ללא מנויים כלל.

ערבי פסחים

דיני פסח

בפרקים הראשונים של המסכת נתבאר דיני ביעור חמץ, ואח"כ נתבאר דיני קרבן פסח. בפרק זה יבוארו דיני ליל פסח מדאורייתא (אכילת קרבן פסח ומצה וסיפור יציאת מצרים, דכתיב "ואכלו את הבשר בלילה הזה צלי אש ומצות על מרורים יאכלוהו", וכתוב "והיה כי ישאלך בנך מחר לאמר מה זאת, ואמרת אליו בחוזק יד הוציאנו ד' אלוקינו ממצרים מבית עבדים") ומדרבנן (הלל, ד' כוסות, הסיבה), וסדר קיום מצוות ליל הסדר. בתחילת הפרק מתבאר תקנת חכמים שלא לאכול בערב פסח (ולר"א אף בערב שבת) מן המנחה ולמעלה, ואגב זה מתבארים כמה מדיני קידוש והבדלה, ודין שינוי מקום. הביאור בפרק זה הוא מדברי רש"י רשב"ם.

צ"ט: הסבה- אפי' עני לא יאכל בליל פסח עד שיסב בדרך בני חורין במיטה ועל השלחן, זכר לחרות.

ימתין עד שיוממו, ויפדה את הפסח כל היכא דאיתיה על בהמה שמינה כדמי היפה שבהם, ויביא מזה שלמים כדי מותר הפסח, ויאכלם לכל התערובת בתורת בכור בעל מום, שדינו שאינו נשחט או נמכר באיטליז, ואין נמכר במשקל, אבל סתם פסח שנפדה מוכרו באיטליז אם ירצה).

דיני חבורה שאבד פסחה

חבורה שאמרו לאחד לחפש את הפסח האבוד ולשוחטו בשבילם והוא מצא ושחט את האבוד, והם שחטו פסח אחר, הוא אוכל משלו שהרי לא נמנה על שלהם, והם אוכלים ממה שנשחט ראשון בין אם זה שלהם, כיון שמשכו ידיהם משלו, ובין אם זה שלו, כיון שהפסח נשחט בשליחותם, ושלהם ישרף כדין פסח בלי בעלים. ואם אין ידוע מי הראשון או שנשחטו יחד, הוא אוכל משלו, והם לא אוכלים עימו שמה שלהם נשחט ראשון ונמשכו מזה, ושלהם יצא לבית השריפה שמה שלו נשחט ראשון, ופטורים מפסח שני דממה נפשך הוקרב הראשון בשבילם, והאכילה אינה מעכבת.

אמר להם אם אחרתי צאו ושחטו עלי והם לא אמרו לו לשחוט עליהם, והוא מצא ושחט והם שחטו אחר, אם שלהם נשחט ראשון הוא והם אוכלים משלהם מפני שמשך ידו משלו ושלו נשרף, ואם שלו נשחט ראשון הוא אוכל משלו והם אוכלים משלהם, ואם אין ידוע מי הראשון או שנשחטו יחד, הם אוכלים משלהם, והוא לא אוכל עמהם ושלו יצא לבית השריפה, שמה שלהן נשחט ראשון ונמשך משלו, ופטור מפסח שני.

אמר להם ואמרו לו כנ"ל, אוכלים כולם מן הראשון מפני שהוא שולחם והם שליחיו, ואם אין ידוע או ששניהם נשחטו יחד, שניהם יוצאים לבית השריפה ופטורים מפסח שני.

לא אמר להם ולא אמרו לו אינם אחראים זה לזה וכל אחד אוכל משלו, ואין נ"מ מה נשחט ראשון. מכאן אמרו חכמים שתיקה יפה לחכמים ק"ו לטיפשים.

חבורות שנתערבו פסחיהם וא"א שכולם ימשכו ידיהם מקרבנם משום שאין להשאיר את הפסח ללא בעלים, כל חבורה לוקחת קרבן אחד, ואחד מכל חבורה עובר לחבורה השניה, ובכמה חבורות מתחלקים באופן שבכל חבורה יהיה אחד מכל חבורה, ובני החבורה אומרים לכל אחד מחבורה אחרת שאם הקרבן הוא

פריסת מפה על הלחם בליל שבת - אין מביאים את הלחם לשלחן לפני הקידוש, ואם הביאו פורס עליו מפה ומקדש, והוי כעין סילוק השלחן והלחם.

קידוש במקום סעודה

בזמן הגמרא היה נהוג לעשות קידוש בבית הכנסת. הגמרא מבארת האם גם מי שאוכל בביתו יוצא ידי חובת קידוש בבית הכנסת, או שהקידוש צריך להיות דווקא במקום הסעודה.

שיטת רב שהמקדשים בבית הכנסת יוצאים בזה יד"ח קידוש דא"צ שיהיה הקידוש במקום הסעודה, (ואע"פ שלא שתו מהיין יצאו יד"ח קידוש, דדי שא' מהם יטעם מהיין, אמנם לכתחילה צריך שיטעמו כולם), ולדבריו מטרת הקידוש בבית היא כדי להוציא בניו ובני ביתו, (שיטת רב לענין אם צריך לברך על היין בביתו, תובא להלן ק"א:).

ק"א. שיטת שמואל שלא יוצאים בקידוש שבבית הכנסת יד"ח קידוש, דאין קידוש אלא במקום סעודה, דכתיב "וקראת לשבת עונג" במקום קידוש יהא העונג, אי נמי סברא הוא דמסתמא קבעו את הקידוש על יין שבסעודה שהוא חשוב, ואם קידש ולא סעד באותו מקום צריך לחזור ולקדש, ואפי' ב' מקומות בבית אחד אינו מועיל, ולדברי שמואל מטרת הקידוש בבית הכנסת היא עבור האורחים שאוכלים ושותים וישנים שם, ואם אין אורחים בבית הכנסת אין לקדש שם.

כשמקדשים בבית הכנסת נותן בתוך עיניו לרפואה, ובאבי העזרי כתוב שיכול לעשות זאת בקידוש שבביתו.

רב הונא ורבה ג' כ סוברים כשמואל שאין קידוש אלא במקום סעודה, כדמצינו שררב הונא נכבה לו הנר אחר הקידוש והלך לאכול במקום אחר וחזר וקידש שם, וכן מצינו שרבה אמר לתלמידיו שיטעמו מעט אחר הקידוש שמה יכבה הנר במקום שהולכים לאכול ולא יאכלו שם ולא יצאו יד"ח קידוש בלא אכילה. ואף שרבה עשה בכל דבריו כרב מלבד ג' דברים שעשה כשמואל, (א' מותר להתיר חוטי ציצית כדי להעבירם לבגד אחר. ב' מותר להדליק נר חנוכה מנר לנר, ג' הלכה כר"ש דדבר שאין מתכוין מותר), היינו שעשה הכל כחומרי דרב מלבד ג' אלו, אבל לא היה מיקל כמותו, ועל כן כאן הצריך קידוש במקום

נתינת צדקה לצורך ד' כוסות - גבאי צדקה לא יפחתו מלתת לעני כדי שיעור ד' כוסות, ואם לא יתנו לו צריך הוא לחזר בכל כוחו אחר היין, ואפי' מן התמחוי שגם עני שבעניים שאין לו אפי' מזון ב' סעודות, שנותנים לו מתמחוי של צדקה, אם לא נתנו לו מהתמחוי, ימכור את מלבושו או ילוה או ישכיר עצמו בשביל יין לד' כוסות.

אכילה בערב פסח - אסור לאכול בערב פסח מחצי שעה סמוך למנחה קטנה, והיינו מתחילת שעה עשירית, עד שתחשך, כדי שיאכל מצה של מצוה לתאבון משום הידור מצוה, וכן הלכה, ואפי' רבי יוסי שמתיר בע"ש ויו"ט (וכדלהלן) אסור בערב פסח משום חיובא דמצוה שאין לאכול המצה על השובע, ומצה בלילה הראשון היא חובה דכתיב "בערב תאכלו מצות".

אכילה בערב שבת ויו"ט

נתבאר לעיל שאסור לאכול בערב פסח מתחילת שעה עשירית, כדי שיאכל את המצה לתאבון. ולהלן יבואר מה הדין בזה בשאר ערבי שבת וימים טובים, ומה יעשה מי שהתחיל בהתר והגיע שבת או מוצאי שבת, וצריך לקדש או להבדיל.

מתי מותר להתחיל לאכול בע"ש ויו"ט - שיטת רבי יהודה שאין לאכול בערב שבת או יו"ט סמוך למנחה והיינו מתשע שעות ולמעלה, כדי שיכנס לשבת כשהוא תאב לאכול ויהיו הקידוש וסעודת שבת חביבים עליו, ורבי יוסי מתיר לאכול עד שתחשך. ואם רוצה להקדים יכול לאכול סעודת שבת מבעוד יום. וכתב הרשב"ם שהלכה כרבי יוסי שמוותר אפילו להתחיל, ולפני סוף שעה תשיעית מותר להתחיל לכו"ע (ק:).

ק. אם צריך להפסיק בכניסת השבת - לרבי יהודה

אם התחיל סעודתו בהתר קודם המנחה, צריך להפסיק משתחשך, ומשמע שצריך לעקור את השלחן, ומקדש על הכוס, וחוזר ואוכל וגומר סעודתו, ולרבי יוסי א"צ להפסיק, וכן פסק ר"ג, ולשמואל הלכה שפורס מפה ומקדש ואח"כ גומר סעודתו, וא"צ לעקור את השלחן. שיטת הרשב"ם דס"ל לשמואל שהלכה כרבי יוסי, אלא שהחמיר על עצמו שלא לגמור את הסעודה אלא לקדש תחילה.

ק. הפסקה באמצע הסעודה לצורך הבדלה -

שיטת שמואל שהאוכל במוצאי שבת מפסיק להבדלה, והגמ' מבארת שאין כוונתו לעקירת שלחן והיינו ברכת המזון, אלא לפריסת מפה.

ק"ב. שיטת רבי יוחנן שאם שינה מקומו א"צ לחזור ולברך אם לא הסיח דעתו, ואין חילוק בין דברים הטעונים ברכה אחריהם במקומם לדברים שאין טעונים ברכה אחריהם במקומם, וכשמקדשים בבית הכנסת והולכים לביתם א"צ לחזור ולברך על היין שהרי לא הסיחו דעתם, דדעתם לאכול ולשתות בבית. והגמ' דוחה את דברי ריו"ח מדאיתא בברייתא שבשינוי מקום צריך לברך. והגמ' מבארת שלריו"ח אין חילוק לרבנן בין דברים הטעונים ברכה אחריהם במקומם לדברים שאינם טעונים ברכה אחריהם במקומם, ולשיטת ר"י אפי' דברים הטעונים ברכה אחריהם במקומם, אם לא הניחו מקצת חברים יש דין שינוי מקום.

בני חבורה שהיו מסובים וקדש עליהם

היום

הגמרא חוזרת למחלוקת רבי יהודה ורבי יוסי לעיל (ק). האם האוכל סעודה והגיע שבת צריך להפסיק או לא, ומבארת מה יעשה כשצריך לקדש.

בני חבורה שהיו באמצע סעודה וקדש עליהם היום, שיטת רבי יהודה שאומר קידוש על כוס אחת ומברך ברכת המזון על כוס שניה, וצריך לקדש ואח"כ לברך מפני שכבר הגיעה שעת קידוש. ולא עושים שניהם על כוס אחת, כיון שמפסיקים ועוקרים את השלחן.

ק"ב. שיטת רבי יוסי שא"צ לקדש מיד אלא ימשיך באכילתו, וכשגומר סעודתו מברך ברכת המזון על כוס אחת, ואח"כ מקדש על כוס שניה, (אמנם עדיף שיפרס מפה ויקדש, וכדאמר שמואל לעיל ק). והטעם שאינו מברך ומקדש על כוס אחת, משום שאין עושים מצוות חבילות חבילות דמחזי עליה כמשוי. והגמ' מביאה ראייה שאפשר להבדיל ולקדש על אותה כוס, והגמ' אומרת דשאני היכא שאין לו אלא כוס אחת. והגמ' מוכיחה דאירי אף כשיש לו כמה כוסות, ולכן הגמ' מבארת שהבדלה וקידוש שהם דבר אחד ששניהם קדושת ימים טובים, ומזכיר בהבדלה קדושת יו"ט, ולהכי אפשר לעשותם על כוס אחת, משא"כ ברכת המזון וקידוש.

יש נוהגים להביא כוס נוספת לשבע ברכות, ולא לאומרם על כוס של ברכהמ"ז, (ואין מברכים על השני בורא פרי הגפן כיון שכבר בירך), ורבינו משולם היא אומר הכל על כוס אחת, דשניהם ענין אחד, שהברכת המזון גורם לשבע ברכות. וברכת אירוסין

סעודה כשמואל. (ומה שמצינו שאין להחמיר כב"ש וכב"ה, הני מילי במקום דסתרי אהדדי).

וכתבו הרשב"ם והתוס' שהלכה דבעינן קידוש במקום סעודה, והמקדש לאחרים ואינו אוכל שם, כיון שלהם הוי מקום סעודה יצאו יד"ח, אבל אם אין מי שאוכל שם לא יקדש דהוי ברכה לבטלה.

שיטת רבי יוחנן שיוצאים בקידוש בבית הכנסת ידי חובת קידוש.

שינוי יין - השותה יין והביאו לו יין אחר מחבית אחרת וטעמו שונה א"צ לחזור ולברך בורא פרי הגפן, אמנם אם היין השני משובח יותר מברך עליו ברוך הטוב והמטיב.

אם שינוי מקום מחייב בברכה

האוכל מאכל במקום מסוים והולך משם למקום אחר והוא רוצה להמשיך ולאכול שם מאותו דבר, יש לדון האם הוא צריך לברך ברכה אחרונה לפני שיוצא, וכן האם צריך לברך מחדש במקום השני, או לא, והאם יש חילוק בזה בין סוגי המאכלים.

ק"א: שיטת רב ושמואל (ק): שכשמקדשים בבית הכנסת והולכים לבית צריכים לחזור ולברך על היין, דעקירה הוי הסח הדעת.

שיטת רב חסדא שאין דין שינוי מקום אלא מבית לבית ולא ממקום למקום - מבית לעליה, ודווקא בדברים שאין טעונים ברכה אחרונה במקומם כגון מים או פירות שאין להם ברכה מיוחדת אלא בורא נפשות, וממילא כיון שהלך הליכתו היא גמר הסעודה, ואין צריך לברך ברכה אחרונה כשיוצא, ויברך ברכה ראשונה במקום החדש, אבל דברים הטעונים ברכה אחרונה במקומם א"צ לברך כשהולך, דעל דעת קביעות הראשונה הוא הולך, וכן א"צ לחזור ולברך ברכה ראשונה. והגמ' מבארת שזה שיטת רבנן, אבל שיטת רבי יהודה דאף בדברים הטעונים ברכה אחרונה במקומם, דווקא בהניחו מקצת חברים אין דין שינוי מקום, אבל אם לא הניחו מקצת חברים יש דין שינוי מקום, ותניא כוותיה דרב חסדא אליבא דרבנן, וכן הלכה, ודין זה הוא בין בהולך לבית אחר בין בהולך לשוק וחזור וגומר סעודתו בבית אחר, אבל מפניה לפינה בבית אחד א"צ לחזור ולברך.

אלו דברים טעונים ברכה אחריהם במקומם - שיטת רש"י והרשב"ם שגם שבעת המינים הטעונים ברכת מעין שלש נחשבים שטעונים ברכה אחריהם במקומם.

שיטת רב ששת שלעולם יש דין שינוי מקום.

לרבה מברך על היין ומבדיל ומברך על הנר ומקדש (יהנ"ק), יין ברישא מפני שהוא תדיר, והבדלה קודמת לקידוש כשמואל, והמאור בין ההבדלה לקידוש מפני שצריך להפסיק ביניהם, שהם דברים סותרים.

ללוי מקדש ואח"כ מברך על הנר והיין ומבדיל (קני"ה), הקידוש קודם להבדלה כרב, ואינו מברך בתחילה על היין מפני שזה רחוק מההבדלה שתיקנו שתהיה על היין, אבל קידוש שייך על הפת, ואח"כ על המאור כדי לסמוך יין להבדלה, והבדלה בסוף כשאר מוצאי שבתות. והרשב"ם גורס שללוי יהנ"ק ולרבה קני"ה.

לרבנו מקדש ואח"כ מברך על היין ועל הנר ואח"כ מבדיל (קני"ה), קידוש קודם להבדלה כרב, וצריך לסמוך יין להבדלה, או מפני שרוצה להפסיק בין קידוש להבדלה כמה שאפשר.

למר בריה דרבנא מברך על הנר ואח"כ מקדש ומברך על היין ומבדיל (נקי"ה), כנ"ל לרבנו, אלא שמקדים מאור ככל מוצאי שבת לפי שנהנה ממנו תחילה, וא"א לאומרו בין יין להבדלה דאז יש הפסק בין יין להבדלה.

למרתא בשם רבי יהושע מברך על הנר ועל היין ומבדיל ומקדש (ניה"ק).

לרבי בשם רבי יהושע בן חנניה, מברך על הנר ומבדיל ומברך על היין ומקדש (נהי"ק), דיש ללוות את המלך לפני שמקבלים את השר, ומקדים נר מפני שרוצה לסמוך ליין גם קידוש וגם הבדלה.

ואם מצרפים להנ"ל גם ברכת הזמן, כגון ביו"ט ראשון, לרבא מברך על היין ומקדש ומברך על הנר ומבדיל ומברך על הזמן (יקנה"ז), שהזמן לבסוף כבכל מקום, שהרי יכול לאומרו אפי' בשוק, וכן הלכה, דאם יבדיל בתחילה מחזי דקדושת שבת עליו כמשוי. ולאביי ברכת הזמן קודמת לברכת הנר ולהבדלה (יקזנ"ה), שמאחר שמתחיל לקדש יאמר גם זמן, שאם אין כאן קידוש אין כאן זמן.

ק"ג: האם צריך לחזור ולברך על היין בשותה כמה כוסות - רבא בירך על היין של ברכת המזון למרות שכבר בירך לפני כן על היין, ולא דווקא בבי ריש גלותא שיש ספק אם יביאו לו עוד יין, וממילא לא היה דעתו על כוס נוספת, וכל כוס היא כתחילת סעודה, אלא אפי' כשדעתו לשתות עוד חזר ובירך, כמו שאמר רב ייבא סבא לתלמידי דרב בשם רב דכיון שאמרו "הב לן וניבירך" יש כאן הסח הדעת, ואסור לשתות עוד אלמא

ונישוואין אומרים על שני כוסות, כיון דרגילים זה בלא זה, ומפני שמפסיקים ביניהם בקריאת הכתובה.

סדר ברכות ההבדלה

כאשר האדם צריך לברך כמה ברכות יחד, ישנם כמה כללים איזה ברכה צריך להקדים, כגון דין תדיר קודם, או אין מעבירין על המצוות, וכו'. הגמרא מביאה כמה שיטות מה יעשה אדם שצריך לעשות הבדלה וגם לברך ברכת המזון, או שליל יו"ט שחל במוצאי שבת שצריך לעשות גם קידוש וגם הבדלה, ולפעמים צריך לברך גם שהחיינו, מה יקדים.

ק"ג. סדר ברכות ההבדלה וברכת המזון - שיטת ר"מ שלב"ש מברך על הנר ועל המזון ועל הבשמים ואח"כ מבדיל, אם אין לו אלא כוס אחת, ולב"ה מברך על הנר ועל הבשמים ועל המזון ואח"כ מבדיל. ולר"י לכו"ע מברך על המזון תחילה מפני שנתחייב בו בגמר סעודתו, ואין מעבירין על המצוות, ומבדיל בסוף, והמחלוקת היא בנר ובשמים שלב"ש הנר קודם ולב"ה הבשמים קודמים, ונהגו העם כב"ה אליבא דר"י. ובגמ' ק"ב: מובא מהברייתא שמברך על היין מפני שהוא תדיר ואח"כ על המאור ועל הבשמים כב"ש, ואח"כ מבדיל על הכוס שמפני שהיא ארוכה אומרה לבסוף, ואם אין לו אלא כוס אחת מניחו לאחר המזון ומברך את כולם על כוס זו.

למה הבינה הגמ' שדווקא בשביעי של פסח מדובר שאין לו אלא כוס אחת - הרשב"ם מבאר שביו"ט ראשון יש הרבה יין דנתן אפי' עני שבישראל לא יפחתו לו מד' כוסות של יין, משא"כ בשביעי של פסח שאם הוא עני אין לו אלא כוס אחת.

סדר הברכות ביו"ט שחל במוצאי שבת

אין מברכים על הבשמים ביו"ט, מפני שגם ביו"ט יש נשמה יתירה.

לא פליגי האמוראים דלהלן אלא ביו"ט דאיכא קידוש, אבל בסתמא מודו שמברך על היין ועל המאור ומבדיל.

לרב מברך על היין ומקדש ומברך על הנר ומבדיל (יקנ"ה) היין קודם לקידוש מפני שהוא תדיר, והקידוש עדיף מהבדלה, אי נמי אם יבדיל ברישא נראה שקדושת היום עליו כמשוי, ונר קודם להבדלה כשאר מוצאי שבתות.

לשמואל מברך על היין ואח"כ על הנר ומבדיל ומקדש (ינה"ק), הבדלה קודמת לקידוש כמשל דר' חנינא להלן, וממשיך סדר הבדלה כשאר מוצאי שבתות, ואח"כ מקדש.

עוד בענין מנין ההבדלות - בברייתא תני שהרגיל אומר הרבה הבדלות, ומי שאינו רגיל אומר הבדלה אחת, וכדעת בנם של קדושים (והוא רבי מנחם בר סימאי, שלא הסתכל בצורת מטבע), אבל י"א שאומרים ג' הבדלות וכן נהגו העם עפ"י תנאים אחרים שהיו בימיו.

איזה הבדלות יאמר - לריב"ל יאמר מעין הבדלות האמורות בתורה, ולמ"ד שצריך לומר ז' הבדלות היינו בין קודש לחול, בין אור לחושך, בין ישראל לעמים, בין יום השביעי לששת ימי המעשה (אינו ממנין ההבדלות אלא מעין חתימה, וכולהו הבדלות כתיבי חוץ מהבדלה זו), בין טמא לטהור, בין מים העליונים למים התחתונים, בין לויים לישראלים, ובין כהנים ללויים. ואין לומר בין הים לחרבה, כיון שאינו כתוב בתורה.

חתימת ההבדלה - בברייתא נחלקו אם חותם ברוך סודר בראשית, שבמוצאי שבת התחיל הקב"ה לסדר מעשה בראשית או ברוך יוצר בראשית, או ברוך מקדש ישראל שמכל העולם שיצר לא קידש אלא ישראל, וכן לרב חותם מקדש ישראל, ואביי לייט על מי שחותם כך, לשמואל חותם המבדיל בין קודש לחול, ולריב"ל החותם מקדש ישראל ומבדיל בין קודש לחול מאריכין לו ימיו ושנותיו, ואין הלכה כמותו לפי שאין חותמין בשתים, אלא כשמואל שהרי לייט אביי על רב.

פתיחה וחתימה בברוך

אדם שבא לברך ברכה, צריך לפתוח את הברכה בברוך, וכן לחתום בברוך, מלבד מקומות מסוימים שדי לפתוח בברוך או לחתום בברוך, וכדלהלן.

ק"ד: בהבדלה ובברכת המצוות והפירות - עולא אמר בהבדלה ברוך המבדיל בין קודש לחול ותו לא, מה שלא חתם בה בברוך אעפ"י שכל הברכות כולן פותח בברוך וחותם בברוך, משום שבברכת המצוות כגון ציצית ולולב פותח בה בברוך ולא חותם או חותם ולא פותח לפי שאין בהם רבוי דברים, וברכת הבדלה היא הודאה כמו ברכת המצוות, ואינו מפסיק בה בדבר אחר, משא"כ ברכת יוצר אור שיש בה תחינה, וברכת אבות שיש בה רצון. ואע"פ שברכת הבדלה היא סמוכה לברכת המאור היא פותחת בברכה שלא יראה כברכה אחת, ובירושלמי מפרש מפני שרבי היה מפזרם. וכן בברכת הפירות פותח ואינו חותם.

בהמ"ז אסוחי דעתא הוא וצריך לחזור ולברך לאחר בהמ"ז והכי נהגינן. אמימר בירך על כל כוס בסעודה מפני שהסיח דעת בכל כוס מלשתות עוד ונמלך. מר זוטרא בירך על הכוס הראשונה והאחרונה, כתלמידי דרב. ורב אשי בירך רק על הראשונה דסבר שאין הלכה כתלמידי דרב, אלא דברכת המזון לא הוי הסח הדעת, ומותר לשתות גם אחר שאמר הב לן ונברך. ולהלכה צריך לחזור ולברך על כוס של ברכת המזון, ואסור לשתות אחרי הב לן וניברך.

למה לא מברכים על יין שבסעודה ברכה אחרונה - הרשב"ם כתב שאע"פ שברכת המזון היא הסח הדעת, א"צ לברך ברכה אחרונה על היין שבסעודה, דברכת המזון פוטרנו, שאם סגי במעין שלש כ"ש שמועיל ג' ברכות.

דיני הבדלה

לעיל הובא שרבי יעקב בר אבא נזדמן לביתו של רבא במוצאי שבת, ודן עימו מתי צריך לברך הגפן על כוס של ברכת המזון. הגמ' מביאה עוד דינים שדנו שם לענין הבדלה, ועוד מדיני הבדלה שנאמרו ע"י אמוראים אחרים.

אבוקה להבדלה - שמשו של רבא הדליק אבוקה מנר לצורך ההבדלה, מפני שאבוקה להבדלה מצוה מן המובחר.

מנין ההבדלות - לרבי יהודה הנשיא אומר בהבדלה רק המבדיל בין קודש לחול, אבל לרבי אושעיא הפוחת לא יפחות מג' הבדלות והמוסיף לא יוסיף על שבע.

ק"ד. סיום ההבדלה - מה שהוסיף רבא אחרי ג' ההבדלות ואמר "בין יום השביעי לששת ימי המעשה" אינו ממנין ההבדלות, אלא מפני שלשמואל צריך לומר מעין החתימה סמוך לחתימה. ובפומבדיתא הצריכו מעין הפתיחה סמוך לחתימה, ונ"מ אם ביו"ט שחל להיות אחר השבת שהחתימה היא "המבדיל בין קודש לקודש" צריך לומר "בין קדושת שבת לקדושת יו"ט הבדלת", וכן אנו עושים כדי לצאת מהמחלוקת.

מתי צריך להבדיל - מבדילים במוצאי שבתות ויו"ט ויוה"כ, ובמוצאי שבת ליו"ט, ובמוצאי יו"ט לחול המועד, אבל לא במוצאי יו"ט לשבת, שאין דרך ללוות את השר כשהמלך נכנס.

שבת שימשיך בסעודתו, וכשיגמור סעודתו יבדיל, ודווקא אם התחיל באכילה, אבל השותה מבעוד יום צריך להפסיק דשתיה אינו דבר חשוב, וכן אסור להתחיל באכילה כשיצא היום, או לשתות יין ושיכר, אבל מים מותר להתחיל לשתות לפני הבדלה (אבל לפני קידוש לא מפני כבוד שבת), וכן הלכה, ורב הונא אמר שיש לחשוש מאסכרה, אבל רבנן דבי רב אשי לא חששו לזה בשתית מים.

מי שלא קידש בערב שבת מקדש והולך כל היום כולו, והא דקתני שאין מקדשים ביום, היינו כשקידש בלילה, ומה שמצינו שמי שיש לו כוס אחת מקדש עליו בלילה, ולא ממתין למחר ויוצא בו ידי כבוד יום וידי קידוש אעפ"י שכבוד יום קודם לכבוד לילה אם אין לו הרבה יין או מיני מגדים, משום דחביבה מצוה בשעתה, (כמו שמצינו שמקטיר חלבים ואברים בשבת אע"ג דכשרים כל הלילה), וזרזים מקדימים למצוה, דעיולי יומא כל כמה דמקדמינן ליה עדיף (משא"כ לגבי הבדלה אם אין לו אלא כוס א' מבדיל אחרי שבירך על היין המאור והבשמים לאחר הסעודה, כדי שלא תהיה השבת כמשוי).

בליל שבת ויו"ט מקדש ומזכיר היום רצה והחליצו בשבת, ויעלה ויבוא ביו"ט בברכת המזון, וביום מזכיר ואינו מקדש, רק בורא פרי הגפן.

כבוד יום קודם לכבוד לילה אם אין לו הרבה יין או מיני מגדים.

ק"ה: המבדיל בתפילה חוזר ומבדיל על הכוס.

ברכת המזון טעונה כוס.

כוס של ברכה צריכה שיעור רביעית לוג.

המברך צריך שיטעום מן היין ואם לא טעם המברך אלא אחד מן השומעים יצאו יד"ח אפי' אם הטועם קטן. וביו"כ אינו מבדיל משום שאסור לשתות, ואין לתת לקטן לשתות דילמא אתי למיסרך.

גם מי שטעם קודם הבדלה יכול להבדיל ולא ימתין עד למחר קודם אכילה.

ק"ו: אפשר לומר שתי קדושות על כוס אחת אם אין לו אלא כוס אחת.

ברכה הסמוכה לחברתה כגון י"ח ברכות, וברכה אחרונה שבק"ש מפני שנחשבת סמוכה לברכה שלפני ק"ש שהרי מחובר אמת ויציב לסופו של ק"ש, רק חותם בברוך. בברכה הסמוכה לחברתה הטעם שאינו פותח משום שחתם בראשונה. ונאמן אתה הוא שאחרי ההפטרה היא המשך של הברכה הראשונה, שכולה נאמנות ואמיתות המקום. ברכת לעסוק בדברי תורה והערב נא הם ברכה אחת. והללוק שאחר ההלל היא סמוכה לברכה ראשונה. וכן יראו עינינו להשכיבנו, וישתבח לברוך שאמר, (וא"כ אין להפסיק בין ברוך שאמר לישתבח), וי"מ שברכה שאחר פסוקים א"צ לפתוח בברוך, משום שבלא פתיחה ניכרת ההתחלה.

ברכת הטוב והמטיב שבברכת המזון אע"ג דסמוכה לחבירתה רק פותח בה בברוך מפני שהיא ברכה בפני עצמה שנתקנה על הרוגי ביתר, הטוב שלא הסריחו והמטיב שניתנו לקבורה, (ואנו מאריכים קצת כדי לומר בה ג' מלכויות) ואינו חותם דכולה חדא הודאה היא.

ובשאר הברכות פותח וחותם.

ברכת אלוקי נשמה וברכת אתה הוא עד שלא נברא העולם, ותפילת הדרך, חותם בברוך ואינו פותח מפני שאינם ברכות אלא שבח ותפילה בעלמא.

ברכה שאחרי מגילת אסתר חותם הקל הנפרע לעמו ישראל מכל צריהם הקל המושיע, לפי שהיא ארוכה. ובבורא נפשות חותם בא"י חי העולמים.

דיני קידוש והבדלה

כתיב "זכור את יום השבת לקדשו", והיינו לזכרו בדברי שבח וקידוש, וצריך שזכירה זו תהיה על היין. דעת הרמב"ם שלומדים מהפסוק הנ"ל גם הבדלה, והיינו שצריך להזכיר את קדושת השבת בכניסה וביציאה, וי"א שהבדלה דרבנן וקרא אסמכתא בעלמא, ואם הבדיל בתפילה לכו"ע הבדלה על הכוס דרבנן. ולהלן יבוארו כמה מדיני קידוש והבדלה, ודיני הכוס.

ק"ה. אכילה לפני קידוש - מי שהתחיל לאכול בערב שבת, וקידש היום, לרב המנונא א"צ להפסיק הסעודה בעקירת שלחן כדי להפסיק בין סעודת חול סעודת שבת, דשבת קובעת לקידוש שכיון שאסור לאכול בלא קידוש הוי הפסק, ודי בפריסת מפה וקידוש, וכמו שמצינו ששבת קובעת למעשר שאפי' אכילת עראי קובעת למעשר, דאכילת שבת נקראת עונג ונחשבת כאכילת קבע.

אכילה לפני הבדלה - שבת אינה קובעת להבדלה, והיינו שא"צ להפסיק אכילתו כשיצא היום, דזהו כבוד

ואח"כ נוטל ידיו. וכתב הרשב"ם שהגמ' לא מחלקת בין מקדש על פת למקדש על יין

קידוש על הפת - לשיטת הרשב"ם אפשר לקדש על הפת, והמקדש על הפת אומר ויכולו ומברך המוציא ואינו אוכל ואינו פורס עד לאחר הקידוש.

הבדלה על הפת - אף לשיטת הרשב"ם שאפשר לקדש על הפת הבדלה אינה שייכת על הפת, ואם אין לו יין במקום שרגילים לשתות יין, יבדיל בתפילה. ובסידור רב עמרם מבוואר שביו"ט שחל במוצאי שבת אפשר להבדיל על הפת, כיון שהקידוש עיקר וההבדלה טפילה.

מי שטעם קודם קידוש לרב אינו מקדש כל הלילה, אלא למחר קודם סעודה, **ואם טעם לפני הבדלה לרב הונא בשם רבו רב מבדיל דבהבדלה אין להחמיר כ"כ**, ולרב אסי אינו מבדיל, לשמואל י"א שמקדש ומבדיל, וי"א שאינו מקדש ואינו מבדיל, והלכתא מקדש ומבדיל.

ק"ז. מי שלא קידש בליל שבת מקדש והולך כל היום כולו.

קידוש והבדלה בשאר משקין ובחמור מדינה - חמור מדינה שאין יין באותה העיר אפשר להבדיל עליו, אמנם מים לא נחשבים חמור מדינה. ורב חסדא אמר לרב הונא שהוא שאל את רב אם אפשר לקדש על שיכר של שעורים או תאנים או מפירות הסנה כגון תותים, ולא ענה לו רב, וכ"ש שיכר העשוי מן התמרים שהוא פחות חשוב. וכשם שאין מקדשים עליו כך אין מבדילים עליו. הרשב"ם כתב שהנדון בגמ' הוא במקום שאין יין, (ומשמע דאיירי שהשיכר הוא חמור מדינה), רבי חשב שאפשר לקדש על שיכר שנעשה מי"ג פעמים שנתנו מים על תמרים, וכשראה שגורם לו צער בלילה אמר שאין ראוי לקדש בו, בברייתא תני שאין מקדשים על השיכר, ומשום ר"א ברבי שמעון אמרו שמקדשים על השיכר.

אסור לאדם שיאכל כלום עד שיבדיל.

כמה צריך לטעום מן היין - י"א שמספיקה טעימה כל שהוא, וי"א שלא יצא אם לא טעם מלוא לוגמא, וכן הלכה, ואם טעם אחד מלוא לוגמיו יצאו כולם ידי חובה אע"פ שלא טעמו.

אכילה ושתיה בערב פסח

טעמו פגמו - הגמ' מוכיחה מהברייתא שכוס שטעמו פגמו ואין יכול לברך עליו פעם נוספת. ולרב אשי טעמא דכוס שטעמו פגמו משום שנחסר מן השיעור, אבל אם היה גדול לא פגמו. ורב יעקב בר אידי הקפיד שגם הכד לא יהיה פגום, ומר בר רב אשי הקפיד אף על החבית ודווקא חבית קטנה אבל בשל עץ גדולה א"צ להקפיד, ורב אידי בר שישא הקפיד רק על הכוס שלא תהיה פגומה, לקידוש ולהבדלה ולברכת המזון, ולכל הברכות שתיקנו לסדרם על היין, וברכת בורא פרי הגפן מברך גם על כוס פגום, מפני שאסור להנות מן העוה"ז בלא ברכה. ואם אין לו אלא פגום, לרשב"ם יכול לקדש עליו.

קידוש בלילה - כתיב "זכור את יום השבת לקדשו" מכאן שצריך לזכרה על היין בכניסתו, כדי לקדש את תחילת היום.

קידושא רבה - כתיב "זכור את יום" מכאן שצריך לזכרו על היין גם ביום, ומברך ביום בורא פרי הגפן ושותה מן היין משום כבוד שבת, לחלק בין שבת לחול, והוא כענין שיר שאין אומרים שירה אלא על היין, וכשבא רב אשי למחוזא אמרו לו שיקדש "קידושא רבה" וקראוהו כך משום שבכל הקידושים מברכים הגפן, ורב אשי המתין מלטעום עד שראה אחד טועם, מפני שלא ידע אם רגילים לומר עוד ברכות אח"כ.

מי שלא הבדיל במוצאי שבת מבדיל עד יום רביעי ואין רביעי בכלל, כמו שלענין גיטין הנותן גט לאשה ע"מ שתתני לי מאתים זוז אחר השבת או לפני השבת עד רביעי נחשב אחרי שבת, ומרביעי נחשב לפני שבת, ואין מברך על האור אלא במוצאי שבת שהוא תחילת ברייתו. וי"א (ק"ז). שיכול להבדיל רק ביום ראשון כל היום. ולהלכה מבדיל עד יום רביעי.

ק"ו: מי שנטל ידיו לפני הקידוש לרב ברונא אליבא דרב לא יקדש בעצמו. הרשב"ם מבאר הטעם מפני שהקידוש הוא הסח הדעת בין הנטילה לאכילה, ויצטרך לחזור ולנטול ידיו משום "תיכף לנט"י סעודה", אלא אחר יקדש והוא יצא יד"ח בשמיעה ושתיה, וזה אינו הסח הדעת כיון שהוא עצמו אינו מברך. וא"צ נט"י בשביל הקידוש דהנטול ידיו לפירות הרי זה מגסי הרוח. ולא יקדש ויחזור וינטול ידיו פעם נוספת משום ברכה לבטלה. וכ"ש שהנטול ידיו לא יבדיל. והגמ' דוחה את דינו של רב ברונא ממה שרב היה מקדש לפעמים על יין ולפעמים (-כשהיה רעב) על פת, ומבואר שהקידוש לאחר נטילה אינו הסח הדעת. וכן הלכה. אמנם לכתחילה מקדש

שהטעם כדי שלא ישתכר ולא יוכל לגמור את ההלל, ובסעודה מותר לשתות מפני שיין בסעודה אינו משכר).

נירו לכם ניר ואל תזרעו אל קוצים- הגמ' לומדת מזה התר אכילה בערב פסח, לפי הרשב"ם כוונת הגמ' שכמו שחרישה מכינה את הקרקע לזריעה, כך דברים שאינם משביעים מועילים לאכילה. ורש"י מפרש שכוונת הגמ' שיש לטרוח בדבר שאפשר להנות ממנו, ולכן מותר לשמש לאכול.

ק"ח. רב ששת היה בתענית כל ערב פסח, ואין הכרח לבאר שטעמו משום דס"ל שהאיסור הוא סמוך למנחה גדולה, וס"ל כבן בתירא שפסח ששחטו שחרית לשמו כשר וא"כ כל היום הוא זמן פסח (ו"בין הערבים" היינו בין משכלה ערב דאתמול משיעלה עמוד השחר לערב של י"ד), ואע"פ שלא היה פסח בימיו, כיון דאיתסר איתסר, אלא י"ל שטעמו משום שהיה איסתניס, ואם היה אוכל בבוקר לא היה אוכל המצה לתאבון.

הסיבה

בליל הסדר מצוה להניח על שלחנו כלים נאים כפי יכולתו, וכן לאכול את המצה וכו' בהסיבה דרך חירות (כדי שנתעורר לשבח את הקב"ה שגאלנו מעבדות לחרות. מאירי). ולהלן יבואר מתי צריך להסב, איך מיטיבים, ומי צריך להסב.

מתי צריך הסיבה- מצוה צריכה הסיבה כבני חורין, שהרי היא זכר לגאולה, אבל מרור שהוא זכר לעבדות א"צ הסיבה, ד' כוסות י"א בשם רב נחמן שרק ב' כוסות ראשונות צריכות הסיבה מפני שהם תחילת החירות שאומר ההגדה, וי"א בשמו שרק האחרונות צריכות הסיבה מפני שאז הוא זמן החירות אבל בב' הראשונות אכתי עבדים היינו, ולמעשה משום שיש לשון כך ולשון כך, צריך הסיבה בכל הכוסות.

צורת הסיבה- פרקדן שפניו למעלה ושוכב על אחוריו לא שמיה הסיבה, וכן הסיבת ימין לא שמיה הסיבה שהרי צריך לאכול בימין, ועוד דחיישינן שמא יקדים בה קנה לושט ויבוא לידי סכנה, לרש"י איירי על פרקדן, ולרשב"ם על ימין.

מי צריך הסיבה- עני צריך הסיבה. אשה אצל בעלה א"צ הסיבה מפני שהיא כפופה לו ואימתו עליה, וי"מ מפני שאין דרך נשים להסב, ואשה חשובה צריכה הסיבה. בן אצל אביו צריך הסיבה מפני שאינו כפוף לו כ"כ. תלמיד

הגמרא חוזרת לעסוק במה שלמדנו בתחילת הפרק על דיני ערב פסח ודיני ליל הסדר. ומתחילה במה שנאמר בתחילת המשנה (צ"ט:): שאסור לאכול בערב פסח סמוך למנחה, ומבארת ממתי מתחיל האיסור, ומה טעם האיסור, ומה אסור לאכול.

ק"ז: ממתי אסור לאכול בערב פסח- ערבי פסחים סמוך למנחה לא יאכל אדם עד שתחשך, והיינו סמוך למנחה קטנה אחרי גמר ט' שעות, דבערב הפסח היה התמיד קרב בשמונה ומחצה והפסח אחריו, וא"כ במנחה קטנה כבר קרב הפסח והתמיד, וטעם האיסור הוא שמא יאכל את המצה אכילה גסה, אבל סמוך למנחה גדולה שהוא בשש שעות ומחצה (שהוא תחילת זמן עשית התמיד כשיש צורך להקדימו כגון בערב פסח) מותר ולא חיישינן שישב בסעודה ויפשע וישכח מלעשות את הפסח.

אכילה גסה- בגמ' מבואר שהחשש הוא שיאכל את המצה אכילה גסה. וביאר הרשב"ם שבאכילת הפסח אע"פ שהוא נאכל על השובע מ"מ אם יאכלנו אכילה גסה לא חשיב אכילה, והגמ' נקטה מצוה משום שבה כבר באכילה מועטת הוי אכילה גסה. עוד פירש הרשב"ם דנקט מצוה ולא פסח משום שמצה שייכא אף בזמן הזה דליכא פסח.

גם **אגריפס** שהיה רגיל לאכול בתשע שעות - בשעה תשיעית אסור לאכול בערב פסח, משום שכוונתו להמשיך אחרי זמן האיסור, ולא אמרינן שתשע שעות לאגריפס כארבע שעות שלנו, ותהיה אצלו אכילת המצה לתיאבון, וממילא יהיה מותר לו להתחיל לפני זמן האיסור אע"פ שימשך אחרי זמן האיסור. וכתב הרשב"ם שאגריפס היה מלך כשר, והיה ממלכי חשמונאי.

מה מותר לאכול בערב פסח אחרי זמן האיסור- רבי אסי היה אוכל מיני תרגימא פירות ובשר בלא לחם, ורב יצחק היה אוכל ירק לפי שאינו משביע, וכתב הרשב"ם שהיה עושה כך משום דגרייר, ולא היה נוהג כך כי אם בערב פסח, וכן במיני תרגימא, שדברים שאינם משביעים פותחים את הבני מעיים לקבל מאכל הסעודה לתיאבון. והשמש מטביל בבני מעיים של בהמות וגם נותן מהם לפני האורחים כדי שיאכלו מצוה ופסח לתיאבון. ורש"י מפרש שכיון שהוא עסוק בסעודה מותר לו לאכול כיון שהוא יצטער אם לא יאכל ואם יאכל לא יהיה שבע. רבא היה שותה יין כל ערב פסח דחמרא מיגרר גריר ואינו סועד, דמהאי טעמא מותר לשתות בין כוס ראשון לשני ובין שני לשלישי, (אבל בין שלישי לרביעי לא ישתה שכיון שאין ענין לגרור את הלב לאכילה אסור דנראה כמוסיף על הכוסות, ובירושלמי משמע

ר"ע היה אומר "הגיע עת לעמוד" בבית המדרש רק בערב פסח בשביל התינוקות שלא ישנו בלילה אלא ביום, א"נ שלא יתעכבו וירדמו התינוקות, ובערב יו"כ כדי שיאכילו את בניהם.

שמחת הרגל - חייב אדם לשמח בנוי ובני ביתו ברגל, שנא' "ושמחת בחגך", ובמה משמחם, לת"ק משמחם ביין, ורבי יהודה אומר כל אחד בראוי לו אנשים ביין ונשים בבבל בבגדי צבעונים, ובא"י בבגדי פשתן מגוהצים, ולריב"ב בזמן ביהמ"ק אין שמחה אלא בבשר שלמים ועכשיו ביין.

חשבון שיעור רביעית

סוגייתנו עוסקת בחישוב שיעור הנפח של "רביעית", שהוא שיעור לד' כוסות ולדברים נוספים, וחשבון זה הוא לפי חשבון מ' סאה של מקוה. והנה שיעורי אורך כמו אצבע וטפח נמדדות לפי גופו של אדם, ושיעורי נפח כמו ביצה וכו' נמדדות לפי מאכלים. עוד מבואר שבסתמא מידות הנפח הם לפי מידות מדבריות, ואח"כ כשבאו ישראל לירושלים הוסיפו עוד שישית (מלבר) על המידות, ובציפורי הוסיפו עוד שישית.

היה בציפורי קסתא דמורייתא ששיעורה לוג ובה משערים רביעית ע"י חלוקתה לד' כוסות, ותמנייתא והיינו תומן קדמייתא דטבריה יתירה רביעית על התמנייתא שבזמננו וכשהיו שופכים מהתומן הקדום לתומן של זמננו היה נשאר בתומן הקדום רביעית.

שיעור מקוה - צריך לטבול דווקא במי מקוה שנקוו מעצמם למעוטי שאובים, ושיעור המים הוא מים שכל גופו עולה בהם, והיינו אמה על אמה בגובה ג' אמות, ושיעורו חכמים ששיעור המים בשטח זה הוא מ' סאה.

ולפי חשבון מ' סאין של המקוה, יוצא ששיעור רביעית הוא ב' אצבעות על ב' אצבעות בגובה ב' אצבעות ועוד חצי אצבע וחמישית אצבע, וכדלהלן. ונ"מ לשיעור יין לנזיר, ולרביעית דם הבאה משני מתים, ורביעית שמן לרקיקי נזיר, ורביעית יין לד' כוסות.

ביאור רש"י והרשב"ם - ג' אמות של גובה המקוה (כנ"ל) הם י"ח טפחים של אמה על אמה, ואם נחלק את הי"ח טפחים לט"ז חלקים יש בכל חלק טפח וחצי אצבע, וכיון שמקוה שיעורו מ' סאה נמצא שיש בכל טפח וחצי אצבע (והיינו ד' וחצי אצבעות) שתי סאין ומחצה, ובסאה ומחצה (והיינו שלש חמישיות משתי

אצל רבו א"צ הסיבה דמורא רבך כמורא שמים, ודווקא רבו המלמדו תורה אבל שוליא דנגרי צריך הסיבה. שמש צריך הסיבה.

ד' כוסות

חכמים תיקנו לשתות ד' כוסות על סדר ההגדה, וד' כוסות אלו הם כנגד ד' לשונות של גאולה (והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחת), וכן נאמרו טעמים נוספים בזה. ולהלן יבואר מי חייב בזה, ועוד מדיני ד' כוסות.

ק"ח: מי חייב בד' כוסות - חיוב ד' כוסות הוא אף לנשים משום שאף הן היו באותו הנס. ובלא זה היו פטורות משום דפטורות ממ"ע שהזמן גרמא, וכעין דאורייתא תקון. וכתב הרשב"ם שכוננת הגמרא שאותו הנס היינו שבזכות נשים צדקניות נגאלו, וכן נס פורים היה ע"י אסתר ונס חנוכה ע"י יהודית. **תינוקות לת"ק חייבים** מפני שגם הם נגאלו, ולר"י פטורים כשאר המצוות, אלא מחלקים להם קליות - חטיטם קלויים ואגוזים כדי שלא ישנו וישאלו.

שיעור כוס לד' כוסות הוא **רביעית**, כדי מזיגת כוס יפה של ברכת המזון, ששיעורו רובע רביעית, כדי שימזגנו בפי שלוש מים ויעמוד על רביעית. בין בחי בין **במזוג**, דפחות מרביעית לא חשיב שתיה, בין **חדש** שאין טעמו חזק כ"כ ובין **ישן**, וי"מ שישן אין בו טעם יין כ"כ, ולר"י צריך שיהיה בו טעם יין ולא חדש וישן, ושיהיה אדום דכתיב "אל תרא יין כי יתאדם", וכאן רואים גם שצריך טעם יין, שהרי הזהיר שלא ישתכר.

שתאו חי בלא מזיגה ושתה רביעית יצא יד' ד' כוסות ולא יצא יד' חירות דאין זו מצוה שלימה שאין חשיבות אלא ביין מזוג, אמנם ינות שלנו א"צ מזיגה.

שתאן כולן בבת אחת יצא יד' שמחת יו"ט ולא יד' ד' כוסות. לרש"י איירי שעירה את כולם לתוך כוס אחת, והרשב"ם הק' דזה נחשב כוס אחת, ולכן פירש ששתאם רצופים.

אם שתה את **רוב הכוס** והשאר שתו בניו ובני ביתו יצא.

ק"ט. חוטפין מצות בלילי פסחים בשביל התינוקות שלא ישנו, י"מ מגביהים הקערה, וי"מ שאוכלים המצה מהר, וי"מ שחוטפים את הלחם מהתינוקות כדי שלא ישנו מחמת רבוי האכילה.

ללכת לישון, ואדם חשוב אף בביתו חושש משום שהשדים מוסרים נפשם להזיקו, (ועל כן רבא אביי ורנב"י היו עושים להם סימן שיזהרו מזוגות). ואם יצא לשוק בין הכוסות לא חשיב זוגות. ואם שתה ויצא לדרך יאחז אגודלו הימנית בידו השמאלית ואגודלו השמאלית בידו הימנית ויאמר אתם ואני הם שלשה, ואם שמע אותם אומרים אתם ואני הם ארבעה, יאמר אתם ואני הם חמשה, וכו', ואפי' אם שמע קול אדם או קול אשה, והיה מעשה והמשיכו עד למאה ואחד ופקע השד.

באיזה מספר זוגי חוששים לזוגות - לעולא בעשרה או יותר כבר אין חשש זוגות, וכדמצינו שתיקנו י' כוסות בבית האבל. לרב חסדא ורבה בר רב הונא אף שמונה מותר, ד"שלום" היא תיבה שביעית שמצטרפת לטובה ולא לרעה. ולרבה ורב יוסף אף ששה מותר, ד"ויחונך" שהיא תיבה חמישית מצטרפת לטובה ולא לרעה, שבהמשך הדורות היו מקילים ופוחתים בחשש זוגות. ולאביי ורבא אף ארבעה מותר, ד"וישמרך" שהיא תיבה שלישית מצטרפת לטובה ולא לרעה, (ואמר רבא שרבא בר ליואי הוזק מפני שהקשה עליו בשיעור והיה דרכו לעשות כך, ולא בגלל ששתה ד' כוסות). ורב פפא שמע מיוסף שידיא שבשתיים הם הורגים ואפי' בשוגג, ובארבעה מזיקים ורק במזיד. ודווקא ממזיקים אין לחוש בזוגות הנ"ל, אבל מכשפים חושש אף בעשרה. ומעשה באחד ששתה זוגות למעלה משיתסר, והזיקה לו גרושתו ע"י כשפים ומת.

אמיר מלמד מה לומר כשפוגש נשים כשפניות.

ק"י: מי שמקפיד על זוגות יותר מדאי קפדי בהדיה השדים להזיקו, ומי שלא מקפיד כ"כ לא, ומיהו למיחש בעי דאי לא תימא הכי למה הזכירו חכמים חשש זוגות, דהי להם לומר שלא יקפידו בזוגות.

במה יש לחוש לזוגות - רב דימי אמר שיש לחוש בביצים אגוזים וקישואים, ובעוד דבר, וזה הלכה למשה מסיני, וכיון שלא ידוע מהו אותו דבר גזרו רבנן בכל דבר. בקערות וככרות ובכל דבר שגמרו בידי אדם אין בהם משום זוגות. וכן השותה בחנות אין בזה חשש דלא חשיב קביעות, (וי"מ דדווקא בשותה בשתי חנויות), והנמלך, ואורח שאינו יודע אם ישקוהו עוד והוי כנמלך,

סאין ומחצה) יש שתיים וחצי אצבעות וחומש אצבע, ובכל סאה ומחצה יש ל"ו לוגין (שסאה ומחצה הם ט' קבין, וקב הוא ד' לוגין. ובכל אמה על אמה יש ל"ו טפחים), וכל לוג הוא טפח על טפח בגובה שתיים וחצי אצבעות וחומש, ואם נחלק טפח זה ששיעורו לוג כדי להגיע לרביעית הלוג, יוצא לכל רביעית ב' אצבעות על ב' אצבעות, בגובה ב' אצבעות ומחצה וחמישית.

ק"ט: שלחן של ביהמ"ק של זה שעשאו משה שהיה אמתים אורכו ואמה רחבו ואמה וחצי קומתו, אין ראייה שהיה של פרקים ועי"ז יכלו לטובלו במקוה, וגם הרגלים היו מתפרקות, (דאם אינו מתפרק אין אפשר להטביל דבר שרוחבו מצומצם אמה בכלי שהוא אמה על אמה במקוה שבעזרה, או באמת המים ששיעורה אמה), שהרי אפשר לטובלו בים של שלמה שהיה מחזיק מאה וחמישים מקוואות טהרה, ולא היו המים שם שאובים (דאע"פ שמה שמחזיק מ' סאה אינו כלי מ"מ אכתי חשיב שאובין ועוד שהרי כלי נחושת מקבל טומאה גם בשיעור מ' סאה) אלא היה נקב ברגלי השוורים והיו מחוברים למעיין שתחתיהם, (ושיעור מוציא רימון נצרך כדי שהשוורים לא יקבלו טומאה, אבל שיעור חיבור הוא כשופרת הנוד, או כדי שלא יפסיקו השוורים בין הים למעיין).

חשש זוגות

הגמרא אומרת שאין לאדם לעשות דבר אחד שתי פעמים (זוגות) מפני שיש בזה סכנה, ומבואר בגמ' שיש על זה הלכה למשה מסיני, ובטור (או"ח ק"ע) מביא חשש זה להלכה, ובב"י שם תמה שבזמננו אין מקפידים בזה כיון שאין מצוי לבוא עי"ז לידי סכנה.

זוגות - לא יאכל אדם ממאכל אחד שתיים, וכן לא ישתה שתי כוסות, ולא יקנח עצמו שתי פעמים, ואם אכל או שתה שתיים לא יעשה צרכיו ת-שמיש אפי' פעם אחת, דילמא חליש ומיתרע, אבל אם לא אכל או שתה מותר לעשות צרכיו ב' פעמים, משום דחשיב נמלך.

בארבע כוסות של ליל פסח לא חיישינן לזוגות, לרב נחמן לא חוששים משום שהוא ליל שימורים, ולרבא כוס של ברכת המזון מצטרף לטובה ולא לרעה, ואין לחוש אף לכשפים (דלמזיקים בלאו הכי ס"ל לרבא שהרביעי אינו מצטרף). ולרבינא כל כוס היא מצוה בפני עצמה ואין מצטרפין זה לזה.

ק"י. שתית ב' כוסות - אין לשתות שתי כוסות, ודווקא בעומד לצאת לדרך או ללכת לבית הכסא או

בסוף נדתה מריבה עושה ביניהם, ותקנתו שיאמר פסוק שמתחיל בא-ל ונגמר בא-ל או שפותח בלא ומסתיים בלא, לרשב"ם היינו "א-ל מוציאם ממצרים" ו"לא איש א-ל ויכזב".

שתי נשים בשני צדדי השביל המכוונות פניהם זו לזו ודאי עוסקות בכשפים, וילך בדרך אחרת או ילך עם איש אחר או יאמר אגרת אזלת אסיא בלוסיא מתקטלא בחיק קבל שהשדים הללו כבר הרוגים בחיצים.

הפוגש אשה אחר טבילה, מי מהם שמקדים ומשמש מיטתו אוחזת בו רוח זנונים, יתקנו שיאמר "שופך בוז על נדיבים ויתעם בתוהו לא דרך".

הישן בצל דקל יחידי יש בזה סכנה, ובחצר אפי' נופל צל דקל אחר עליו יש בו סכנה, וכן ההולך בצל הלבנה בסוף החודש זו סכנה, ולא יעשה צרכיו או יטה ראשו על דקל קצוץ, ולא ידלג ע"ג דקל אא"כ מניח רגלו עליו.

ק"א: הגמ' מביאה כמה אילנות שרוח רעה שורה על צילם.

הגמ' מבארת כמה דברים בענייני שדים, שמות כמה שדים, שד שתחת הצלף, שדים שתחת העוזרדים, ושדים הנקראים קטב.

המסרק ראשו יבש או שותה מיין המטפטף או נועל נעלים כשרגליו לחות מהרחיצה, דברים אלו מביאים לידי עוורון.

דברים הקשים לעניות - התולה לחם בסל קשה לעניות, אבל בשר ודגים לא. וכן מורסן או פרורים בבית (ובליל שבת ורביעי שרו מזיקין עליהם), או המניח קערה על פי הכד קשה לעניות, (והשותה מים מהקערה קשה לברוקת).

ק"ב: הגמ' מביאה כמה דברים שהעושה אותם מפחד בלי לדעת ממה.

אוכלים ומשקים תחת המיטה רוח רעה שורה עליהם אפי' מחופים בברזל.

אין לשתות מים בלא נר בלילי רביעי ושבת ואם שתה מסתכן, ואם רוצה לשתות יאמר ז' קולות שאמר דוד על המים ואח"כ ישתה, או שיאמר וכו'. וכן אין

ואשה שאינה קבועה לשתות אין בהם משום זוגות, ובאשה חשובה חיישינן.

ספק זוגות אדם שמספתק אם שתה זוגות, ו"א לחומרא שישתה עוד, וזה מצטרף רק אם שתה זוגות, ו"א לקולא שלא ישתה, כדי שלא לגלות דעתו שהוא מקפיד על זוגות.

מה מצטרף לזוגות - איספרגוס משקה העשוי מכרוב ומיין מצטרף לטובה ולא לרעה כיון שהוא עשוי לרפואה. תרי דחמרא וחד דשיכרא לא מצטרף, תרי דשיכרא וחד דחמרא מצטרף. אם שתה שתי כוסות שלפני הסעודה כוס שבתוך הסעודה מצטרפת, אבל אם שתה שתי כוסות בסעודה אין כוס שלפני הסעודה מצטרפת, ו"א שמצטרפת, כוס שאחר הסעודה לכו"ע אינה מצטרפת. כל משקה מזוג מצטרף שהכל נחשב כמין אחד, חוץ ממים מזוגים, ו"א שאף מים שמזוג חם בקר או להיפך מצטרפים.

דברים שיש בהם סכנת מיתה או נזק

הגמרא מביאה דברים נוספים (מלבד זוגות שנתבאר עניינם לעיל) שצריך האדם להזהר בהם מפני חשש רוח רעה או כשפים או שדים או שבטבעם הם מזיקים או נזק סגולי.

ק"א. ארבעה דברים העושה אותם דמו

בראשו משום רוח רעה **ומתחייב בנפשו** -

הנפנה בין דקל לכותל כשאין שם ד' אמות שאין לשד מקום לעבור בין דקל לכותל, וליכא דרכא אחרינא לשד לעבור, ולכן הוא מזיק לו.

העובר בין ב' דקלים ובדלא פסקינהו רה"ר דכיון דשכיחי רבים אין לו רשות להזיק את הרבים.

השותה מים שאולים ודווקא ששאלם קטן, ודווקא בשדה שאין המים מצויים, ודווקא במים, ולא יין ושיכר.

העובר על מים שפוכים ודווקא כשלא פיזר עליהם עפר, ולא רק לתוכם, ולא זרחה עליהם השמש, ולא עברו שם ס' פסיעות, וברוכב על החמור או נועל מנעלים אין חשש, אבל במקום שיש חשש כשפים אף בכל התנאים הנ"ל חושש.

לא יעבור איש בין שני נשים כלבים או דקלים, ו"א אף חזירים ו"א אף נחשים, אשה העוברת בין שני אנשים אם היא בתחילת נדתה הורגת אחד מהם, ואם

יתפסו אותם ויטלו כל מה שיש להם. ולא יעמדו בפני שור שחור שעולה מהאגם ביומי ניסן.

מרחיקים משור תם נ' אמה וממועד כמלוא עיניו, וכו'.
הגמ' מביאה הדברים המביאים לידי צרעת.

בית שיש בו חתול אין ללכת בו יחף, וי"א שבית שאין בו חתול אין ללכת בו בחושך.

רבי ישמעאל ברבי יוסי ציווה את רבי שלא יעשה דין מול ג' אנשים שהם יתאגדו נגדו ושניים מהם יעידו לטובת השלישי, ולא יעמוד על המקח אם אין לו מעות כדי שלא יפסיד את המוכר מלמכור לאחר, ולא יזקק לאשתו שהיתה נדה דאורייתא בלילה הראשון אחרי טבילה אם ראתה באותו יום, כיון שהחזק מעינה פתוח ושמה תראה בשעת תשמיש, ועכשיו החמירו לשבת ז' נקיים.

רבי יוסי ברבי יהודה ציווה את רבי שלא יצא יחידי בלילה בליל רביעי ובליל שבת (וכדלהלן), ולא יעמוד לפני הנר ערום (שזה גורם שיהיה נכפה, והמשמש לאור הנר בניו יהיו נכפים, והמשמש על מיטה שתינוק פחות מגיל שנה ישן עליה לצד רגלי המשמש יהיה התינוק נכפה, ואם מניח ידו עליו אין בזה חשש), ולא יכנס למרחץ חדש י"ב חודש שמא תשבר הרצפה ויש תחתיה מים.

המזיקים מצויים בליל רביעי ושבת ולא בשאר לילות, מפני שזה הזמן שהשאר להם רבי חנינא בן דוסא, ואביי סילקם מן הישוב לגמרי, אבל פעמים נכנסים כדי להביא את סוסיהם שנשטמו מהם.

ק"ג. רב אמר לרב אסי שלא יגור בעיר שאין הסוס צונף ששומר מאויבים וגנבים ואין הכלב נובח, או שראש העיר רופא ואינו עוסק בצרכי ציבור, ולא ישא ב' נשים שיעוצו עליו עצות רעות, ואם נשא שניה שישא שלישית כדי שהיא תגלה לו.

רב אמר לרב כהנא שעדיף להתעסק בנבילה מאשר לחזור ממקח, או להתפרנס מפשיטת נבילה בשוק מאשר לומר כהנא אנא או גברא רבה אנא, וכשיוצא לדרך אפי' למקום קרוב יקח אתו מזונות אע"פ שהם בזול.

לשתות בלילה מן הנהרות והאגמים מפני סכנת עוררון, מאי תקנתיה וכו'.

אף לר"ע דס"ל **עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות** מ"מ לא יפחות מד' כוסות בליל פסח משום פרסומי ניסא, ובשבת צריך דבר מועט והיינו כסא דהרסנא, כדתנן הוי עז כנמר וכו' כלומר התחזק במצוות יותר משהיכולת בידך.

הנהגות טובות שציוו ולימדו התנאים והאמוראים

הגמרא (ק"ב. – ק"ד.) מביאה הרבה הנהגות שלימדו התנאים והאמוראים, כיצד ינהג האדם בענייני התורה, או בענייני שאר הנהגותיו ומידותיו, לפי דרך התורה והחכמה, ובה יצליח במעשיו ולא יגיע לו נזק או חטא.

ר"ע ציווה את רבי יהושע בנו שלא ילמד בגובהה של עיר מפני שהעוברים ושבים יבטלוהו ממשנתו, ולא ידור בעיר שראשיה ת"ח שהם טרודים בלימודם ולא בצרכי העיר, ולא יכנס לביתו פתאום, שמא הם עושים מילתא דצניעותא, וכ"ש לבית חברו, וישכים לאכול, ויעשה שבתו חול ולא יצטרך לבריות, ויעשה שותפות או יקנה או ימכור למי שהשעה משחקת לו.

כשהיה ר"ע חבוש בבית האסורים לא רצה ללמד את רשב"י תורה, אע"פ שיותר משהעגל רוצה לינוק הפרה רוצה להניק, ואמר לו שילמד מרב גדול ויאמר שמועותיו משמו, וכשמלמד את בנו לימוד חדש ילמדו מספר מוגה, דשבשתא כיון דעל על, ולא ישא גרושה מפני שיש ד' דעות במיטה, וי"א שגם באלמנה שייך דבר זה, ואם רוצה מצוה שישתכר ממנה ילוח מעות על הקרקע לאכול פירות וינכה לו מעט מהחוב, וזה מצוה כי יש ללוח ריוח שהוא צריך למעות ולסחורה, ואם רוצה מצוה שיהיה על ידה גוף טהור ישא אשה ויוליד בנים.

ק"ב: רבינו הקדוש ציווה את בניו שלא יגורו בשכנציב, משום שבני העיר ליצנים וימשכום אחריהם. ושלא ישבו על מיטת ארמית- י"מ שלא ישכבו בלי ק"ש, וי"מ שלא ישאו גיורת שהרושם נשאר, וי"מ כפשוטו מפני שארמית אחת שהיתה חייבת מעות לרב פפא שמה תינוק מת מתחת והמיטה ואמרה לו לשבת על המיטה והעלילה עליו שהוא הרגו. ולא יעלימו מכס שמא

ק"י"ג: הקב"ה אוהב את מי שאינו כועס ומי שאינו משתכר ומי שאינו מעמיד על מידותיו. והקב"ה שונא את מי שמדבר אחד בפה ואחד בלב, והיודע עדות לחבירו ואינו מעיד לו, והיודע דבר ערוה בחבירו ומעיד עליו יחידי, דכיון שאינו נאמן הרי הוא מוציא שם רע ועובר על "לא תלך רכיל", ואם נאמן על רבו כשניים מותר לספר לו. והרואה בחבירו דבר עבירה מותר לשנאתו שהרי הוא יודע שהוא רשע, (וי"א מצוה לשנאתו), ועל זה נאמר "כי תראה חמור שונאך רובץ וכו'".

הרחמנים והרתחנים ואניני הדעת יותר מדאי, **חיים אינם חיים** שאין להם מנוחה.

כלבים תרנגולים והחברים **שונאים זה את זה** וי"א אף הזונות וי"א אף ת"ח שבבבל, והגרים והעבדים והעורבים אוהבים זה את זה.

דל גאה, ועשיר המכחש, וזקן מנאף, ופרנס המתגאה על הציבור בחינם והיינו שאינו עומד להם בשעת דחקם, **אין הדעת** של הבריות **סובלתם**, וי"א אף המגרש אשתו פעם ראשונה ושניה ומחזירה, ויש חולקים בזה.

כנען ציוה את בניו והיינו שכך מנהג הכנענים לאהוב זה את זה ולאהוב גזל וזימה ולשנוא את אדוניהם ולא לדבר אמת, וצריך להזהר מהן מדברים אלו.

הסוס אוהב זנות ומלחמה ורוחו גסה ומואס בשינה ואוכל הרבה ומוציא מעט. וי"א שרוצה להרוג את בעליו במלחמה.

יהודי שאין לו אשה, או שאין לו בנים מחמת פשיעתו, או שאינו מגדל בניו לת"ת, או שאינו לובש תפילין או ציצית או מזוזה או מנעלים - **הרי הם מנוודים לשמים**, וי"א אף מי שאינו מיסב בחבורה של מצוה כגון סעודת ברית או נישואי בת כהן לכהן.

רבי יוסי בן הוצל לימד שאין שואלים בכלדיים י"מ בעלי אוב והרשב"ם דוחה דכתיב "אל תפנו אל האבות", וי"מ חוזים בכוכבים, שנא' "תמים תהיה עם ד' אלוקיך" בטח בו על כל מה שיקרה לך. והיודע בחבירו שהוא גדול ממנו אפי' בדבר אחד חייב לנהוג בו כבוד, והיושבת על דם טהור אסורה לשמש עונה אחת לרש"י הכונה יום ולילה,

רב אמר לחייא בנו שלא ישתה סם כיון שיתרגל לזה ויצטרך להוציא כסף רב, ואפי' הנצרך לרפואה עדיפה רפואה אחרת, ולא יפסע פסיעה גסה הנוטלת מאור העיניים, וי"מ שלא יקפוץ על אמת המים כדי לקצר דרכו, ולא יעקור שן שסופה להתרפא, ולא יתגרה בנחש או בנכרי, (שהמתגרה בנכרי או בנחש או בתלמיד כשהם קטנים, יכולים להזיק לו כשיגדלו).

רב לימד את איבו בנו מילי דעלמא אחרי שלא הצליח ללמדו תורה, שימכור מיד את כל הסחורה שהוא בא למכור כדי שיוכל לקנות דבר אחר ולמכרו, ומכל מכירה יכול להיות שיתחרט אם הדבר התייקר מלבד יין שאם היה נשאר בידו שמא היה מחמיץ, ולא ימכור בהקפה, ורווח מועט במקום קרוב עדיף מרווח גדול במקום רחוק, וימחר לעשות מתמרים שיכר שמא יאכלם, אם יש לו עד ג' סאין (הגמ' מבארת את הרווח שהרוויחו אלו שעשו שיכר, ונקראים סודנא מפני שזה סוד נאה להתעשר ומביא לגמ"ח לעזור לעניים).

כל דבר הרשום בשטר מ"מ עדיין צריך גביה ויש בזה טירחה, וכל אשראי מוטל בספק, והמעות שמקבל הם רעות משום שפורע לו מעט מעט.

אנשי ירושלים אמרו שמי שיוצא למלחמה יצא אחרון כדי שאם יברחו יכנס ראשון לביתו, ושיעשה שבתו חול ולא יצטרך לבריות, ויתעסק עם מי שהשעה משחקת לו, ולא יעשה דברים במקום מגולה משום מעשה שהיה בודד ובת שבע, וימחר להשיא בתו שבגרה ואם אינו מוצא שישחרר עבדו ויתן לה, ויזהר באשתו מחתנה הראשון משום ערוה ומשום ממון שמבזבזת לו מממונו.

הדר בא"י והמגדל בניו לת"ת והמשייר מסעודתו יין שיש לו מעט יין ומונע שתייתו כדי להבדיל על היין במוצאי שבתות הם **מנוחלי עוה"ב**.

הקב"ה מכריז בכל יום לשבח על רווק שגר בכרך ואינו חוטא (אם מצוי בשוק כגון רב חנינא ורב אושעיא שלא הסתכלו בזונות ומשו"ה נקראו קדושים), ועל עני המחזיר אבידה לבעליה, ועל עשיר המעשר פירותיו בצינעא.

אכילת מרור למי שטיבל טיבול ראשון בחזרת-

ק"ד: גם מי שאכל חזרת בטיבול ראשון, צריך לחזור ולאכול חזרת ולטבל אחר אכילת המצה.

יש לקיש מבאר שהטעם הוא משום שמצוות צריכות כוונה ושמה לא נתכוון בראשון לשם מרור, כיון שבירך עליו אדמה כשאר ירקות ומצות מרור היא אחרי אכילת המצה, וס"ל לר"ל שלא היו אוכלים מרור ב' פעמים בשביל הכר לתינוקות, אלא היו עושים טיבול בשאר ירקות, ומבואר דמצוות צריכות כוונה. וס"ל לר"ל שזו דעת רבי יוסי שאמר בברייתא שאע"פ שטיבל טיבול ראשון בחזרת מצוה לאכול חזרת אחר אכילת מצוה, ומדקאמר רבי יוסי מצוה למד ר"ל שאינו להכר לתינוקות אלא לשם מצות מרור שלא יצא בטיבול ראשון כיון שלא נתכוון למצוה.

אבל בברייתא אחרת מבואר שאף אם אכל את המרור בלא כוונה יצא, ומבואר שמצוות א"צ כוונה, ולפי זה מה שחוזר וטובל הוא כדי שיהיה הכר לתינוקות שישאלו, ולא השמיענו התנא דין הטיבול בשאר ירקות, כדי שלא נטעה לומר שאם אין לו אלא חזרת לא יטבול אלא פעם אחת.

מרור שהוא דמאי יצא בו יד"ח דאי בעי מפקר נכסיה וחזי ליה.

מרור שאכלו לחצאין כל פעם אכל חצי זית יצא, אם לא שהה כדי אכילת פרס.

ואז מיד **מביאים לפניו** את השלחן ועליו **מצה חזרת** ו**חרוסת ושני תבשילין**, אע"פ שאין החרוסת מצוה, ולר"א ב"ר צדוק הוא מצוה. ובמקדש מביאין לפניו גופו של פסח.

שני תבשילין - לרב הונא שני התבשילים הם סילקא תרדים וארוזא וכ"ש שני מיני בשר, ואין חוששין לריו"ח בן נורי שסובר שאורז הוא מין דגן וחיבים על חימוצו כרת שהרי מבשלים האורז ויוצאים בו יד"ח מצוה. ולחזקיה שני תבשילין הם אפי' דג וביצה שעליו אע"פ שזה נראה תבשיל אחד, ולרב יוסף צריך שני מיני בשר צלוי כנגד הפסח ומבושל כנגד חגיגה, ולרבינא אפי' בשר עם מרק מהני לשני תבשילין.

וכתב הרשב"ם שאין נראה אלא לילה בלבד, בליל מ' לזכר או פ' לנקיבה, גזירה שמה תשמש ותראה כיון שהיא רגילה לראות.

ק"ד: רבי יצחק סתם בשמעתתא הוא רבי יצחק בן אחא, ובאגדתא הוא רבי יצחק בן פנחס.

עדיף לאכול בצל או ירקות כדי שלא יצטרך למכור ביתו ויוכל ולשבת בצל ביתו, ולא להתרגל לאכול מטעמים, ועדיף לפחות מאכילה ושתייה ולהוסיף על הדירה, ומי שרגיל לאכול מטעמים יצטרך להתחבא כשלא יהיה לו מהיכן לפרוע חובותיו.

תחילת סדר ליל פסח ודיניו

הגמרא מתחילה לבאר דיני ליל הסדר, לפי סדר הדברים, והגמרא פותחת בדיני הקידוש שהוא הכוס הראשון, ודיני הטיבול הראשון (כרפס), ואגב זה מבארת הגמרא כמה מדיני אכילת המצה והמרור, ודיני הטיבול השני של המרור בחרוסת, ודין נטילת ידים לדבר שטיבולו במשקה.

מזגו לו כוס ראשון.

סדר ברכת הקידוש והיין - לב"ש מברך על היום ואח"כ מברך על היין או על הפת אם מקדש על הפת, מפני שהיום גורם לשתיית היין שלפני הסעודה, ועוד שהיום מתקדש מיד בצאת הכוכבים קודם הבאת היין, וכשם שהוא קודם לכניסה כן הוא קודם לברכה. ולב"ה מברך על היין ואח"כ על היום, מפני שהיין גורם לקידוש שיאמר שאם אין לו יין או פת אינו מקדש, ועוד מפני שברכת היין תדירה ותדיר קודם, דכתיב "מלבד עולת הבוקר אשר לעולת התמיד" שמקריב תמיד לפני מוסף, וקרא ד"אשר לעולת התמיד" יתירא ללמד שטעם ההקדמה מפני שהוא תדיר. והלכה כדברי ב"ה, דהא נפקא בת קול דהלכה כב"ה, אמנם כאן היתה הלכה כב"ה אף קודם הבת קול, ואף לרבי יהושע הסובר שאין משגיחין בבת קול.

טיבול ראשון - אחרי הקידוש מביאים ירק (ו'הביאו לפניו' לרשב"ם היינו ירק, ולר"ח היינו את השלחן) ומטבילים אותו בחומץ או במים ומלח, ואף כשאין לו ירק אחר אלא חזרת טובל אותה במשקה, לרשב"ם א"צ לטבל בחרוסת, אבל לרש"י ותוס' צריך לטבלה בחרוסת משום קפא. וטעם טיבול זה הוא כדי שיכיר התינוק וישאל, שהרי אין רגילים לאכול ירק לפני הסעודה. וטיבול זה הוא לפני פרפרת הפת - חזרת הנאכלת לשם מרור אחרי אכילת המצה.

ומעולם לא פירשו ממנו, ואינם בכלל "השרץ השורץ על הארץ". אמנם לדעת שמואל פרי שהתליע במחובר אסור, ולדבריו צ"ל שברוב הירקות אין קפא, וטעם ההטבלה בחרוסת היא משום חשש סכנה שלענין סכנה חיישינן למיעוטא.

לא ישהה את המרור בחרוסת שלא תתבטל
המרירות מחמת מתיקות החרוסת (שהרי נותנים בה תפוחים זכר לתפוח) דבעינן טעם מרור.

נט"י לטיבול שני - אף שנטל ידיו בטיבול ראשון של שאר ירקות חוזר נטל ידיו לטיבול שני של החזרת, שמא כיון שצ"ל הגדה והלל הסיח דעתו ונגע בדבר טינוף. אבל בעלמא א"צ שני נטילות, ואם טיבל ולא נתכוון לטבל שוב ונמלך צריך לחזור ולטול ידיו.

טעם מצה ומרור - בלע מצה בלא לעיסה יצא יד"ח "בערב תאכלו מצות" דחשיב אכילה, אמנם לכתחילה בעינן טעם מצה. אבל אם בלע את המרור לא יצא דבעינן טעם מרור זכר ל"וימררו את חיהם". ואם בלע שניהם יחד יצא רק ידי מצה ולא אמרינן דהכא גרע שגם לא טעם טעם מצה וגם לא נגע בגרונו משום שהמרור חוצץ. ואם כרכן בסיב הגדל סביב הדקל לא יצא אף ידי מצה שלא היו ממש בפיו, והוי כזורק אבן לחמת. וי"א שאם בלע מרור יצא מפני שא"א שלא יהיה בו טעם מרור, אבל אם בלע מצה ומרור יחד לא יצא יד"ח מרור, דאין בזה טעם מרור כלל.

הנחת מצה ומרור ועקירת השולחן - לרב שימי בר אשי יניח מצה ומרור וחרוסת לפני כל אחד, לפי שהיה מנהגם להסב על המיטות והיה שלחן נפרד לכל אחד, (ולדין א"צ אלא לפני מי שעושה את הסדר והוא מחלק לכולם). ולא יעקור השולחן אלא מלפני מי שאומר ההגדה (ואנו מסלקים את הקערה לסוף השלחן שנראה כאילו כבר אכלו, כדי שיכיר התינוק וישאל, ואין להוציא את הבשר מהקערה), ולרב הונא לא יניח אלא לפני מי שאומר את ההגדה, וכן הלכה. וטעם עקירת השולחן כדי שיכירו התינוקות וישאלו.

קט"ז. למה נקראת המצה לחם עוני - א' מפני שעונים עליה דברים הרבה. ב' כעני שדרכו בפרוסה ועליה מברך על אכילת מצה. ג' כעני שהוא מסיק ואשתו אופה משום שהוא ירא שמא יתקור התנור, כך במצה הוא מסיק ואשתו אופה כדי שלא יחמיץ.

כמה מצות מביא ועל מה מברך המוציא - כתבו רש"י הרשב"ם ותוס' שצריך להביא עוד ב' מצות שלימות המוציא

קט"ו. באיזה טיבול מברך האדמה ועל אכילת

מרור - אם אכל שאר ירקות בטיבול ראשון מברך עליהם אדמה כדי שלא להנות מהעוה"ז בלא ברכה, וכשאוכל חזרת למרור מברך רק על אכילת מרור מפני שנפטר בברכה שבירך מתחילה. ואם אוכל חזרת בטיבול ראשון לרב הונא מברך כנ"ל, אבל לרב חסדא מברך ב' הברכות בטיבול ראשון, ובטיבול שני יאכל בלא ברכה משום דבעינן ב' טיבולים. והלכה כרב חסדא, ורב אחא היה מחזר לאכול שאר ירקות בטיבול ראשון כדי לאפוקי נפשיה מפלוגתא.

אם אוכל המצה והמרור בפני עצמם או יחד - י"א שלא יאכלם יחד משום דאתי טעם מרור ומבטל טעם מצה, ואף המ"ד שמצוות אין מבטלות זו את זו כיון שהמצוות שוות, מודה שמצוה דרבנן מבטלת מצוה דאורייתא, ומצה בזמן הזה דאורייתא ומרור דרבנן כמבואר בשלהי פרקין. והלל היה כורכם לפסח מצה ומרור בבת אחת ואוכלם, וחלקו עליו חביריו, (לריו"ח חבריו היינו הברייתא שלומדת מ"על מצות ומרורים יאכלוהו", אפי' זה בפני עצמו וזה בפני עצמו, ולרב אשי התנא דברייתא סובר שיוצא בין בכריכה ובין כל אחד בפני עצמו ומיהו חבריו חולקים עליו, ועיין תוס'). וכיון שלא נפסקה ההלכה, אוכלם מצה ומרור כל אחד בפני עצמו בברכה, ואח"כ אוכלם יחד בלא ברכה זכר למקדש כהלל כמו שהיה הלל עושה בזמן שבית המקדש היה קיים, שהיו אוכלים פסחים.

טיבול ראשון ושני

קט"ו: נט"י לדבר שטיבולו במשקה - כל דבר

שטיבולו במשקה צריך נטילה. הרשב"ם מפרש הטעם משום שהידים הם שניות לטומאה, וכל הפוסל את התרומה מטמא משקין להיות תחילה.

צריך ליטול ידיו לפני טיבול ראשון. לרב פפא לומדים מזה שצריך לשקע את כל החזרת בחרוסת, משום הקפא (-ארוס, ור"ה פירש תולעת) שבחזרת, דאל"כ א"צ נט"י שהרי לא נגע בידו במשקה. והגמ' דוחה שא"צ לשקע, ובשביל הארוס מספיק ריח החרוסת, והא דצריך נט"י דילמא ישקע.

איסור תולעים בירקות - כתבו הרשב"ם והתוס' שאין איסור באכילת הקפא שבמרור, כיון שהתולעים נוצרו בתוך הירק

מתחיל בגנות ומסיים בשבח- לרב מתחיל "מתחילה עובדי ע"ז היו אבותינו", ולשמואל מתחיל "עבדים היינו".

דורש מארמי אובד אבי עד סוף הפרשה.

קט"ז: אמירת פסח מצה ומרור- כל שלא אמר פסח מצה ומרור לא יצא יד"ח, פסח על שום שפסח המקום על בתי אבותינו במצרים. מצה על שום שנגאלו אבותינו ממצרים, ואפו עוגות מצות. ומרור על שום שהמצרים מיררו את חיי אבותינו במצרים. וצריך להגביה את המצה והמרור כשאומרם בהגדה, כדי להראותם למסובים ולחבב את המצה בעיניהם, אבל את הבשר אין להגביה שהרי אינו יכול לומר פסח זה וגם שלא יהיה נראה כאוכל קדשים בחוץ.

הודאה והלל- בכל דור חייב אדם לראות עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, שנא' "בעבור זה עשה ד' לי בצאתי ממצרים", לפיכך אנחנו חייבים להודות ולהלל וכו', וצריך שיאמר "ואותנו הוציא משם" שצריך להראות את עצמו כאילו יצא משם, שאף אותו גאל הקב"ה. ואומר את ההלל, לב"ש עד אם הבנים שמחה, ולב"ה עד חלמיש למעיינו מים, (ובברייתא סוף קי"ז). הובאה מחלוקת זו בלשון אחר, על תחילת הפרק הבא שאינו אומר, ולא על סוף הפרק שמסיים בו).

חותם בגאולה- לר"ט אומר אשר גאלנו וכו' ולא היה חותם, כמו בברכת הפירות והמצוות, שהרי כל הברכה היא הודאה. ולר"ע אומר כן ד' אלוקינו יגיענו וכו' וחותם גאל ישראל לפי שמוסיף בה דברי רצוי ובקשה, והלכה כר"ע מחבירו.

סומא באמירת ההגדה- לרב אחא בר יעקב סומא פטור מאמירת ההגדה, דדריש "בעבור זה" בג"ש מהא דכתיב בבן סורר ומורה "בננו זה" שסומא פטור דמשמע שיכירוהו בראית העין, ואף שמצה בזמן הזה דרבנן, כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון, ואינו מוציא אחרים ידי חובתן, ורב יוסף ורב ששת שהיו מאורי עיניים אמרו הגדה, וס"ל ד"בעבור זה" היינו מצה ומרור שאכילתם היא זכר למה שעשו לי בצאתי ממצרים, ולא למדו הגז"ש.

כשאר ימים טובים, משום לחם משנה. וכתבו רש"י והרשב"ם שמברך המוציא ובוצע על אחת מהשלימות.

חרוסת- לת"ק אין החרוסת מצוה ומביאים אותה לבטל הקפא של המרור (ששרף החזרת קשה והרי הוא כארס), לר"א בר' צדוק מצוה לאכול חרוסת, ללוי טעם המצוה הוא זכר לתפוח שילדו תחתיו בלא עצב, כדי שלא יראו אותם המצרים, ולריו"ח זכר לטיט, ואמר אב"י שצריך לקהויי בתפוחים ויין זכר לתפוח, ולסמוכי לכתוש בו הרבה ירקות כדי שיהיה עבה זכר לטיט. ובברייתא איתא שהיו שמים בו תבלין בשמים זכר לתבן.

אמירת ההגדה

מצוה עשה לספר בנסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים בליל ט"ו בניסן שנאמר "זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים", ומנין שבליל ט"ו תלמוד לומר "והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה" בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך. (רמב"ם). והלך יבארו דיני סיפור יציאת מצרים.

מוזגים כוס שני.

שאלת מה נשתנה- הבן שואל מה נשתנה שמוזגים כוס שני לפני האכילה, (וי"מ שכוונת המשנה ששאלת מה נשתנה צריכה להיות אחרי מוזגת הכוס השני). ואם אין דעת בבן אביו מלמדו, ואם אינו חכם אשתו שואלתו, ואם לאו הוא שואל לעצמו, ואפי' שני ת"ח שואלים זה את זה. ושואלים על השינוי באכילת המצה, ובאכילת המרור, ובאכילת הצלי, ועל הטיבול ב' פעמים. לרבא יאמר שבכל הלילות אין אנו חייבים לטבל אפי' פעם אחת, ולרב ספרא אינו חיוב אלא הכר לתינוקות, ולכן יאמר אין אנו מטבילים אפי' פעם אחת.

והיה מעשה (קט"ו): ששאל אב"י למה עוקרים את השלחן, ואמר לו רבה שפטרם בזה מלומר מה נשתנה דא"צ לומר דווקא מה נשתנה אלא להשיב שבגלל שנשתעבדנו אנו עושים את כל הדברים הללו. ורב נחמן שאל את דרו עבדיה מה יעשה עבד ששחררו רבו ונתן לו כסף וזהב, וענה לו שצריך להודות ולשבח, ואמר רב נחמן שפטרם ממה נשתנה.

לפי דעתו של בן אביו מלמדו שאם הוא מבין הרבה יפרש הכל.

שירות ותשבחות

שבתורה נביאים וכתובים

מתוך עצלות עצבות שחוק קלות ראש או דברים בטלים, אלא מתוך שמחה של מצוה, וכן לימוד התורה וכן חלום טוב אינו אלא מתוך שמחה של מצוה, אולם התלמיד היושב לפני רבו צריך ללמוד באימה, ולאב"א לפני שמתחיל ללמוד יהיה הרב בשמחה ובלמוד עצמו יהיה באימה.

הללויה - לרב חסדא הוא סוף הפרק, ולרבה בר רב הונא הוא תחילת הפרק, ויש שהיו מסתפקים בזה, ויש מקומות שכתוב ב' פעמים הללויה שבהם לא נחלקו.

נוסחאות בתפילה ובקידוש

ק"ז: לשונות בתפילה ובקידוש ובהגדה - תפילה שהיא בקשת רחמים חותם בלשון בקשה, כגון גואל ישראל, קדשנו במצוותיך, אבל בהגדה ובברכות ק"ש אומר גאל ישראל, ובקידוש אומר אשר קדשנו במצוותיך, בתפילה אומר מצמיח קרן ישועה, ולא מגן דוד ותפילה רחמי ניהו ואנו מתפללים שיצמיח קרן ישועה, אי נמי כיון שחתם מגן אברהם אין חותמים חתימה דומה, ובהפטרה אומר מגן דוד. וזהו ה"שם גדול" שהבטיח הקב"ה לדוד "ועשיתי לך שם גדול" כשם הגדולים אברהם יצחק ויעקב, ואין חותמים בשניים מיהו שלשתם מוזכרים בברכת אבות. ולאברהם הבטיח "ואעשך לגוי גדול ואברכך ואגדלה שמך" שיאמרו "אלוקי אברהם יצחק ויעקב", ויחתמו באברהם דכתיב "והיה ברכה".

צריך להזכיר יציאת מצרים בקידוש היום בין בכוס בין בתפילה, מפני שלומדים גז"ש זכירה זכירה שבת מפסח, (ואיתא במדרש שבמצרים היו עובדים בהם בפרך, ופרך בא"ת ב"ש הם "וגל" שזה "ל"ט", שזה מנין המלאכות שנאסרו כשיצאו ממצרים), ושאר מועדים לומדים בבמה מצינו מפסח.

חתימה בקידוש ובתפילה בשבת ויו"ט - לסבי דפומבדיתא בשבת חותם מקדש השבת כיון שזמנה קבוע ועומד, וביו"ט מקדש ישראל והזמנים כיון שישראל קובעים את הזמנים. ולרבה בתפילה יאמר מקדש ישראל כיון דעיקר התפילה היא ברבים משום כבוד הרבים, ובקידוש כיון שעיקרו ביחיד בשבת יאמר מקדש השבת, וביו"ט מקדש ישראל והזמנים, וחזר בו רבא, והלכה כסבי דפומבדיתא, ובשבת שהיא יו"ט חותם מקדש השבת וישראל והזמנים.

ק"ז. תיבה אחת או שניים - לריו"ח הללויה כסיה וידידיה הם תיבה אחת, ומרחביה ספק, לרב כסיה ומרחביה הם תיבה אחת, וידידיה שניים ידיד חול וקה קודש, והללויה ב' תיבות, לרבה רק מרחביה היא תיבה אחת, בדברי ריב"ל יש סתירה אם הללויה פירושה הללויה בהילולים הרבה, או לשון שבח ושם (אחד מ"י לשונות שבח שבתהילים - ניצוח, ניגון, משכיל, מזמור, שיר, אשרי, תהלה, תפילה, הודאה, והללויה הוא הגדול שבכולם, שהוא כולל שם ושבח בבת אחת).

אז ישיר אמרוהו משה וישראל כשעלו מן הים ולא נאמר קודם לכן.

הלל הנביאים תיקנוהו לאומרו ברגלים ובעת צרה וגאולה. ורבי יוסי אומר בשם אלעזר בנו שמשנה וישראל אמרוהו בשעה שעלו מן הים ואח"כ קבעו דוד בספרו, וי"א שדוד אמרו, ואמר רבי יוסי שנראה כבנו, דאם תיקנו דוד מה אמרו קודם התקנה בזמן שחיתת הפסח ונטילת לולב, ועוד דזמן דוד בטחו בפסל מיכה ובהלל כתוב "כמוהם יהיה עושיהם כל אשר בוטח בהם". לרבי יהודה אמרוהו יהושע וישראל כשעמדו עליהם מלכי כנען למלחמה. לר"א המודעי אמרוהו דבורה וברק כשעמד עליהם סיסרא. לראב"ע חזקיה וסייעתו אמרוהו כשעמד עליהם סנחריב. לר"ע אמרוהו חנניה מישאל ועזריה כשעמד עליהם נבוכדנצר הרשע. לריה"ג מרדכי ואסתר אמרוהו כשעמד עליהם המן. ולכל השיטות הנ"ל אמרו ישראל לא לנו ד' לא לנו, ואמרה רוח הקודש למעני למעני אעשה.

תהילים - לר"מ כל התשבחות שבתהילים אמר דוד (חוץ מהלל). לר"א אמרם כנגד עצמו, ולרבי יהושע כנגד הציבור, ולחכמים האמורות בלשון יחיד כנגד עצמו, והאמורות בלשון רבים כנגד ציבור. ומה שנאמר בלשונות ניצוח וניגון מדברים על לעתיד לבוא, והאמורות בלשון משכיל נאמרו ע"י תורגמן ומשכיל היינו לוחש למתורגמן. לדוד מזמור היינו ששרתה עליו שכינה ואז אמר שירה, ומזמור לדוד היינו שאמר שירה ואז שרתה עליו שכינה, דאין שכינה שורה לא

כוס שלישי ורביעי

חכמים תיקנו ששתית הד' כוסות תהיה כל אחת על מצוה אחרת בליל הסדר, ולעיל נתבאר ששתית הכוס הראשונה היא בקידוש, והכוס השניה בסיום אמירת ההגדה והחלק הראשון של ההלל, ולהלן יבואר מתי שותים את הכוס השלישית והרביעית.

כוס שלישי וברכת המזון - אחר מזיגת הכוס השלישי מברכים ברכת המזון, ואף אם ברכת המזון בעלמא אינה טעונה כוס כאן צריך כוס, דכיון שצריך לשתות ד' כוסות דרך חרות, אמרו חכמים שראוי שבכל כוס יעשה מצוה.

שתית יין בין הכוסות - מותר לשתות בין הכוסות הראשונות בין שניים הראשונים לשניים האחרונים, וכן מותר לשתות בין ראשון לשני, דיין שבסעודה או שלפני הסעודה אינו משכר, אבל בין שלישי לרביעי אסור דיין שאחר המזון משכר. וי"מ הטעם משום שמבטל טעם מצוה.

ק"ח. כוס רביעי גומר עליו את ההלל, ואומר עליו ברכת השיר - לרב יהודה יהללך, ולרבי יוחנן אף נשמת, ורבינו חיים כהן אמר רק נשמת, לר"ט גם אומר עליו הלל הגדול - לר"י מהודו עד על נהרות בבל, ולר"ח משיר המעלות עד על נהרות בבל, לרב אחא בר יעקב מכי יעקב בחר עד על נהרות בבל, וי"א ד' רועי לא אחסר על המזון שאכלו.

הלל הגדול נקרא כך מפני שהקב"ה יושב ברומו של עולם, ומחלק מזונות לכל בריה. כ"ו הודו הם כנגד כ"ו דורות קודם מתן תורה שהקב"ה זן אותם בחסדו. הודו לד' כי טוב - שגובה חובת האדם בטובתו כפי כמה שיש לו שמפסידו ממון ומכפר על גופו.

ומ"מ אנו אומרים הלל ולא הלל הגדול, מפני שיש בו יציא"מ קריעת ים סוף מתן תורה תחית המתים וחבלי משיח, (ו"לא לנו" י"מ על שעבוד מלכויות, וי"מ על מלחמת גוג ומגוג), וי"א מפני שיש בו מילוט נפשות הצדיקים מגיהנום, וי"א מפני שיש בו מענין ירידת חנני מישאל ועזרי' לכבשן האש ועליהם, שאמרו פסוקים בהלל.

מילי דאגדתא

מזונותיו של אדם - קשים מזונותיו של אדם כפלים מיוולדת, יותר מן הגאולה, כקריעת ים סוף דהוי נס גדול,

ונ"מ לבקש רחמים. ובשעה שאמר הקב"ה לאדם הראשון "וקוץ ודרדר תצמיח לך" זלגו עיניו דמעות, שיאכלו הוא ושורו באבוס אחד, עד שאמר לו הקב"ה "בזיעת אפך תאכל לחם" ונתקררה דעתו. ולר"ל אילו היינו נשארים בקללה הראשונה אשרינו, ומ"מ לא יצאנו מקללה זו לגמרי.

קשים נקביו של אדם כשהוא עצור כיום המיתה וכקריעת ים סוף.

כל המבזה את המועדות שעושה מלאכה בחול המועד כאילו עובד ע"ז.

כל המספר או המקבל לשון הרע ומאמין (אבל למיחש מיבעי), או מעיד עדות שקר בחבירו, ראוי להשליכו לכלבים.

גבריאל רצה לצנן את הכבשן לאברהם, ואמר הקב"ה שהוא יחיד בעולמו והוא יציל את אברהם היחיד בעולמו, ופרע לגבריאל שיציל את חנניה מישאל ועזריה, ולא הצילם יורקמו שר הברד, מפני שלא היתה ניכרת בזה גבורתו של הקב"ה, וגבריאל שהוא שר האש הקדיח מבחוץ לשרוף את אלו שזרקו אותם לאש וקירר מבפנים.

ק"ח: ישראל בקריעת ים סוף היו מקטני אמנה, וחששו שמצרים יעלו מצד שני, אמר הקב"ה לשר הים שיפלטם, וניתנו לקבורה בזכות שאמרו "כי ד' נלחם להם במצרים", ונשבע הקב"ה לארץ שלא תיענש על קבורתם, ונתן הקב"ה לים תמורתם את חיל סיסרא שהיה פי אחד ומחצה (תשע מאות רכב ברזל), ונחל קישון היה ערב על זה, ויצאו הכוכבים ממסילותם שהיו עומדים במקומם וראשם מגיע עד הארץ, וחיממו הכוכבים את הרכב ברזל של צבא סיסרא וירדו לנחל קישון להתקרר וגרפם והשליכם לים.

ביאורי כמה פסוקים בהלל - "מושיבי עקרת הבית" שבני ישראל שאינם חשובים שמו את כנסת ישראל הזקנים והחשובים שבהם כחולדה הדרה בעיקרי בתים בגלות ע"י חטאיהם. "אהבתי כי ישמע ד' " אימתי כנסת ישראל אהובה כאשר היא מתחננת לד'. "דלותי ולי הושיע" אע"פ שאני דלה במצוות לך אני ולי נאה

עושרו של קורח שיך לומר "עושר שמור לבעליו לרעתו" שנתגאה ע"י רוב ממנו ונטרד מן העולם.

הגמ' מבארת פסוקי ההלל מאודך כי עניתני על משיחת דוד למלך.

ק"ט: ברכת ההלל- מקום שנהגו לברך אחרי ההלל יברך, ולפניו מצוה לברך דכל המצוות מברך עליהם עובר לעשייתם.

מקום שנהגו לכפול את ההלל יכפול, רבי היה כופל מברוך הבא, ורבי אלעזר בר פרטא היה כופל מ"אודך" והלאה משום כבוד ישי שמואל ודוד ואחיו שאמרוהו.

עתידי הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים ביום שיגמול חסדו לזרע יצחק, ויתנו לאברהם יצחק יעקב משה ויהושע לברך ויאמרו שאינם ראויים לברך, אברהם ויצחק מפני שיצאו מהם ישמעאל ועשיו, יעקב מפני שנשא ב' נשים בחייהן שעתידיה התורה לאסור, משה מפני שלא זכה להכנס לארץ לא בחייו ולא במותו, יהושע מפני שלא זכה לבן, עד שיאמרו לדוד ויסכים ויאמר שלו נאה לברך.

דיני אכילת פסח מצה ומרור

אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן- לרב הכונה שאין עוקרים לאכול עם חבורה אחרת לא פת ולא דבר אחר, גזירה שמא יאכלו את הפסח בשני מקומות, אמנם מותר אחר האכילה ללכת לחבורה אחרת ולומר הלל, וכן מותר לאכול בחבורתו שאר דברים. ולשמואל ור' יוחנן הכונה שאסור לאכול כלום אפי' בחבורתו אחר הפסח כדי שלא להעביר טעמו. וכן אחרי מצה שאוכלים בגמר הסעודה כשאין פסח, אסור לאכול, וי"א שאחר המצה מותר לאכול.

אכילת מזונות שאין יוצאים בהם יד"ח מצה- הסופגנין ריקים העשויים כספוג שאין עליהם תורת לחם, והדובשנין המטוגנים בשמן ודבש ואינו לחם עוני, והאיסקריטין, ממלא אדם כריסו מהם ובלבד שיאכל כזית מצה באחרונה. הגמ' מבארת שאין ראיה מבריייתא זו שבראשונה אסור משום שאסור לאכול אחרי המצה, די"ל שקמ"ל שמותר לאכול את המצה אחרי דברים אלו, ואין חוששים שיאכלנה אכילה גסה.

להושיע. "הללו את ד' כל גוים" על גבורות ונפלאות שעשה להם וכ"ש אנו ש"גבר עלינו חסדו".

לעת"ל יאמר הקב"ה לקחת ממצרים וכוש דורון למשיח, ולא מרומי.

שלש מאות שישים וחמשה שווקים היו בכרך הגדול של רומי וכו', ויזכו בהם ישראל.

ק"ט: כי ליושבים לפני ד'- זה המכיר מקום חבירו בישיבה כיון שהוא רגיל תמיד לשבת בישיבה מכיר מקום חבירו. וי"מ זה המקבל פני חבירו בישיבה.

למנצח- משמע שנותן כח לבריות לנצחו, מדלא כתיב לנצח, והיינו שהקב"ה שמח כשנוצחים אותו, שנא' "ויאמר להשמידם לולא משה בחירו" ומדקרי ליה בחירו משמע שהקב"ה משתבח בו.

למכסה עתיק- י"מ שזה סתרי תורה מעשה המרכבה ומעשה בראשית שכיסה אותם עתיק יומין-הקב"ה, וי"מ שזה נאמר על המגלה טעמי תורה שהיו מכוסים והקב"ה גילה אותם ונתן רשות לגלותם.

ידו של הקב"ה פרוסה מתחת כנפי החיות לקבל בסתר בעלי תשובה מידי מידת הדין שמקטרגת ואומרת לא לקבלם.

יוסף ליקט את כל הכסף וזהב שבעולם למצרים, וישראל העלו אותו עממה (ועשו את מצרים כמצודה שאין בה דגן שהעוף לא נכנס בה, שנא' "וינצלו את מצרים", וי"מ כמצולה שאין בה דגים), ובימי רחבעם נטלו שישק מלך מצרים, וזרח מלך כוש נטלו משישק, ואסא מלך יהודה נטלו מזרח, ושיגרו להדרימון מלך ארם שיעזור לו במלחמתו עם בעשא מלך ישראל, באו בני עמון ונטלו מהדרימון, ויהושפט נטלו מבני עמון והיה מונח עד אחז וזרכם היה להביא גנזיהם עממה למלחמה כדי שימשך ליבם אחר ממונם ולא יברחו, והמנצחים היו נוטלים אותו ממון, וסנחריב נטלו מאחז, וחזקיה נטלו מסנחריב כשבא המלאך והכה את מחנה סנחריב, והכשדיים נטלוהו מצדקיה, והפרסיים נטלוהו מהכשדיים, והיוונים נטלוהו מהפרסיים, והרומיים נטלוהו מהיוונים, ועדיין הוא ברומי.

ג' מטמוניות הטמין יוסף במצרים, אחת נתגלתה לקרח, ואחת לאנטונינוס, ואחת גנוזה לצדיקים. ועל

לתנא דמתני' הפסח אחר חצות מטמא את הידים כפיגול ונותר שגזרו חכמים שהנותר יטמא את הידים, והפסח אחר חצות הוא נותר דכתיב "ואכלו את הבשר בלילה הזה", וס"ל כראב"ע שעד חצות הוא זמן אכילת הפסח (וזמן שריפתו הוא בבוקר), כמו ש"ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה" היינו עד חצות, אמנם אין הפסח נאכל לשתי לילות דכתיב "לא תותרו ממנו עד בוקר", דסתם בוקר הוא בוקר ראשון. ולדבריו אין יוצאים יד"ח מצה אחרי חצות, ואפי' בזמן הזה דליכא פסח.

ושיטת ר"ע שזמן אכילת הפסח הוא כל הלילה מדאורייתא, (אמנם רבנן עשו הרחקה שלא יאכלו אלא עד חצות, שמא יאכלו בבוקר ויתחייב כרת), דכתיב "בחפזון" עד שעת חפזון שנחפזו לצאת, ולא יצאו אלא בעלות השחר דכתיב "ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בוקר", (ולראב"ע הכונה לחפזון דמצרים, והיינו בשעת חצות שנחפזו לשחררם בגלל מכת בכורות), ואינו מטמא את הידים אחר חצות, ומ"בלילה" לומדים שאינו נאכל ביום י"ד כשאר קדשים כמו תודה ומ"הזה" לומדים שאינו נאכל לשני לילות, כשלמים שנאכל לשני ימים ולילה, ויהא ב' לילות במקום ב' ימים, (ורש"י בברכות כתב שביום שבאמצע אין לאוכלו, אבל שיטת הרשב"ם שאף ביום היה מותר לאוכלו), וליכא למילף דין זה מ"לא תותרו עד בוקר" ד"ל שהכונה לבוקר שני.

טומאת ידים בפיגול ונותר - הפיגול והנותר מטמאים את הידים, הפיגול משום חשדי כהונה שיפגלו בכונה ויאמרו שוגגים היינו (וי"מ שישחטנו הכהן לשם חטאת כדי שיוכל לאכול כולו, ולא נהירא דאין פיגול אלא במחשבת חוץ לזמנו), והנותר משום עצלי כהונה שיתעצלו באכילתו, וה"ה לישראל. י"א ששיעור הטומאה בכזית כשיעורו לאיסור אכילה, וי"א ששיעורו בכביצה כשיעורו לגבי טומאה טומאת אוכלין לטמא אחרים.

קכ"א. החליף פסח בזבח בברכה ובזריקה - לרבי ישמעאל אם בירך על אכילת הפסח את ברכתו אשר קדשנו במצותיו וציוונו לאכול הפסח, פוטרת הברכה גם אכילת זבח - חגיגת י"ד או נדרים ונדבות שהביא בי"ד, שברכתם אקב"ו על אכילת הזבח, ואם שפך את הדם בשאר הזבחים שדינם בזריקה יצא, אבל ברכת הזבח אינה פוטרת את הפסח, וזריקה בפסח לא יצא שדינו

באיזה מצה יוצאין יד"ח מצות אכילת מצה - כתב הרשב"ם שהמצה הבצועה שאוכלים בסוף הסעודה, אוכלים אותה לשם חובה, זכר למצה הנאכלת עם הפסח בכריכה, ומ"מ מברכים על אכילת המצה הראשונה אע"פ שאינה לשם חובה, דא"א לברך על אכילת מצה אחרי שכבר אכל ממנה.

קכ"ב. מצה ומרור בזמן הזה - לרבא (וכן מבואר בברייתא) מצה בזמן הזה דאורייתא דכתיב "בערב תאכלו מצות", ומרור דרבנן דכתיב "על מצות ומרורים יאכלוהו". ולרב אחא בר יעקב אף מצה דרבנן, ומ"בערב תאכלו מצות" לומדים לכדלהלן.

חיוב מצה ומרור לטמא ולמי שהיה בדרך רחוקה ולערל ומומר - לרב אחא בר יעקב (הנ"ל) לומדים מ"בערב תאכלו מצות" שטמא ומי שהיה בדרך רחוקה מחויבים לאכול מצה ומרור, אע"פ שאינם אוכלים פסח. ולרבא לומדים אותם מערל, דכתיב "וכל ערל לא יאכל בן", אבל מצה ומרור אוכל, ולרב אחא בר יעקב א"א ללמוד טמא ודרך רחוקה מערל שהרי יש להם תשלומין בפסח שני.

אם יש חובה לאכול מצה - מצות אכילת מצה בשאר ימי הפסח היא רשות, דכתיב "ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת", וכיון שהיום השביעי היה בכלל מצות מצה דכתיב "שבעת ימים תאכל מצות" ויצא מן הכלל, לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא, אמנם ביום הראשון יש חובה לאכול מצה, דכתיב "על מצות ומרורים יאכלוהו", ובזמן שאין ביהמ"ק קיים כתוב "בערב תאכלו מצות".

קכ"ג: ישן באמצע אכילת הפסח - אם כל בני החבורה ישנו אינם יכולים להמשיך לאכול, דנראה כאוכל פסחו בב' מקומות שהרי הסיחו דעתם, ודין זה הוא גם בישן באמצע אכילת מצה בזמן הזה. ואם רק מקצתם ישנו יכולים להמשיך לאכול. ולרבי יוסי מי שנרדם לא יאכל אפילו אם רק מקצתם ישנו, אך מי שנתנמנם יכול לאכול, ונתנמנם היינו שאינו ישן ואינו ער, ועונה כשקוראים לו, ואינו יודע להשיב סברא היכן הנחת דבר זה, אבל כשמזכירים לו נזכר הנחתו במקום פלוני ואומר הן או לאו.

עד מתי זמן אכילת הפסח והמצה, וממתי הפסח מטמא את הידים -

בשפיכה. ולר"ע אף ברכת הפסח אינה פוטרת את הזבח, ושפיכה בשאר זבחים לא יצא. לרשב"ם רבי ישמעאל ור"ע סוברים שפסח דינו בשפיכה, ודלא כריה"ג דס"ל שדינו בזריקה מתנה אחת כנגד היסוד מרחוק, ולא שתיים שהם ארבע כשאר קרבנות, דכתיב "ואת דָּמָם תזרוק על המזבח". ובחטאת נותן את הדם באצבע על הקרנות. לרשב"ם לומדים ששפיכה מועילה במקום זריקה מדכתיב "ודם זבחך ישפך".

קכ"א: ברכות פדיון הבן- האב מברך בפדיון בנו ב' ברכות, אשר קדשנו במצוותיו וציוונו על פדיון הבן, ושהחינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה.

הדרן עלך מסכת פסחים

